

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ОДЕСЬКИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВІСНИК

Науково-практичний журнал

Випуск 10
Том I

Одеса
2017

Головний редактор: Петлюченко Н.В.

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов № 2
Національного університету «Одеська юридична академія»

Відповідальний секретар: Томчаковська Ю.О.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 2
Національного університету «Одеська юридична академія»

Редакційна колегія:

Таранець В.Г. – д-р філол. наук, професор, професор кафедри іноземних мов № 2 Національного університету «Одеська юридична академія»

Кузнєцова Т.В. – д-р наук із соціальних комунікацій, декан факультету журналістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Мамич М.В. – д-р філол. наук, доцент, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Ступак І.В. – д-р філол. наук, професор, декан факультету лінгвістики та перекладу, завідувач кафедри германських та східних мов Міжнародного гуманітарного університету

Мізецька В.Я. – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування Міжнародного гуманітарного університету

Образцова О.М. – д-р філол. наук, професор, декан факультету іноземних мов Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Морошану Л.І. – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри перекладу та мовознавства Міжнародного гуманітарного університету

Колегаєва І.М. – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри лексикології та стилістики англійської мови Національного університету імені І.І. Мечникова

Воробйова О.П. – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри англійської філології і філософії мови імені професора О.М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету

Бабелюк О.А. – д-р філол. наук, професор, професор кафедри технічного перекладу Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Валігура О.Р. – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри східної філології Київського національного лінгвістичного університету

Селіванова О.О. – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Навчально-наукового інституту іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Светозарова Н.Д. – д-р філол. наук, професор, професор кафедри фонетики і методики викладання іноземних мов Санкт-Петербурзького державного університету (Росія)

Козлова Р.М. – д-р філол. наук, професор, професор кафедри російського, загального та слов'янського мовознавства Гомельського державного університету імені Франциска Скорини (Білорусія)

Крістіан Салпок – професор Інституту російської культури імені Лотмана, факультет філології, Рурський університет, м. Бохум (Німеччина)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 2 від 24.10.2017 р.)

Науково-практичний журнал «Одеський лінгвістичний вісник»
zareєстровано Державною реєстраційною службою України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 20331-10131 р.)

«Одеський лінгвістичний вісник» внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 793 від 04.07.2014 р. (Додаток № 8).

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази **Index Copernicus International** (Республіка Польща).

Сайт видання: www.oljournal.in.ua

РОЗДІЛ І ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111'34(045)

Андрущенко І. О.

СПЕЦИФІКА ПРОСОДИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНАВГУРАЦІЙНИХ І ПАРТІЙНИХ ПРОМОВ ЗАСТРЯГАЮЧИХ АКЦЕНТУЙОВАНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

У статті представлено результати експериментально-фонетичного дослідження особливостей просодичного оформлення інавгураційних і партійних промов, актуалізованих застрягаючими акцентуйованими особистостями. Описано специфіку просодичної організації трьох структурних частин аналізованих промов й наведено інваріантну інтонаційну модель їхньої реалізації мовними особистостями із зазначеною акцентуацією характеру

Ключові слова: інавгураційні і партійні промови, застрягаючі акцентуйовані особистості, просодичне оформлення промов, інваріантна інтонаційна модель.

Андрущенко И. А. Специфика просодической организации инавгурационных и партийных речей застревающих акцентуированных личностей. – Статья.

В статье представлены результаты экспериментально-фонетического исследования особенностей просодического оформления инавгурационных и партийных речей, актуализированных застревающими акцентуированными личностями. Описана специфика просодической организации трех структурных частей анализируемых речей, и продемонстрирована инвариантная модель их реализации языковыми личностями с упомянутой акцентуацией.

Ключевые слова: инавгурационные и партийные речи, застревающие акцентуированные личности, просодическая организация речей, инвариантная интонационная модель.

Andrushchenko I. O. Obsessive-compulsive accentuated personalities' specificity of prosodic organization of inaugural and conventional speeches. – Article.

The article highlights the results of the experimental phonetic study in prosodic organization of public political speeches 'actualized by obsessive-compulsive accentuated personalities. The specificity of prosodic organization of the three structural parts of inauguration and conventional speeches is described. The invariant intonation model of realizing political speeches by language personalities with the specified accentuation of their character is given.

Key words: inaugural and conventional speeches, obsessive-compulsive accentuated personalities, political speeches' prosodic organization, invariant intonation model.

Сьогодні саме політичні реалії здійснюють суттєвий вплив на майже всі сфери функціонування людини. За своєю природою політична сфера є переважно комунікативною [13; 19, с. 28] та здебільшого базується на мовленнєвій діяльності суб'єктів спілкування. Зрозуміло, що при цьому у формуванні політичної особистості беруть участь біологічні, соціологічні та психологічні обставини розвитку індивіда [22, с. 3], які необхідно враховувати під час дослідження його мовленнєвої діяльності та специфіки просодичного оформлення ним мовлення.

Унаслідок використання політиками типових інтонаційних моделей мовлення (їхніх варіантних реалізацій, зумовлених прагматичним спрямуванням промов або їхніх композиційно-структурних частин, які актуалізуються в межах традиційного інваріанту просодичного оформлення такого виду промов) і досягається певний необхідний суспільно-комунікативний вплив [5; 10; 11].

Цілком природно, що в обсязі загальної проблеми дослідження особливостей політичного мовлення важливу роль покликані, насамперед, відігравати результати експериментально-фонетичних досліджень особливостей просодичного оформлення інавгураційних і партійних промов.

Останнім часом часом у лінгвістиці приділяється достатньо уваги вивченню закономірностей взаємодії засобів усіх рівнів мови в актуалізації політичних промов [2, 3; 6; 9; 15; 17]. Проте питання впливу психологічних особливостей індивіда, а саме типу акцентуації характеру політичного діяча та його впливу на просодичне оформлення інавгураційних і партійних промов є ще недостатньо вирішеним.

Тому метою нашого дослідження є виявлення специфіки просодичного оформлення інавгураційних і партійних промов, актуалізованих політичними діячами із застрягаючою акцентуацією характеру.

Програмою і методикою експериментально-фонетичного дослідження інавгураційних і партійних промов застрягаючих акцентуйованих особистостей передбачалася послідовність виконання таких його етапів: 1) визначення типу акцентуацій характеру політичних діячів, промови яких досліджуються; 2) добір мовленнєвого матеріалу, встановлення природності його звучання, визначення прагматичної спрямованості та структурно-композиційного членування тексту промов; 3) проведення аудитивного аналізу промов аудиторіями-фонетистами;

4) лінгвістична інтерпретація результатів аудитивного аналізу.

Перший етап дослідження полягав у тому, що аудиторам, які мали професійну підготовку, шляхом аналізу психологічних особливостей британських прем'єр-міністрів та американських президентів другої половини XX століття пропонувалося на основі відповідного експертного зіставного аналізу мовленнєвого й додаткових матеріалів (аудіо-, відео-, фоно- та фотоматеріалів промов, біографій, текстів промов, зразків почерку і підписів) [7; 14; 16; 19] виокремити осіб, які є представниками групи із застрягаючою акцентуацією характеру. *Другий етап* аналізу було спрямовано на добір мовленнєвого матеріалу (інавгураційні й партійні промови політиків, відібрані за результатами виконання попереднього), а також на встановлення природності звучання промов та визначення прагматичної спрямованості й структурно-композиційного членування їхніх текстів. *Третій етап* охоплював традиційні процедури аудитивного аналізу та реєстрації його результатів. На *четвертому етапі* дослідження передбачалося здійснення лінгвістичної інтерпретації результатів аудитивного аналізу, їхнє узагальнення та вербальний опис експериментально отриманого інтонаційного інваріанту, а також варіантних реалізацій інавгураційних і партійних промов, виголошених застрягаючими акцентуєваними особистостями.

За результатами аналізу експериментального матеріалу інформантами-психологами було встановлено, що до промов застрягаючих акцентуєваних особистостей відносяться публічні промови таких політичних лідерів: 67-го британського прем'єр-міністра Гарольда Вільсона, 36-го американського президента Ліндона Бейнза Джонсона й 72-го британського прем'єр-міністра Джона Мейджора.

Аудитивним аналізом та опрацюванням додаткового експериментального відео- та аудіоматеріалу було виявлено, що типовими ознаками мовлення застрягаючих акцентуєваних політиків є монотонність, безбарвне інтонаційне оформлення, варіювання темпу мовлення в межах від сповільненої до повільної зон, у тому числі за рахунок довгих пауз. Цьому типу особистостей властиві обмежене використання жестів (радіше їхня відсутність), стримана міміка, маскоподібне обличчя, редукована посмішка й постійна напруга. Типовими рисами для осіб застрягаючого типу є кар'єризм, цілеспрямованість, одержимість нав'язливими ідеями, честолобство й самовпевненість, злопам'ятність і мстивість, бажання виділитися на фоні інших. Разом із тим вони є хорошими, відповідальними працівниками.

Зважаючи на це, для дослідження специфіки просодичного оформлення публічного політичного

мовлення Г. Вільсоном, Л.Б. Джонсоном, Дж. Мейджором як мовцями із застрягаючою акцентуацією характеру було обрано інавгураційні (з нагоди офіційного вступу на пост президента США) й програмні промови (виголошені на партійних зборах після обрання нового прем'єр-міністра з подальшою перспективою участі партії у виборах на чолі з новообраним лідером; на з'їзді партії під час виборчих перегонів для офіційного висловлення згоди стати кандидатом на пост президента країни; перших партійних зборах після перемоги у виборчих перегонах). Слід зазначити при цьому, що обрані промови є схожими за своєю жанровою належністю [12, с. 205, 18] та структурно-композиційним членуванням (вступна, основна й заключна частини) [1, с. 99].

Масив експериментального матеріалу було надано для аналізу інформантам-носіям британського й американського варіантів англійської мови. У ході подальшого проведення цього етапу дослідження експерти відзначили, що запропонований мовленнєвий матеріал має високий ступінь природності звучання публічних політичних промов, виголошених в офіційній обстановці для багаточисельної аудиторії. При цьому було встановлено, що ключовими питаннями партійних промов британського прем'єр-міністра Г. Вільсона (26) є незадовільна економічна ситуація в країні (*First priority indeed, overlying all our policies, is urgent action to deal with the economic position.*), необхідність нарощувати експорт (*But at the same time we began an urgent attack on the endemic problems of British industry, and above all the problems of increasing our exports*), створення запасів пального (*special provisions have been made to help those on National Assistance with their fuel costs*); посилення могутності ООН та її здатності підтримувати мир у всьому світі (*But turning to the broad lines of our world policy let me say first that we place at the centre of our approach to world problems the strengthening of the United Nations and its ability to keep the peace*).

Найважливішими питаннями, висвітлюваними в інавгураційній і партійній промовах американським президентом Л.Б. Джонсоном (23; 24) є свобода особистості (*The American covenant called on us to help show the way for the liberation of man*); боротьба з тиранією та жалюгідністю (*We seek no dominion over our fellow man; but man's dominion over tyranny and misery*); доступність медичних послуг для людей літнього віку (*medical care for older citizens*); покращення економічного рівня життя громадян (*fair and stable prices and decent incomes for our farmers, a job for every man who wants to work, victory in our war against poverty, continually expanding and growing prosperity*); доступна освіта для кожної дитини (*an education for every child to the limit of his ability*).

Основними питаннями, яким приділяється увага в партійних промовах Дж. Мейджора (25), є важливість забезпечення гідного рівня життя кожного громадянина Британії, надаючи йому якісний сервіс у всіх сферах (*Every mother, every father, a say over their child's education. Every schoolchild, a choice of routes to the world of work. Every patient, the confidence that their doctors can secure the best treatment for them. Every business, every worker, freedom from the destructive dictatorship of union militants. Every family, the right to have and to hold their own private corner of life: their own home, their own savings, their own security for their future and for their children's future.*; співпраця з Європейським союзом *I believe strongly in partnership in Europe*); подальша миротворча діяльність (*Alone among all the nations of the world we stand at the hub of three great interlocking alliances*).

На наступному етапі експериментально-фонетичного дослідження відібраний мовленнєвий матеріал було проаналізовано аудиторiami-фонетистами. Отримані результати дозволили виявити особливості інтонаційного оформлення інавгураційних і партійних промов політиками, що мають застрягаючу акцентуацію характеру, й визначити типові інтонаційні моделі, які передають ключові тези промов, виголошених особистостями із зазначеною акцентуацією характеру.

На початку інавгураційних і партійних промов мовець традиційно вітається з поважними гостями і громадянами, висловлює їм свою вдячність із нагоди обрання кандидатом на пост президента чи офіційного вступу на посаду прем'єр-міністра/президента країни й обіцяє сумлінно виконувати покладені на нього обов'язки. Вступна частина промов такого типу зазвичай відіграє інтегративну функцію [4, с. 18] і покликана консолідувати суспільство для подальшого успішного економічного і політичного розвитку держави. У свою чергу, основна частина зазначених промов, в якій мовці ознайомлюють аудиторію з основними напрямками їхньої внутрішньої і зовнішньої політики, виконує декларативну функцію. У заключній частині інавгураційних і партійних промов, що виконує апелятивну функцію, мовці закликають аудиторію до злагодженої праці для покращення загальної ситуації в країні та за її межами. Слід зазначити, що всі політичні лідери щиро переконані в правильності обраного ними курсу розвитку держави. Така впевненість в успішній реалізації їхніх планів відображається в промовах через взаємодію засобів усіх мовних рівнів (лексичний: наявність лексичних одиниць на позначення позитивних змін у суспільстві, напр., *victory, prosperity, abundance, liberation, freedom*; граматичний: анафоричні повтори *Most Americans want..., Every ...* інверсія *And that is today our goal.*), у тому числі й інтонації. Встановлено, що оформленню

публічного політичного мовлення перших осіб держави здебільшого властивими є середні параметри інтонації під час офіційних виступів перед багаточисельною аудиторією. Результати нашого дослідження цілком узгоджуються з тезою Дж. О'Коннора [21] про те, що саме такі щирі наміри мовця передаються за допомогою середніх параметрів інтонації.

Отже, можна стверджувати, що засоби всіх мовних рівнів мають одновекторну спрямованість під час виголошення інавгураційних і партійних промов. Водночас наявні в промовах емоційно насичені фрагменти (на кшталт *To win, and win, and win again.* (25); *What I owe to this country and to its people is difficult to put into words; But you – you must look within your own hearts to the old promises and to the old dream. They will lead you best of all.* (23)) свідчать про провідну роль інтонації в їхньому оформленні, а саме ритмомелодійний малюнок найважливіших фрагментів промов змінюється на тлі їхнього загального інтонаційного оформлення.

Так, у вступній частині реєструється реалізація висловлень у середньому (56,47%) й розширеному (37,65%) тональному діапазоні. У цій частині наявні також інтоногрупи, актуалізовані у широкому тональному діапазоні (2,35%) унаслідок значного підвищення їхнього тонального рівня в комбінації зі сповільненням темпу та підвищенням гучності, завдяки чому мовець виокремлює важливі, на його думку, фрагменти промови. Крім того, таке поєднання інтонаційних параметрів указує на надзвичайно високий рівень емоційного збудження мовця. Прикладом може слугувати такий фрагмент партійної промови: «*I accept your nomination. -I ac'cept³ the'duty | of leading this party to victory this year. And I thank you, I thank you from the bottom of my heart for placing at my side the man that last night you so wisely selected to be the next Vice President of the United States.* (23), де інтоногрупа (*-I ac'cept³ the'duty*) – реалізована на високому тональному рівні, в широкому тональному діапазоні, повільному темпі і в зоні підвищеної гучності. Така просодична організація інтоногрупи свідчить про високий ступінь схвилюваності політика. Високий передтакт, усічена шкала в поєднанні з високим висхідним термінальним тоном, реалізованим з великою швидкістю зміни його руху і наявністю внутрішньосинтагмальної паузи перед ключовим словом висловлення (*duty*) слугує доказом усвідомлення мовцем своїх відповідальності і обов'язків, які він бере на себе за майбутнє партії і країни.

В основній частині промов зареєстровано зменшення кількості інтоногруп, актуалізованих у середньому тональному діапазоні (46,89%) й зростання розширеного (42,76%) і широкого (4,83%), оскільки завданням мовців у цій частині промов є декларація основних напрямків роботи майбутнього уряду, переконання слухачів у

доцільності запропонованих змін та отримання підтримки громадян. Одержані результати дослідження тонального діапазону інтоногруп основної частини можна проілюструвати за допомогою такого фрагмента:

«*And so do I. (Most A¹mericans ·want con¹tinually ex¹panding & and ·growing pros¹perity. And so do I. These are your goals*».

Наведене емоційно забарвлене висловлення *(Most A¹mericans ·want con¹tinually ex¹panding & and ·growing pros¹perity* реалізується на високому тональному рівні, що впливає на розширення тонального діапазону до широкого. У такий спосіб мовець озвучує прагнення більшості американців покращити їхній добробут, при цьому він впевнено акцентує на тому, що його бажання цілком збігаються з бажаннями громадян. Тут необхідно відзначити, що на граматичному рівні ініціальна синтагма (*(Most A¹mericans ·want con¹tinually ex¹panding)*) містить неповну інверсію, в якій йдеться про необхідність безперервної сумісної роботи уряду і громадян для досягнення позитивних результатів. Смісл наведеної інтоногрупи інтенсифікується за допомогою її оформлення на просодичному рівні висхідною ступінчастою шкалою в поєднанні з високим спадним термінальним тоном, реалізованим у зоні великої швидкості зміни його руху, в плавному ритмі й сповільненому темпі при поступовому підвищенні тонального рівня і гучності на кожному наступному наголошеному складі, що надає голосу політика пронизливості, фальцетності, тим самим віддзеркалюючи його емоційне збудження.

Щодо тонального рівня висловлень у заключній частині промов, то тут відзначається його зниження до середньо-підвищеного, домінування середнього тонального діапазону інтоногруп, що є цілком природно, оскільки завершуючи свій виступ, політики часто апелюють до біблійних історій і притч, які слугують орієнтиром правильного розвитку, висловлюючи при цьому сподівання на досягнення успіху з Божою допомогою.

Стосовно динамічних характеристик, то значимо, що виголошенню вступної частини інавгураційних і партійних промов застрягаючих акцентуєваних особистостей властивою є зона помірної гучності (55,56%) з тенденцією до підвищення (34,48%). Наприклад:

«*We are one nation and one people. Our 'fate as a ,nation | and our 'future as a ,people | 'rest 'not 'u'pon 'one ,citizen, | but u'pon 'all ,citizens. || That is the majesty and the meaning of this moment*» (24).

Початок висловлення (*Our 'fate as a ,nation | and our 'future as a ,people*) актуалізується з помірною гучністю, яка підвищується в його фінальній частині (*'rest 'not 'u'pon 'one ,citizen, | but u'pon 'all ,citizens*) та передає тверду позицію мовця щодо необхідності спільної роботи громадян та

уряду для досягнення кращого майбутнього народу. Водночас зауважимо, що фрагмент наведеного прикладу (*Our 'fate as a ,nation | and our 'future as a ,people*) має паралельні граматичні й, відповідно, інтонаційні конструкції, які створюють плавний ритмічний малюнок і контрастують із наступною інтонаційною групою (*'rest 'not 'u'pon 'one ,citizen*) оформленою складним інтонаційним контуром, де заперечна частина *'not* вимовляється з високим спадним тоном з великою швидкістю зміни його руху. У цілому фрагменту, реалізованому на високому тональному рівні, й, відповідно, в розширеному тональному діапазоні за допомогою усіченої шкали в поєднанні із середньо-пониженим спадно-висхідним тоном властиве енергійне та категоричне звучання. Щодо гучності в основній і заключній частинах промов, то їм притаманне домінування зони помірної гучності (55,56% і 65,93% відповідно).

Інавгураційні й партійні промови, актуалізовані застрягаючими акцентуєваними особистостями, характеризуються модифікаціями темпу. Так, темп виголошення вступної частини зазначених промов здебільшого помірний (70,59%) із тенденцією до сповільнення (20,00%) в інтоногрупах, що містять найважливішу, на думку мовців, інформацію. Такий темпоральний організації вступної частини промов сприяє також наявність довгих незаповнених міжсинтагменних (30,15%) і внутрішньосинтагменних пауз, що допомагає виокремити ключові ідеї промов, оскільки, як відомо [8], саме таке членування мовленнєвого потоку є типовим для політичного дискурсу. Наприклад:

«*And I speak for both of us when I tell you that from Monday on he (the next Vice President) is going to be available for such speeches in all 50 States! We will 'try to 'lead you | as we 'were 'led | the man from Independence, Harry S. Truman*». (23)

Фрагмент висловлення (*We will 'try to 'lead ,you | as we 'were 'led | by that 'great 'champion of ,freedom*), в якому наполегливо підкреслюється важливість керівництва країною ефективним урядом на чолі із сильним лідером, може слугувати прикладом такого інтонаційного оформлення. Темп виголошення наведеного фрагмента є сповільненим, інтоногрупи розділені досить довгими паузами. Вініціальній інтоногрупі (*We will 'try to 'lead ,you*), оформленій спадною ступінчастою шкалою з перерваною поступовістю в поєднанні з низьким висхідним термінальним тоном, реалізованим у зоні малої швидкості зміни його руху, наявна внутрішньосинтагменна пауза на стику передтакту і такту, яка інтенсифікує слово (*'try*). При цьому спадний рух тону на такті (*'try*) та спеціальний підйом на слові (*'lead*) створюють хвилеподібний мелодійний контур в інтонаційній групі, що на тлі загального інтонаційного малюнку аналізованого

фрагмента не лише сприяє зосередженню уваги аудиторії на прагненні політика до ідеального керівництва країною, а також його позиціонуванню себе як достойного керівника держави. Схожа тенденція функціонування темпу і пауз зберігається і в основній, і в заключній частинах досліджуваних промов.

Загалом, ритмічний малюнок усіх частин виголошених промов є плавним і простим. Водночас неочікувана зміна простого ритму на стакатоподібний у деяких інтоногрупах дозволяє мовцеві виокремити їх як семантично найважливіші. Таку саму функцію виконують й інтоногрупи, вимовлені з висхідною ступінчастою шкалою, позаяк саме така зміна ритму й мелодійного контуру покращує сприйняття аудиторією найважливіших фрагментів промови. Розглянемо приклад:

«And our nation's course is abundantly clear.
 ↗ *We as ↗pire to nothing § that be/longs to ↘others.*»

Так, висловлення ↗ *We as ↗pire to nothing § that be/longs to ↘others.*, якому передують теза про те, що національний курс країни є абсолютно прозорим і мирним, має стакатоподібний ритмічний малюнок, який утворюється за рахунок спадної скандентної шкали в поєднанні зі спадним середньо-пониженим термінальним тоном у першій інтоногрупі й висхідного руху тону на такті усіченої шкали в наступній. Таке інтонаційне оформлення аналізованого висловлення дозволяє сприймати позицію політика як категоричну й безапеляційну. Цьому сприяє й виділення наголосом особового займенника ↗ *We*, середній тональний діапазон, сповільнений темп і помірна гучність вимовлення, що ще раз підкреслює щирий намір політичного лідера об'єднати зусилля народу та уряду у здійсненні зовнішньої політики США. Така просодична організація наведеного висловлення покликана переконати іноземну аудиторію в цілковитій миролюбності зовнішньої політики держави й підкреслити повагу до чужої власності (територій).

Щодо **структури інтоногруп**, то у вступній та основній частинах інвагураційних і партійних промов застрягаючих акцентуованих особистостей спостерігається дрібне членування висловлень на інтонаційні групи, оформлені переважно усіченою шкалою (42,35% у вступній і 51,72% у основній) у поєднанні із середньо-підвищеними (21,17% у вступній і 37,24% у основній) й середньо-пониженими спадними (34,12% у вступній і 33,79% у основній) термінальними тонами, реалізованими в зоні середньої швидкості зміни напрямку їхнього руху. Зазначена структура інтоногруп передає категоричність, впевненість, енергійність і наполегливість мовців. Окремої уваги заслуговує функціонування спадної ковзної і висхідної ступінчастих шкал в аналізованих промовах. Наприклад, у фрагменті партійної промо-

ви, де Л.Б. Джонсон перераховує найважливіші питання, які необхідно вирішити для покращення рівня життя людей.

And so do I. ↗ *Most ↗Americans ↗want ↘victory § in our ↗war § a'gainst ↘poverty*. And so do I. (23)

Висловлення ↗ *Most ↗Americans ↗want ↘victory § in our ↗war § a'gainst ↘poverty*. виокремлюється на фоні загального інтонаційного малюнку фрагмента за рахунок висхідної ступінчастої шкали в поєднанні із середньо-підвищеним спадним термінальним тоном у його ініціальній інтоногрупі, надання кожному слову однакового ступеня промінантності, що додає його звучанню вагомості, переконливості. У свою чергу, це свідчить також про зростання емоційної напруги мовця. Саме завдяки такому інтонаційному оформленню фрагмента підкреслюється прагнення політика здобути перемогу над бідністю спільно з менш забезпеченими громадянами держави.

У результаті проведеного експериментально-фонетичного дослідження специфіки оформлення інвагураційних і партійних промов застрягаючими акцентуованими особистостями було виявлено та описано типові інтонаційні моделі, притаманні кожній структурній частині аналізованих промов. Щодо інваріантної моделі актуалізації інвагураційних і партійних промов акцентуованих особистостей зазначеного типу, то вона була встановлена без урахування особливостей реалізації структурних частин досліджуваних промов на підставі подібності їхньої комунікативно-прагматичної настанови та може характеризуватися таким підвищенням усереднених показників інтонації: середній тональний діапазон (54,77%±7,88%), помірна гучність (60,75%±5,19%), помірний темп (75,00%±7,41%), плавний (96,69%±2,21%) ритм, усічені шкали (41,80%±9,93%), спадний середньо-понижений термінальний тон (33,00%±1,12%), середня зона зміни швидкості руху термінального тону (58,32%±5,21%), складний мелодійний контур (81,92%±2,80%) з переважанням висхідно-спадного (60,42%±3,48%) його різновиду.

Таким чином, встановлено, що актуалізація структурно-композиційних частин інвагураційних і партійних промов застрягаючих акцентуованих особистостей відбувається відповідно до типових інтонаційних моделей, а промови такого типу вичерпно описуються отриманою інваріантною інтонаційною моделлю. При цьому слід відзначити, що результати проведеного нами експериментально-фонетичного дослідження можуть бути використані під час проведення подібних наукових розвідок, у процесах ідентифікації типу акцентуованої політичної особистості та при оволодінні навичками публічного політичного мовлення.

Література

1. Башук А. Структурно-композиційні особливості текстових стратегій (на прикладі інавгураційних промов) / А. Башук // Стиль і текст / за ред. В. В. Різуна ; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – Вип. 9. – С. 94–104.
2. Васік Ю.А. Ритмічна організація англомовного політичного дискурсу (експериментально-фонетичне дослідження) / Ю.А. Васік. – К. : Вид-во КиМУ, 2009. – 252 с.
3. Вольфовська О.О. Ритмічна організація промов сучасних політичних діячів Німеччини (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. канд. філ. наук : 10.02.04 / О.О. Вольфовська. – К, 2012. – 212 с.
4. Гаврилова М.В. Инавгурационная речь: идеальный проект дела и идейная основа объединения общества / М.В. Гаврилова // Политическая наука. – 2009. – № 4. – С. 138–156.
5. Гузак А. Засоби сугестивного впливу в президентській ораторській промові на морфологічному та синтаксичному рівнях (на матеріалі промов американських президентів / А. Гузак // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – 2014. – № 29. – С. 64–74.
6. Гулей М.Д. Лексико-граматичні особливості та композиційна структура французької політичної промови : дис. канд. філ. наук : 10.02.05 / М.Д. Гулей. – К., 2004. – 202 с.
7. Гольдберг И.И. Тайны почерка, или Что на роду написано / И.И. Гольдберг. – М. : АСТ МОСКВА; Екатеринбург; У-Фактория, 2008. – 158 с.
8. Дубовская М.Ю. Структурные характеристики тембра при формировании фоновариантов официально-делового стиля в английском и русском языках (экспериментально-фонетическое исследование) : дис. канд. філ. наук : 10.02.20 / М.Ю. Дубовская. – Пятигорск, 2004. – 147 с.
9. Жуковець Г.Л. Лінгвориторичні особливості сучасного лейбористського дискурсу Великобританії : дис. канд. філ. наук : 10.02.04 / Г.Л. Жуковець. – К, 2001. – 205 с.
10. Калита А.А., Тараненко Л.И. Речевая манипуляция: определение, функция, механизм реализации / А.А. Калита, Л.И. Тараненко ; Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – № 1022. – 2012. – С. 10–18.
11. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием / С.Г. Кара-Мурза. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 832 с.
12. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
13. Петлюченко Н.В. НОМО CHARISMATICUS в немецком и украинском политическом дискурсах (контрастивный аспект) / Н.В. Петлюченко // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2010. – № 2. – С. 85–104.
14. Ракитянский Н.М. Проблема психодиагностики политических лидеров / Н.М. Ракитянский [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://ecsocman.edu.ru/images/pubs/2004/06/18/0000162246/010Nikolaj_RAKITYaNSKIJ.pdf.
15. Самойлова І.В., Подвойська О.В. Лексичні особливості політичних промов / І.В. Самойлова, О.В. Подвойська // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя . Філологічні науки. – 2016. – Книга 1. – С. 235.
16. Фармагей А.И. Диагностика акцентуаций личности по почерку. Методика, описание, использование / А.И. Фармагей. – К. : Кий, 2010. – 200 с.
17. Фоменко О.С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки XX століття) : дис. канд. філ. наук : 10.02.04 / О.С. Фоменко. – К., 1998. – 195 с.
18. Шейгал Е.И. Инавгурационное обращение как жанр политического дискурса / Е.И. Шейгал // Жанры речи. – Саратов, 2002. – № 3. – С. 205–214.
19. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса : дис. докт. філ. наук : 10.02.01, 10.02 / Е.И. Шейгал. – Волгоград, 2000. – 440 с.
20. Щекин Г. Визуальная психодиагностика: познание людей по их внешности и поведению / Г. Щекин. – К. : МАУП, 2001. – 616 с.
21. O'Connor J.D. Phonetics. / J.D. O'Connor. – Harmondsworth : Penguin Books Ltd., 1984. – 320 p.
22. Laver J. Phonetic and Linguistic Markers in Speech / J. Laver and P. Trudgill // Scherer K.R. and Giles H. (eds) Social Markers of Speech. – Cambridge: Cambridge University Press, 1979. – P. 1–32.

Джерела ілюстративного матеріалу

23. Johnson, L.B. Acceptance Speech at the Democratic National Convention, 1964 : Режим доступу : <http://millercenter.org/president/speeches/detail/5660>.
24. Johnson, L.B. Inaugural Address, 20 January 1953 : Режим доступу : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/lbjinauguraladdress.htm>.
25. Major, J. Conservative Party Conference Speech, 1991 : Режим доступу : <https://www.c-span.org/video/?22044-1/british-conservative-party-conference>.
26. Wilson, H. Leader's speech, Brighton 1964 : Режим доступу : <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=162>.

УДК 811.111:81.42

Бабиш В. І.

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА СТРАТЕГІЯ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛІРИЧНОГО Я ТА МОВЛЕННЄВІ ТАКТИКИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В ІДІОДИСКУРСАХ Р. ФРОСТА І К. СЕНДБЕРГА

У статті проаналізовано сутнісні характеристики функціонування комунікативно-прагматичної стратегії самопрезентації ліричного Я та мовленнєвих тактик її вираження в ідіодискурсах представників епохи американського модернізму Р. Фроста і К. Сендберга. Було доведено, що в ідіодискурсах, що аналізуються, мовленнєвими тактиками реалізації зазначеної стратегії виступають: тактика створення позитивного іміджу ліричного я, тактика солідаризації образу автора з адресатом, тактика дистанціювання.

Ключові слова: ліричне я, комунікативно-прагматична стратегія самопрезентації, мовленнєві тактики, мовно-мовленнєві засоби вираження, ідіодискурси Р. Фроста і К. Сендберга.

Бабиш В. И. Коммуникативно-прагматическая стратегия самопрезентации лирического Я и речевые тактики ее реализации в идиодискурсах Р. Фроста и К. Сэндберга. – Статья.

В статье предпринята попытка проанализировать речевые тактики реализации коммуникативно-прагматической стратегии самопрезентации лирического Я и лингвостилистические средства их выражения в идиодискурсах представителей эпохи американского модернизма Р. Фроста и К. Сэндберга. К ним автор относит следующие: тактика создания позитивного имиджа лирического я, тактика солидаризации образа автора с адресатом, тактика дистанцирования.

Ключевые слова: лирическое я, коммуникативно-прагматическая стратегия самопрезентации, речевые тактики, лингвостилистические средства выражения, идиодискурсы Р. Фроста и К. Сэндберга.

Babych V. I. Communicative and pragmatic strategy of self-presentation of lyrical I and speech tactics of its realization in idiodiscourses of R. Frost and C. Sandburg. – Article.

The article deals with the analysis of the speech tactics of the realization of the communicative and pragmatic strategy of self-presentation of the lyrical I and linguo-stylistic means of its expression in the idiodiscourses of R. Frost and C. Sandburg. The author discriminates the following tactics: the tactics of creation of a positive image of the lyrical I, the tactics of solidarity of the author's image with the addressee, the tactics of distancing.

Key words: lyrical I, communicative and pragmatic strategy of self-presentation, speech tactics, linguo-stylistic means of expression, idiodiscourses of R. Frost and C. Sandburg.

Одне із завдань сучасної когнітивної поетики полягає у встановленні комунікативно-прагматичних стратегій функціонування ключових категорій поетичного дискурсу, зокрема ліричного я, та проведенні аналізу мовленнєвих тактик їх реалізації за допомогою різноманітних мовно-мовленнєвих засобів в окремих поетичних ідіодискурсах.

Поетичний дискурс як суб'єктивна творча інтерпретація навколишнього світу, безумовно, характеризується цілою низкою комунікативних стратегій його породження та сприйняття. Дослідження комунікативних стратегій, які впливають на адресата, активно розробляються в рамках теорії комунікації, лінгвістичної прагматики та інших сферах вивчення мови [5, с. 27]. Згідно з Т. ван Дейком мовні стратегії визначають дискурс як певну послідовність мовленнєвих актів, яка має на меті їхню взаємодію [3, с. 154; 6, с. 34], в результаті чого виникає необхідність розуміння дискурсу як моделі, що ґрунтується на стратегічному підході, звідси введення терміна «комунікативна (мовленнєва) стратегія».

У сучасних лінгвістичних дослідженнях вивчення комунікативно-прагматичних особливостей поетичного дискурсу проводяться в різних напрямках: у світлі теорії мовленнєвих актів (Л. Безугла, О. Заболотська, А. Хавхун та ін.), у контексті аналізу функцій поетичних форм (М. Акішина, Н. Алфьорова, Л. Белехова, Т. Гор-

чак, Н. Петренко та ін.), у площині визначення комунікативних ситуацій та стратегій породження поетичного дискурсу (М. Алефіренко, О. Воробйова, М. Зубець, Ж. Маслова, О. Соколова, Ю. Фокіна, І. Чумак-Жунь та ін.).

Додаткового вивчення, на наш погляд, потребує прагматична іпостась ліричного я в поетичному дискурсі, яка представляє цілеспрямований вплив адресанта поетичного тексту на читача, відбитий в авторських комунікативно-прагматичних стратегіях і тактиках, які, своєю чергою, реалізуються за допомогою різноманітних мовно-стилістичних засобів [1, с. 40].

Головною метою цієї роботи є встановлення мовленнєвих тактик реалізації комунікативно-прагматичної стратегії самопрезентації ліричного я та аналіз мовно-мовленнєвих засобів її вираження в ідіодискурсах Р. Фроста і К. Сендберга.

Комунікативно-прагматична стратегія самопрезентації полягає у створенні певного враження про мовця і, в основному, підтримці його позитивного іміджу. Для позначення стратегії самопрезентації (self-presentation) використовують такі терміни, як «управління враженням» (impression management) і «управління атрибуцією» (attribution management). В основі самопрезентації лежать потреба у схваленні, мотив влади, прагнення до переваги, потреба в повазі, мотив привертання до себе уваги тощо [2, с. 100].

Американський соціолог І. Гоффман уперше повно описав феномен самопрезентації і стверджував, що соціальна поведінка має на увазі спробу однієї людини (the actor) вплинути на сприйняття її іншою людиною (the target). Читача цікавить різноманітна інформація про людину, яка впливає на враження про неї: соціальний статус, компетентність, установки тощо. На його думку, адресант активізує можливість справити враження з метою відповідати своїй соціальній ролі й очікуванням читача. Самопрезентація – це не тільки управління враженням, але й самовираження – демонстрація своїх думок, досвіду, цінностей, характеру тощо [8, с. 81].

Як стверджує О. Іссерс, стратегія самопрезентації певною мірою присутня за будь-яких умов комунікації як допоміжна стратегія [5, с. 74]. Однак у деяких випадках стратегія самопрезентації одночасно є основною і допоміжною. Йдеться про такі комунікативні ситуації, в яких самопрезентація є першорядною метою мовця. Прикладом подібної комунікативної ситуації може бути й поетичний дискурс, основною функцією якого є мовленнєвий вплив на адресата, де самопрезентація суб'єкта впливу з'являється як одна з основних стратегій.

Згідно з Т. ван Дейком стратегія самопрезентації повинна блокувати негативні висновки, пов'язані з оцінками судженнями. Це сприяє створенню аргументованих послідовностей, що роблять оцінки слушними й соціально прийнятними [7, с. 375].

Тактики, що реалізують стратегію самопрезентації, є досить різноманітними, у зв'язку із чим набуває важливості їх систематизація. Пропонується дві основи для їхньої класифікації:

1) використовувана знакова система. Відповідно, виділяються вербальні й невербальні тактики самопрезентації;

2) предмет самопрезентації. Вербальні тактики самопрезентації можуть бути прямими – в тому випадку, коли суб'єкт повідомляє інформацію про себе, і непрямыми – коли він використовує для самопрезентації інформацію про інших людей і явища, з якими він може бути асоційований, і тим самим побічно управляє враженням про себе [4, с. 51].

До невербальних тактик належать: зовнішній вигляд, одяг, манера триматися, обстановка, мовні манери, пози, міміка, жести, поведінкові прийоми (наприклад, мовчання, уникання уваги, самоусунення) й інші. До прямих вербальних тактик належать: передача об'єктивної інформації про себе, передача суб'єктивної інформації про себе, акцентування позитивної інформації про себе, акцентування негативної інформації про себе й інші. Непрямыми вербальними тактиками виступають: тактика ототожнення з ким-небудь, чим-небудь, тактика примикання до переможця, тактика штучного підвищення ступеня

об'єктивності переданої інформації, тактика дистанціювання й інші [4, с. 51].

В ідіодискурсах Р. Фроста і К. Сандберга мовленнєвими тактиками реалізації комунікативно-прагматичної стратегії самопрезентації ліричного я виступають: тактика створення позитивного іміджу ліричного я, тактика солідаризації образу автора з адресатом, тактика дистанціювання.

Тактика створення позитивного іміджу ліричного я. Ця тактика покликана створити гідний образ автора для потенційного читача. Реалізація тактики полягає в грі адресанта на схильності адресата співпереживати, співчувати. Із цих позицій широко застосовується посилення на особистий досвід, в основному невдалий, з наступним повідомленням про те, що проблема була вирішена.

Тактика солідаризації з адресатом – створення враження спільності поглядів, інтересів, устремління, відчуття «психологічного співзвуччя» автора й читача. Ця тактика реалізується через вибір ілюстрацій єднання й зімкнення. Найчастіше для подібних цілей використовують інклюзивний займенник *ми* (*we*). Його особливість полягає в тому, що він поєднує у своїй семантиці відправника й отримувача повідомлення.

Тактика дистанціювання полягає у протиставленні «ми» – «вони» з обов'язковим дистанціюванням від тих, хто утворює «не своє» (тобто чуже) коло. Причому оцінка «свого» кола завжди є позитивною, а оцінка «чужого» – завжди негативною, наприклад:

Have I told any man to be a liar for my sake?

Have I sold ice to the poor in summer and coal to the poor in winter for the sake of daughters who nursed brindle bull terriers and led with a leash their dogs clothed in plaid wool jackets?

Have I given any man an earful too much of my talk – or asked any man to take a snootful of booze on my account?

Have I put wool in my own ears when men tried to tell me what was good for me? Have I been a bum listener?

Have I taken dollars from the living and the unborn while I made speeches on the retributions that shadow the heels of the dishonest?

Have I done any good under cover? Or have I always put it in the show windows and the newspapers?
(C. Sandburg, "Questionnaire")

У цьому вірші К. Сандберга тактика створення позитивного іміджу ліричного я реалізується в основному завдяки використанню питальних речень. Звертаємо увагу на те, що весь вірш складається виключно з речень такого типу загальною кількістю у вісім одиниць. Граматично запитальні речення мають семантику теперішнього завершеного часу (the Present Perfect Tense). Семантично всі речення негативно конотовані, що досягається різноманітними мовностилістичними засобами:

лексичними одиницями з негативною семантикою (*liar, bum listener, booze, dishonest*), контекстуальними антитезами та антонімами (*ice to the poor in summer – coal to the poor in winter; the living and the unborn*), субстантивованими прикметниками (*an earful too much of my talk – a snootful of booze*), фразеологічними зворотами (*for my sake, on my account, put wool in my own ears; done any good under cover*). Автор сподівається, що на всі поставлені ним семантично негативні питання адресат дасть такі самі негативні відповіді, а отже, згідно із законом заперечення заперечення, він отримуватиме позитивний висновок щодо свого іміджу.

Приклад реалізації тактики створення позитивного іміджу в рамках комунікативно-прагматичної стратегії самопрезентації вираження ліричного я знаходимо й в ідіодискурсі Р. Фроста:

*In the thick of a teeming snowfall
I saw my shadow on snow.
I turned and looked back up at the sky,
Where we still look to ask the why
Of everything below.
If I shed such a darkness,
If the reason was in me,
That shadow of mine should show in form
Against the shapeless shadow of storm,
How swarthy I must be.
I turned and looked back upward.
The whole sky was blue;
And the thick flakes floating at a pause
Were but frost knots on an airy gauze,
With the sun shining through.*
(R. Frost, "Afterflakes")

Тактика створення позитивного іміджу ліричного я в цьому вірші реалізується завдяки частому використанню особового займенника першої особи однини *I* з дієсловами дії та стану (*I saw; I turned and looked back; I shed; the reason was in me; I must be*).

Водночас у цьому прикладі звертаємо увагу також на застосування тактики солідаризації образу автора з адресатом. Перша строфа становить вступ, тобто тут подається роз'яснення проблемної ситуації в рамках об'єктивного світу (*In the thick of a teeming snowfall / I saw my shadow on snow / I turned and looked back up at the sky*). Ці дві дії спровокували перехід у внутрішній, суб'єктивний світ поета: *Where we still look to ask the why / Of everything below*. Друга строфа цілком присвячена опису суб'єктивного світу, при цьому пропонується розкриття, пояснення проблеми: *If I shed such a darkness, / if the reason was in me*. Тут беруть участь такі засоби виділення, як паралельна конструкція і повтор. Емоційний вплив на адресата з метою солідаризації із ним створюється шляхом дублювання того самого змісту в різному мовному оформленні. Суб'єктивний висновок: *That shadow of mine should show in form / Against the*

shapeless shadow of storm, / How swarthy I must be також має засоби експресії. Вказівний займенник *that* з постпозицією прикметника використано для додаткового привернення уваги й конкретного вираження проблеми *shadow*. Інверсія важливої умови для висновку оформлена за допомогою переносу. Експресивна конструкція підсилює висновок. Третя строфа за допомогою повтору другої дії (*I turned and looked back upward*) повертає читача в реальний світ. Характерним є відділення цієї дії в окреме коротке речення. Далі йде висновок у рамках об'єктивного світу (*The whole sky was blue; And the sick flakes floating at a pause Were but frost knots on an airy gauze, With the sun shining through*). Виділення висновку в об'єктивному світі здійснене за допомогою сполучника *but*. Саме на цьому місці використовується перенесення, що розділяє підмет і присудок.

Класичним прикладом втілення тактики солідаризації образу автора з адресатом є вірш К. Сендберга «I Am the People, the Mob».

Ми наголошуємо, що використання метонімічного порівняння образу автора із народом, натовпом, масою (*I am the people – the mob – the crowd – the mass*), із робітниками, винахідниками, виробниками їжі та одягу (*I am the workingman, the inventor, the maker of the world's food and clothes*), із байдужими спостерігачами, на очах яких твориться світова історія (*I am the audience that witnesses history*), із родючим ґрунтом та прерією, яку нещадно використовують (*I am the seed ground. I am a prairie that will stand for much plowing*), у формі коротких двоскладних, здебільшого непоширених речень (*I forget., Terrible storms pass over me., The best of me is sucked out and wasted.*), переважно безсполучникових поєднань частин складних речень – усе це є мовностилістичними засобами реалізації тактики консолідації адресанта з адресатом у рамках загальної комунікативно-прагматичної стратегії самопрезентації вираження ліричного я в ідіодискурсі К. Сендберга.

Насамкінець, звернемося до прикладу реалізації мовленнєвої тактики дистанціювання, яка допомагає розкрити комунікативно-прагматичну стратегію самопрезентації вираження ліричного я в аналізованих ідіодискурсах. Для цього знову звернемося до вірша К. Сендберга «The Liars».

У ньому автор чітко протиставляє кола «свій» – «чужий», перш за все, на лексико-семантичному рівні поетичного тексту (*people, nations – liars*). Іншими мовностилістичними засобами реалізації цієї тактики виступають лексичні одиниці з негативною семантикою (*crummy hobo; lousy doughboy; twisted*), неодноразові синтаксичні повтори із лексемою *let* з метою демонстрації семантичного протистояння між поняттями «добро» і «зло» (*Let the strong men be ready; Let the strong men watch; Let your wrists be cool and your head*

clear – Let the liars get their finish), односкладні речення з лексико-синтаксичними повторами (*To hell with 'em all, The liars who lie to nations, The liars who lie to The People*).

А ось у наступному прикладі із творчої спадщини Р. Фроста стратегія самопрезентації виражена у вигляді афоризмів, через які ліричне я постає таким, де автор опікується цінностями життя:

*That day she put our heads together,
Fate had her imagination about her,
Your head so much concerned with outer,
Mine with inner, weather.*

(*R. Frost, "Tree at My Window"*)

Відношення до природи як до символу божественного провидіння властиво ідіодискурсу Р. Фроста. Але в природі він шукає не тільки й не стільки провіденціального знака й доброти, а співзвучності й спорідненості. Людина, в його розумінні, є частиною природи, але частиною зовсім особливою, такою, що з нею повністю не зливається.

Отже, в ідіодискурсах Р. Фроста і К. Сендберга комунікативно-прагматична стратегія самопрезентації ліричного я у вербальній площині реалізується за рахунок використання таких

мовно-мовленнєвих засобів, як питальні речення з негативною семантикою, лексичні одиниці з негативною конотацією, контекстуальні антитези та антоніми, субстантивовані прикметники, фразеологічні звороти, особові займенники першої особи однини з дієсловами дії та стану, інверсії, метонімії, короткі двоскладні непоширені речення, безсполучникові поєднання частин складних речень, лексико-синтаксичні повтори тощо.

Інформаційна функція комунікативно-прагматичної стратегії самопрезентації ліричного я в ідіодискурсах Р. Фроста і К. Сендберга має такі відмінності: К. Сендберг презентує своє ліричне я через протиставлення «ми – вони», «добро – зло», «мир – війна», «свобода – неволя». Для Р. Фроста характерним є зображення спільності поглядів, інтересів, устремлінь, відчуття психологічного співзвуччя автора й читача.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у встановленні інших комунікативно-прагматичних стратегій функціонування ліричного я та визначенні відповідних мовленнєвих тактик їх реалізації в ідіодискурсах Р. Фроста і К. Сендберга.

Література

1. Бабич В.І. Ліричне я в ідіодискурсах Р. Фроста і К. Сендберга : лінгвокогнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / В.І. Бабич. – Херсон, 2017. – 217 с.
2. Гофман И. Представления себя другими в повседневной жизни / И. Гофман. – М. : Канон-Пресс-Ц, 2000. – 304 с.
3. Дейк Т. А. ван. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. 23 : Когнитивные аспекты языка. – С. 153–211.
4. Дубских А.И. Средства реализации коммуникативной стратегии самопрезентации личности в массово-информационном дискурсе / А.И. Дубских // Вестник Челябинского государственного университета. – 2008. – № 30(171). Филология. Искусствоведение. – Вып. 35. – С. 50–54.
5. Иссер О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи : монография / О.С. Иссерс. – Омск : Изд-во Омского гос. ун-та, 1999. – 285 с.
6. Dijk T. A. van. The Study of Discourse / T. A. van Dijk // Discourse as Structure and process. – London : Sage Publications, 1997. – P. 1–35.
7. Dijk T. A. van. Strategies of discourse comprehension / T. A. van Dijk, W. Kintsch. – New York : Academic press, 1983. – 375 p.
8. Goffman E. Relations in Public : microstudies of the public order / E. Goffman. – London : Allen Lane. The Penguin Press, 1971. – 396 p.

УДК 811.111'42

Багацька О. В.

ПСИХІЧНА РІВНОВАГА ПЕРСОНАЖА В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена дослідженню лексичного втілення психічної рівноваги персонажа в сучасному англomовному художньому дискурсі. У роботі аналізуються лексичні засоби на позначення психологічного та фізіологічного проявів психічної рівноваги персонажів.

Ключові слова: психічна рівновага персонажа, емоційний стан, психологічний прояв, фізіологічний прояв, лексико-семантичне поле, лексема.

Багацкая Е. В. Психическое равновесие персонажа в современном англоязычном художественном дискурсе: лексико-семантический аспект. – Статья.

Статья посвящена исследованию лексического воплощения психического равновесия персонажа в современном англоязычном художественном дискурсе. В работе анализируются лексические средства обозначения психологического и физиологического проявлений психического равновесия персонажей.

Ключевые слова: психическое равновесие персонажа, эмоциональное состояние, психологическое проявление, физиологическое проявление, лексико-семантическое поле, лексема.

Bahats'ka O. V. The psychic balance of a personage in the modern English fiction: lexical and semantic aspects. – Article.

The article deals with the study of lexical representation of a personage's psychic balance in the modern English fiction. The lexical means to denote psychological and physiological manifestations of a personage's psychic balance are being analysed in the article.

Key words: psychic balance of a personage, emotional state, psychological manifestation, physiological manifestation, lexical-semantic field, lexeme.

Антропоцентричність сучасної парадигми лінгвістичних досліджень уможливило розвиток нових тенденцій, зокрема вивчення емоційної сфери людини крізь призму взаємозв'язку когніції й емоцій [5, с. 5; 6, с. 488]. Розвиток емотіології набуває особливої значущості в контексті теорії втіленого реалізму, згідно з якою осмислення та вербалізація емоцій, емоційних станів та інших абстрактних понять базується на фізичному досвіді взаємодії людини з навколишнім світом [7; 8; 9; 10]. Цей досвід структурований за допомогою образ-схем – елементарних базових конструктів, які упорядковують фізичний досвід взаємодії з навколишнім світом і визначають наше місце в ньому [7]. Однією з базових є образ-схема РІВНОВАГА, яка представляє передконцептуальне уявлення людини про рівновагу тіла, для якої характерною є вертикальна постава [7; 8; 9]. Інші різновиди рівноваги, зокрема психічна рівновага, розглядаються як результат проекції фізичної рівноваги на абстрактні царини сприйняття світу [1, с. 69].

Для персонажа, як і для реальної людини, стан рівноваги є природньо-властивим. Динамічність образу персонажа зумовлена наявністю його початкової рівноваги, її порушення – результат конфлікту або кризи та відновлення [2, с. 6; 4, с. 189]. Унаслідок конфлікту відбуваються зміни психічного стану персонажа, і, відповідно, розкривається багатогранність його образу.

Інтеграція когнітивної лінгвістики та емотіології в контексті інтерпретації художнього тексту уможливило формування нового підходу до розуміння образу персонажа як текстуальної ментальної моделі реальної людини з усіма її проявами.

Когнітивно-семантичний підхід до аналізу лексичного втілення психічної рівноваги персонажа дає можливість поглибити наші уявлення про механізми розкриття лінгвопсихологічних аспектів художньої творчості, простежити емоційні та особистісні зміни персонажа на більш широкому тлі лінгвокогнітивних виявів.

Метою даної роботи є виявлення специфіки лексичного відображення психічної рівноваги персонажа через розкриття семантико-когнітивних особливостей його реалізації в сучасному англomовному художньому дискурсі.

У дослідженій англomовній художній прозі серед засобів репрезентації психічної рівноваги персонажа виділяємо чотири прототипові емоційні стани: **безпека** (*safety*), **комфорт** (*comfort*), **спокій** (*calmness*), **задоволеність** (*satisfaction*), позначені лексемами з відповідною семантикою.

Так, лексеми ***safety*** ('*freedom from danger or risk of injury*' [11]) та ***comfort*** ('*a feeling of freedom from worry or disappointment; a feeling of pleasurable ease, well-being, and contentment*' [11]) містять сему *freedom*, яка позначає свободу від впливу негативних факторів (*danger, risk, injury*) та емоцій (*worry, disappointment*). Лексема ***calmness*** ('*an absence of agitation or excitement; serenity; peace*' [11]) вербалізує відсутність (*absence*) тривожних станів (*agitation or excitement*). Лексеми ***satisfaction*** ('*the fulfillment or gratification of a desire, need, or appetite; contentment; pleasure*' [11]), ***comfort***, ***calmness*** позначають позитивні емоції (*well-being, peace*). Отже, для психічної рівноваги персонажа властивими є відсутність негативних факторів впливу на його стан і наявність позитивних емоцій.

Лексеми на позначення прототипових емоційних станів **comfort**, **calmness** **satisfaction** є організуючими ядрами, навколо яких локалізуються лексеми на позначення інших психічних станів та емоцій, співвіднесених нами із психічною рівновагою персонажа. Вони утворюють лексико-семантичні поля **КОМФОРТ**, **СПОКІЙ**, **ЗАДОВОЛЕНІСТЬ**, **БЕЗПЕКА**.

Лексико-семантичне поле **КОМФОРТ** містить лексичні одиниці **coziness** ('a state of warm snug comfort' [11]), **warmth** ('the state of a comfortable and agreeable degree of heat' [11]), **relief** ('the condition of being comfortable or relieved' [11]) та їх деривати. Вони містять спільну сему **comfort** (a feeling of freedom from worry or disappointment [11]), яка є ключовою. Дані мовні одиниці позначають психічну рівновагу персонажа, оскільки вербалізують свободу від впливу негативних факторів та емоцій (freedom from worry or disappointment), почуття полегшення та психічного комфорту (being comfortable or relieved).

Так, у прикладі: *We were warm and cosy, happy, and then we started to fight* (12, 90) лексеми **warm** та **cozy** позначають не лише гармонійні відносини між чоловіком та дружиною (we), але й стан психічної рівноваги, що виникає в персонажів завдяки таким стосункам і характеризується почуттям щастя (happy), психічного комфорту і тепла.

Лексико-семантичне поле **СПОКІЙ** містить лексеми **balance** ('emotional stability; calmness of mind' [11]), **placidity** ('a feeling of calmness; a quiet and undisturbed feeling' [11]), **quietness** ('the condition of being quiet, calm, still' [11]) та їх деривати. Ключова сема поля – **calmness** ('an absence of agitation or excitement; serenity; peace' [11]). Дані лексеми вербалізують непорушний (undisturbed), стабільний (emotional stability) психічний стан персонажа, відсутність тривожних емоцій (an absence of agitation or excitement) і, відповідно, позначають стан психічної рівноваги.

Так, у прикладі: *He enjoyed being a husband and a father: enjoyed the placid, untroubled life he had with his wife...* (14, 73) безтурботне життя персонажа (untroubled life), його задоволеність (enjoy) своєю соціальною роллю (a husband and a father) пробуджує в ньому відповідний емоційний стан: спокій (placid), що є проявом психічної рівноваги.

Лексико-семантичне поле **ЗАДОВОЛЕНІСТЬ** містить лексеми **content** ('peace of mind; mental or emotional satisfaction' [11]), **pleasure** ('enjoyment or satisfaction derived from something that is to one's liking' [11]), **happiness** ('enjoying, showing, or marked by pleasure, satisfaction, or joy' [11]) та їх деривати. Ключовою семою є **satisfaction** ('the fulfillment or gratification of a desire, need, or appetite; contentment; pleasure' [11]). Дані мовні одиниці вербалізують стан психічної рівноваги персонажа, оскільки позначають його почуття за-

доволеності (satisfaction), наявність позитивних емоцій (happiness, pleasure).

Так, у прикладі: *He looked beyond the dying fire into the darkness where flames threw queer shadows that sometimes looked like Grumpy... Then he settled down satisfied that if there was anything there it would not hurt them* (14, 18) лексема **satisfaction** позначає стан психічної рівноваги персонажа, оскільки вербалізує внутрішнє задоволення хлопця (settled down satisfied), що виникає унаслідок усвідомлення ним відсутності небезпеки (would not hurt).

Прототиповий емоційний стан **БЕЗПЕКА** позначений лексемою **safety** ('freedom from danger or risk of injury; the quality of being safe ('protected from harm')' [11]) та її дериватами. Він є проявом психічної рівноваги персонажа, оскільки вербалізує свободу від впливу негативних чинників на його психічний стан (freedom from danger, harm), відчуття захищеності (protected).

Так, у прикладі *I think I could do this journey with my eyes closed... Would I have the courage to do it?... Would I behave so irresponsibly? It would be totally out of character. Would I just be too afraid – want to be safe? But for now, here I was, driving to work like any other day* (14, 78) керування автомобілем із заплющеними очима (journey with my eyes closed) розглядається жінкою (I) як дія, що потребує сміливості (courage), викличе у неї страх (afraid), тобто порушить її психічну рівновагу. Між ризиком та безпекою (safe) персонаж надає перевагу іншому варіанту. Безпека, на противагу страху, є бажаним станом для жінки, оскільки асоціюється з відсутністю сильних негативних емоцій, із психічним балансом, який вона не бажає порушувати.

За допомогою компонентного аналізу нами встановлено, що психічна рівновага персонажа в досліджуваному англomовному художньому дискурсі представлена лексемами на позначення відчуттів комфорту, спокою, безпеки, задоволеності та характеризується відсутністю негативних факторів впливу на персонажа, наявністю позитивних емоцій.

Порушення психічної рівноваги персонажа має безліч проявів і представлене в аналізованому англomовному художньому дискурсі емоційними станами: **страх** (fear), **злість** (anger), **тривога** (anguish), **біль** (pain), **безнадійність** (hopelessness), позначеними лексемами з відповідною семантикою. Лексеми, що вказують на прототипові емоційні стани, є ключовими ядрами, навколо яких локалізуються лексеми, які вербалізують інші стани та емоції, співвіднесені нами із порушенням психічної рівноваги персонажа. Вони утворюють лексико-семантичні поля **СТРАХ**, **ЗЛІСТЬ**, **ТРИВОГА**, **БІЛЬ**, **БЕЗНАДІЙНІСТЬ**.

Організуючим ядром лексико-семантичного поля **СТРАХ** є лексема **fear** ('an emotion

experienced in anticipation of some specific pain or danger' [11]), оскільки вона є спільною семою для лексем, що входять до складу поля: **horror** ('*extreme fear*' [11]), **fright** ('*sudden intense fear, as of something immediately threatening*' [11]), **terror** ('*intense, overpowering fear*' [11]), **panic** ('*a sudden overwhelming fear that produces hysterical behavior*' [11]), **shock** ('*a sudden or violent disturbance of the emotions or sensibilities*' [11]). Дані лексеми позначають прояви порушення психічної рівноваги персонажа, оскільки вербалізують сильні негативні емоції (*intense, overwhelming, overpowering emotions*), які виникають, переважно, зненацька (*sudden*) під впливом негативних чинників, таких як небезпека (*danger, threatening*), біль (*pain*).

Так, у прикладі: *Most of the chaps are sclerotic with fear when confronted with prospect of living breathing females* (14, 170) джерело порушення психічної рівноваги – оточення жінок (*females*), що є незвичним для молодих юнаків (*chaps*). Страх (*fear*) спричиняє в них проблеми з пам'яттю, внаслідок чого порушується їх психічна рівновага.

Лексико-семантичне поле **ТРИВОГА** розгортається навколо організуючого ядра – лексеми **anxiety** ('*distress or uneasiness caused by fear of danger or misfortune*' [11]), що є спільною семою для лексем **hysteria** ('*a state of intense agitation, anxiety, or excitement*' [11]), **worry** ('*a state or feeling of anxiety*' [11]), **apprehension** ('*anxiety over what may happen*' [11]), **distress** ('*acute anxiety*' [11]). Дані лексеми та їх деривати позначають прояви порушення психічної рівноваги, оскільки вербалізують сильний раптовий емоційний стан (*intense, acute*), який виникає під впливом емоціогенних чинників (*danger, misfortune, what may happen*).

Так, у прикладі: *When I returned to New England State early Monday morning I was in an advanced state of anxiety. My first day as a professor...* (13, 163) персонаж (*I*) хвилюється перед своїм першим робочим днем (*first day as a professor*). Лексема *anxiety* позначає тривогу як прояв порушення психічної рівноваги персонажа.

Лексико-семантичне поле **БІЛЬ** розгортається навколо організуючого ядра – лексеми **pain** ('*severe mental or emotional distress*' [11]), що є спільною семою для інших лексем поля: **suffering** ('*the bearing of pain*' [11]); лексема **grief** ('*keen mental suffering over affliction or loss*' [11]), яка пов'язана з ключовим ядром через сему *suffering*; **agony** ('*acute physical or mental pain; anguish*' [11]); **anguish** ('*agonizing physical or mental pain*' [11]); **torture** ('*excruciating physical or mental pain; agony*' [11]); **torment** ('*acute mental or physical pain*' [11]); **hurt** ('*mental pain; anguish*' [11]), **discomfort** ('*the state of being tense and feeling pain*' [11]). Лексеми поля та їх деривати позначають порушення психічної рівноваги персонажа, оскільки вербалі-

зують сильний (*severe, keen, agonizing, acute*) емоційний розлад (*mental, emotional distress*), який характеризується як напруга (*tense*) та страждання (*suffering, pain, anguish*).

Так, у прикладі: *She wouldn't be like that, she wouldn't suffer unnecessarily any more than she went on suffering after Derek left* (14, 35) лексема *suffering* позначає душевні страждання персонажа (*she*), оскільки вони виникають унаслідок розлуки з коханою людиною (*Derek left*) й стають причиною порушення психічної рівноваги.

Лексико-семантичне поле **ЗЛІСТЬ** розгортається навколо організуючого ядра – лексеми **anger** ('*a strong emotion; a feeling that is oriented toward some real or supposed grievance*' [11]), яка є спільною семою для інших лексем, що входять до складу поля: **irritation** ('*a sudden outburst of anger*' [11]), **rage** ('*violent, explosive anger*' [11]), **fury** ('*violent anger; rage*' [11]). Лексеми поля та їх деривати позначають порушення психічної рівноваги персонажа, оскільки вербалізують сильний (*strong, violent*), раптовий (*sudden, explosive*) емоційний стан (*emotion, feeling*), що виникає у результаті незадоволення (*grievance*).

Так, у прикладі: *Next morning he waited with irritation that mounted gradually to anger as the hours passed* (14, 219) незадоволеність персонажа (*he*) тим, що він змушений чекати (*waited*), викликає роздратування (*irritation*). Згодом роздратування трансформується в злість (*anger*), що вказує на порушення психічної рівноваги персонажа.

Лексико-семантичне поле **БЕЗНАДІЙ-**
НІСТЬ містить лексеми **despair** ('*loss of hope; hopelessness*' [11]), **depression** ('*a mood disorder characterized by an inability to experience pleasure, difficulty in concentrating, disturbance of sleep and appetite, and feelings of sadness, guilt, helplessness and hopelessness, and thoughts of death*' [11]), **melancholia** ('*a mental disorder characterized by severe depression, guilt, hopelessness, and withdrawal*' [11]). Організуючим ядром лексико-семантичного поля є сема **hopelessness** ('*the despair you feel when you have abandoned hope of comfort or success*' [11]). Лексеми поля та їх деривати позначають порушення психічної рівноваги персонажа, оскільки вербалізують психічний розлад (*a mood disorder; a mental disorder*), що супроводжується негативними станами, такими як відчуття провини (*guilt*), відчуження (*withdrawal*), смуток (*sadness*), відсутність надії (*loss of hope*), спокою (*comfort*).

Так, у прикладі: *I was desperate. I literally couldn't pay the rent* (13, 108) порушення психічної рівноваги персонажа (*I*) зумовлене відсутністю коштів (*couldn't pay the rent*). Лексема *desperate* позначає психічний дисбаланс персонажа, психологічним проявом якого є відчай.

Отже, порушення психічної рівноваги характеризуються раптовими, часто інтенсивними не-

гативними емоційними станами, такими як страх, тривога, злість, безнадійність, біль, відсутністю позитивних емоцій, а також наявністю емоціогенних факторів, позначеними відповідними лексемами.

На основі дослідження сучасної англomовної художньої прози було встановлено, що для персонажа, як і для реальної людини, характерним є фізіологічний компонент емоційного реагування. Дослідження фізіологічного прояву психічної рівноваги персонажа базується на класифікації паралінгвістичних засобів комунікації А. Хілла та Дж. Трейгера, які виділяють кінетичні та екстралінгвістичні засоби невербального спілкування та на дослідженнях фізіологічного вираження емоційних станів У. Джемса, Г. Ланге, Д. Лайкена [3, с. 21], які зазначали важливість урахування психомоторних та вегетативних показників під час аналізу емоційних станів людини.

Фізіологічний прояв психічної рівноваги охоплює всі можливі соматичні та вегетативні показники психічної рівноваги. На основі дослідженої англomовної художньої прози виділяємо три види фізіологічних проявів порушення психічної рівноваги персонажа: кінетичні, екстралінгвістичні та вегетативні.

Кінетичні прояви представлені мімікою та психомоторними показниками, які вказують на порушення психічної рівноваги персонажа.

Найбільшу здатність виражати різні емоційні відтінки має обличчя людини. Міміка персонажа – один із засобів зображення його емоційного стану. Порушення психічної рівноваги персонажа виражають: очі (*furious eyes* (12, 130), *wild eyes* (12, 132), *eyes red with pain* (12, 146)), обличчя (*a grey face* (12, 126), *a flushed face* (15, 270)), брови (*to frown* (15, 243)), вираз обличчя (*a crushed expression* (12, 126)), погляд (*to look wildly* (12, 127), *anxious glances* (14, 53), *to glare irritably* (12, 127)).

Так, у прикладі: *Mumma used to be frightened and her eyes would slide round like a rabbit's when a dog was after it and her hands would shake* (14, 103) міміка персонажа (*mumma*) виражає порушення його психічної рівноваги, позначене лексемою *frightened*. Очі жінки бігають як у зайця, за яким женеться собака, тобто виражають страх як фізіологічний прояв порушення психічної рівноваги, на що вказує словосполучення *her eyes would slide round*.

Психомоторні показники – особливості рухів персонажа також відображають порушення психічної рівноваги персонажа. На психічний дисбаланс вказують лексеми, що позначають такі рухи персонажа: стискання рук у кулаки (*to clench fists* (12, 129)), різкі раптові рухи (*to hit the table with a sudden violent blow* (14, 251)), *to kick one's chair back* (14, 255)).

Так, у прикладі: *Paul kicked his chair back... 'Christ Almighty! What a lot of thundering hypocrites we are with our talk of law and responsibility!'* (14, 255) персонаж (*Paul*) приходить до усвідомлення лицемірства (*hypocrites*) як власного, так і суспільства в цілому. Окличні речення (*Christ Almighty!*), які він вживає та дії, якими супроводжуються його слова, а саме, штовхання ногою стільця виражають злість персонажа і позначають порушення його психічної рівноваги. Відповідно, словосполучення *to kick one's chair back* вербалізує фізіологічний прояв психічного дисбалансу чоловіка.

Вегетативні прояви – неконтрольовані фізіологічні процеси організму, що позначають порушення психічної рівноваги персонажа. Виділяємо наступні вегетативні прояви психічного дисбалансу персонажа: тиск (*to feel a rush of heat to one's cheeks* (12, 138)), самопочуття (*to feel faint* (12, 247), *to be dizzy* (15, 281)), дихання (*to breath heavily* (15, 247), *do not breath properly* (15, 196), *fast and shallow breathing* (15, 323)), серцебиття (*heart beats fast* (14, 107)), тремтіння (*to be shaken from horrors* (14, 37), *to sit shivering* (14, 38), *shaking shoulders* (14, 100)), хитання (*to rock back and forth* (13, 175)).

Так, у прикладі *My breathing was fast and shallow, and I was continually repeating the mantra... to try to keep my focus and excitement in check...* (15, 323) персонаж (*I*) намагається стримати своє хвилювання, повторюючи мантри (*repeating the mantra*). Оскільки прискорене неглибоке дихання жінки (*my breathing was fast and shallow*) виникає унаслідок хвилювання (*excitement*), лексеми на його позначення вербалізують фізіологічний прояв порушення психічної рівноваги персонажа.

У наступному прикладі: *Once everyone else had left the lecture theatre, she stood by my desk, rocking back and forth, her agitation showing* (13, 175) хвилювання призводить до нездатності персонажа (*she*) втримати вертикальну поставу тіла, внаслідок чого жінка хитається. Отже, словосполучення *to rock back and forth* позначає фізіологічний прояв порушення психічної рівноваги.

Оскільки в даному уривку: *I was shaking... With remorse, with fury, with disgrace* (15, 370) приниження (*disgrace*), каяття (*remorse*) та злість (*fury*) змушують персонажа тремтіти, дієслово *to shake* позначає фізіологічний вияв порушення психічної рівноваги.

Екстралінгвістичні прояви – це особливості голосу, мовлення персонажа, які позначають порушення психічної рівноваги, наприклад, інтонація, темп мовлення, тощо. Зокрема, до екстралінгвістичних проявів порушення психічної рівноваги персонажа відносимо: крик (*to scream* (15, 29), *to shrill* (15, 29), *to shout* (14, 85)), мовчання (*shocked silence* (13, 174), *wordless* (12, 127)),

шепіт (*to whisper sadly* (12, 144)), тремтіння голосу (*to say in a voice that trembles* (14, 41)).

Так, у прикладі: *Now Josephina is gone and her father is broken and wordless* (12, 127) порушення психічної рівноваги персонажа (*her father*) зумовлене втратою дружини (*Josephina*). Сполучення лексеми *broken*, яка імпліцитно вказує на відчуття персонажем горя і позначає порушення психічного балансу, з лексемою *wordless*, що вербалізує небажання чоловіка говорити, свідчить про мовчання як фізіологічний прояв порушення психічної рівноваги.

До екстралінгвістичних проявів порушення психічної рівноваги персонажа також відносимо звукові засоби експресії емоційних станів, такі як плач (*to cry* (14, 63), *to whine* (15, 91), *to weep* (14, 267), *sobbing, snivelling, whimpering* (15, 65)) та сміх. Сміх може бути не лише проявом позитивних емоцій, а й вказувати на негативні емоційні стани (*to laugh hysterically* (14, 255), *laugh is full of bitterness* (14, 257)).

Так, у прикладі: *The constable closed down the flap of the envelope: '...You have committed some misdemeanour that your father rightly disagrees with.' Paul began to laugh, softly at first, then loudly as the laughter took control of him. His shoulders shook. He tried without any success to govern it but it was too strong for him and he turned his back ... laughing helplessly, hysterically...* (14, 255) порушення психічної рівноваги персонажа (*Paul*) зумовлене погрозами констебля обвинуватити його в правопорушенні (*misdemeanour*), що викликає в чоловіка сміх. Персонаж намагається стримати його, але йому це не вдається (*he tried without any success to govern it*). Лексема *hysterically* вербалізує психічний розлад персонажа і, відповідно, позначає психологічний прояв дисбалансу. Оскільки сміх неконтрольований і виражає істеричний стан чоловіка, лексема *laugh* вербалізує фізіологічний прояв порушення психічної рівноваги персонажа.

Таким чином, у дослідженому англомовному художньому дискурсі мовні засоби репрезентації психічної рівноваги персонажа свідчать про наявність її психологічного та фізіологічного проявів. Психологічний прояв психічної рівноваги персонажа представлений чотирма прототипо-

вими емоційними станами: безпека (*safety*), комфорт (*comfort*), спокій (*calmness*), задоволеність (*satisfaction*), вербалізованими відповідними лексемами, які утворюють лексико-семантичні поля КОМФОРТ (*coziness, warmth, relief*), СПОКІЙ (*balance, placidity, quietness*), ЗАДОВОЛЕНІСТЬ (*content, pleasure, happiness*), БЕЗПЕКА (*safety*). Прототипові емоційні стани, що є проявами порушення психічної рівноваги персонажа: страх (*fear*), злість (*anger*), тривога (*anguish*), біль (*pain*), безнадійність (*hopelessness*), позначені відповідними лексемами, які утворюють лексико-семантичні поля СТРАХ (*horror, terror, panic, shock*), ЗЛІСТЬ (*irritation, rage, fury*) ТРИВОГА (*hysteria, worry, apprehension, distress*), БІЛЬ (*suffering, grief, agony, torture, hurt, discomfort*), БЕЗНАДІЙНІСТЬ (*despair, depression, melancholia*). Фізіологічний прояв психічної рівноваги охоплює всі можливі соматичні та вегетативні показники психічної рівноваги персонажа, зокрема кінетичні, екстралінгвістичні та вегетативні прояви. Лексеми на позначення кінетичних проявів відображають міміку та психомоторні показники (особливості рухів персонажа, які вказують на порушення психічної рівноваги). Лексеми на позначення вегетативних проявів вказують на неконтрольовані фізіологічні процеси організму й позначають порушення психічної рівноваги персонажа (тиск, самопочуття, серцебиття). Лексеми на позначення екстралінгвістичних проявів відбивають особливості голосу, мовлення персонажа (інтонація, темп мовлення, крик, мовчання, шепіт, тремтіння голосу, плач) й позначають порушення психічної рівноваги. Отже, дослідження образу персонажа, як текстуальної, ментальної моделі реальної людини з усіма її проявами, у світлі лінгвокогнітивного підходу дозволило виявити специфіку відображення психічної рівноваги персонажа через розкриття особливостей його реалізації в сучасному англомовному художньому дискурсі.

Подальше дослідження психічної рівноваги персонажа передбачає аналіз концептуальної метафори та метонімії як когнітивних механізмів її утілення в сучасному англомовному художньому дискурсі.

Література

1. Багацька О.В. Концепт РІВНОВАГА в сучасних американських оповіданнях: лексико-граматичний та наративний аспекти : дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04 / О.В. Багацька. – К., 2007. – 210 с.
2. Багацька О.В. Концепт РІВНОВАГА в сучасних американських оповіданнях: лексико-граматичний та наративний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.В. Багацька. – К., 2007. – 21 с.
3. Ильин Е.П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. – Санкт Петербурги: Питер. – 2001. – 752 с.
4. Томашевский Б.В. Теория литературы. Поэтика: учеб. пособие. / Б.В. Томашевский. – М.: Аспект Пресс, 1996 (1999). – 334 с.
5. Харкевич Г.І. Стан тривоги в контексті художньої семантики: монографія / Г.І. Харкевич. – Луцьк, 2012. – 136 с.
6. Шумейко О.В. Засоби мовної реалізації негативного базового емоційного концепту SADNESS/СУМ в сучасній американській прозі / О.В. Шумейко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2012_42_2/487_493.pdf.

7. Johnson M. The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason / M. Johnson. – Chicago ; London: The University of Chicago Press, 1987. – 233 p.
8. Krzeszowski T. P. Angels and Devils in Hell. Elements of Axiology in Semantics / T. P. Krzeszowski. – Warsaw: Energeia, 1997. – 298 p.
9. Lakoff G. Metaphor We Live by / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago; L.: The University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
10. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / G. Lakoff // Metaphor and Thought / Ed. by A. Ortony. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – Vol. 2. – P. 202–252.

Лексикографічні джерела

11. Dictionary of the English language [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com/>.

Список джерел ілюстративного матеріалу

12. Bagats'ka O.V. The Basics of Literary Text Interpretation: Practical Application / O.V. Bagats'ka. – Sumy, 2008. – P. 58–152.
13. Kennedy D. Leaving the World / D. Kennedy. – London : Arrow Books, 2009. – 584 p.
14. Cusack D. The Half-Burnt Tree / D. Cusack. – London : Heinemann, 1969. – 268 p.
15. Dawn French. A Tiny Bit Marvellous / Dawn French. – N.Y. : Penguin Books, 2011. – 426 p.

УДК 811.111'23'371'42

Бігунова Н. О.

ПЕРЦЕПТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТОНАЦІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПОЗИТИВНО-ОЦІННИХ ФРАЗ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО КІНЕМАТОГРАФІЧНОГО ДИСКУРСУ)

Стаття присвячена дослідженню інтонаційних характеристик позитивно-оцінних фраз в англomовному кінематографічному дискурсі. У статті запропонована власна таксономія позитивно-оцінних мовленнєвих актів, що функціонують у кінодискурсі, та викладені результати перцептивного дослідження тонального рівня, діапазону, гучності та темпу вимовлення комунікативних виявів позитивної оцінки.

Ключові слова: оцінка, дискурс, інтонація, схвалення, похвала, комплімент, лестощі.

Бігунова Н. А. Перцептивное исследование интонационных характеристик положительно-оценочных фраз (на материале англоязычного кинематографического дискурса). – Статья.

Статья посвящена исследованию интонационных характеристик положительно-оценочных фраз в англоязычном кинематографическом дискурсе. В статье предлагается собственная таксономия положительно-оценочных речевых актов, функционирующих в кинодискурсе, а также изложены результаты перцептивного исследования тонального уровня, диапазона, громкости и темпа произнесения коммуникативных высказываний положительной оценки.

Ключевые слова: оценка, дискурс, интонация, одобрение, похвала, комплимент, лесть.

Bigunova N. O. Perceptive investigation of positive evaluative phrases intonation characteristics in English film discourse. – Article.

The given article deals with the investigation of positive evaluative phrases intonation characteristics in English film discourse. The paper offers a taxonomy of positive evaluative speech acts functioning in film discourse and also summarizes the results of a perceptive investigation of positive evaluative phrases pitch level, range, loudness and tempo.

Key words: evaluation, discourse, intonation, approval, praise, compliment, flattery.

За останню чверть століття про оцінку написано чимало як власне лінгвістами різних напрямів, так і психологами й філософами. Найбільше розробок присвячено структурі оцінки: її основам, темі, предмету, об'єкту (Арутюнова Н.Д., Івін О.А., Вольф О.М., Приходько Г.І., Айер А.Дж, Гівон Т., Вайт П.Р. та ін.); активно досліджуються мовні засоби передачі оцінки (Маркелова Т.В., Заграєвська Т.Б., Токарева О.М., Бондаренко Н.А., Кузнецова В.А.); аналізується співвідношення оцінки з емоційністю й експресивністю (Арнольд І.В., Галкіна-Федорук О.М., Віллонас В.К., Харченко В.К.); вивчається оцінний фрейм (Філмор Ч., Мінський М., Шпакіна О.О., Рябкова А.В.).

Проте паравербальна сторона вираження оцінки вивчена недостатньо: досі не встановлені мімічні, жестові та інтонаційні параметри мовлення комунікантів, які висловлюють оцінку. Актуальність цієї статті зумовлена необхідністю встановлення інтонаційних характеристик оцінного мовлення, що видається можливим на матеріалі акторського мовлення в кінематографічному дискурсі.

Нашою метою ставимо опис закономірностей інтонаційної організації комунікативних виявів позитивної оцінки. При цьому доцільним вважаємо завдання складання таксономії позитивно-оцінних мовленнєвих актів, що функціонують у кінодискурсі, та викладення результатів перцептивного дослідження тонального рівня, гучності та темпу вимовлення комунікативних виявів позитивної оцінки.

Матеріал аналізу складають 315 фрагментів вираження позитивної оцінки в англomовному кінодискурсі.

Оцінка видається складною багатоплановою і багатоаспектною прагматичною когнітивною функційно-семантичною категорією. За Г.І. Приходько, оцінка є наслідком осмислення й відображення дійсності через призму її сприйняття людиною [8, с. 19].

Сам факт оцінювання свідчить про те, що об'єкт оцінки потрапив у ціннісне поле певного суб'єкта. Той самий об'єкт може «залишити байдужим» одного суб'єкта і зробити «небайдужим» – іншого. «З нескінченного числа навколишніх явищ оцінюються ті, що значимі на даний момент, становлять найбільший інтерес, емоційну спрямованість або важливість» [5, с. 201]. Тому різні суб'єкти можуть давати різну оцінку тієї ж самої ситуації.

Оцінювання відбувається через категоризацію об'єктів за шкалами, що відповідають кожному з критеріїв оцінювання, а потім за допомогою комбінації оцінок, отриманих по кожному з критеріїв [9, с. 6].

Першим імпліцитним елементом, що входить в оцінну структуру, є шкала оцінок, нерозривно пов'язана з природою об'єкта. Співвідношення власне оцінного та дескриптивного в оцінці визначає складну структуру оцінної шкали [4, с. 48].

Вважається, що з позицій характеру ставлення мовця до повідомлення оцінка буває позитивною (+), негативною (-) і нейтральною, або нульовою (0). Виокремлення нейтральної оцінки дає змогу говорити про існування опозиції «оцінність» – «безоцінність», яка лежить в основі мікрополя «оцінити – не оцінити», передбачає існування маркованих чи ж немаркованих полюсів.

Кажучи про оцінну шкалу, Н.Д. Арутюнова користується терміном «градаційна шкала» і відзначає, що в її середині «проходить вісь симетрії, відповідна нормі» [1, с. 231]. Такої ж думки дотримується Г.І. Приходько, яка зазначає, що «нуль» в оцінній шкалі – значимий оцінний знак, що представляє «норму», на фоні якої усвідомлюються оцінні аномалії в позитивний чи негативний бік [7].

Ми не можемо погодитися з такою думкою. Нульова оцінка, на наше переконання, не може бути нормою, байдужість також не є нормою. Якщо людина оцінює предмет як відповідний нормі, стереотипу, то, отже, це вже позитивна оцінка. Скажімо, якщо відповіддю на питання про здоров'я буде «нормально», то така оцінка не може тлумачитися як нейтральна: вона є позитивною.

Сама Г.І. Приходько підкреслює, що норма ближча до позитивного краю шкали, пояснюючи це тим, що людина як мовна особистість завжди прагне того, що заслуговує на схвалення [8, с. 33].

Оцінка вирізняється вибірковістю: вона виокремлює і фіксує те, що важливо з кута зору того чи іншого суб'єкта оцінки. За словами Н.Д. Арутюнової, природа оцінки завжди відповідає природі людини, оскільки «оцінюється те, що *потрібно* (фізично й духовно) людині та людству» [2, с. 181]. Якщо об'єкт не потрапив до сфери інтересів індивіда, то оцінка не формулюється ні в думках, ні в мовленні.

О.М. Вольф закликає розрізняти об'єкти, нецікаві для оцінки, тобто ті, які не перебувають у сфері оцінної діяльності суб'єкта, та об'єкти, що займають нейтральну позицію на шкалі оцінок, де ознаки «добре» і «погано» виявляються в певній рівновазі [4, с. 49]. Ми не можемо погодитися з другою частиною цього міркування (про нейтральну позицію на шкалі оцінок). Безумовно, оцінка того ж самого об'єкта може бути змішаною: можуть перераховуватися як його позитивні, так і негативні властивості. Проте нейтральна оцінка, на наш погляд, неможлива. Наприклад, якщо обговорюється якась ідея, то вона може подобатися чи не подобатися комунікантам; якщо мовець мовчить – це позначає, що він усе ще обмірковує свою оцінку: він не може просто цієї миті оцінити ідею, що, радше за все, є ознакою негативного ставлення, або з якихось причин не хоче обговорювати цю ідею (вважає недоречним її обговорення взагалі або із цими співрозмовниками, або в даному місці і т. ін.), тим не менше, на наш погляд, оцінний умовивід формулюється в його свідомості, хоч і не виводиться в зовнішнє мовлення.

На нашу думку, на оцінній шкалі є лише дві зони: зона *позитивного* і зона *негативного*. Якщо суб'єкт оцінки заявляє про свою байдужість до певного об'єкта, то це радше свідчить про негативну оцінку.

У нашому дослідженні ми обираємо оцінку зі знаком «плюс» не лише з «оптимістичних» міркувань, а й усвідомлюючи, що рушійною силою взаємодії людини зі світом є досягнення задоволення і звільнення від страждань.

У розробляемій нами концепції категорія оцінки видається ключовою в процесах когніції і комунікації; вона корелює з прагмасоціолінгвальними характеристиками комунікантів і обумовлює риси їх мовленнєвої поведінки, нерідко функціонуючи, таким чином, як основа *мовленнєвого акту* (далі МА). Оцінка як аксіологічна категорія вербалізується в мовленнєвих актах *схвалення, похвали, компліменту та лестощів*.

Схвалення визначаємо як позитивно-оцінний експресивний синкретичний МА, адресат якого ніколи не виступає об'єктом оцінки. Об'єктами схвалення є неживі предмети, ідеї та явища, які не входять у сферу особистих інтересів співрозмовника. Непричетність до особистих інтересів співрозмовника кардинально відрізняє схвалення від суміжних МА позитивної оцінки. Предметом оцінки МА схвалення є ознаки об'єктів, на які він спрямований. Ці ознаки відповідають оцінним стереотипам і пресупозиціям адресанта схвалення.

Похвалу визначаємо як позитивно-оцінний експресивний синкретичний МА, предметом оцінки в якому є моральні й інтелектуальні властивості, вміння і вчинки співрозмовника або відсутньої при розмові людини, а також зовнішність чи манери відсутньої людини. Якщо МА похвали стосується властивостей і вчинків співрозмовника, то адресат повідомлення й об'єкт оцінки збігаються; якщо в МА похвали оцінюються властивості й учинки відсутньої на момент мовлення людини, то адресат і об'єкт оцінки різні. Похвала переважно спрямована від вищого за соціальним станом або за віком комуніканта до нижчого.

Комплімент визначаємо як позитивно-оцінний експресивний синкретичний МА, предметами оцінки в якому виступають зовнішність і вчинки адресата, витлумачувані як досягнення. Комплімент частіше адресований рівному за статусом комунікантові, рідше – нижчому за статусом. МА компліменту, на відміну від інших позитивно-оцінних МА, має гендерну залежність: на передній план висувається статева належність його учасників.

Лестощі визначаємо як псевдоширий позитивно-оцінний маніпулювальний синкретичний МА, що характеризується наявністю в мотивації мовця розрахунку й корисливості, а також переважно збігом адресата й об'єкта позитивної оцінки. Предметами оцінки в МА лестощі є зовнішність адресата, його моральні й інтелектуальні властивості, вміння, досягнення та вчинки. Адресант лестить адресату не тому, що відчуває висловлювані почуття, а тому, що хоче отримати користь. У ста-

тусних відносинах лестоці в більшості випадків спрямовані від нижчого за статусом комуніканта до вищого, проте лестоці-вибачення також можуть бути спрямовані від мовця співрозмовникові, рівному або навіть нижчому на соціальних сходах.

В основу методики вивчення інтонаційних особливостей оцінного мовлення в роботі, як і в більшості українських праць з експериментальної фонетики, покладено комплексний метод експериментально-фонетичного вивчення інтонації, розроблений Т.О. Бровченко та В.Г. Волошиним [3], Е.О. Нушикян [6].

Для проведення аудиторського аналізу ми запросили 12 викладачів англійської мови. Перш за все, аудитори досліджували такі параметри фраз позитивної оцінки, як тональний рівень вимовлення і тональний діапазон (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Результати ідентифікації
аудиторами тональних характеристик
позитивно-оцінних фраз (у %)**

МА	Рівень вимовлення фрази			Тональний діапазон фрази		
	Високий	Середній	Низький	Широкий	Середній	Вузький
Схвалення	75	18,7	6,3	58	29	13
Похвала співрозмовнику	25	55,5	19,5	10,8	81	8,2
Похвала третій особі	67,9	32,1	0	68	32	0
Комплімент	50	50	0	50	35,3	14,7
Лестоці	42,9	33,3	23,8	43,5	47,8	8,7
В середньому	52,2	37,9	9,9	46	45	9

Як свідчать дані таблиці 1, приблизно в половині випадків позитивно-оцінні фрази характеризуються високим тональним рівнем вимовлення (52,2%) і широким тональним діапазоном (46%).

Найбільш високий тональний рівень відрізняє фрази схвалення (75%) і похвали третій особі (67,9%). Фразами похвали третій особі також властивий найбільш широкий діапазон (68%). Таким чином, на думку аудиторів, найбільшу виразність у плані тонального параметра демонструють фрази похвали третій особі.

Менш часто в позитивно-оцінних фразах були зафіксовані середній висотний рівень (37,9%) і середній тональний діапазон (45%). Середній висотний рівень і середній тональний діапазон більшою мірою характерні для фраз похвали на адресу співрозмовника (55,5 і 81% відповідно).

Низький тональний рівень, як і вузький тональний діапазон, властивий позитивно-оцінним фразам в набагато меншому ступені (в середньому 9,9% і 9% відповідно). Низький тональний рівень характерний для тих фраз, що виражають лестоці (23,8%) і похвалу співрозмовнику (19,5%), в яких застосовується висхідна шкала.

Наступним завданням аудиторського аналізу було визначення сприйнятої гучності позитивно-оцінних фраз. Результати визначення аудиторів ступеня гучності містяться в таблиці 2:

Таблиця 2

**Сприйнятий ступінь гучності в
позитивно-оцінних висловлюваннях (у %)**

МА	Ступінь гучності		
	Голосно	Нормально	Тихо
Схвалення	17	52	32
Похвала співрозмовнику	5	37	58
Похвала третій особі	18,8	75	6,2
Комплімент	8,3	70,9	20,8
Лестоці	17,6	58,8	23,5
В середньому	13,3	58,7	28

Згідно з думкою аудиторів в цілому позитивно-оцінні фрази характеризуються нормальною гучністю (58,7%). Пониження гучності, що забезпечує більш довірчі, інтимні умови спілкування, часто спостерігається у фразах ПОХВАЛИ співрозмовнику (58%) і, значно рідше, у фразах схвалення (32%), лестоців (23,5%) і компліменту (20,8%). Підвищення гучності, що свідчить про деяку перебільшеність, награність, навіть фальшивість, характерна для фраз похвали третій особі (18,8%), лестоців (17,6%) і фраз схвалення (17%).

Далі аудитори звернулися до параметра темпу мовлення (див. табл. 3).

Таблиця 3

**Сприймана швидкість вимовлення
позитивно-оцінних висловлювань (у %)**

МА	Швидкість вимовлення		
	Швидко	Нормально	Повільно
Схвалення	13,8	44,8	44,4
Похвала співрозмовнику	45	55	0
Похвала третій особі	20	33,3	46,7
Комплімент	8,7	21,7	69,6
Лестоці	5,9	41,2	52,9
В середньому	18,7	39,2	42,7

Дослідження темпу вимовлення позитивно-оцінних висловлювань свідчить про його мінливий і нестабільний характер. На думку аудиторів, близько половини позитивно-оцінних фраз

(42,7%) вимовляються в повільному темпі. Повільний темп особливо характерний для фраз компліменту (69,6%) і лестощів (52,9%). За допомогою повільного темпу мовець досягає враження переконливості, щирості, захопленості.

Нормальний темп характеризує 39,2% позитивно-оцінних фраз. Він особливо характерний для фраз похвали співрозмовнику (55%), схвалення (44,8%) і лестощів (41,2%).

Прискорений темп, що повідомляє про деяку метушливість адресанта, властивий 18,7% позитивно-оцінних фраз, серед яких переважають фрази похвали співрозмовнику (45%).

Таким чином, проведений аудиторський аналіз дозволяє дійти певних висновків.

Аудиторський аналіз дає змогу стверджувати, що за сприйнятими акустичними ознаками кожен з виділених МА позитивної оцінки відрізняється показниками тонального рівня, тонального діапазону, енергетичними характеристиками, темпоральними характеристиками і, таким чином, має свій *акустичний імідж*.

Фрази *схвалення* відрізняються найбільшою стислістю і завжди містять лише одну синтагму. Схвальні фрази вимовляються на найвищому тональному рівні: кількість фраз схвалення, що займають високий тональний рівень, складає 75%. Діапазон цих фраз переважно широкий (58%), рідше кваліфікується як середній (29%). Фрази схвалення відрізняються, як правило, нормальною (52%) або зниженою (32%) гучністю і нормальною (44,8%) або уповільненою (44,4%) швидкістю вимовляння.

Фрази *похвали співрозмовнику* характеризуються переважно середнім тональним рівнем вимовлення (55,5%) і середнім тональним діапазоном (81%).

У плані гучності звучання вони, на відміну від інших типів фраз, вимовляються переважно тихо (58%). Темп вимовляння фраз похвали співрозмовнику нормальний (55%) або швидкий (45%). Фрази *похвали третій особі* характеризуються використанням високого (67,9%) або середнього (32,1%) тонального рівня. Фрази похвали третій особі відрізняються найбільш широким тональним діапазоном (68%), значно рідше в них використовується середній (32%) тональний діапазон. Ці фрази характеризуються нормальною гучністю в 75% фраз, що складає найвищий показник нормальної гучності в усіх досліджуваних фразах. У плані гучності спостерігається уповільнення мовлення (46,7%) або нормальний мовленнєвий темп (33,3%).

Фрази *компліменту* характеризуються використанням високого (50%) або середнього (50%) тонального рівня. Тональний діапазон в 50% фраз КОМПЛІМЕНТУ є широким, рідше (у 35,3%) – середнім, і значно рідше – вузьким (14,7%). У більшості фраз компліменту аудитори відмічали нормальну гучність вимовляння (70,9%). На тлі інших позитивно-оцінних фраз фрази компліменту характеризуються найбільш повільним темпом вимовляння (69,6%).

Фрази *лестощів* відрізняються варіативним рівнем вимовляння: він кваліфікується як високий в 42,9% фраз, середній – в 33,3% фраз і низький – в 23,8% фраз. Тональний діапазон фраз лестощів – середній (47,8%) або широкий (43,5%). Гучність вимовляння фраз лестощів кваліфікується в більшості випадків як нормальна (58,8%), рідше – знижена (23,5%) або підвищена (17,6%). Фрази лестощів характеризуються найбільш повільним (52,9%) або нормальним (41,2%) темпом вимовляння.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – I – XV. – 896 с.
3. Бровченко Т.А., Волошин В.Г. Методические указания по математической обработке и анализу результатов фонетического эксперимента / Т.А. Бовченко. – Одесса : ОГУ, 1986. – 49 с.
4. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. Изд-е 3-е, стереотипное / Е.М. Вольф. – М. : КомКнига, 2006. – 280 с.
5. Канке В.А. Философия. Исторический и систематический курс: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А. Канке. – М. : Наука, 1997. – 352 с.
6. Нушикян Э.А. Типология интонации эмоциональной речи / Э.А. Нушикян. – Киев; Одесса : Вища школа, 1986. – 157 с.
7. Приходько Г.І. Оцінка і комунікація: посіб. для студентів та аспірантів / Г.І. Приходько. – Вінниця : Нова книга, 2013. – 168 с.
8. Приходько А.И. Семантика и прагматика оценки в современном английском языке / А.И. Приходько. – Запорожье : Запорожский государственный университет, 2004 б. – 321 с.
9. Ришар Ж.Ф. Ментальная активность: Понимание, рассуждение, нахождение решений / Ж.Ф. Ришар. – М. : Ин-т психологии РАН, 1998. – 323 с.

УДК 811.111'373.2:665.57

Біла Є. С.

АНГЛОМОВНА АРОМАТОНІМІЯ: ОНІМІЗАЦІЯ Й ТРАНСОНІМІЗАЦІЯ

У статті досліджуються шляхи походження власних назв на позначення парфумів – ароматонімів. Виділено процеси онімізації та трансонімізації в англійських ароматонімах. З'ясовано, що серед трансонімізованих ароматонімів більша частина належить до відантропонічних та відтопонічних.

Ключові слова: ароматонім, онімізація, трансонімізація, парфум.

Белая Е. С. Английская ароматонимия: онимизация и трансонимизация. – Статья.

В статье исследуются пути происхождения имен для обозначения духов – ароматонимов. Выделены процессы онимизации и трансонимизации в английских ароматонимах. Выяснено, что среди трансонимизованных ароматонимов большая часть относится к антропонимическим и топонимическим.

Ключевые слова: ароматоним, онимизация, трансонимизация, парфюм.

Bila Ye. S. English aromatonyms: onymisation and transonymisation. – Article.

The article investigates the ways of origin of proper names denoting perfumes - aromatonyms. The processes of onymisation and transonymisation of English aromatonyms are highlighted. It was found that the majority of aromatonyms which are influenced by the process of transonymisation are built from antroponyms and toponyms.

Key words: aromatonym, onymisation, transonymisation, perfume.

В останні десятиріччя спостерігаємо суттєві зміни в спрямованості ономастичних студій, що в першу чергу призводить до розширення об'єкта дослідження. Так, у поле зору ономатологів всього світу увійшли різні типи прагматонімів, контроверсійною природою яких, у тому числі й шляхами їх походження, займалися багато вчених, зокрема О.В. Суперанська [6], Н.В. Подольська [5], М.М. Торчинський [9] та ін. Завдяки величезному обсягу прагматонімічного поля далеко не всі його складові частини вже знайшли відображення в ономастичних дослідженнях, що робить даний аспект представленого дослідження актуальним й таким, що має значущі перспективи для подальших досліджень.

Метою даної розвідки є встановлення шляхів походження власних назв на позначення парфумів – ароматонімів. Об'єктом дослідження послуговували англійські ароматоніми, предметом – процеси їх онімізації та трансонімізації. Матеріалом дослідження було обрано 1800 англійських ароматонімів із друкованих та електронних засобів масової комунікації.

Н.В. Подольська [5, с. 58] й М.М. Торчинський [9, с. 206] виокремлюють два шляхи виникнення власних назв – природний та штучний, причому увага приділяється певній антиномії цих термінів, бо власні назви в будь-якому випадку надаються людьми різним об'єктам. Різниця полягає в тому, що штучні власні назви виникли відірвано від природного процесу номінації, тому відчуються як спеціально сконструйовані [5, с. 64]. На слушно думку М.М. Торчинського, всі товароніми є штучно сконструйованими [9, с. 209], що є релевантним також і для ароматонімів. Під час їх утворення діють два різноспрямовані процеси, й номінатор може обрати лише один із них: **онімізацію** чи **трансонімізацію**. Перший розуміється як «перехід окремої загальної назви або словосполучення у власну назву шляхом зміни функції

цієї назви» [4, с. 134]; другий – як «перехід оніма з одного розряду в інший» [4, с. 182].

Онiмiзованi ароматонiми в якостi донорської предметної сфери мали такі домени: СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ, ПРИРОДНІ ФЕНОМЕНИ, НАД-ПРИРОДНІ ФЕНОМЕНИ, ОБ'ЄКТНИЙ СВІТ.

У домені СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ було виокремлено такі предметні сфери:

1) назви особи, які обіймають професійну спрямованість суб'єкта (*Geisha*), його покликання (*Adventurer*), його титул (*Queen of Seduction*, *Lady Million*), його романтичний статус (*Sweetheart*, *The One*), його національну ідентичність (*Brit*), його сексуальну спроможність (*Alpha*), його гендерну приналежність (*Chic In Black*, *Gentlemen Only*), його винятковість (*Absolutely Me*);

2) партитиви на позначення тіла людини та його частин: *Body*, *Here's My Heart*, *Skulls and Roses for Her/Him*, *Hip*, *Eclat d'Arpege Eyes On You*, *Smuggler's Soul*, *RubyLips*, *Purplelips*;

3) назви елементів одягу: *Little Lace Dress*, *Little White Dress*, *The President's Hat*, *Cufflink*, *Lady Stetson*, *Tuxedo*, *Trench*;

4) назви, що підкреслюють соціальний статус суб'єкта: *Class Act*, *Signature*, *Chaos*, *Success*, *Icon*, *212 VIP*;

5) назви дій людини чи їх наслідків: *Just Move*, *A Kiss by the Fireside*, *Inevitable Crimes of Passion*, *Smile*, *Be Daring*, *Exploration*, *Up To You for Her/Him*, *Death and Decay*;

6) назви почуттів: *True Delight*, *Love in Idleness*, *Attraction*, *Forbidden Instinct*, *Love is....*

Серед названих шести груп ароматонімів, донорським доменом яких послуговували люди і їх соціальні відносини, знаходимо різні сфери існування й функціонування індивіда. Найширше представлено різноманітні назви особи та її дій й почуттів, інші групи складаються з небагатьох ароматонімів.

До домену ПРИРОДНІ ФЕНОМЕНИ відносямо такі предметні сфери:

1) назви квіток: *Beloved Red Rose, Spring Flowers, Unique Rose, Velvet Mimosa Bloom, White Lotus (Relaxing), Black Orchid, Majestic Rose, Delicious Blossom, Forget Me Not, Fresia, Black Peony, Powdery Magnolia*;

2) назви природних явищ: *Ice Ever, Moonwind, Pro Ocean, Pure O2 for Her/ Him, Midnight Frost, Eclipse, Summer Moon, Whisper Rain, Ghost Moonlight, Gravity*;

3) назви природних місць: *The Gin Garden, Midnight in the Palace Garden, Royal Garden, Jungle*;

4) назви тварин і птахів: *Doe in the Snow, Beautiful Butterfly, Bird of Paradise, Jungle L'Elephant, Pink Flamingos*.

У цьому донорському домені домінують назви квіток, які є надзвичайно поширеними в ароматичності. Всі інші групи не можемо назвати численними.

Усі ароматоніми, що було утворено шляхом онімізації назв об'єктів НАПРИРОДНОГО СВІТУ, розподіляємо на такі групи:

1) назви надприродних істот: *Goddess, Glowing Goddess, Sex Goddess, Goddess of Love and Perfume, Diavolo, Ghost, Snow Fairy, Body Fantasies Vampire, Angel*;

2) назви надприродних феноменів і дій: *Eternal Magic, Dreamlife, Hypnose, Miracle, Miracle So Magic, Karma, Love Spell*.

Взагалі цей домен не є продуктивним для утворення ароматонімів, однак здебільшого знаходимо тут назви різних природних істот, причому темні надприродні сили також тут представлено.

У домені ОБ'ЄКТНИЙ СВІТ виокремлюються різні групи об'єктів та їх якостей:

1) назви ароматів: *The Sexiest Scent on the Planet. Ever. IMHO, Aromadisiac for Her, Scent*

Trend, Not a Perfume, Smell of Freedom Part 1: Fire Tree, Smell of Freedom Part 2: Old Delhi Station, Smell of Freedom Part 3: Oudh Heart, SOS Secret Of Scent, The Taste of Fragrance Alien;

2) назви коштовностей: *Topaze, Rare Amethyst, Onyx, Diamonds and Emeralds, Diamonds and Rubies, Ocean Pearl, The Diamond, Omnia Coral, Omnia Amethyste, Omnia Green Jade*;

3) назви матеріалів та речовин: *Silk, Lace & Chocolate, Silky Soft Musk, Candy apples Sweet strawberry*;

4) назви рідин: *Orange Tonic, Pink Tonic, Love Poison, Potion, Fuel for Life, Cool Water, Youth-Dew, Honeysuckle Splash, Wild Elixir, So Elixir*;

5) назви наркотиків: *Pure Narcotic, Loverdose, Opium*;

6) назви контейнерів: *Bottle, Bottle Coin Bank, Tart's Knicker Drawer, Cockpit*;

7) назви кольорів: *Ealing Green, Mocco, Black, Amber Mist, Blue Rush, Pink Suede, Silver Black, Diesel Green Masculine, Light Blue, Gold, Red delicious, Silver Shadow, Pure Purple, Totem Yellow, Black & White, 24K Brilliant Gold, Rose Radiant Gold, White Luminous Gold, Ultraviolet*;

8) назви якостей: *Wonderful, Impeccable, Charisma, Timeless*;

9) назви температурних особливостей: *Burning Hot, Frosted Swirls, H.O.T. Always, Sunset Heat*;

10) назви часових позначень й відрізків: *Dazzling Moments, City Rush for Her/Him, Weekend, 25:43*;

11) назви на позначення швидкості: *300 km/h Air Speed*;

12) назви на позначення гучності й звуків: *Decibel, Whisper, The Voice of Reason, Live Jazz*;

13) назви на позначення розміру: *XXX Large Aigner, Mini, Little Black Dress*;

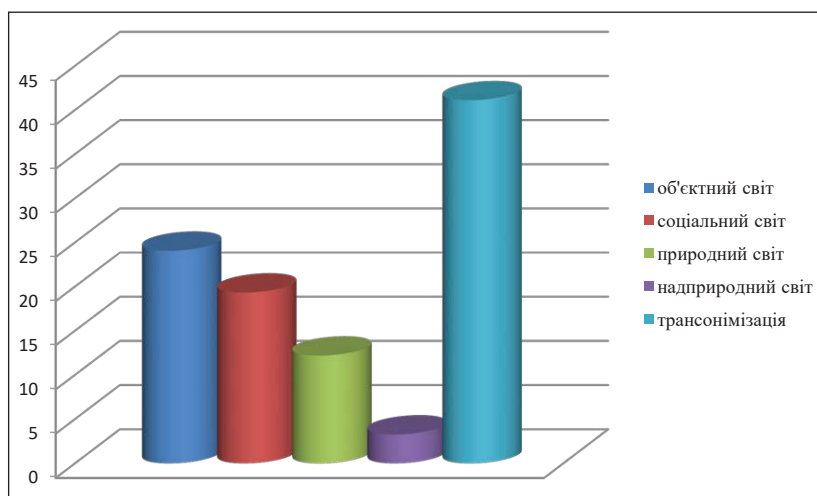

Рис. 1. Співвідношення донорських доменів онімізованих ароматонімів та трансонімізації

14) математичні знаки: *Pi*, *No 1*, *Ten*, *212*, *CK One*, *160*, *M7*.

Найпотужнішими предметними сферами в цьому донорському домені виявилися назви якостей та кольорів, крім того, назви коштовностей та запахів також широко використовувалися під час процесу онімізації в утворенні ароматонімів.

Співвідношення використання донорських доменів під час утворення онімізованих ароматонімів представлено в таблиці, причому кількість такого типу ароматонімів віз загальної складає 58,9%:

Таблиця 1

Співвідношення донорських доменів при онімізації в ароматонаміаціях

Донорський домен	Кількість
Об'єктний світ	24,05%
Соціальні відносини	19,32%
Природний світ	12,18%
Надприродний світ	3,25%

Унаочнити отримані результати можемо в діаграмі:

Як бачимо з отриманих даних, трансонімізовані ароматоніми складають загалом 41,1%. Стосовно відантропонімних ароматонімів слід зазначити, що чим відомішим є ім'я засновника бренду, тим частіше воно використовується в складі власних назв на позначення парфумів. Як правило, це відбувається тоді, коли відомий торговий дім, який випускає багато різних товарів, носить ім'я його засновника. У цьому випадку ароматоніми часто інкорпорують антропоніми, які можуть бути представленими ініціалом чи ініціалами, словотвірним формантом, повною формою імені, прізвища, прізвиська, а також комбінацією цих елементів. Наприклад, ціла низка ароматів дизайнера одягу

Донни Каран номінується за її ініціалами: **DK**, **DKNY**, **DKNY My NY**, **DKNY Be delicious**, **DKNY Be delicious Men**, **DKNY Be delicious Juiced**, **DKNY Be delicious Fresh blossom**, **DKNY Be Tempted**, **DKNY Be Desired**. Обидва елементи імені модельєра Ніни Річчі використовуються в якості елементів ароматонімів: *Pretty Nina*, *Nina Snow Princess*, *Nina Pop*, *Ricci Dancing Ribbon*, *Mademoiselle Ricci*. Серед багатьох інших прикладів знаходимо також подібну відантропонімну ланку ароматонімів, номінованих за найменням парфумера Кароліни Херрери, чиє ім'я або у вигляді ініціалів, або в повній формі включено до ароматонімів: **CH**, *Carolina Herrera CH Men Sport*, *Carolina Herrera Chic*, *Carolina Herrera Chic for men*, *Carolina Herrera Good Girl*.

Можемо припустити, що іррадіація в цих випадках є двоспрямованою: як відомість ароматоніма поширюється за рахунок антропоніма, так і навпаки. Цей прийом використовують також діячі з інших сфер людської діяльності: співаки, актори, політичні діячі. Антоніо Бандерас випустив парфум із назвою *Antonio*, співачка Фергі – *Outspoken by Fergie*, танцівниця Діта фон Тіз – *Dita Von Teese*, політичний діяч з РФ В.В. Жириновський – *Zhirinovsky Private Label VVZ*. У поодиноких випадках відантропонімні ароматоніми побудовано за допомогою утворення okazionalizmів, як, наприклад, у назвах парфумів Дженіфер Лопес *JLust* чи *JLuxe* або Наомі Кемпбелл *Naomagic*. Низку ароматонімів відантропонімного походження було утворено від типових жіночих чи чоловічих особових імен на кшталт *Josie*, *Mirada*, *Tasha*, *Jules*, *Lily*.

Рідкісними є випадки використання наймен реальних людей, які не є публічними особами, що зазвичай відбувається через особисті мотиви. Наприклад, ароматонім *JHL* був створе-

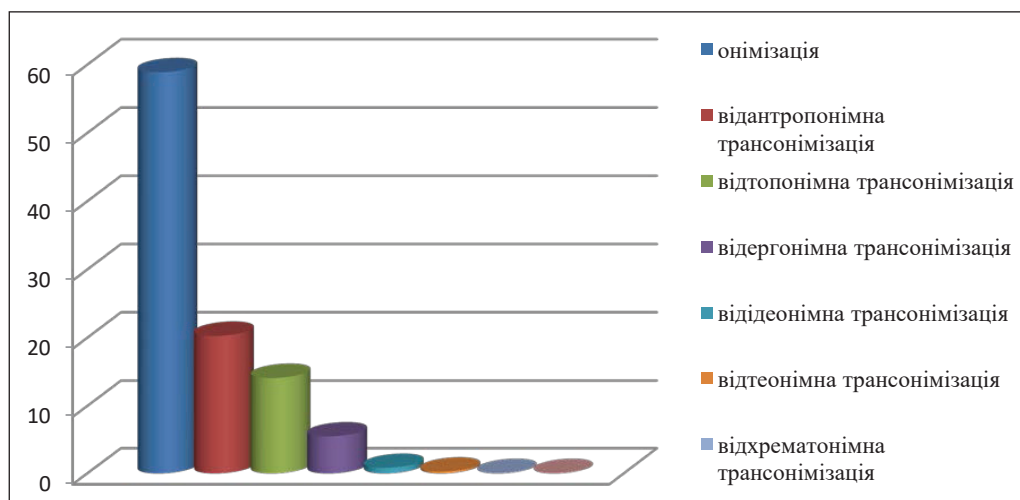

Рис. 2. Співвідношення онімізаційних та трансонімізаційних процесів під час утворення ароматонімів

ний Е. Лаудер на честь її чоловіка, якого звали *Joseph Harold Lauder*. Хоча парфум *Andy Warhol*, який присвячено популярному художнику, базується на реальному та дуже відомому антропонімі. Також знаходимо певну кількість ароматонімів, які отримали свої назви, наслідуючи відомим літературним чи кінематографічним героям. Так, ім'я героїні п'єси У. Шекспіра Офелії послугувало натхненням для створення ароматоніма *Ophelia*, який носили два різні парфуми брендів *Avon* та *James Heeley*. Існують також ароматоніми *Odyssey*, *James Bond 007*, *Bond Girl 007*, *Spiderman* та под.

Другу за продуктивністю позицію посідають відтопонімні ароматоніми, які номіновано за географічними об'єктами різного масштабу. У цьому разі донорами частіше за все виступають астіоніми та інсулоніми, а також інші класи топонімів, наприклад: *Shiraz*, *Havana*, *London 1969*, *Paris 1948*, *Rome 1963*, *Hollywood Pink*, *Hollywood Royal*, *Fiji Paradise*, *Babylon Sunset*, *The Dark Heart of Havana*, *California Poppy*, *Greenwich*, *Spirit Of Africa*, *Bosfor*. Існують дуже цікаві відтопонімні ланки ароматонімів, які детерміновано національною приналежністю виробника парфуму. Так, Лондонська компанія *Boadicea the Victorious* випустила аромати, які номіновано за Лондонськими наземними орієнтирами: *Hyde Park*, *Notting Hill*, *Piccadilly*, *King's Road*. Нью-Йоркська компанія *Bond No 9*, яка сама має відтопонімну назву за адресою свого першого магазину, обрала для своїх ароматів цілу низку ароматонімів відтопонімного походження: *New York*, *B9*, *Bleeker Street*, *Central Park South*, *Broadway Nite*, *China Town*, *Little Italy*, *Hudson Yards*, *I Love New York for Marriage Equality*, *Liberty Island*, *Madison Avenue*, *Madison Square Park*, *Manhattan*, *So New York*, *Washington Square*.

На третій позиції знаходяться ароматоніми відхремадонімного походження, що майже завжди відбувається за єдиною схемою: назва фірми, яка випускає певний парфум, стає донором для ароматоніма. Спостерігаємо таку трансонімізацію в таких прикладах: Лондонський дизайнерський дім *Ghost* було засновано в 1984 році Т. Сарн та К. Хемнетт, які обрали таку назву за методикою виробництва товарів різними дизайнерами, але під їх маркою, так зване *ghostwriting*. Всі ароматоніми цієї фірми містять ергонім: *Ghost Cherish*, *Ghost Deep Night*, *Ghost Deepest Night*, *Ghost Girl*, *Ghost Girl Crush*, *Ghost Man*, *Ghost Moonlight*, *Ghost Serenity*, *Ghost Sheer Summer*, *Ghost Summer Dream*, *Ghost Summer Flirt*.

Четверту позицію посідають ті власні назви парфумів, які сформовано шляхом трансонімізації ідеонімів. Власні назви на позначення кіно- та мультфільмів іноді виступають донор-

ськими сферами для утворення ароматонімів, наприклад: *Avatar*, *Route 66*, *What About Adam*, *All About Eve*, *Star Wars*, *Frozen*. Поодинокими є випадки використання назв літературних творів в якості ароматонімів на кшталт *Arabian Nights*. У двох випадках власну назву широко відомого художнього твору змінено: *My Fair Lily* із заміною останнього елементу та *Rose in Wonderland* із заміною першого. Зрозуміло, що оригінальні варіанти ідеонімів Б. Шоу та Л. Керолла легко впізнаються та відновляються. Було також знайдено випадок використання назви пісні *Stayin' Alive* австралійської групи *Bee Gees*.

На п'ятій позиції знаходяться поодинокі відтеонімні ароматоніми, назви яких трансонімізовано з давньогрецької міфології, наприклад *Narcisse*, *Calypso*, *Muse*.

Було виокремлено випадок відхремадонімної трансонімізації в утворенні ароматоніма *Barbie Loves Glitter*, де вжито власну назву ляльки.

Цікавим є єдиний випадок вживання ароматоніма *Hello Kitty* – донором став персонаж японської поп-культури у вигляді кішки з червоним бантом на голові, тобто маємо справу з відзоонімним ароматонімом. До речі, цей персонаж також було використано під час утворення назви бренду одягу, прикрас та канцелярських приналежностей для дівчат.

Отримані результати дослідження підсумовано в таблиці:

Таблиця 2
Шляхи походження ароматонімів

Походження	Види походження	Кількість
онімізація		58,9 %
трансонімізація	відантропонімна	20,28 %
	відтопонімна	14,108 %
	відергонімна	5,49 %
	відідеонімна	0,83 %
	відтеонімна	0,28 %
	відхремадонімна	0,056 %
	відзоонімна	0,056 %
	Всього	41,1 %

Унаочнити результати дослідження можемо в діаграмі:

Як бачимо з отриманих результатів, співвідношення онімізаційних та трансонімізаційних процесів під час утворення ароматонімів становить відповідно 58,9 та 41,1 відсотки. Серед трансонімізованих ароматонімів більша частина відноситься до відантропонімних та відтопонімних (20,28 та 14,108 %), що можемо пояснити бажанням номінатора увічнити ім'я своєї іншої особи, а також сприяти підвищенню власної популярності. Відтопонімні ароматоніми виникають завдяки або наміру національної ідентифікації як виробника, так і споживача

товару, а також стійким позитивним асоціаціям із певними рекреаційними локаціями. Відергонімна трансонімізація ароматонімів, як і відантропонімна, сприяє поширенню власної назви бренду, що становить 5,49 відсотків від загальної кількості досліджуваних ароматонімів.

Подальші перспективи дослідження вбачаються у вивченні мотивації ароматонімів та їх словотворі, що дозволить встановити генеральні тенденції ароматонімії англійської мови з потенціальною їх екстраполяцією на іншомовні ароматоніми.

Література

1. Блинова О.И. Мотивология и ее аспекты / О.И. Блинова. – М. : Филология, 2002. – 32 с.
2. Блинова О.И. Мотивология и ее аспекты : монография / О.И. Блинова. – М., 2010. – 298 с.
3. Блинова О.И. Проблемы диалектной лексикологии : дис. ... докт. филол. Наук : 10.02.01/ О.И. Блинова. – Томск, 1974.
4. Бучко Д.Г. Словник української ономастичної термінології / Д.Г. Бучко, Н.В. Ткачова. – Харків : Ранок-НТ, 2012. – 256 с.
5. Подольская Н. . Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская. – [изд. 2-е, пер. и доп.]. – М. : Наука, 1988. – 189 с.
6. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного / А.В. Суперанская. – [изд. 2-е, испр.] – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 368 с.
7. Суперанская А.В. Теория и методика ономастических исследований / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, В.Э. Сталтмане, А.Х. Султанов. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
8. Супрун В.И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал : монография / В.И. Супрун. – Волгоград : Перемена, 2000. – 172 с.
9. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови : монографія / М.М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 548 с.
10. Торчинський М.М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови : дис. ... д. філ. наук : 10.02.01 / М.М. Торчинський. – К., 2010. – 502 с.

Бондар Н. В.

МЕТАФОРА ЯК ОСНОВА СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ТЕРМІНІВ ГАСТРОЕНТЕРОЛОГІЇ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена дослідженню явища метафоризації як основи виникнення медичних термінів у німецькомовній гастроентерології. У ній розглядаються метафоричні моделі творення фахової лексики, аналізується їхня продуктивність і вплив на формування гастроентерологічної термінології в німецькій мові. Досліджуються етимологічні та структурні параметри термінів.

Ключові слова: семантична деривація, метафоричний термін, метафорична модель, етимологічна модель, гастроентерологія.

Бондар Н. В. Метафора как основа семантической деривации терминов гастроэнтерологии в немецком языке. – Статья.

Статья посвящена исследованию явления метафоризации как основы возникновения медицинских терминов в немецко-язычной гастроэнтерологии. В ней рассматриваются метафорические модели образования профессиональной лексики, анализируются их производительность и влияние на формирование гастроэнтерологической терминологии в немецком языке. Исследуются этимологические и структурные параметры терминов.

Ключевые слова: семантическая деривация, метафорический термин, метафорическая модель, этимологическая модель, гастроэнтерология.

Bondar N. V. Metapher as the basis of semantic derivation of the terms of gastroenterology in German. – Article.

The article is devoted to the study of the phenomenon of metaphorization as the basis of the appearance of medical terms in German-speaking gastroenterology. In this work, metaphorical models of professional vocabulary creation are considered, their productivity and influence on the formation of gastroenterological terminology in the German language are analyzed. The etymological and structural parameters of terms are studied.

Key words: semantic derivation, metaphorical term, metaphorical model, etymological model, gastroenterology.

Серед різноманітних способів термінотворення важливе місце посідає семантична деривація. У результаті цього процесу фахову мову певної галузі поповнюють уже існуючі в загальному вжитку лексичні одиниці з метою номінації нових спеціальних понять. Слово одержує нове семантичне наповнення, не зазнаючи при цьому формальних змін. Це явище в лінгвістиці також трактують як вторинну номінацію – «використання вже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції найменування» [10, с. 29]. До основних способів семантичного термінотворення мовознавці відносять метафору, метонімію та конверсію.

Процес метафоризації став підґрунтям поповнення лексичного складу різних фахових мов. Метафору в основі різногалузових термінологій досліджували І. Кочан (радіотехнічні терміни), М. Саламаха (фахова мова екології), І. Павлюк (терміни фітнесу). Незначна кількість робіт присвячена вивченню метафоричного термінотворення в медицині на прикладі різних національних мов [2; 4; 8; 11].

Метафора як різновид семантичної деривації термінів гастроентерології в німецькій мові ще не була предметом спеціального дослідження.

Мета цієї розвідки – проаналізувати процеси метафоричного термінотворення в німецькомовній гастроентерології і їхній вплив на формування і розвиток терміносистеми цієї галузі. Основними завданнями нашої роботи є: 1) виділити гастроентерологічні терміни, в семантиці яких присутній метафоричний компонент; 2) описати моделі

метафоричного термінотворення в досліджуваній галузі і визначити їхню продуктивність; 3) проаналізувати метафоричні терміни в етимологічному та структурному аспектах.

Метафору як основу лексичної номінації досліджували багато українських та зарубіжних мовознавців [1; 3; 6; 9; 10; 11]. У сучасній лінгвістиці цей мовний феномен трактується по-різному. Частина науковців досліджують метафору в контексті ономазіологічного підходу і тлумачать її як засіб вторинного називання. Наприклад, В. Вовк дотримується такої думки: «Метафора – це різновид вторинної лексичної номінації, що передбачає постання значення на підставі зіставлення двох предметів за загальною ознакою, виникнення якої гарантоване єдністю всіх частин практико-перетворювальної діяльності людини, а отже, єдністю процесів, що відбуваються в її свідомості» [3, с. 50]. Первинне значення слова переосмислюється, а метафоричне зміщення його семантики веде до появи нового лексико-семантичного варіанту. Метафоричні зв'язки між початковим та вторинним значеннями простежуються на рівні спільних сем зовнішньої, функціональної або інших видів подібності. Наприклад, лексема *Grieß* має такі лексико-семантичні варіанти: 1) *körnig gemahlenes geschältes Getreide, das zum Kochen verwendet wird*; 2) (*Medizin.*) *körniges Konkrement* [13, с. 720]. В обох випадках спостерігаємо спільну сему «*körnig*» із вказівкою на форму предмету, яка є ономазіологічною ознакою метафоричного перенесення. Загальноновживане слово *Grieß* мотивує гастроентерологічний термін *Gallengrieß* –

grießartige kleine Gallensteine [15, с. 120]. На думку Н. Арутюнової, процедура порівняння, яка полягає в пошуку спільних ознак, – це найважливіший компонент механізму метафоризації [1, с. 190].

Інші дослідники кваліфікують метафору як особливий механізм мислення, який дає можливість пояснити один об'єкт чи явище у світлі іншого. А. Тараненко трактує цей феномен як «семантичний процес, під час якого форму мовної одиниці або оформлення мовної категорії переносять з одного референта на інший на підставі тієї чи іншої подібності під час відображення її у свідомості того, хто говорить» [9, с. 76]. На думку автора, метафора – це приховане порівняння, оскільки підґрунтям виникнення метафоричних асоціацій є схожість позамовних понять, яка може бути не лише реально існуючою, але й тільки бажаною у свідомості мовця.

Отже, метафора – це особлива ментальна операція освоєння навколишньої дійсності, яка завжди передбачає певне порівняння. У сфері науки – це своєрідний спосіб пізнання нових наукових об'єктів, процесів чи явищ шляхом аналогії та встановлення асоціативних зв'язків з уже відомими поняттями.

Представники когнітивного підходу до вивчення мовної метафори вводять поняття метафоричної моделі [6]. В проєкції на фахові мови її можна розглядати як своєрідну схему процесу термінологічної метафоризації. Складовими елементами моделі виступають поняттєва сфера-джерело та цільова сфера-реципієнт (у нашому випадку – це система гастроентерологічних понять). Основою класифікації метафоричних моделей стає різноманітність поняттєвих сфер як джерела метафоричного порівняння, оскільки номінативні одиниці для позначення фахових явищ запозичуються зі світу живої та неживої природи, антропоцентричної та антропогенної сфер шляхом встановлення асоціативної подібності за формою, зовнішнім виглядом, функцією, локалізацією та іншими ознаками.

Лексико-семантичний аналіз вибірки показав, що в результаті метафоричного переносу в німецькомовній гастроентерології виникли терміни, які позначають: а) анатоми-гістологічні структури (*Zäkum*, *Blinddarm* – сліпа кишка); б) хвороби, патологічні стани та утвори (*Kaskadenmagen* – ступінчастий шлунок); в) симптоми (*Butterstuhl* – масляний кал); г) методи лікування та оперативні техніки (*Krückstockanastomose* – анастомоз форми «милиця»); д) медичні інструменти (*Einhornsonde* – однорогий зонд); е) бактерії (*Bacillus*, *Stäbchen* – паличкоподібна бактерія).

Дослідивши механізм метафоризації в терміносистемі гастроентерології в контексті когнітивного підходу, ми виділили види метафоричних моделей.

1. Антропоцентрична модель. Гастроентерологічні терміни – це назви понять, що належать до асоціативної сфери «Людина як жива та соціальна істота», а саме:

1) найменування частин тіла: *Enterostoma* – кишкова стома (штучно виведений отвір), від гр. *stoma* – ротовий отвір; *Corpus gastricum* – тіло шлунка, від лат. *corpus* – тіло; *Magenmund* – кардія (вхідний відділ шлунка), від нім. *Mund* – рот;

2) назви професій та видів діяльності: *Pylorus*, *Magenpförtner* – воротар шлунка, від лат. *pylorus* і нім. *Pförtner* – воротар.

Антропогенна модель. За цією моделлю в розряд гастроентерологічних термінів перейшли назви створених людиною артефактів, а саме:

1) назви предметів побуту: *Ampulla hepatopancreatica* – печінково-підшлункова ампула, від лат. *ampulla* – пухлята пляшка, колба; *anorektale Fistel* – свищ прямої кишки, *Magendarmfistel* – шлунково-кишковий свищ, від лат. *fistula* – трубка; *Sanduhrmagen* – шлунок, звужений в центральній ділянці, від нім. *Sanduhr* – пісочний годинник;

2) будівлі, споруди та їх елементи: *Porta hepatis*, *Leberpforte* – печінкові ворота, *Pfortader* – ворітна вена, від лат. *porta* і нім. *Pforte* – ворота; *Ductus choledochus* – жовчна протока, від лат. *ductus* – відвід, водовідвідний канал; *valvulae anales* – відхідникові заслінки, від лат. *valva* – дверна заслінка;

3) знаряддя праці, прилади, інструменти: *Keilresektion* – клиноподібна резекція, від нім. *Keil* – клин; *Schlauchmagen* – трубкоподібний шлунок, від нім. *Schlauch* – м'яка трубка, шланг;

4) штучні матеріали: *Porzellangallenblase* – «порцеляновий» жовчний міхур, від нім. *Porzellan* – порцеляна; *Lacklippen* – «лакові» губи, від нім. *Lack* – лак;

5) елементи одягу: *Tunica mucosa* – слизова оболонка, від лат. *tunica* – туніка, нижній одяг римлян; *Phrygische Mütze* – «фрігійський ковпак» (аномальна форма жовчного міхура, що нагадує головний убір давніх фрігійців);

6) їжа: *Zuckergussdarm* – «глазурований» кишечник, від нім. *Zuckerguss* – цукрова глазур; *Gallengrieß* – пісок у жовчному міхурі, від нім. *Grieß* – крупа; *Speckleber* – «сальна» печінка (амілоїдоз печінки), від нім. *Speck* – сало;

7) літери і фігури: *Colon sigmoideum*, *Sigmoid* – сигмоподібна кишка, від гр. *Sigma* – назва літери грецького алфавіту; *Glisson-Dreieck* – трикутник Гліссона, від нім. *Dreieck* – трикутник.

3. Натуроморфна модель передбачає термінологізацію назв, які співвідносяться з такими сферами понять:

1) світ тварин: *Appendix vermiformis*, *Wurmfortsatz* – червоподібний відросток, від лат. *vermis* та нім. *Wurm* – черв'як; *Magenkarzinom* – ракова пухлина шлунка, від гр. *karkinos* – рак; *Darmpolyp* – кишковий поліп, від гр.-лат. *polypus* – поліп (вид тварин);

2) світ рослин: *Erdbeergallenblase* – «полуничний» жовчний міхур, від нім. *Erdbeere* – полуниця; *Hepar crocatum*, *Safranleber* – «шафранова» печінка, від лат. *crocus* та фр. *Safran* – шафран; *Bulbus duodeni* – цибулина дванадцятипалої кишки, від лат. *bulbus* – цибулина, бульба;

3) географія та ландшафт: *Gallenwege* – жовчні шляхи, від нім. *Weg* – шлях; *Antrum pyloricum* – пілоричний відділ шлунка, від гр. *antrum* – печера, грот; *Divertikel* – дивертикул, від лат. *diverticulum* – бокова дорога, відгалуження;

4) природна сировина: *Teerstuhl* – «смолистий» кал, від нім. *Teer* – смола; *Feuersteinleber* – «кременіва» печінка, від нім. *Feuerstein* – кременій;

5) небесні тіла: *Sternnävus* – зірчаста родимка, від нім. *Stern* – зірка.

Серед термінів, які позначають симптоми, ми виявили також один міфонім: *Medusenhaut* (лат. *Caput Medusae*) – «голова медузи» (розширення підшкірних вен живота при цирозі печінки).

Вихідною базою для метафоричних перенесень можуть бути не тільки загальноновживані слова, але й спеціальна лексика різних наукових галузей. У німецькомовній гастроентерології функціонують терміни, запозичені з інших фахових мов. Такий процес переходу номінативних одиниць з однієї галузі в іншу з певним переосмисленням називають транстермінологізацією [5, с. 79]. У результаті транстермінологізації мову гастроентерології поповнили терміни електротехніки (*porto-kavaler Shunt* – порто-кавальне шунтування печінки; *Magenbypass* – шлунковий шунт), біології (*Bulbus duodeni* – цибулина дванадцятипалої кишки), географії (*Langerhans-Inseln*, *Pankreasinseln* – панкреатичні островці Лангерганса), математики (*Bohdaleck-Dreieck* – трикутник Бохдалека).

Серед розглянутих метафоричних найменувань виявлено небагато однослівних термінів: *Anus* – відхідник, *Erosion* – ерозія, *Fistel* – свищ, фістула. Натомість переважають терміни-композиції і термінологічні словосполучення, в яких метафоричне навантаження може містити як базове слово, так і атрибутивний компонент: *Trommelbauch* – здутий живіт («як барабан»), *Mottenfraßnekrose* – форма некрозу печінки («з'їдена міллю»), *bretthartes Abdomen* – твердий живіт, *Canalis gastricus / Magenstraße* – шлунковий канал.

Метафоричні терміни в німецькомовній гастроентерології мають різне етимологічне наповнення, що зумовлено історичними чинниками становлення та розвитку медичної терміносистеми. Метафоричний компонент властивий класичним

термінам, чисто німецьким словам та лексичі, що запозичена з інших європейських мов. Відтак можна виділити такі етимологічні моделі гастроентерологічних найменувань:

1) чисто латинські та латинізовані грецькі терміни: *Intestinum caecum*, *Columnae anales*, *Canaliculi biliferi*, *Insulae pancreaticae*, *Hepar migrans*;

2) асимільовані в німецькомовній медицині латинізми та еллінізми: *Zäkum*, *Cholelith*, *Sigmoid*, *Karzinom*, *Divertikel*;

3) чисто німецькі терміни: *Kartoffelleber*, *Gallengriß*, *Blinddarm*, *Wurmfortsatz*, *Gallenstein*;

4) англіцизми: *Bypass*, *Shunt*, *golden disease (goldene Krankheit)*;

5) гібридні метафоричні терміни: лат.-нім. *Pankreasinseln*, англ.-гр. *Piecemeal-Nekrosen*, нім.-гр. *Nussknacker-Ösophagus*, англ.-гр. *Pigtail-Katheter*.

Чисто латинські терміни часто зустрічаються в досліджуваній галузі, оскільки метафоричність характерна для багатьох анатомічних термінів, а їхнє вживання нормується міжнародним стандартом латинської анатомічної номенклатури.

Частина метафоричних термінів із різними етимологічними моделями є синонімами чи еквівалентами між собою. В основі їхньої номінації може бути як спільна, так і різні метафори. Наприклад: лат. *Naevus araneus*, нім.-лат. *Spinnennävus* (лат. *aranea* = нім. *Spinne* – павук) – павукоподібна родимка; нім.-лат. *Sternnävus* – зірчаста родимка. Усі три терміни є еквівалентними найменуваннями шкірного симптому при захворюваннях печінки.

Метафоризація, чи вторинна номінація веде до виникнення полісемії на загальнономовному рівні або на рівні кількох терміносистем, що є небажаним явищем у сфері термінології. Проте семантика багатозначних термінів завжди реалізується в контексті.

Отже, проведене дослідження показало, що метафоричні процеси, як різновид семантичної деривації, притаманні терміносистемі гастроентерології в німецькій мові. Терміни різної етимології та структури виникли на основі асоціативних порівнянь. Досить поширені антропогенні метафори, джерелами яких виступають назви будівель, споруд та предметів побуту. Світ флори та фауни є також продуктивною вихідною сферою для метафоричних номінацій у досліджуваній галузі.

Перспективними для подальшого вивчення вважаємо явища метонімії та конверсії в німецькомовній гастроентерологічній термінології.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Теорія метафори / Н.Д. Арутюнова. – М.: Прогресс, 1990. – 512 с.
2. Бражук Ю.Б. Натуроморфний метафоричний компонент у складі анатомічних термінів / Ю.Б. Бражук // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2014. – Вип. 25. – С. 55–67.

3. Вовк В.Н. Языковая метафора в художественной речи (Природа вторичной номинации) / В.Н. Вовк. – К. : Наук. думка, 1986. – 142 с.
4. Дудецкая С.Г. Метафоризация как способ терминообразования (на материале английской терминологии черепно-челюстно-лицевой хирургии и стоматологии) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / С.Г. Дудецкая; Самарский гос. пед ун-т. – Самара, 2007. – 24 с.
5. Кияк Т.Р. Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць / Т.Р. Кияк // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2008. – № 38. – С. 77–80.
6. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Лакофф Дж, Джонсон Д. // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387–415.
7. Саламаха М.Я. Англомовна терміносистема охорони довкілля: структура, семантика, прагматика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / М.Я. Саламаха ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2016. – 21 с.
8. Стоянова І.Ф. Лексико-семантична система англомовної травматологічної термінології : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / І.Ф. Стоянова ; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2007. – 19 с.
9. Тараненко А.А. Языковая семантика в ее динамических аспектах: основные семантические процессы / А.А. Тараненко. – К. : Наук. думка, 1989. – 254 с.
10. Телия В.Н. Вторичная номинация и ее виды / В.Н. Телия // Языковая номинация: Виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 129–221.
11. Цісар Н. З. Вторинна номінація в системі української медичної термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н.З. Цісар ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2009. – 20 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

12. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь / И.Х. Дворецкий. – М. : “Русский язык”. 1976. – 1096 с.
13. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. v. wiss. Rat d. Dudenred.; bearb. v. A. Auberle [u. a.]. – 4. Aufl., neu bearb. und erweitert. — Mannheim; Leipzig [u. a.]: Dudenverlag, 2001. – 1892 S.
14. Duden. Wörterbuch medizinischer Fachbegriffe/ hrsg. v. wiss. Rat d. Dudenred.; bearb. v. M. Bauer [u. a.]. – 8. Aufl., überarb. und ergänzt. – Mannheim; Leipzig [u. a.]: Duden, 2007. – 862 S.
15. Pschyrembel. Gastroenterologie / hrsg. v. Prof. Dr. med. M. Gregor und Prof. Dr. med. W. Stremmel. – 1. Aufl. – Verlag: De Gruyter, 2013. – 363 S.

Бондарчук Н. І.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті подано огляд підходів до тлумачення поняття «ключове слово» задля сприйняття змісту тексту й основи для визначення теми мовлення. Окреслено основні аспекти визначення поняття «ключове слово», процес його виокремлення та типи.

Ключові слова: ключові слова, дискурс, частотність, тематика, комунікативна інтенція, індексація, семантичне навантаження.

Бондарчук Н. И. Ключевые слова: основные аспекты определения (на материале английского языка). – Статья.

В статье дан обзор подходов к изучению ключевых слов для восприятия содержания текста и основы для определения темы высказывания. Описаны основные аспекты определения ключевых слов, процесс их выделения и типы.

Ключевые слова: ключевые слова, дискурс, частотность, тематика, коммуникативная интенция, индексация, семантическая нагрузка.

Bondarchuk N. I. Key words: basic aspects of their definition (in the English language). – Article.

The author provides an overview of different approaches to the interpretation of the concept of “key word” for the perception of the texts content. It is also regarded as the basis for determining the topic of speech. The main aspects of the definition of “keyword”, the process of its identification and types are outlined.

Key words: key words, discourse, frequency, aboutness, communicative intention, indexation, semantic load.

Постановка наукової проблеми та її значення. Лексичні одиниці користуються рівним статусом у лексиконі мови, але їхнє значення змінюється відповідно до контексту. Кожна окрема словоформа сприяє побудові змісту тексту, і тільки деякі слова є ключовими, тобто словами, які відіграють головну роль у визначенні важливих елементів тексту. Аналогічно будь-яка мова складається з усіх лексичних елементів, які стають її частиною, але тільки деякі лексичні елементи характеризують її культурну специфіку.

Що стосується самого поняття «ключове слово», то нині в мовознавчих студіях немає чіткого визначення. Процес виокремлення таких слів має назву індексування задля усунення інформаційного шуму з урахуванням комунікативної значущості та функційного навантаження слів [1, с. 145].

Варто зазначити, що ключові слова називають персонажів, основний предмет, про який ідеться, і характеризують його, тобто такі слова в конденсованій формі виражають основну інформацію про зміст тексту [1, с. 148].

Метою й завданням статті є дослідження основних аспектів визначення ключових слів.

Ключові слова – це слова, які мають особливий статус, виражають важливе соціальне значення, що містить оцінку, відіграють особливу роль у тексті. Із лінгвістичного погляду вони сприяють довготривалому пошуку одиниць значення [12, с. 78]. Із соціологічного погляду вони є частиною словника культури й суспільства [14, с. 18]. Під час вивчення ключових слів семантичний і соціальний аналіз є нероздільними.

Виклад основного матеріалу. Лексичний аналіз уже досить тривалий час зосереджений на способах, за якими мова (і лексика зо-

крема) відображає культуру. Перші дослідники (Дж. Ферт, Р. Вільямс), які зверталися до ключових слів, інтуїтивно зосереджувалися на словах, у яких, на їхню думку, утілені важливі поняття, що відображають соціальні чи культурні проблеми [5, с. 12].

Ще в тридцятих роках ХХ століття Дж. Ферт запропонував досліджувати соціологічно важливі слова, які можна назвати фокусними (“focal”) або стрижневими (“pivotal”) словами, і виступав за аналіз розподілу слів, значення яких характеризує суспільство в конкретних контекстах із конкретними асоціаціями та цінностями [5, с. 40–41].

Культуролог Р. Вільямс зробив спробу здійснити аналіз сучасної культури за допомогою вивчення низки ключових слів. Значення таких слів, як *відчуження*, *капіталізм*, *сім'я*, *фантастика*, *гегемонія*, *література*, *засоби масової інформації*, *традиції* і т. д., були взяті для представлення найбільш відмінних рис сучасної західної культури, об'єднавши синхронні та діахронні ракурси для оцінки значення. Словом, Р. Вільямс визначив тісніший зв'язок між ключовими словами й дискурсивним суспільством [14, 176]. Утім, проводячи цей аналіз, він зосереджувався на історичних і соціальних макроконтекстуальних чинниках, не звертаючи особливої уваги на текст і жанр, залишивши методологічні засоби аналізу значення повністю поза увагою.

Дж. Хьюз, щоб уникнути двозначності, розглядав ключові слова в межах речення. Намагаючись установити значення різних частин мови й окремих лексичних одиниць, він досліджував типові позиції прийменників, займенників та інших частин мови в реченні [6, с. 34–35]. Утім, цей підхід виявився неоднозначним, коли речення складалося з двох і більше частин.

Цілком іншим є підхід М. Хоея, який, узявши за основу категорію тексту, показав, що лексичні зв'язки, які утворюють зв'язки в реченні, можна розглядати як індикатори структурування тексту чи потенційного скорочення, а лексичні моделі можуть виявляти текстуальні моделі (на противагу граматичним) [7, с. 15]. Т. Бербер-Сардінга, досліджуючи ключові слова, зауважив, що лексико-текстуальний зв'язок є навіть між групами текстів на одну тему різних авторів [3, с. 5].

Ключові слова не обов'язково є основними в плані культури, однак вони можуть сприяти розумінню головної думки тексту, складаючи ланцюжки повторів у ньому. Беручи за основу концепцію корпусної лінгвістики, М. Скотт диференціює ключові слова за допомогою статистичного процесу [10, с. 5]. Слово можна назвати ключовим, якщо воно трапляється в тексті принаймні стільки разів, мінімальну частоту яких визначив сам користувач. Ключові слова – це слова, частота використання яких у тексті є незвичайно високою порівняно з якоюсь нормою. Визначення елементів, що повторюються зі статистично значущою частотою, саме по собі не є аналізом або інтерпретацією тексту чи корпусу, проте вказує на елементи, які потребують дослідження й пояснення. Наприклад, це основні елементи в описі спеціалізованого дискурсу чи розміщенні тексту в конкретній галузі. Отже, це визначення ключових слів не бере до уваги поняття, які суб'єктивно розглядаються як важливі для культури, а дає можливість будь-якому слову потенційно набувати ключового значення, якщо воно досить часто трапляється в тексті.

Набуття ключового значення через частотність можна також виділити в словоформах, лемах і послідовностях (ланцюжках) слів. Таке визначення легко застосовується до більш складних одиниць, ніж слова, указуючи на сучасні тенденції в описовій і теоретичній лінгвістиці, зокрема фразеології. По суті, ключові слова не обов'язково є окремими словами, вони можуть бути кластерами чи навіть фразами [12, с. 101].

М. Скотт виділяє три типи ключових слів: власні назви; слова, які самі люди визнають ключовими і які є показниками тематики (*"aboutness"*) того чи іншого тексту; високочастотні слова, які більше вказують на стиль, ніж на тематику [10, с. 6].

Говорячи про тематику й стиль тексту, а також роль ключових слів у їх визначенні, приділяється увага тому, на які смислові структури вказують ключові слова і яким чином точка зору автора впливає на них у процесі створення тексту [4, с. 4]. М. Скотт співвідносить тематику (*"aboutness"*) із мисленнєвою метафункцією М. Халлідея [9, с. 155]. Отже, слова набува-

ють значення не від зв'язку слова й значення, а від внутрішньої взаємодії з іншими словами. П. Бейкер, використовуючи класифікацію М. Скотта, описує лексичні ключові слова (іменники, прикметники, повнозначні дієслова) як тематичні, тобто слова, які можна використовувати для визначення теми тексту [2, с. 127]. Доти, доки текст містить велику кількість іменників і повнозначних дієслів, ключові слова, особливо якщо їх можна об'єднати в лексичні поля, є основою для визначення теми мовлення. Але ключові слова виступають не лише елементами концептуальної, а й граматичної структур тексту. Окрім інформаційного спрямування, вони є індикаторами комунікативної інтенції та мікро- чи макро-структури тексту. Текст зберігається в пам'яті в наборі ключових слів, які потім виявляються під час його відтворення.

Деякі дослідники використовували ключові слова, щоб отримати описові характеристики конкретних жанрів (К. Трібл, І. Паркер, Е. Берман). Наприклад, К. Трібл вивів список ключових слів, порівнявши корпус роману із загальним корпусом, і виявив у романі характерні особливості розмовної мови (використання першої та другої особи займенників і власних назв, меншу кількість складених іменникових словосполучень) [12, с. 76]. Ключові слова також використовуються під час визначення дискурсу в мові. І. Паркер та Е. Берман висловили думку, що дискурси з'являлися завдяки читанню текстів [8, с. 156]. Інші дослідники (С. Джонсон, Дж. Калпепер і С. Сар) аналізували ключові слова у вибірці британських газетних статей за п'ятирічний період. Усі статті якоюсь мірою містили посилання на поняття «політкоректність». Учені виявили, що найсильніші ключові слова змінювалися з плином часу, оскільки увага до політкоректності в 1994 році змістилася до расизму в 1999 році [8, с. 31].

Звідси випливає, що дослідження ключових слів дають змогу виявляти повторювані чи рідкісні елементи в текстах, які допомагають досліднику позбутись упередженості й відкривають шлях для більш складного аналізу мовних явищ. Тим не менше, важливо розуміти, що перелік ключових слів подає лише мовні моделі, які необхідно інтерпретувати, щоб відповісти на конкретні запитання дослідження.

Отже, ключові слова не стільки визначають дискурс, скільки вказують на поняття в тексті (стосовно інших текстів), які можуть допомогти виділити типи дискурсу (вбудовані) або ідеологію. Для цього потрібно дослідити, яким чином і в яких граматичних категоріях ключові слова з'являються в контексті, беручи до уваги їхню частотність.

Література

1. Карпіловська Є. Вступ до комп'ютерної лінгвістики / Є. Карпіловська. – Донецьк : Юго-Восток, 2003. – 188 с.
2. Baker P. The question is, how cruel is it? Keywords, fox hunting and the house of commons. In D. Archer (Ed.), What's in a word-list? Investigating word frequency and keyword extraction / P. Baker. – Farnham : Ashgate, 2009. – P. 125–136.
3. Berber Sardinha T. Using key words in text analysis: Practical aspects / T. Berber Sardinha // DIRECT Papers 42, LAEL, Catholic University of Sao Paulo, 1999. – 9 p.
4. Bondi M. Keynes in Texts / M. Bondi, M. Scott. – Amsterdam : John Benjamins, 2010. – 251 p.
5. Firth J. Papers in Linguistics 1934–1951 / J. Firth. – London : Oxford University Press, 1957. – 233 p.
6. Hughes J. Automatically Acquiring a Classification of Words. PhD dissertation / J. Hughes. – University of Leeds, 1994.
7. Hoey M. The discourse colony; a preliminary study of a neglected discourse type / M. Hoey // In Talking about Text. Discourse Analysis Monograph 13, English Language Research, University of Birmingham, 1986. – P. 1–26.
8. Johnson S. From “politically correct councillors” to “Blairite nonsense”: discourses of political correctness in three British newspapers / S. Johnson, J. Culpeper, S. Suhr // Discourse and Society 14(1), 2003. – P. 28–47.
9. Parker I. Against discursive imperialism, empiricism and constructionism: thirty two problems with discourse analysis. In Discourse Analytical Research, edited by E. Burman & I. Parker, London : Routledge, 1993. – P. 155–172.
10. Scott M. WordSmith Tools Help Manual. Version 3.0. M. Scott and Oxford University Press, 1999. – 123 p.
11. Scott M. Focusing on the Text and Its Key Words / M. Scott // In L. Burnard & T. McEnery (eds), Rethinking Language Pedagogy from a Corpus Perspective vol 2. Frankfurt : Peter Lang, 2000. P. 103–122.
12. Sinclair J. McH. The search for units of meaning / J. Sinclair // Textus 9(1), 1996. – P. 75–106.
13. Tribble C. Genres, keywords, teaching: towards a pedagogic account of the language of project proposals / C. Tribble // In Rethinking Language Pedagogy from a Corpus Perspective, edited by L. Burnard & T. McEnery, Frankfurt : Peter Lang, 2002. – P. 75–90.
14. Williams R. Keywords / R. Williams. – London : Fontana, 1983. – 337 p.
15. Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language. – N.Y. : Gramercy Books, 1996. – 1693 p.

УДК 811.111'42

Борисович О. В.

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ТЕЛЕСЕРІАЛІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ОНЛАЙН-МЕДІА)

У статті проведено аналіз оглядів телевізійних серіалів (*TV recaps*) в онлайн-медіа. Описані жанрові характеристики цього типу тексту у змістовому та структурному аспектах. Розглядається історія виникнення і становлення жанру та його роль у сучасних Інтернет-ЗМІ. У результаті дослідження визначено жанротворчі ознаки оглядів телевізійних серіалів.

Ключові слова: жанр, онлайн-медіа, огляд, оцінка, діалогічність.

Борисович О. В. Жанровые особенности обзора телесериалов (на материале англоязычных онлайн-медиа). – Статья. В статье представлен анализ обзоров телевизионных сериалов (*TV recaps*) в онлайн-медиа. Описаны жанровые характеристики этого типа текста в смысловом и структурном аспектах. Рассматривается история возникновения и становления жанра и его роль в современных Интернет-СМИ. В результате исследования выявлены жанрообразующие признаки обзоров телевизионных сериалов.

Ключевые слова: жанр, онлайн-медиа, обзор, оценка, диалогичность.

Borysovych O. V. Genre features of TV recaps (based on English online media). – Article.

The article provides an overview of the TV recap as a genre of online media and examines its structural components and communicative functions. The paper focuses on the origin of the genre, its development in recent years and the role it plays in modern TV culture. The main genre characteristics of the TV recap have been analyzed.

Key words: genre, online media, recap, critical review, dialoguing.

Одним із актуальних аспектів сучасних лінгвістичних досліджень є опис і класифікація жанрової системи Інтернет-дискурсу. Дослідники виділяють традиційні «паперові» жанри, перенесені в онлайн, та віртуальні жанри, що виникли безпосередньо в мережі Інтернет [7]. У статті ми розглядаємо жанр огляд телевізійного серіалу (англ. *TV recap*), що ще не був об'єктом спеціального дослідження. За визначенням Оксфордського словника англійської мови *recap* (скорочено від *recapitulation*) означає «повторення у стислому вигляді; резюме, підсумовування» або «підсумовувати» [11]. У телевізійній термінології *TV recap* має декілька значень. Традиційно *recap* (або *recap sequence*) використовується в телевізійному серіалі як наративний прийом, для того, щоб нагадати глядачу про події, які сталися раніше. Як правило, це короткий монтаж важливих сцен із попередньої серії із уривками діалогів або закадровим голосом, що коротко переказує основні сюжетні лінії [12]. *TV recap* – це також стаття на веб-сторінці онлайн-ЗМІ або блог, де автор переказує та водночас оцінює сюжет однієї серії або одного випуску телевізійного шоу. У вітчизняних онлайн-виданнях, де цей жанр поступово набуває популярності, за відсутності точного українського чи російського відповідника, інколи використовується калька з англійської «рекап» (укр./рос.), а також похідне дієслово «рекапить» (рос.), але більш поширеним є термін огляд. У журналістиці огляд розуміють як опис, підведення підсумків, розгляд або вивчення певної теми. У нашому дослідженні огляд серіалу визначаємо як статтю в онлайн-виданні, що публікується після виходу серіалу в ефір, у якій переказується сюжет серії та дається її оцінка.

Телевізійні огляди вже привертали увагу дослідників в аспекті наратології та семіотики, як важливий елемент орієнтування глядачів у наративному просторі серіалу. У межах такого підходу стислий огляд попередньої серії розглядають як вид паратексту (*orienting paratext*), який активізує спогади глядачів про місце, час, персонажі та ключові події минулих серій. За класифікацією французького дослідника Ж. Женетта, термін паратекст використовується на позначення таких компонентів, як заголовок, зміст, епіграф, передмова та інших текстів, що виконують функцію допомоги читачу [4]. У дослідженнях, присвячених телевізійним серіалам, до паратекстів відносять трейлери, *TV recaps*, обкладинки DVD, постери, фан-арт та інші дотичні до серіалу тексти (*surrounding texts*), що виконують різні функції [9].

Мета дослідження полягає в тому, щоб визначити та описати структурно-змістові особливості жанру *TV recap* на англomовних веб-сайтах. Під жанром розуміють стійкий тип тексту, об'єднаний єдиною комунікативною функцією, а також схожими композиційними та стилістичними ознаками [1, с. 255].

Об'єктом нашого дослідження є огляди окремих серій (*TV recaps*) американських та британських телесеріалів. **Предмет** дослідження становлять жанрові характеристики текстових оглядів серіалів (*TV recaps*), зумовлені особливостями віртуальної медіасфери та специфікою виробництва і перегляду телесеріалів.

Матеріалом дослідження стали тексти англomовних оглядів телесеріалів на спеціалізованих британських та американських сайтах, присвячених кіно та телебаченню (*The Vulture*, *TV Line*,

EW= entertainment weekly), та в тематичних рубриках онлайн-версій The Guardian та The New York Times. Усього було проаналізовано 100 рецензій за 2014-2016 роки.

Перш ніж перейти до аналізу специфіки цього жанру телевізійної онлайн-критики, розглянемо зовнішні фактори, що сприяли його виникненню та розвитку в останні роки. Перші онлайн-огляди з'явилися ще всередині 1990-х у фанатському середовищі, де глядачі обговорювали серіали та обмінювалися враженнями. Television without pity (або TWP) став першим англomовним сайтом, що зібрав широку аудиторію, викладаючи резюме кожної серії популярних на той час серіалів та реаліті-шоу. На відміну від друкованих видань, де огляди серіалів публікували під час виходу першої чи останньої серії або для аналізу телепродукції загалом, творці сайту TWP надавали детальний опис кожної серії із подальшим її обговоренням і представляли точку зору телеглядача. За останні десятиліття, які інколи називають «золотим віком телебачення», телевізійні серіали в США та Британії набули надзвичайної популярності. Вони мають великі рейтинги, привертаючи мільйонну аудиторію на телебаченні та в мережі Інтернет. З ростом популярності телевізійних шоу і серіалів *TV recap* став одним із розповсюджених жанрів не лише в спеціалізованих Інтернет-виданнях, присвячених телебаченню, але також на сайтах періодичних видань, на форумах та у соцмережах, де групи користувачів обговорюють серіал одночасно з трансляцією серії. Такий інтерес серед глядачів пов'язують із трансформацією телеаудиторії та можливостей перегляду телебачення під впливом нових цифрових технологій. Деталізовані огляди телесеріалів виконують подвійну функцію: з одного боку, вони допомагають телеглядачам розібратися в чисельних сюжетних лініях, властивих серіалам, а з іншого, – стають майданчиком для дискусії у коментарях [10], який сайти використовують із комерційною метою, щоб збільшити відвідуваність. Наприклад, розбір та оцінка сюжету популярних серіалів на сайті the A.V. Club мають понад мільйон унікальних відвідувачів у місяць [10].

TV recap як віртуальний жанр характеризується гіпертекстуальністю (має нелінійну структуру, містить посилання на інші джерела інформації), мультимедійністю (використовує фото, відео, анімовані зображення) та інтерактивністю (автор має можливість контакту з читачами через веб-коментарі). Обсяг статті залежить від того, наскільки детальним є переказ серії та авторські коментарі. Як показав аналіз, середній обсяг проаналізованих оглядів серіалів (*TV recaps*) складає біля 5000 знаків.

Аналізуючи онлайн-телекритику, важливо розрізняти жанри рецензії та огляду, головна відмінність між якими полягає в реалізації інформаційної функції. На відміну від рецензії, де авто-

ру важливо зацікавити потенційного глядача, але зберегти інтригу і не розкрити сюжет [3, с. 107], огляди адресовані тим, хто вже подивився серію. Проведений аналіз показав, що повний переказ серії із розкриттям всіх сюжетних ліній є базовою частиною змістової структури телевізійного огляду, на яку накладаються оцінка та аналіз. На сайті може міститися попередження про можливі «спойлери», тобто інформацію про серіал, яка руйнує очікування або ефект несподіванки для глядача.

Жанрова специфіка зумовлює структурно-композиційні особливості тексту оглядів. У порівнянні з рецензіями, які мають чітку структуру і складаються із декількох функціонально-тематичних блоків, що виконують конкретну прагматичну задачу [3, с. 106], огляди мають більш довільну структуру. У структурній моделі огляду телесеріалів можемо виділити такі компоненти: заголовок, підзаголовок, вступ, основний текст, де міститься переказ сюжету та оцінка, висновок, звернення до читачів залишати свої коментарі на сайті та додаткова інформація (інформація про акторів, інші серіали, новини кастингу тощо).

Як показало наше дослідження, обов'язковими елементами оглядів є переказ сюжету з різним рівнем деталізації, що складає базу тексту, та оцінка. Наявність інших функціонально-тематичних блоків, таких, як вступна частина, де автор нагадує про ключові події попередньої серії, окремий критичний блок, де детально аналізуються такі аспекти серії як акторська гра, сценарій тощо та додаткова інформація, пов'язана із серіалом, є довільними, а їх об'єм та пропорціональне співвідношення досить варіативні.

Однією із визначальних рис оглядів серіалів (*TV recaps*) як жанру онлайн мас-медіа є діалогічність та ефект інтимізації для зменшення дистанції між автором та читачем. Під інтимізацією розуміють вираження суб'єктивно-емоційного сприйняття та оцінки дійсності, що дозволяє автору не лише висловити свою думку, але і залучити читачів до дискусії, впливати на їх думку, або формувати певну зворотну реакцію [4; 6; 8].

В онлайн-жанрах завдяки інтенсифікації зворотного зв'язку змінюється відношення «автор» – «читач». Автор робить огляд серії з позиції не просто критика, а зацікавленого телеглядача або фана, точніше одного з глядачів, що відображається у використанні інклюзивного займенника *we* (=viewers), який створює ефект спільності дій, тобто перегляду серії та обговорення отриманих вражень: *As viewers, we're privy to the other end of the call – and surprise, surprise, Epifanio isn't exactly being honest* (14). Особові займенники *we, us, our* використовуються, коли автор:

1) описує побачене на екрані

When a maid comes into Sara Harvey's hotel room, we see a studded leather glove on the floor (14);

2) виділяє інформацію, отриману під час перегляду серії

It's one of the "rumors" Velcoro tells his new partner she's likely to hear about him, that he killed a man who hurt his wife (we later find out this is true), he's beholden to a mobster (we already know this is true) and that he has some terrible habits (duh) (15);

3) акцентує увагу на очікуванні глядачів від серії

She has a great new haircut and obviously assumes that Pete is covering up for an affair, but then she tells us what we really want to know (18);

4) дає оцінку серії

This is the kind of silly but brilliant detail we watch Downton for (16);

5) веде діалог з читачами

So let's consider Don's looks: Recently, hasn't he seemed a bit less stylish and a lot more haggard? (18);

6) веде діалог з авторами серіалу від імені глядачів

Every character was forced to intone the words: "I feel that the war has somehow changed me." We know. Let us see how. Don't tell us. Stop telling us everything. Show us, for pity's sake (16).

Для автора адресат є безпосереднім учасником обговорення серіалу з яким він ділиться своїми враженнями. Як показав аналіз мовного матеріалу, діалогічний ефект в оглядах серіалів досягається:

1) через звернення до читачів із використанням особових займенників I і you

Long story short, I can't wait to tag along on that ride in 2017. How about you? Is this how you hoped GMW's big "triangle" would be resolved? (15).

I don't know about you, but I need to watch The Big Lebowski right now, Cassidy be damned (14);

2) за допомогою звернення folks/friends/guys/people/commenters etc.:

Well, folks – after watching closely for an entire hour, I still have no idea who's dead and who's alive on this show (14). / Commenters, you always seem to hate when we criticize Weiner, but this was our least favorite episode of the season (18);

3) через використання вигуків

Not sure we need an umpteenth TV monologue about the futility of marriage. That said, pretty hard to divorce oneself from this show. Hey-oh! (18). / Louise, we're pleased to learn though, gets off with six months probation. Whew (15). / The dramatic escapade ended, as all episodes should, with a heart-to-heart at the bay window, in which Riley reminded Maya that no matter who enters and/or leaves their lives, she'll always be her "extraordinary relationship." D'aww (15). / At last, before a full house, Jesse placed his long-distance call, and... pfft. It didn't seem to go through (15);

4) через використання сигналів зворотного зв'язку (back channel responses) [13], таких, як right, uh-huh, hmm, mhm, yeah

As Episode 4 of 10 nears a close, Ben finds a new friend in classmate Amy, Theresa is mysteriously offered a recently vacated (hmmm...) Realtor job and Ethan plots to hide Peter from those who demand him dead (15). / And ginger Lavinia claiming that she's "not interested in that side of things". Yeah, right (16).

Характерною рисою досліджуваного жанру є опис серії як персонального переживання, яким автор хоче поділитися з читачем. На перше місце виходить суб'єктивна думка автора, який описує свої емоції та враження від серії, використовуючи розмовну лексику та лексику з яскравим емоційним забарвленням, а також стилістичні засоби: метафори, епітети і гіперболи [2].

True Detective's stylized writing is sharp, the plot is gripping and the opening credits so chilling (anyone else really, really creeped out by that Leonard Cohen song?) that I'm definitely in to find out what they have planned for the season (15). / An irritating episode, it pains me to write (I remain loyal to the show in spite of recent disappointments) (16). / I'll admit this twist had my jaw picking up fibers from my living-room carpet (15). / If this is really Kalinda's last episode – I'm kinda stoked she left as she lived, enigmatic, shadow-like, always willing to do what needs to be done for her well-being and the benefit of those around her (15).

Важлива роль у створенні діалогічного ефекту належить засобам експресивного синтаксису, зокрема, парентетичним конструкціям: *Sara tries to tell Emily she was looking out for her – that's new! – and Jenna goes, "Stop talking, Sara. That's enough." Man, she is cruel to her lackeys! (14). / She could, however, tease that this particular moment introduces a "new threat to Liza." (Oh, did you think that would be the only thorn in her side this season?) (15).* Як показав аналіз, частотність їх вживання та різноманітність функцій, які вони виконують, дозволяють говорити про вставні конструкції як про типову рису телевізійних оглядів.

Додатковий емоційний вплив на читача реалізується за допомогою мультимедійних засобів, шрифтового виділення тексту та засобів пунктуації: *Regardless, next Thursday you'll get sooooo many answers, one of which I absolutely did not see coming (15). / He then evades all of Peter's questions – they really are meant for Alicia – and then simply tells Peter, "You're in my way." At this point, I am LOVING THIS. (14) / But after the clerk mentions that he triggered the silent alarm, she shoots him (!) and one of the thieves (!!), whom she clearly knows (15).*

Отже, як показав проведений аналіз, домінантною комунікативною метою жанру TV ресар є ознайомлення читачів із змістом серії. Переказ сюжету окремої серії становить базовий структурний елемент огляду серіалів. Оцінка серії поєднується із переказом сюжету, характеризується суб'єктивністю і емоційністю. Текстам цього

жанру властивий особливий характер взаємодії автора і адресата, де автор аналізує серію з позиції зацікавленого глядача. Ефект діалогу з читачем створюється за рахунок різнорівневих мовних засобів: прямого звертання до адресата, вживання

розмовної лексики та використання стилістичних засобів. Метою подальшого дослідження є аналіз композиційної організації огляду серіалу та визначення ролі засобів експресивного синтаксису в розгортанні переказу серії.

Література

1. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 270 с.
2. Брежнева Д.Д. Жанрово-стилистические и когнитивные особенности кинорецензии как вида массово-информационного дискурса (на материале современной британской прессы) : автореф. дис. ... канд. фил. наук : 10.02.04 – германские языки / Д.Д. Брежнева ; Моск. гос. гуманитар. ун-т им. М.А. Шолохова. – М., 2013. – 26 с.
3. Ванько Т.Р. Своеобразие языка кинорецензии / Т.Р. Ванько // Вестник МГЛУ. – 2013. – № 26(686). – С. 106–111.
4. Женетт Ж. Фигуры : [в 2-х томах] / Жерар Женетт. – М. : Изд-во Сабашниковых, 1998. – Т. 1. – С. 34.
5. Кормилицына М.А. Разговорность как реализация стратегии близости к адресату в современной прессе / М.А. Кормилицына // Язык в движении: К 70-летию Л.П. Крысина / [Отв. ред. Е.А. Земская, М.Л. Каленчук]. – М. : Языки славянской культуры, 2007. – С. 270.
6. Палійчук А.Л. Наративний код інтимізації (на матеріалі англomовного художнього дискурсу) [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04 - германські мови / А.Л. Палійчук ; Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2011. – 20 с.
7. Рогачёва Н.Б. Язык и стиль вторичных речевых жанров: на материале Интернет-общения / Н.Б. Рогачёва // Жанры речи. – Саратов : Издательский центр «Наука». – 2009. – Вып.6. Жанр и язык. – С. 127–150.
8. Сабурова Н.А., Голикова А.С. Дискурсивные характеристики непрофессиональной кинорецензии в виртуальном пространстве / Н.А. Сабурова, А.С. Голикова // Вестник ТОГУ. – 2015. – № 3(38). – С. 281–290.
9. Bioni C. The TV Recap: Knowledge, Memory and Complex Narrative Orientation // The Politics of Ephemeral Digital Media Permanence and Obsolescence in Paratexts / Edited by Sara Pesce, Paolo Noto]. – Routledge, 2016. – pp. 228–241.
10. Jurgensen J. The TV recappers: from 'Breaking Bad' to Honey Boo Boo. The Wall Street Journal, Aug. 16, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wsj.com/articles/SB10001424127887324769704579008593725664338>.
11. Oxford dictionaries [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.oxforddictionaries.com>.
12. Recap sequence [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Recap_sequence.
13. Yngve V. On Getting a Word in Edgewise // V. Yngve / Papers from the Sixth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society, 1970. – Pp. 567–557.

Джерела ілюстративного матеріалу

14. Entertainment Weekly [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ew.com/>.
15. TV line [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tvline.com/>.
16. TV and radio blog [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/culture/tvandradioblog>.
17. TV recaps [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nytimes.com/spotlight/tv-recaps>.
18. The Vulture [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vulture.com/>.

УДК 8.81

Гайдено Ю. О.

**ТИПОЛОГІЗАЦІЯ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВИХ ФОРМ
У РОМАНІ ШАРЛОТТИ БІНГХЕМ «THE WHITE MARRIAGE»**

У статті розглядаються типи композиційно-мовленнєвих форм у романі Шарлотти Бінгхем «The White Marriage». Висвітлено особливості таких видів композиційно-мовленнєвих форм, як розповідь, опис, роздум, та їх роль у формуванні комунікативно-прагматичної значущості роману.

Ключові слова: композиційно-мовленнєві форми, розповідь, опис, роздум.

Гайдено Ю. А. Типологизация композиционно-речевых форм в романе Шарлотты Бингхем «The White Marriage». – Статья.

В статье рассматриваются типы композиционно-речевых форм в романе Шарлотты Бингхем «The White Marriage». Освещены особенности таких видов композиционно-речевых форм, как повествование, описание, рассуждение, и их роль в формировании коммуникативно-прагматической значимости романа.

Ключевые слова: композиционно-речевые формы, повествование, описание, рассуждение.

Gaidenko Yu. O. Typology of compositional speech forms in Charlotte Bingham's novel "The White Marriage". – Article.

The article is aimed at compositional speech forms in Charlotte Bingham's novel "The White Marriage". Due attention is paid to peculiarities of such types of compositional speech forms as narration, description, argumentation as well as their role in formation of communicative-pragmatic value of the novel.

Key words: compositional speech forms, narration, description, argumentation.

Художня дійсність будь-якого твору складається з авторської оцінки об'єктів, явищ і подій, інкорпорованої в категорії оцінності та модальності; що зумовлюється, насамперед, оцінною природою пізнавальної діяльності індивіда й авторства, результатом якої слугує художній твір. Оцінність та модальність у межах художнього твору репрезентовано типами викладу, тобто композиційно-мовленнєвими формами, які слугують засобом безпосередньої маніфестації точки зору автора.

Введене в науковий обіг В.В. Виноградовим поняття «композиційно-мовленнєва форма» здобуло теоретичне обґрунтування в роботах Д.Д. Благого [1], М.П. Брандес [2], В.В. Виноградова [2], С.Х. Головкиної [3], О.І. Зайцевої [4], С.І. Каргапольцевої [5], В.А. Кухаренко [6], М.Г. Макарової [4], С.М. Смольникова [3], Т.Б. Трошевої [7] та ін., однак, не дивлячись на його вивчення в мовознавчій науковій парадигмі, це явище, як і його комунікативно-прагматична значущість у комунікативному просторі роману, залишається недостатньо дослідженими, що зумовлює актуальність цієї статті.

Мета цієї статті – описати композиційно-мовленнєві форми як категорію стилістики тексту, здійснити типологізацію композиційно-мовленнєвих форм та визначити їх роль у вираженні авторської думки в романі Шарлотти Бінгхем «The White Marriage».

У мовних дослідженнях відзначається, що композиційно-мовленнєві форми виходять за межі категорій стилістики й літературознавства, адже притаманні мисленню всіх індивідів, які використовують їх інтуїтивно. Композиційно-мовленнєві форми – це певного роду моделі комунікації в межах тексту, що співвідносяться з мисленнєвими

та комунікативними категоріями, реалізують композиційні особливості зв'язних текстів, оформляючи їх цілі частини [2, с. 74; 5]. Вони представляють системи мовних об'єднань, однорідні форми словесної композиції, відсторонені від конкретних проявів мовлення. Утворюючи типізовані структури, вони становлять складні функціональні текстово-мовленнєві єдності, які структурують й упорядковують хід думки, надають їй цілісного, завершеного вигляду та відображають її з різним ступенем експліцитності. З одного боку, композиційно-мовленнєві форми становлять схеми повторюваних ознак і якостей речень, що входять до їх складу, а з іншого, – не обмежуються ними, адже їх основною класифікаційною ознакою виступає, передусім, структурний зв'язок між реченнями-складовими [2, с. 71–78; 6, с. 143–144]. Композиційно-мовленнєві форми складаються з основних, первинних (розповідь, опис та роздум), покликаних особливим чином маніфестувати прагматичний намір автора та вторинних, які їх деталізують.

Основне сюжетне навантаження в межах тексту виконує композиційно-мовленнєва форма «розповідь», тобто функціонально-смісловий тип мовлення, призначений для зображення послідовного ряду подій або переходу з одного стану в інший. Повідомляючи про дії чи стани, розповідь виступає динамічною композиційно-мовленнєвою формою художнього твору, що слугує акціональним центром, у межах якого розподілені основні ланки сюжету, тому М.П. Брандес виводить таку формулу розповіді: «Es war ... und dann ...» (було ... , а потім) [2, с. 79]. Динамічний характер розповіді обґрунтовує визначальний статус цієї композиційно-мовленнєвої форми й її превалювання в межах художнього твору, адже розвиток

та зіткнення тем відображається через зміну подій, які утворюють основу розповіді [6, с. 134]. У корпусі роману «The White Marriage» ця композиційно-мовленнєва форма використовується Шарлоттою Бінгхем для творення сюжетної лінії і відображення динамічного перебігу подій. Крім того, характер предметно-сміслового зв'язку розповіді може співвідноситися не лише з подією, але й переживанням, станом, настроєм, стислою передачею інформації. Наприклад: *That particular morning had passed so pleasantly for Mary that she took the rest of the day off to potter in the conservatory and to tidy up her workroom. She even made a pie, something that she normally never had time for, but the following morning reality struck as she waved John off in the perfectly polished Vauxhall, while all the while crossing mental fingers that his car would not conk out before he arrived at Maydown* (8, 152). Цей приклад ілюструє, що центральне місце в змісті розповідних текстових фрагментів займає порядок перебігу дії, а кожне речення або його частина виражає певну стадію її розвитку, руху сюжету. Велику роль у межах композиційно-мовленнєвої форми «розповідь» відіграє часова співвіднесеність присудків, яка може проявлятися як часова однотипність (*took, made, had, struck, waved off, arrived*) чи різнотипність (*had passed, would not conk out*). Основне смислове навантаження виконують дієслова, що використовуються на позначення найбільш важливих дій, які змінюються. При цьому вони можуть набувати різних формальних характеристик: використовуватися в певній часовій (*took, made, had, struck, waved off, arrived, had passed, would not conk out*), інфінітивній (*to potter, to tidy up*) формі, виражатися стійкими дієслівними виразами (*crossing mental fingers*), сполученнями дієслів із залежними словами (*waved John off*) тощо. Акцентуація перебігу подій здійснюється за допомогою обставин часу (*before, now*).

Засобом передачі зовнішності персонажа, природи, місцевості, інтер'єру та інших явищ, котрі сприймаються, спостерігаються або уявляються, слугує **опис**, тобто композиційно-мовленнєва форма, спрямована на відображення зовнішніх ознак дійової особи чи обстановки дії. Її основу становить принцип співіснування предметів й ознак, який водночас слугує засобом детальної передачі стану навколишньої дійсності. На відміну від розповіді, котрій притаманна динаміка викладу, характерною ознакою опису вважається статичність, що зумовлено, передусім, комунікативно-прагматичною спрямованістю цієї композиційно-мовленнєвої форми: перелік предметів та повідомлення їх ознак. До первинної композиційно-мовленнєвої форми «опис» належать такі вторинні, як: статичний (предметний) та динамічний (процесуальний); опис із єдиною формою тепе-

рішнього, минулого часу, називний опис; портрет, пейзаж й інтер'єр.

Виділення статичного (предметного) та динамічного (процесуального) описів пов'язано з тим, що в сучасній мовознавчій парадигмі ця первинна композиційно-мовленнєва форма розглядається в контексті статички й динаміки. Статичний або предметний опис відображає явища, предмети та їх ознаки статично, через призупинення розвитку дії [3, с. 62]. Так, наведений нижче фрагмент роману «The White Marriage» засвідчує, що дієслова в статичному описі семантично ослаблені (*was, lived, surrounded, dressed, feel*) чи відображають ознаку, якість, властивість предмета, не позначаючи активної дії (*was Edwardian, have been most appealing, was most appealing, had every reason*). Наприклад: *The house in which Gray's father, Mr Jocelyn Wyndham, lived was Edwardian, built by a pupil of Edwin Lutyens and surrounded by a garden designed by Gertrude Jekyll. It should have been most appealing. In fact it was most appealing, from the outside, so that Sunny, dressed to the nines in clothes chosen and paid for by Leandra, had every reason to feel in high good humour as she stepped out of Gray's pristine Bentley into the summer sunshine of a midday morning* (8, 169).

Динамічний або процесуальний опис, котрий у мовних дослідженнях називають також описом у русі, динаміці, розглядається як суміжний із розповіддю, що обґрунтовує його інші позначення: «розповідь із елементами опису», «зображальна розповідь». Його характерна ознака – акцентуація смислового навантаження на дієсловах, при цьому дієслова на позначення дій володіють не якісно-описовим семантичним відтінком, а зображальним. Функціонал динамічного опису спрямовано на відображення перебігу дій з невеликими інтервалами часу в обмеженому просторі, фіксацію динаміки, серії моментів дії і їх поетапності, що впливає на його структурні характеристики: часове відношення простого слідування.

Традиційним для сучасної мовознавчої парадигми є виділення: – динамічного опису подій, який виступає засобом натуралістичного відображення дійсності та використовується для змалювання зовнішніх подій [2, с. 86]. Наприклад: *Sunny closed her eyes. The two men hovering over her, the butler hovering behind her, Gray patting her hand all the time* (8, 412); – динамічного опису переживань, що слугує засобом відображення динаміки внутрішнього стану персонажа, його переживань [2, с. 86]. Наприклад: *She turned away and for a second her eyes left Leandra sitting opposite her on her velvet sofa, and wandered to the view outside the window, to the blue sky, to the green of the countryside, and it seemed to her that she was suddenly older ...* (8, 116).

Статичність як основна ознака опису формально демонструється через однотипність форм присудків, тому існує три структурні типи цієї композиційно-мовленнєвої форми: з **єдиним планом минулого, теперішнього часу, називний опис**, – котрим притаманний корелятивний зв'язок. Звідси основою їх диференціації виступає не тип структурного зв'язку, а стилістична значущість [2, с. 86].

Опис із єдиним планом минулого часу підвищує епічність певного відрізка мовлення; характерна ознака – панорамність, фіксація зображуваних предметів і явищ у порядку розташування, що відповідає реальній дійсності. Цей різновид опису в мовленні Шарлотти Бінгхем значно преважує проти інших, зокрема через найбільшу наближеність до розповідного типу викладу, яка фіксується власне мовними маркерами: формами минулого часу, притаманними композиційно-мовленнєвій формі «розповідь». Наприклад: *Before Mary could say any more, Sunny had opened the leather telephone book and started to dial Lady Finsborough's number, drumming her fingers on the telephone table as they both stood listening to what now seemed like the endless ringing of the telephone. Sunny's fingers drummed faster and faster, as if she could encourage someone the other end to answer, which they finally did* (8, 56-57).

Опису з єдиним планом теперішнього часу властива більша статичність порівняно з попереднім різновидом; характерна ознака – сценічність, фіксація поточного часового відрізка. Згідно з В.В. Виноградовим дієслівна форма теперішнього часу використовується лише в широкому контексті, коли в описовому типі викладу чітко усвідомлюється план минулого [2, с. 83]. Використання цього різновиду опису мовленню Шарлотти Бінгхем не властиве.

Називний опис – це структурний тип опису, утворення якого спричинено опущенням різних частин мови, тобто використанням послідовності називних та еліптичних конструкцій. Відповідно, властивою ознакою цього структурного типу вважають концентрацію смислового навантаження в межах іменників і прикметників. При цьому речення-складові називних описів характеризуються автосемантичністю. З огляду на вищевказане вони виступають рівноправними одне стосовно одного, характеризуються позиційною незакріпленістю та можуть використовуватися в іншому порядку слідування; тому в мовознавчій науці спосіб організації думки властивий цьому структурному типу називають «стилем самостійних речень» [2, с. 87]. При цьому декодування часової форми називного опису, що складається з конструкцій із еліптованим дієсловом, значення якого легко домислюється з контексту, може здійснюватися інтуїтивно, через використання

комунікативних пресупозицій, апперцепційної бази адресата. Відповідно, називний опис із еліптованими дієсловами можна розглядати як такий, котрий експлікує єдине значення теперішнього чи минулого часу, що мається на увазі. Випадки використання композиційно-мовленнєвої форми «називний опис» у корпусі роману «The White Marriage» поодинокі; це зумовлено, насамперед, відсутністю називних конструкцій або еліптичних – із пропущеним дієсловом – у власне-авторських типах викладу Шарлотти Бінгхем. Називні речення лише зрідка використовуються автором в описових надфразних єдностях, межуючи з реченнями, які описують позначуване за допомогою дієслів, що відображають стан (*looking, had, was тощо*), складаючи характеристику персонажа. Наприклад: *And again it (the question of 'Who is this John Chantry that he should stand in my way?' – роз'яснення наше – Ю. Г.) came back as they attended the opening of the art exhibition, looking very much the perfect couple. Mrs Dilke Fortescue, and one of her regular escorts – Mr Gray Wyndham. Everyone in polite London circles accepted that Leandra had many different escorts, that she attended art exhibitions, first nights, and race meetings with a variety of elegant men. It was just how it was* (8, 146).

Первинна композиційно-мовленнєва форма «опис», слідом за С.Х. Головкиною й С.М. Смольниковим, поділяється на репродуктивний (зображальний) та інформативний [3, с. 60], диференціація яких ґрунтується, передусім, на функціональній зумовленості. Так, функціонування першого пов'язано з необхідністю реконструкції, відтворення подій, а другого – інформування адресата.

Репродуктивний чи зображальний опис – це опис, який за допомогою мовних засобів відтворює фрагменти, картини, події, що сприймаються органами чуттів мовця або спостерігача. Перебування мовця й спостережуваних ним явищ в єдиному хронотопі (часопросторі) маркується засобами мови: через переважне використання дієслів у формі теперішнього / минулого часу. Репродуктивний опис позначає реальну чи уявну присутність мовця в ситуації, яка описується; його характерна ознака – суб'єктивність [3, с. 60]. Наприклад: *Arietta followed her directions and found herself in an almost claustrophobically small office dominated by an ancient typewriter such as the secretarial college had used, and of the type that she had ardently hoped never to have to use again. Beside the typewriter was a pile of monogrammed writing paper, a pen and a bottle of ink. Just as she was about to roll the first piece of paper into the typewriter there was the sound of a throat being cleared in the doorway of the little office* (8, 215).

В інформативному описі йдеться про відомі мовцю предмети, їх ознаки, що представлено як характерні, постійні. Причому вони постають як

такі, котрі не сприймаються мовцем безпосередньо, а становлять факт, відомість про їх існування. Вони можуть поставати реаліями різних часових відрізків, однак, перебуваючи у свідомості розповідача, узагальнюватися та підсумовуватися [3, с. 61]. Наприклад: *In Rushington husbands and fathers, boyfriends and sons would be making their way steadily towards the pub, and what they would consider to be well-earned gins and tonics, whereas along the King's Road, respectably dressed men were walking slowly back to bus stops, or catching taxis to some other part of town where they would change into evening dress before 'going on'* (8, 263).

Повідомлення про зовнішні ознаки персонажа й обстановку зображуваних подій у межах художнього твору відбувається за допомогою таких описових типів, як: **портрет**, **пейзаж** та **інтер'єр**. Усі ці літературознавчі терміни вважаються нами як такі, що: використовуються на позначення «конструктив простору в свідомості, які виступають безпосереднім еквівалентом реального простору в непросторовій свідомості»; існують у просторі наочного споглядання (перцептуальному), де предметом спостереження виступає не власне простір, а предмети, що існують у ньому [2, с. 89].

Усі вищевказані види опису можуть слугувати засобом створення **авторської характеристики персонажа**. У мовознавчих дослідженнях сформовано дві позиції щодо місця характеристики в межах мовної системи: по-перше, аналогічно до розповіді, опису й роздуму, її вважають однією із композиційно-мовленнєвих форм автора; по-друге, в ній вбачають один із різновидів опису. Характеристика – це елементи, які описують характер персонажа / персонажів, що зазвичай розсіяно в межах усього художнього твору або щонайменше декількох його частинах ... У більшості випадків характеристика персонажа починається з портретного опису ... та полягає в змалюванні не лише зовнішності, але й характеру персонажа, подій, які його виявляють [1]. Наприклад: *In fact Sunny was blushing not because she was either particularly modest or especially well brought up, but because she and Arietta had always remained determinedly vague about the details of how a man was a man, neither of them liking to think that when it came to procreation the human animal was no different from any other* (8, 112-113).

Портрет – це засіб відображення в художньому творі зовнішності персонажа. Слугуючи одним із інструментів художньої характеристики, він виступає композиційно-мовленнєвою формою характеристики, розкриття автором ідейного ставлення до персонажа через змалювання його зовнішності: обличчя, зачіски, міміки, жестів, манер, фігури, ходи, одягу, аксесуарів тощо. Характерна ознака цієї композиційно-мовленнєвої форми – переважне вживання іменників і прикметників,

що їх кваліфікують; відповідно, опис загалом та портрет зокрема слугують засобом маніфестації авторської оцінки, відображаючи особисте ставлення автора-творця на векторі симпатії / антипатії. Портретний опис сприяє індивідуалізації персонажа, окреслюючи його смак, вподобання, звички, які безпосередньо відображаються в зовнішніх характеристиках. Наприклад: *Leandra herself always looked exquisite and, to give her every due, she made quite sure to give the impression of being totally unaware of it. Today her rich chestnut-coloured hair was coiffed gracefully to touch the collar of her Directoire-style jacket, which, in its turn, covered a slim dress of silk faille* (8, 37).

Пейзаж – це змалювання мовними засобами в художньому творі картин природи з метою образного вираження задуму автора. У межах художнього твору загалом і роману «The White Marriage» зокрема ця композиційно-мовленнєва форма виконує дві основні функції. По-перше, функцію створення фону сюжетних подій та відображення часопростору. Наприклад: *They were shown through the hall, with its charming tiled floor, to the drawing room, with its wide French windows that opened on to trim lawns, brick paths, old trees, and wide herbaceous borders whose scent immediately seemed to be beckoning them to step outside and enjoy their colourful beauty* (8, 170). По-друге, функцію роз'яснення образу персонажа, його стану, внутрішніх переживань. У цьому випадку пейзажний опис вважається таким, що виконує опосередковане призначення, експлікуючи не просторову, а, насамперед, антропоцентричну спрямованість, і реалізується в напрямку двонаправленості: через відображення гармонії чи антагонізму персонажа з природою. Створюючи емоційно-психологічний тон зображуваного, пейзаж не виділяє конкретні риси характеру, а апелює до загального досвіду суб'єктів трикутника «персонаж – автор – читач», спільності їх апперцепційних баз, комунікативних пресупозицій [6, с. 138]. Наприклад: *She pulled aside the net curtain and gazed down at the street below. London still looked so awfully post war, people hurrying along in old-fashioned clothes bravely altered, clothes with which they nevertheless sported fashionable hats, for which no clothing coupons had been required. Opposite Leandra's apartment block, a window cleaner was propping up a ladder. Even from her distant point of view she could see that he was painfully thin, no black market produce coming to him then* (8, 90-91).

Просторовий континуум, зокрема аспект відкритості та замкнутості простору, виступає основою диференціації пейзажу як композиційно-мовленнєвої форми, яка змальовує відкритий простір, й інтер'єру, що слугує засобом описання закритого. Інтер'єр – це вид опису, котрий полягає в змалюванні приміщень зсередини, предметів, що їх

наповнюють, а також оточують персонажів твору. Він виступає конкретизатором місця подій та виконує характерологічну функцію, адже, відображаючи внутрішнє наповнення будівель, їх стан тощо, слугує вказівкою на соціальний статус персонажа, його звички, смаки, вподобання, професію, рід занять тощо. Так, нижче вказаний фрагмент роману «The White Marriage» слугує засобом позначення параметра «професія» персонажа: *Another door was opened, and Arietta, with a strange feeling of relief, stepped into a cornucopia of colour. Here every kind of fabric was displayed on boards in neat clusters; or pinned on dummies of female forms of enviable outlines, around many of which were also pinned toiles and paper patterns of every kind of shape and design* (8, 220).

Інформація про причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами й діями, яка міститься в пре- та постконтексті, відображається композиційно-мовленнєвою формою «роздум», що, на противагу розповіді, характеризується статичністю. Роздум – це функціонально-смісловий тип мовлення, котрий відповідає формі абстрактного мислення – умовиводу, виконує особливе комунікативне завдання (дійти логічним шляхом до нового судження або аргументувати висловлене раніше) й оформлюється за допомогою лексико-граматичних засобів причинно-наслідкової семантики [7]. Ця первинна композиційно-мовленнєва форма поділяється нами на такі вторинні, як: **власне роздум** та **вільний роздум**.

Основною сферою використання роздуму вважають наукове мовлення, де функціонує його центральний різновид: власне роздум, тобто композиційно-мовленнєва форма, що найбільш послідовно виражає причинно-наслідкові зв'язки між судженнями: від причини до наслідку, а не навпаки. У художніх текстах використовується особливий різновид роздуму: вільний роздум, тобто композиційно-мовленнєва форма, в межах якої судження, пов'язані менш логічним, однак помітним зв'язком. Менш чітка, послідовна організація суджень та нижча систематичність викладу зумовлені прагматично, відображаючи інтенцію автора-творця маркувати комунікативно-прагматичну ситуацію як неофіційну, створити невимушену атмосферу спілкування з читачем, властиву для художньої літератури [4]. У художньому просторі роману Шарлотти Бінгхем

«The White Marriage» композиційно-мовленнєву форму «вільний роздум» репрезентовано такими різновидами, як: – власне вільний роздум, що відповідає на питання «як бути?», «бути чи не бути?», «що робити?». Наприклад: *As Sunny left Leandra watched her from the hall, walking back down the steps to the inevitable waiting taxi, with mixed feelings. On the one hand she had been relieved that the Little Puppy had been the one to call a halt to the now unnecessary engagement; on the other hand Leandra did not like the idea that it was she, Leandra, who would have to tell Gray. She did not want to see the look in his eyes* (8, 465-466); – роздум-пояснення, який слугує відповіддю на питання «що?», «звідки?», «чому так, а не інакше?». Наприклад: *They both laughed. For some reason 'dear little men' in bowler hats were always quite funny in Society, perhaps because they lived in such a different world. Or maybe they were just funny anyway. Or again, perhaps the image was funny, in a Charlie Chaplin kind of way. Who knew? Possibly none of these. What they both did know was where to laugh lightly and appreciatively* (8, 38); – роздум-доказ, чия основу становить питання «чому сталося саме так?», «що з цього випливає?». Наприклад: *Sunny had decided to take the initiative. It was only fair since she was the one who had requested the interview, which was what, in truth, it was* (8, 464).

Виступаючи особливими моделями організації мовного матеріалу, складними синтаксичними комплексами, композиційно-мовленнєві форми характеризуються єдністю знакового змісту й певної структури, слугують засобом маніфестації точки зору автора-творця художнього твору. Прагматичний намір автора мотивує використання цілком визначеного різновиду композиційно-мовленнєвих форм (розповіді, опису, роздуму), детермінуючи їх лексико-граматичне наповнення та стилістичну значущість. Остання характеризується відношеннями взаємозумовленості й взаємозалежності зі сферою прагматики: її вихідним пунктом виступає прагматичний намір автора, а кінцевим – досягнення бажаного прагматичного впливу, створення найбільш афективно релевантного відрізка мовлення, оформленого відповідними лексичними та граматичними засобами, що підтверджується композиційно-мовленнєвим простором роману Шарлотти Бінгхем «The White Marriage».

Література

1. Благой Д.Д. Характеристика / Д.Д. Благой // Литературная энциклопедия: Словарь литературных терминов. – М., 2002–2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://feb-web.ru/feb/slt/abc/lt2/lt2-a591.htm?cmd=0&istext=1>.
2. Брандес М.П. Стилистика текста. Теоретический курс: Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. / М.П. Брандес. – М.: Прогресс-Традиция; ИНФРА-М, 2004. – 416 с.
3. Головкина С.Х. Лингвистический анализ текста: Материалы в помощь учителю-словеснику / С.Х. Головкина, С.Н. Смольников. – Вологда: ВИРО, 2006. – 124 с.
4. Зайцева Е.И. Разновидности художественной речи / Е.И. Зайцева, М.Г. Макарова [Електронний ресурс] / Вестник ВолГУ. – Серия 9. – Вып. 7. – 2008-2009. – Режим доступу до ресурсу : <https://cyberleninka.ru/article/v/raznovidnosti-hudozhestvennoy-rechi-v-proizvedeniyah-angliyskih-pisateley>.

5. Каргапольцева С.И. Текст-описание как тип монологической речи / С.И. Каргапольцева // Образование и воспитание. – 2016. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <https://moluch.ru/th/4/archive/25/650/>.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.». – 2-е изд., перераб. / В.А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
7. Трошева Т.Б. Система функционально-смысловых типов речи в современном русском языке (описание – повествование – рассуждение – предписание – констатация) / Т.Б. Трошева // Филолог. – Вып. 2. – 2009-2017. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : http://philolog.pspu.ru/module/magazine/do/mpub_2_35.
8. Bingham C. The White Marriage / C. Bingham. – London : Bantam Books, 2007. – 480 p.

УДК 811.111'34

Гуменюк І. Л.

ТОНАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ІНТОНАЦІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ МІСЬКИХ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ

Стаття присвячена дослідженню тональних параметрів в інтонаційному оформленні міських пейзажних описів англomовної художньої прози. У роботі описані результати інструментального аналізу, а саме варіювання швидкості зміни руху частоти основного тону, тонального інтервалу й тонального діапазону в описових фрагментах.

Ключові слова: англomовна художня проза, міські пейзажні описи, тональний діапазон, тональний інтервал, частота основного тону.

Гуменюк И. Л. Тональные параметры интонационного оформления городских пейзажных описаний англоязычной художественной прозы. – Статья.

Статья посвящена изучению тональных параметров в интонационном оформлении городских пейзажных описаний англоязычной художественной прозы. В работе описаны результаты инструментального анализа, а именно варьирование скорости изменения движения частоты основного тона, тонального интервала и тонального диапазона в описательных фрагментах.

Ключевые слова: англоязычная художественная проза, городские пейзажные описания, тональный диапазон, тональный интервал, частота основного тона.

Humeniuk I. L. Pitch Parameters in the Intonation of English Urban Landscape Descriptions. – Article.

The article advances the investigation of pitch parameters in the intonation of English urban landscape descriptions. In the paper the results of instrumental analysis of speed changes in basic tone movement direction, pitch interval and range in descriptive fragments are ascertained.

Key words: basic tone movement direction, English prose, pitch interval, pitch range, urban landscape descriptions.

Інструментальний аналіз усного мовлення є невід'ємним складником експериментально-фонетичних досліджень, оскільки він дає змогу підтвердити результати аудитивного аналізу й уможливити отримання об'єктивних даних інтонаційного оформлення міських англomовних пейзажних описів [2]. Акустичний аналіз дозволяє виявити ті фізичні явища, яким належить провідна роль набуття описами суттєвих просодичних якостей.

Серед акустичних параметрів, що впливають на просодичне оформлення міських пейзажних описів, провідна роль належить їхнім тональним характеристикам, а саме швидкості зміни руху частоти основного тону (далі – ч.о.т.), локалізації тонального максимуму, тональному інтервалу й діапазону [4; 5]. Вони варіюють залежно від виду міських англomовних пейзажних описів, які було класифіковано за різними критеріями [1; 3]. Отже, метою праці є встановлення шляхом акустичного аналізу тональних параметрів інтонаційного оформлення міських пейзажних описів англomовної художньої прози. Завданням є характеристика особливостей варіювання швидкості зміни руху ч.о.т., локалізації її максимуму, варіювання тонального інтервалу і діапазону в інтонаційній структурі зазначених вище описових фрагментів.

Варіативність тональних параметрів в оформленні міських англomовних пейзажних описів характеризується розподілом показників швидкості зміни напрямку руху ч.о.т. у термінальній ритмогрупі міських описів, де найбільш частотними є її мала і середня зони. При цьому домінування малої швидкості зміни руху тону на цій ділянці інтона-

ційного контуру варіює в бік збільшення числових даних від динамічних до статично-динамічних і статичних пейзажних описів. Така тенденція наочно відбиває зміну ступеню динамічності, який зростає від статичних до статично-динамічних і динамічних міських пейзажних описів.

Наступною за частотою є середня швидкість зміни руху ч.о.т. у термінальній ритмогрупі, але з іншим алгоритмом розподілу відсоткових часток, за яким вона переважає в динамічних описах і має в статичних і статично-динамічних приблизно рівні цифрові дані, що відображає їхню статичну природу й передає неквапливе розгортання пейзажної панорами в уяві слухача.

Статичним міським пейзажним описам властивий повний спектр різновидів швидкості зміни частоти основного тону в термінальній ритмогрупі з переважанням малої зони (66,18%). Крім того, ці описи вирізняються значною долею середньої (25,98%) та наявністю нульової (4,41%) швидкості зміни руху тону, пов'язаною з їхньою статичною природою.

Статично-динамічним пейзажним описам міста притаманні мала (статичні ділянки – 57,88%, динамічні ділянки – 32,23%) і середня (статичні ділянки – 24,58%, динамічні ділянки – 42,56%) зони швидкості зміни ч.о.т. у термінальній ритмогрупі. Доля малої швидкості зміни руху тону на цій ділянці свідчить про статичну природу ділянок опису. Наявність середньої, великої і максимальної швидкості на цій ділянці інтонаційного контуру в динамічній інтонаційній групі висловлення вказує на динамічний характер звучання таких міських описів.

Відмінною рисою динамічних пейзажних описів є реалізація швидкості зміни руху тону в термінальній ритмогрупі із загальною тенденцією до переважання її середньої зони (51,35%). При цьому динамічні міські описи відзначаються значними показниками максимальної (8,12%) швидкості зміни ч.о.т., що є ілюстрацією їхньої динамічності.

Таким чином, міські статичні й статично-динамічні описи вирізняються термінальними тонами, яким притаманна мала швидкість зміни руху тону. Наступною зоною зміни ч.о.т. на цій ділянці інтонаційного контуру є середня швидкість, яка дещо переважає в статично-динамічних описах. Переважання зазначених типів швидкості зміни руху тону і невеликий відсоток нульової свідчать про те, що спадні термінальні тони в статичних і статично-динамічних описах є пологими та в комбінації з помірними показниками гучності й темпу слугують просодичною ознакою статичності. Динамічність міських описів маркується середньою, малою і максимальною швидкістю на ядерному складоносієві при високих показниках середньої середньозвукової тривалості звучання. Такі акустичні характеристики притаманні інтонограмам, оформленим термінальними тонами спадної опуклої та висхідно-спадної конфігурації, і реалізуються із підвищеною або високою гучністю й прискореним темпом.

Розподіл показників швидкості зміни руху тону в інтонограмах статично-динамічних описів відбувається в напрямку від малої до середньої та великої зон залежно від ділянки фрагментів. Статичним ділянкам притаманні вищі показники малої швидкості зміни руху тону, в той час як динамічні ділянки відзначаються збільшенням частоти середньої та великої зон. Зазначені відмінності свідчать про дуальну природу зазначених міських описів. Зафіксовані варіації зміни швидкості руху в термінальній ритмогрупі в комбінації з модифікаціями темпу (прискорення, уповільнення) і гучності (підвищення, зниження) позначають перехід від статичної до динамічно частини, що сприймається на перцептивному рівні як швидка зміна деталей краєвиду, прискорення руху живих істот або несподівана зміна погодних умов.

Найвищі показники максимуму ч.о.т. в інтонограмах міських пейзажних описів зафіксовані, здебільшого, на такті і на ядерному складоносієві в усіх видах описів. При цьому статичним і динамічним описам міста притаманні вищі показники тонального максимуму на першому наголошеному складі й дещо нижчі – на ядерному. Найбільша виділеність такту тональним максимумом свідчить про початок описової частини тексту. Дещо протилежну тенденцію зафіксовано в статично-динамічних описах, де показники розташування тонального максимуму зростають у напрямку від такту до ядерного складоносія. Менша доля

локалізації максимуму ч.о.т. на першому наголошеному складі в цих пейзажних описах свідчить про перехід від статичної ділянки до динамічної. На інших ділянках інтонаційного контуру цей параметр не є рекурентним. Слід також відзначити, що в міських статичних пейзажних описах найрекурентнішою ділянкою локалізації максимуму ч.о.т. є перша ритмогрупа (52,38%). Дещо нижчі числові показники (33,33%) притаманні локалізації тонального максимуму на ядерному складі. Передтакт і друга ритмогрупа мають незначні показники локалізації максимуму ч.о.т. (9,52% і 4,77% відповідно), на відміну від інших видів міських описів. Наявність максимуму ч.о.т. у передтакті свідчить про тісний зв'язок інтоногрупи з попередньою. Щодо локалізації тонального максимуму в другій ритмогрупі, то вона пов'язана з виділенням наголошеного складу спеціальним підйомом.

У динамічних міських описах зареєстровано подібну тенденцію щодо розподілу показників локалізації тонального максимуму на такті і в термінальній ритмогрупі (71,43% і 28,57% відповідно). При цьому перший наголошений склад інтоногрупи цих описів вирізняється найбільшим відсотком локалізації максимуму ч.о.т., що позначає перехід саме до динамічного описового фрагмента. За показниками локалізації тонального максимуму в термінальній ділянці (28,57%), ці фрагменти наближені до статичних описів.

Статично-динамічним описам притаманний дещо нижчий відсоток локалізації тонального максимуму на такті (25,00% – статичні ділянки, 50,00% – динамічні ділянки), і найбільша його доля зареєстрована в термінальній ритмогрупі (75,00% – статичні, 50,00% – динамічні ділянки), що пояснюється їхньою дуальною природою. Найбільший відсоток максимуму ч.о.т. зафіксовано, здебільшого, на ядерних складоносіях термінальних ритмогруп із середнім або високим спадним термінальним тоном, які маркуються підвищеною або високою інтенсивністю. Ці тональні піки наявні на стиках між статичними й динамічними ділянками інтоногрупи, де зазначений параметр сигналізує про перехід від статичної до динаміки та зростання динамічності опису під час подальшого розгортання подій.

Установлено, що міські пейзажні описи реалізуються, здебільшого, в широкому тональному діапазоні. Наступною за значущістю є його розширена зона, в якій актуалізуються інтоногрупи, що є емоційними чи семантичними центрами описів та маркуються піками ч.о.т. і високим і середнім рівнями інтенсивності.

Розподіл показників тонального діапазону по зонах у статичних міських описах є найбільш повним при характерному варіюванні від широкої (64,71%) до звуженої (5,88%) зон у бік зменшення

його показників. Розширений тональний діапазон відзначається значно нижчими показниками, зареєстрованими в інтоногрупах, що містять склади, виділені спеціальним підйомом, або які є наголошеними складами ковзної або скандентної шкали.

Статично-динамічним пейзажним описам притаманні рівновеликі відсотки частоти широкого й розширеного діапазону (45,45% і 45,46% відповідно), які зафіксовані на динамічних і статичних ділянках цих описів.

Динамічні міські описи мають тенденцію до зниження показників діапазону описового фрагмента в напрямку від широкої (70,00%) до розширеної (30,00%) зон. Такий розподіл показників діапазону описового фрагмента пов'язаний зі зростанням ступеня його динамічності.

Таким чином, тональний діапазон є важливим акустичним параметром просодичного оформлення міських пейзажних описів, який маркує їхні різновиди, виокремлює емоційні й семантичні центри та дозволяє окреслити специфіку інтонаційної організації досліджуваних описів.

У ході дослідження частоти тонального інтервалу на різних ділянках інтонаційного контуру міських пейзажних описів виявлено переважання позитивного вузького й звуженого та негативно звуженого тонального інтервалу на стиках між передтактом і тактом, першою і другою ритмогрупами, перед'ядерною ділянкою і термінальною ритмогрупою. Установлено, що розширення тонального інтервалу між передтактом і першим наголошеним складом сигналізує про початок нового фоноабзацу. На стику між перед'ядерною ділянкою і термінальною ритмогрупою розширення тонального інтервалу вказує на оформлення інтоногрупи термінальним тоном, який має вищий тональний рівень, ніж шкала; а між ритмогрупами в середині перед'ядерної ділянки – про виділення наголошеного складу наступної ритмогрупи спеціальним підйомом, оформленням зазначеної ділянки ковзною або скандентною шкалою. Зазначені варіації тонального інтервалу виділяють семантичні або емоційні центри як в одній інтоногрупі, так і цілому описовому фрагменті.

Статичним міським описам притаманний найвищий відсоток позитивного звуженого інтервалу на ділянці «передтакт – такт» (56,25%). Наступною за частотою є вузька зона цього типу інтервалу (30,00%). Зазначені різновиди тонального інтервалу зафіксовано між низьким рівним, висхідним і високим рівним передтактом та висхідним тактом шкали. Значно менша доля частоти негативного вузького інтервалу (8,75%) маркує стик між висхідним і високим рівним передтактом і спадним тактом, який передують ритмогрупі з наголошеним складом, виділеним спеціальним підйомом. Перед'ядерна ділянка цих пейзажних описів відзначається майже рівновеликими показниками позитив-

ного звуженого інтервалу на стиках першої і другої ритмогруп, другої і третьої ритмогруп (51,78% і 50,00% відповідно). Звужений інтервал демонструє відстань між ненаголошеним складом попередньої і наголошеним складом наступної ритмогрупи, які є ділянками ковзної та поступово спадної ступінчастої шкали з порушеною поступовістю. В аналізованих ритмогрупах зафіксовано також невисокі показники негативних вузького (7,14% і 16,67% відповідно) й звуженого (8,93% і 16,67% відповідно) тонального інтервалу, що свідчить про перехід від ритмогрупи зі словом, виділеним спеціальним підйомом, або який є ненаголошеним складом скандентної шкали, до першого складу наступної ритмогрупи. Між перед'ядерною та термінальною ритмогрупами зареєстровано майже рівновеликі показники вузького і звуженого позитивного інтервалу (29,43% і 26,04% відповідно), які вказують на перепад між кінцевим складом поступово спадної ступінчастої або рівної шкали та ядерним складом носієм середнього, високого висхідного або спадного термінального тону. Цей стик ділянок інтонаційного контуру характеризується також наявністю таких самих зон негативного інтервалу з дещо нижчими цифровими показниками (вузька – 18,49%, звужена – 24,53%). Такі різновиди тонального інтервалу позначають перехід від останнього складу високої рівної, поступово спадної ступінчастої або скандентної шкали до низького або середнього спадного термінального тону. На перцептивному рівні описані вище комбінації інтонаційних параметрів здатні надавати пейзажним фрагментам жвавості, легкості звучання, а також передають здивування або захоплення від споглядання незвичайних, фантастичних краєвидів.

Статично-динамічним пейзажним описам притаманні вузька й звужена зони позитивного й негативного тонального інтервалу з домінуванням звуженої зони на всіх функціональних ділянках інтонаційного контуру. На межі між передтактом і першим наголошеним складом шкали зафіксовано найвищі показники (73,17%) позитивного звуженого тонального інтервалу, який вказує на перехід до пейзажного опису в межах тексту або на стик між статичною і динамічною ділянками аналізованих міських описів.

Межа між першою і другою ритмогрупами вирізняється найбільшими числовими даними звуженої зони обох типів цього параметра (позитивний – 62,5%, негативний – 37,5%). Позитивний звужений інтервал зареєстровано при виділенні наголошеного складу наступної ритмогрупи спеціальним підйомом, оформленні спадним термінальним тоном або якщо наголошений склад є частиною ковзної шкали. Зазначена зона негативного тонального інтервалу ілюструє перехід від складу, виділеного спеціальним підйомом, внутрішньосинтагмальною паузою, до наголошеного

складу наступної ритмогрупи. Відмінною рисою статично-динамічних пейзажних описів є максимальний відсоток звуженого позитивного інтервалу на стику другої і третьої ритмогруп поступово спадної ступінчастої шкали з порушеною поступовістю, ковзної шкали або у випадку маркованості наголошеного складу третьої ритмогрупи спадним термінальним тоном. Це сприяє виділенню окремих слів інтоногруп, які є семантичними або емоційними центрами всього опису або його частини. На межі між шкалою й термінальною ритмогрупою зафіксовано найвищі показники звуженої зони обох різновидів тонального інтервалу (позитивний – 31,71%, негативний – 45,12%). Домінування останнього сигналізує про тональний перепад між кінцевим складом високої рівної, поступово спадної ступінчастої шкали з порушеною поступовістю та ядерним складоносієм спадного термінального тону. Подібно до статичних пейзажних описів позитивним звуженням інтервалом з дещо нижчими показниками позначається стик між певними видами шкали та середнім або високим висхідним і спадним термінальними тонами.

На відміну від описаних вище пейзажних описів, динамічні вирізняються перевагою середнього тонального інтервалу на всіх ділянках інтонаційного контуру і дещо нижчими показниками розширеного позитивного його різновиду. Межа між передтактом і першим наголошеним складом маркується домінуванням середнього позитивного інтервалу (40,00%). Наближеною до нього є розширена зона позитивного інтервалу (37,77%). Зазначені види позитивного інтервалу вказують на стик між низьким або висхідним передтактом і високим рівним або висхідним тактом, що свідчить про швидке розгортання подій, зміни стану природи та високий ступінь його динамічності. На цій ділянці інтонаційного контуру зафіксовано дещо нижчу частоту негативного середнього інтервалу (13,33%) на межі між високим або висхідним передтактом і спадним тактом, який передуює ритмогрупі з наголошеним складом, вимовленим зі спеціальним підйомом, або є ділянкою ковзної шкали. Таке просодичне оформлення, підкріплене вказаними зонами аналізованого параметра, підвищує рівень емоційно-прагматичного потенціалу описів і сприяє концентрації уваги слухача на кульмінаційних моментах упродовж звучання всього опису. Стикові між першою і другою ритмогрупами властива висока частота показників зазначених вище видів тонального інтервалу, що і на попередній ділянці інтонаційного контуру з домінуванням позитивного середнього (41,18%) та рівними долями розширеного й негативного середнього інтервалу. Зони зазначеного параметра позначають перепади між попередньою ритмогрупою і наголошеним складом наступної, виділеним спеціальним підйомом, та між ділянками ковзної

шкали або коли друга ритмогрупа оформлена термінальним тоном, що також слугує інтенсифікації певних лексем, інтоногруп, які є емоційними або семантичними центрами описів.

Межа між кінцевим складом шкали й термінальною ритмогрупою характеризується перевагою негативного середнього (35,53%) інтервалу, дещо нижчою частотою позитивного середнього й розширеного (28,94% і 21,05% відповідно). На цій ділянці зафіксовано незначну частоту позитивного широкого (6,58%) й негативного розширеного (6,58%) інтервалу, які зареєстровано між кінцевим складом поступово спадної ступінчастої або шкали з порушеною поступовістю, ковзної, скандентної шкали й середніми та високими спадними і висхідними термінальними тонами. Зростання показників тонального перепаду між шкалою й термінальною ритмогрупою свідчить про підвищення ступеня динамічності і пейзажних описів у цілому, і окремих інтоногруп, які виокремлюються завдяки комбінації низки параметрів на акустичному (інтенсивність, довгота, ч.о.т.) і перцептивному рівнях (гучність, темп, мелодика, тембр) та оформлення ядерних складоносіїв високими спадними й висхідними, спадно-висхідними термінальними тонами задля інтенсифікації їхнього смислового навантаження.

Як бачимо, статичним пейзажним описам притаманна звужена зона обох типів інтервалу з переважанням позитивного на всіх ділянках інтонаційного контуру. Лише в цих описах фіксуються значні показники вузького позитивного тонального інтервалу, що підкреслює їхню статичність. Для статично-динамічних міських описів притаманне зростання показників звуженої зони позитивного й негативного інтервалу при незначних показниках інших його різновидів, що засвідчує про зростання динамічності звучання особливо на їхніх динамічних ділянках. Домінування середньої зони, значні числові показники розширеної й широкої зон обох типів тонального інтервалу є типовими ознаками динамічних міських пейзажних описів. Отже, зростання частоти варіювання зон тонального інтервалу на всіх функціональних ділянках інтонаційного контуру від вузької до широкої свідчить про важливу роль тонального інтервалу у передачі ступеня динамічності й емоційності пейзажних описів.

Результати акустичного аналізу дозволяють стверджувати, що завдяки таким тональним параметрам, як швидкість зміни руху тону, його локалізації на такті й термінальній ритмогрупі, варіюванню тонального інтервалу та діапазону на різних ділянках інтонаційного контуру міських пейзажних описів, можливе розрізнення досліджуваних фрагментів за видовою належністю, а також за рівнем їхнього емоційно-прагматичного потенціалу.

Отже, статичним міським пейзажним описам притаманні середній підвищений рівень ч.о.т., мала й середня швидкість зміни напрямку руху термінального тону, локалізація тонального максимуму переважно на такті, широкий і розширений тональний діапазон, позитивні звужені й негативні звужені тональні інтервали на сти-ках усіх ділянок інтонаційного контуру та нега-тивний звужений тональний інтервал на ділянці «шкала – ядро».

Статично-динамічні міські описи природи ви-різняються середнім рівнем ч.о.т., локалізацією її максимуму на такті й термінальній ритмогрупі в динамічних ділянках та ядерному складоносієві на статичних ділянках, малою і середньою швид-кістю зміни руху тону з переважанням на динаміч-них ділянках та великою – на статичних, широким і розширеним тональним діапазоном, позитивним

звуженим тональним інтервалом між ритмогрупа-ми перед'ядерної ділянки інтонаційного контуру та негативним звуженим тональним інтервалом між шкалою і ядром.

Для динамічних міських описів характерні ви-сокий і середній підвищений рівень ч.о.т., мала й середня швидкість зміни руху тону, локалізація тонального максимуму на такті, широкий і роз-ширений тональний діапазон, позитивний серед-ній і розширений та негативний середній тональні інтервали на всіх ділянках їхнього інтонаційного контуру.

Перспективним у подальшому вважаємо ана-ліз зазначених акустичних характеристик на ма-теріалі інших типів та видів описів, а також ви-значення їхньої ролі в просодичному оформленні інших композиційно-мовленнєвих форм худож-нього тексту (оповіді, роздуму).

Література

1. Гуменюк І.Л. Варіювання рівня емоційно-прагматичного потенціалу в англомовних прозових описах природи / І.Л. Гуменюк // *Science and Education a New Dimension. Philology II* (4). – Budapest, 2014. – Issue 24. – Р. 21–24.
2. Гуменюк І.Л. Експериментально-фонетичне дослідження англомовних прозових описів природи / І.Л. Гуменюк // *Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки : [наук. журн.]*. – Черкаси : Вид-во Черкас. нац. ун-т, 2011. – Вип. 213. – С. 161–165.
3. Гуменюк І.Л. Систематизація ознак описів природи сучасної англомовної прози / І.Л. Гуменюк // *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : [у 4 ч.]*. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Вип. 81(2). – С. 165–169.
4. Калига А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання : [монографія] / А.А. Калига. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2001. – 351 с.
5. Цеплитис Л.К. Анализ речевой интонации / Л.К. Цеплитис. – Рига : Знание, 1974. – 272 с.

Ishchenko O. V., Verhovtsova O. M.

THE LINGUISTIC PHENOMENON OF PRESENT-DAY ENGLISH NEOLOGISMS

The paper focuses on the characteristic features of present-day English neologisms. It aims to examine the main problems of neologism in terms of the active approach to the language, to analyze the factors of the emergence of new words and to reveal their strong correlation with the pragmatic needs of the whole society, a separate social group, or an individual. One of the most important aspects is to present the main nominal types and models of neologisms created over the past 3 years, to specify their main functions and the peculiarities of their functioning in the media texts of nowadays.

Key words: neologisms, word formation, political neologism, sources of neologisms, linguistic phenomenon.

Верховцова О. М., Ищенко О. В. Лінгвістичний феномен сучасних неологізмів англійської мови. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню та аналізу характерних особливостей неологізмів англійської мови. Авторами розглянуті типові моделі побудови неологізмів за останні три роки та особливості їх функціонування в сучасних медійних текстах. У ході дослідження виявлено тісний зв'язок між появою нових слів і виразів та прагматичними потребами суспільства.

Ключові слова: неологізми, словотвір, політичні неологізми, джерела утворення, лінгвістичний феномен.

Верховцова О. М., Ищенко О. В. Лингвистический феномен современных неологизмов английского языка. – Статья.

Статья посвящена исследованию и анализу характерных особенностей неологизмов английского языка. Авторы рассматривают типичные модели построения неологизмов за последние три года и особенности функционирования неологизмов в современных медийных текстах. Выявлена тесная связь между возникновением неологизмов и прагматическими потребностями общества.

Ключевые слова: неологизмы, словообразование, политические неологизмы, источники формирования, лингвистический феномен.

Rapid changes in social-political and economic spheres generated by new realia and global-scale occurrences by all means evoke vocabulary changes. At the beginning of the 21-st century Collins Gem English Pocket Dictionary declared 150 neologisms representing the evolving nature of English language. New terms, words or phrases are being created in accordance with established norms of word-formation, penetrating this way into the word stock of the language, establishing themselves as national acquisition. Being a part of any branch of science, any social pattern, the process of developing neologisms is ceaseless, thus, representing an important research object for a philologist.

Multiple criteria, defining neologism as a notion, can not embrace all the spectrum of neologisms as they can not define all the variety of innovations. The notion itself obtains a wider meaning, because alongside with innovations of a literary language there are many other various terms, slangisms, professionalisms and jargonisms that could be found in the language vocabulary before but were limited in their use [2]. Polyethnicity and polyvariability are also preconditions for expanding the concept of neologism.

The current research is based upon the materials of English media product.

Analysis of the latest research studies and publications. Neologisms are traditionally defined as linguistic innovations. There is a good deal of researchers who have contributed to studying the linguistic phenomenon of neologism. V. Zabotkina states that the neologism normally goes through several stages before entering common use. At the first stage the term, word or phrase is created by the author. Then it undergoes the period of adaptation soon becoming

popular through mass media, the Internet, and word of mouth, including academic discourse in many fields. The fact of establishing a new word as the part of the language is only evident through its extensive use and recognizability [1]. This theory has been supported and researched by Y. Zatsniy, G. Antrushina, O. Afanasieva, N. Morozova and others. Many books on lexicology give similar definitions to neologisms. However, the issue keeps coming up again and again on how long a new term can be considered a neologism and whether it can still be called neologism when being in common use. It may take decades for neologism to become «old».

The aim of the research. The paper aims to study the ways of introducing neologisms into present-day English language, to specify their main functions and the peculiarities of their functioning in the media texts of nowadays.

Recent decades' research of neologisms reveals the tendency of shifting the vector of language development to creating new vocabulary by using its own language resources. The same as any other language English gives birth to a multitude of new terms, words and phrases, which are the offsprings of the modern lifestyles or concepts, advanced technologies, etc. New words are normally created in accordance with existing lexis and the word-formation patterns. Those patterns are the typical structures with generalized lexical and categorical content, which can be enriched by various lexical units, provided their elements are compatible.

Neologisms can be created by combining existing words or by giving words new meaning with unique suffixes or prefixes. The political discords in Britain have produced a political neologism *Brexit* to define

the campaign for the withdrawal of the United Kingdom from the European Union. The neologism is a portmanteau of *British* and *exit*.

Mrs May was against Britain leaving the EU but she says she will respect the will of the people. She has said «Brexit means Brexit», but there is still a lot of debate about what that will mean in practice especially on the two key issues of how British firms do business in the European Union and what curbs are brought in on the rights of European Union nationals to live and work in the UK. She set out more details of her negotiating hopes in her key speech on Brexit (5).

The term *Grexit* (Greece + exit) first appeared in 2012 when the exit of Greece from EU was considered by analysts to be a hypothetical outcome of economic crisis in Greece. To follow this tendency more neologisms came into use: *Brexitteer*, *Brexit-moaners*, *Brexmas* (Happy), *Brexodus*, *Bremanian*, *Brixit*, *Frexit* (France+exit), *Nexit* (Netherlands+exit), *Texit* (Taxes+exit), *Calexit* (California+exit). Thus, we can call – exit a suffix which may become a permanent element to define ephemeral notion (10).

The term *Bremainian* is used by Brexit supporters (Brexitteers) about their disappointed referendum opponents.

However, if we read the stories carefully there are two points made that even I, a blind Bremainian, can acknowledge (11).

The reforms initiated by political leaders are often a source of neologisms. The new compound *Obamacare* (Obama+care) appeared to define the health-care bill in the USA initiated by Barack Obama.

Throughout the summer, the Senate had voted on several other bills to replace Obamacare. None of them passed (7).

If you think that you wouldn't be touched by a Republican overhaul of Obamacare because you get health insurance through your job at a big company, think again (4).

An electoral campaign triggers the production of new words: *Mitthead* (the candidate who constantly changes his political positions and objectives to suit his audience), *Rickwad* (a man who claims to be a loyal christian, although his behaviour doesn't prove it), *unappalin* (an adjective used to characterize a physically attractive but ruthless person with limited mental capacity), *Clintipathy* (a term coined by Time magazine to describe the pathological hatred for Bill and Hillary Clinton).

If Donald Trump is elected US president on Tuesday, he should thank Clintipathy (8).

Donald Trump electoral campaign had given rise to one of the largest groups of new words, which are still under close scrutiny of lexicographers monitoring potential new additions to the Oxford dictionary. *Trumponomics* (Trump + economics), the economic policy of D.Trump; *trumpertantrum* (Trump + tantrum), angry groundless comments in Twitter; *trump-*

kin (Trump + pumpkin), the pumpkin that reminds in shape the former TV presenter; *trumpflation* (Trump + inflation), the inflation supposedly caused by economic policy of the new administration; *Trumpist*, Trump's follower; *Trumpette*, a female Trumpist; *Trumpista*, Hispanic Trumpist; *trumpism*, *trumpianity*, related to Trump's populism and his political position against immigrants (13).

Trumpifying is one of the new words of 2016 to define «public speech aimed to catch public eye without considering the consequences». The word was coined by Swedish experts after a number of D.Trump's electoral speeches.

Global politics have had a major influence on the language in 2016, according to the list, with many international words getting their Swedish equivalent. Swedes have for example been talking about the trumpifying of politics after the US election and of 'filterbubblor' (12).

The multiple repetition in political speeches and mass media leads to the actualization and consolidation of the political neologism's vocabulary which can make part of the culture of not only one country but also become international.

Here are examples of neologisms that function as internationalisms but are not formally enshrined in the language: *democide* (murder of any person or people by government, including genocide), *politicide* (murder out of negligence of any person committed by government) *bullycide* (bullying that leads to suicide), *euroscpticism* (a skeptic attitude towards the future of the European Union), *nano-society* (united community of students, scientists and interested people who work in various areas connected with nanoscience and nanotechnology on molecular or atomic levels).

Thanks to the media the new vocabulary is quickly adapted, grammatically enhanced and enriched by derivative formations. The word formulation generates many new words are generated by the word-building method:

They call it Mainhattan because of the skyline, Bankfurt because it has so many banks (10).

One of the most productive ways of creating neologisms is affixation. Affixation is the formation of a new token from an already existing base by adding to it a forming particle, which is called an affix. For example, the term *putinism* is a noun formed by the -ism suffix. It was used by a New York Times journalist, William Safir concerning President Vladimir Putin. The use of the term is more publicistic, it means the cult of personality, censorship and militarism.

Mr Obama increasingly says the right things about Putinism—he sounded reasonably tough during a press conference this week (9).

Clicktivism: *Clicktivism* denotes the use of social media and the Internet to promote social issues. It makes web-sites, e-mail and on-line petitions more available. Such optimization should improve the us-

ers' activity and increase the number of visits of companies web-sites.

Exchanging the substance of activism for reformist platitudes that do well in market tests, clicktivists damage every genuine political movement they touch (10).

To strategize is a verb formed of the noun *strategy* by suffixation, it means to create plans for reaching certain goals.

Trudeau meets with Obama in Peru to strategize trade future if Trump pulls out of TPP deal (6).

Another source of neologisms is a new interpretation of already existing nominative means in the language, which stimulates the process of emergence of semantic neologisms.

For example, *gender-fluid* is a gender identity which varies over time. A gender-fluid person may at any time identify as male, female or neutral. The term *virtue signaling* was first used in signalling theory to describe any behavior that could be used to signal virtue, but since 2015 the term has become more commonly used by commentators to criticize what they regard as the platitudinous, empty, or superficial support of certain political views.

The problem of correct understanding and translating neologisms is caused by the rapid development of science and technology. Hence, dictionaries can barely succeed in explaining new words and terms in various fields of knowledge. It is possible that the newly created lexical units will eventually enter the new Oxford English Dictionary.

According to Elinor Meyer, the OED editor's assistant, it usually takes about 10 years for the newly created words to become officially the dictionary entries, but there are exceptions for the words that become widely used in a short period of time and can be

understood without additional explanation [3]. This is especially true for neologisms that are made out of abbreviations: DEFCON (DEFense readiness CONdition – готовність оборони), SJW (Social Justice Warrior), YOLO (You Live Only Once).

Conclusions and perspectives. The rapid development of all spheres of modern human life reflects in the language, especially on the lexical level. The evolution of vocabulary is not just a change in the components of the vocabulary. We made an attempt to examine the main problems of neologism in terms of the active approach to the language, to analyze the factors of the emergence of new words and to correlate them with the pragmatic needs of the whole society, of a separate social group, or an individual. We aimed at presenting the main nominal types and models of neologisms created over the past 3 years.

The analysis of the new vocabulary has shown that it is dominated by morphological neologisms, the units created of the existing morphemes by the samples that already exist in the language system. Neologisms that combine the novelty of the form with the novelty of the content by the way of creation are phonetic and morphological neologisms. Semantic innovations that combine the novelty of the content with an already existing form appear by changing the word meaning.

This study of the formation of neologisms as a means to replenish the vocabulary of the English language shows that there are still many issues that require further consideration. Neology is a science that represents a significant field of activity for a thorough study. Undoubtedly, it can be stated that the further research into neologisms, ways of their adaptation and connections with various branches of human activity is more expedient and necessary.

References

1. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка. Учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В.И. Заботкина. – М.: Высшая школа, 1989. – 126 с.
2. Зацний Ю.А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI Століття: англо-український словник. Словник / Ю.А. Зацний, А.В. Янков. – Вінниця: НоваКнига, 2008. – 360 с.
3. Danuta Kean. Oxford dictionary considers including wave of Trumpian neologisms // The Guardian. – 2017. – January 30. – P. 4.
4. BBC News [Electronic resource]. 17 January, 2017. Access mode : <https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=BBC+News>.
5. Finacial Time [Electronic resource]. Access mode : <https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=,+Finacial+Time>.
6. National Post [Electronic resource]. Access mode : <https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=National+Post>.
7. Newsweek [Electronic resource]. 22 June, 2017. – Access mode : <http://www.newsweek.com/secret-senate-healthcare-bill-628141>.
8. Sunday Times [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=Sunday+Times>.
9. The Economist [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=The+Economist>.
10. The Guardian [Electronic resource] 19 November, 2016. Access mode : <https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=The+Guardian>.
11. The Hullington Post [Electronic resource]. c14 May, 2017. Access mode : http://www.huffingtonpost.co.uk/david-taylor/the-religion-of-same-why-_b_9955818.html.
12. The Local [Electronic resource]. Access mode : <https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=The+Local>.
13. The Wall Street Journal. [Electronic resource]. 8 August, 2016. Access mode : <https://www.wsj.com/articles/separating-donald-trump-from-trumpism-1470678372>.

УДК 811.111'23

Куценко М. А.

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПРОВІДНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОЗНАК АКТУАЛІЗАЦІЇ СПІВЧУТТЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

У статті на основі аналізу наявного в лінгвістиці та психолінгвістиці теоретичного й емпіричного знання про актуалізацію англійських висловлень співчуття обґрунтовано класифікацію їхніх провідних ознак, які здійснюють безпосередній вплив на специфіку їх просодичного оформлення. Запропонована класифікація здатна слугувати підґрунтям для проведення експериментального фонетичного дослідження особливостей просодичного вираження співчуття в англійському діалогічному мовленні.

Ключові слова: висловлення співчуття, англійське діалогічне мовлення, лінгвістичні ознаки, класифікація.

Куценко Н. А. Систематизация ведущих лингвистических характеристик актуализации сочувствия в английской диалогической речи. – Статья.

В статье по результатам анализа существующих в лингвистике и психолингвистике эмпирических знаний об актуализации английских высказываний сочувствия обоснована классификация их ключевых характеристик, непосредственно влияющих на специфику их просодического оформления. Предложенная классификация может служить основанием для проведения экспериментального фонетического исследования особенностей просодического выражения сочувствия в английской диалогической речи.

Ключевые слова: высказывания сочувствия, английская диалогическая речь, лингвистические характеристики, классификация.

Kutsenko M. A. Classification of key linguistic characteristics of sympathy utterances actualized in English dialogue speech. – Article.

The article deals with the analysis of existing in linguistics and psycholinguistics empiric knowledge about English sympathy utterances' actualization. As a result of this analysis the author offers the classification outlining key characteristics that influence prosodic organization of sympathy utterances. The advanced classification is able to serve as a basis for conducting experimental phonetic research of English sympathy utterances prosodic features.

Key words: sympathy utterances, English dialogue speech, linguistic characteristics, classification.

Науковою практикою засвідчено [9; 21; 22; 23], що для комплексного дослідження просодичних особливостей актуалізації висловлень співчуття як типових емоційних висловлень необхідно враховувати їхні лінгвістичні ознаки (прагматична спрямованість, ситуація спілкування, соціокультурні характеристики мовців, лінгвальні й паралінгвальні засоби та ін.). Зазначимо при цьому, що комплекси лінгвальних і паралінгвальних засобів висловлення співчуття (прямі або непрямі висловлювання, ідіоматичні вислови, жестові рухи руками, плечима, головою тощо) систематизовано й класифіковано нами у праці [15].

Характеризуючи сутність складних психофізіологічних процесів, що беруть участь у мовно-когнітивній діяльності індивіда під час вираження ним співчуття, вважаємо за доцільне підкреслити таке [32, с. 37–50]: співчуття як наслідок емоційного «зараження» виникає у сфері позасвідомого людини та є її неусвідомленою й мимовільною схильністю переймати емоційний стан співрозмовника. Така реакція є внутрішньою імітацією, що приводить до подібного емоційно-когнітивного збудження в психіці індивіда, викликаного переживанням ним подібної негативної ситуації [7, с. 56].

Тому метою цієї праці є виявлення та систематизація провідних психолінгвістичних ознак, що здійснюють безпосередній вплив на просодичні особливості усної актуалізації висловлень співчуття.

Насамперед зазначимо, що емпатійними подразниками можуть бути особисті та побутові проблеми, соціальні, етичні й моральні проблеми (наприклад, нещасні випадки, катастрофи, хвороби, трагедії, смерть, політика, бізнес тощо), які умовно можна поділити на два типи: негативні ситуації, що не залежать від адресата й спричинені зовнішніми обставинами, і негативні ситуації, у виникненні яких винен сам адресат із серйозними або несерйозними наслідками для себе [7, с. 57]. При цьому негативні ситуації, які не залежать від адресата, можна класифікувати на такі типи [7, с. 58–65]: 1) погане недбале ставлення когось до адресата; 2) негативна ситуація, що трапилася з адресатом; 3) випадки та життєві обставини, що призводять до негативної ситуації (стрес, біль, хвороба тощо); 4) невідповідність очікувань адресата реальності; 5) песимістичні очікування адресатом майбутнього. Зрозуміло, що такі типові ситуації здатні бути емпатійними подразниками, які й породжують висловлення співчуття. Проте реакція індивіда на комунікативну ситуацію є лише однією з умов породження співчуття. Іншою умовою може бути мовний стимул, який виражається вербальними засобами, наприклад, у вигляді скарги з метою викликати в адресанта співчуття, отримати підтримку тощо, або невербальними засобами, коли адресант за жестами й мімікою може зрозуміти, що адресат перебуває в складній ситуації [7, с. 66–68].

Таке бачення природи висловлення співчуття охоплює лише його зовнішні причини, а отже,

не дозволяє досліднику зрозуміти когнітивні процеси, що протікають у психіці мовця під час актуалізації ним висловлення співчуття. Більш детальний розгляд феномена емпатії, висвітленого в психологічній літературі, дає нам підстави виокремити такі внутрішні причини виникнення емоції співчуття: оцінно-пізнавальний підсумок, який комуніканти отримують у результаті міжособистісної взаємодії, та індивідуально-типологічні якості людини, до яких належать соціальний, діловий і емоційний статуси мовців [4, с. 21–22; 16, с. 60]. Важливою тут стає емоційна здатність індивіда відгукнутися на проблеми іншого, що стосується питань виховання й розвитку емпатії. Тому індивідам, практично нездатним співчувати, притаманна агресивна поведінка стосовно оточуючих, яскраво виражене бажання домінувати тощо [4, с. 31; 16, с. 61]. Отже, для актуалізації співчуття важливими є особистісні якості та характеристики мовця, цілі й завдання комунікативного процесу, умови й характер комунікативної ситуації.

З погляду психологічних ознак, що впливають на породження висловлення співчуття комунікантом, у спілкуванні пропонується дотримуватися таких правил [28, с. 303–315].

1) *Не викликати співчуття, коли воно є непотрібним.* Тут ідеться, насамперед, про ситуації, коли мовець свідомо маніпулює своїми життєвими обставинами для того, щоб викликати співчуття оточуючих і отримати вигоду або користь для себе. Ігнорування цього правила в майбутньому викликати недовіру та підозру з боку адресатів навіть у ситуаціях, коли необхідно співчувати, але саме співчуття вже не висловлюється, оскільки адресант уже порушував цю норму.

2) *Не викликати забагато співчуття.* Це правило орієнтоване на ситуації комунікативної взаємодії, коли адресант занадто часто використовує негативні ситуації для того, щоб викликати співчуття в оточуючих, або в ситуаціях, які є жахливими (на думку мовця), але не вважаються такими іншими учасниками комунікації. Таким чином, у подальшому спілкуванні співрозмовники співчуватимуть адресантові не в повному обсязі або ж негативні ситуації адресанта взагалі не викликати співчуття.

3) *Викликати співчуття.* Необхідно й висловлювати, і приймати співчуття час від часу в ситуаціях, коли це є доречним. Такий підхід цілком зрозумілий, адже відомо, що мовці, які не проявляли співчуття до оточуючих і не приймали співчуття від них задля демонстрації сили волі та духу, у ситуаціях, коли вони потребуватимуть співчуття, не отримують його. Відзначається, що це правило окреслює межі соціальної взаємодії, у рамках якої й оцінюється частота прояву співчуття й притаманне ситуаціям спілкування між близькими дру-

зями та рівними за статусом учасниками, хоча й не обмежується ними.

4) *Взаємність співчуття.* Правило взаємності передбачає, що залежно від статусу адресата адресант, висловлюючи співчуття свідомо або підсвідомо, очікує отримати щось у відповідь (наприклад, вдячність, повагу, співчуття у відповідь тощо). Мінімальною й найбільш швидкою реакцією на співчуття є отримання вдячності, що означатиме усвідомлення адресатом свого складного становища й неможливості виконувати звичні соціальні ролі. Тип вдячності залежить від соціального статусу адресанта й адресата.

Як бачимо, дотримання чи порушення згаданих вище правил поведінки в комунікації набуває ролі важливої ознаки, потреба у використанні якої виникатиме, на наш погляд, під час опису результатів енергетичної взаємодії психофізіологічних потенціалів, що приводять до актуалізації того чи іншого типу просодичного оформлення досліджуваних у цій праці висловлень співчуття.

Розробляючи питання систематизації лінгвістичних ознак висловлень співчуття з огляду на мету нашого дослідження, доцільно акцентувати увагу на функціональному аспекті звукової матеріалізації таких висловлень. Так, автори низки праць зазначають, що основною функцією висловлення співчуття є вираження жалю з приводу трагічної чи негативної ситуації з метою психологічної підтримки адресата [5; 7; 8, с. 4; 11, с. 184–188]. При цьому наголошується, що на підставі першопричини негативних ситуацій висловлення співчуття можна умовно поділити на такі їхні типи [31]: співчуття з приводу смерті, загибелі когось, із приводу втрати грошей, надлишкової ваги, нескладеного іспиту, звільнення з роботи тощо. Проте таке бачення не враховує комунікативного наміру мовця, який власне й породжує аналізований нами тип висловлень. Тому звернемо увагу на інтенції мовця під час вираження співчуття, серед яких виокремлюють такі: занепокоєність станом адресата, підбадьорювання, власне співчуття, співпереживання [2, с. 255]. Це важливо, оскільки з функціонального погляду найконкретнішою ознакою, яка впливає на добір мовних засобів різних рівнів в актуалізації висловлення співчуття, є його прагматична спрямованість, яка під час проведення експериментального фонетичного дослідження дозволяє встановити наявний у свідомості мовця взаємозв'язок між його намірами й емоціями, які він передає за допомогою просодичних засобів.

Викладене дає достатні підстави для використання критерію прагматичної спрямованості в якості узагальнюючої ознаки елементів першого ієрархічного рівня шуканої нами (див. рис. 1) класифікації провідних психолінгвістичних ознак висловлень співчуття.

За цих умов у межах нашого дослідження за критерієм прагматичної спрямованості весь корпус експериментального матеріалу можна характеризувати такими типами висловлень співчуття: власне співчуття, висловлення жалю, співпереживання, висловлення підтримки, розуміння ситуації або становища мовця, утішання, заспокоювання, підбадьорювання. Ураховуючи подібність між зазначеними вище інтенціями, за критерієм прагматичної спрямованості в якості елементів першого рівня класифікації нами прийнято чотири узагальнені типи висловлень співчуття: 1) власне співчуття (висловлення співчуття, жалю); 2) співпереживання (вираження підтримки, розуміння ситуації); 3) утішання (заспокоювання); 4) підбадьорювання.

Під час дослідження соціокультурного боку комунікації слід звертати увагу на соціально-етикетні норми, які можна вважати певним гіпотетичним інваріантом норми поведінки в комунікації [23, с. 6; 33, с. 6]. Узагалі етикет є тим набором правил і норм поведінки людини в суспільстві, які віддзеркалюють суттєві для певного соціуму соціальні та біологічні критерії, що вимагають застосування певних прийомів для відображення відносин і зв'язків, наявних у колективі [26, с. 136]. Це визначає поведінку людей у межах їхніх комунікативних ролей у процесі спілкування та включає в себе стать, вікові характеристики, суспільне

становище, національність, релігійну приналежність, родинні зв'язки або їх відсутність, ступінь знайомства тощо [26, с. 137; 24, с. 49; 17, с. 70]. При цьому важливо розуміти, що чим більше ознак не збігатиметься, тим вищим буде ступінь актуалізації етикетних норм і обов'язковість дотримання правил [26, с. 137]. Тому етикетні норми дозволяють досягти міжособистісної взаємодії в будь-якій ситуації, оскільки їхньою метою є підтримання статусного балансу між учасниками комунікації згідно з прийнятими в суспільстві нормами й традиціями [12, с. 176].

Зазначимо, що аналізованій нами англійській лінгвокультурі властива прагматичність і неемоційність мовлення [7, с. 40–41; 20; 33]. У зв'язку із цим логічним видається домінування непрямих фраз і клішованих форм в емоційних висловлюваннях. Проте, ураховуючи глобалізаційні процеси у світі, які впливають на мову, культуру й мовлення [33, с. 9], дослідники [7, с. 41] відмічають зміни в поведінці англомовних мовців – тенденцію до більшої емоційності мовлення, що приводить до змін етикетних норм і більшої розмитості кордонів соціокультурних рівнів, де матиме місце взаємопроникнення елементів різних норм.

Зауважимо також, що загальним принципом нормування використання етикетних засобів у будь-якій сфері людської діяльності є принцип ввічливості, введений Дж. Лічем [17, с. 70–71].

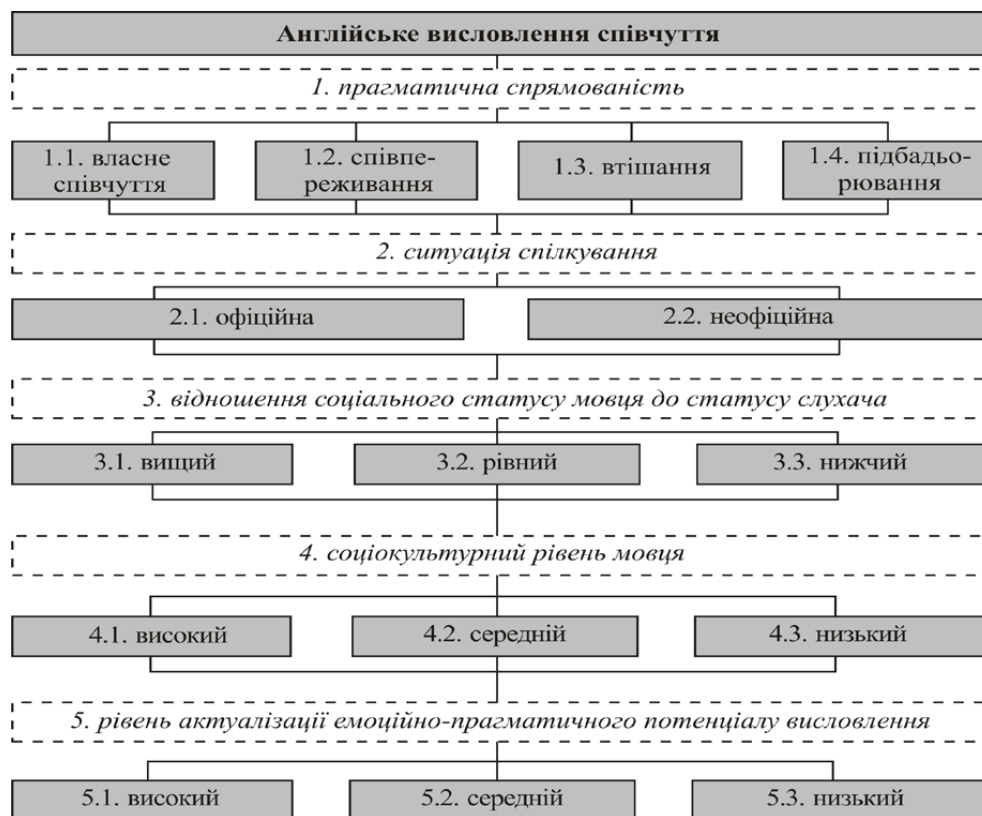

Рис. 1. Класифікація провідних лінгвістичних ознак висловлень співчуття

В англomовному середовищі спілкування може набувати трьох форм ввічливості [1, с. 9] – офіційної, нейтральної, фамільярної. Кожній формі притаманний свій стиль мовлення, що впливає на добір мовних і позамовних засобів. Для офіційної форми комунікації важливими є не вік, стать чи особисті якості мовців, а їхній соціальний статус, посада. Тому офіційна форма ввічливості притаманна офіційно-діловій сфері. Нейтральна форма властива ситуаціям, коли спілкування відбувається між незнайомими людьми, а також між знайомими людьми, які не знаходяться в офіційних чи фамільярних стосунках. Фамільярна форма ввічливості є характерною ознакою комунікації в колі сім'ї, серед близьких родичів, добрих друзів.

На наш погляд, диференціювання форм комунікації за критерієм ввічливості (офіційна, нейтральна, фамільярна) не має того ступеня узагальнення, за яким до складу цих трьох класів висловлень зручно однозначно відносити все розмаїття наявних у реальному бутті форм комунікації, оскільки, наприклад, фамільярне спілкування подекуди має місце й у нейтральній, і в офіційній формах комунікації. На відміну від цього, у вітчизняній науці традиційно склався укрупнений поділ ситуації спілкування на офіційну та неофіційну, тобто на два її великих класи, здатних охопити будь-які різновиди форм спілкування нижчих ієрархічних рівнів. Саме тому ці ознаки введено нами до другого ієрархічного рівня класифікації (див. рис. 1).

Під час спілкування взаємини мовців можуть бути симетричними й асиметричними, де перші базуються на соціальній рівності комунікантів, а другі викликані антропологічними, соціокультурними та професійними чинниками [19, с. 152]. Нагадаємо, що антропологічні чинники охоплюють різницю у віці та статі, соціокультурні – соціальну й адміністративну різницю в статусі (наприклад, розбіжності в спілкуванні з рівним за статусом і керівництвом), професійні – різницю в освіті [19, с. 152; 25, с. 320]. Тому на третьому рівні ієрархічної супідрядності лінгвістичних ознак, які здійснюватимуть вплив на просодичне оформлення висловлень співчуття, розміщено соціальний статус мовця відносно статусу слухача, який охоплює низку ознак мовців, а саме: стать, вік, соціальний стан, національність, освіту, професійний рівень [25, с. 320].

Професійна діяльність також знаходить своє віддзеркалення в поведінці людини та її вигляді (одяг, жаргон та інші ознаки соціальної й професійної приналежності індивіда), а також у внутрішній позиції (ціннісні орієнтири, особистісні мотивації тощо) [20, с. 39–42]. Відмінності, спричинені професійними чинниками, проявляються в особливостях вимови, інтонації, тембру й постановки голосу та можуть свідчити про певний

статус мовця, але вони не контролюються ним [19, с. 152]. Тут важливо, що всі носії англійської мови здатні розрізняти «тони», які притаманні людям певних професій [29, с. 193]. Цікаво, що для сучасної англійської мови характерним є все більше використання сленгу, яке пов'язують зі змінами в соціальній структурі суспільства, змінами в суспільно-політичному житті, впливом масової культури тощо [13, с. 27]. У межах субкультури жаргон і сленг є індикатором статусних відносин [13, с. 27].

Окрему увагу слід акцентувати на твердженні про те, що вираження соціального статусу мовця може бути мимовільним, вимушеним, обміркованим і навмисним [25, с. 320]. Є різноманітні сигнали, які в процесі усної комунікації можуть підкреслювати соціальний статус мовця, а саме: використання граматично правильних речень, жаргону, соціально маркованої лексики, темп мовлення, правильна акцентуація й паузація, виразність, інтонація, уміння правильно дотримуватися дистанції тощо [19, с. 152]. Обмірковане та навмисне вираження соціального статусу ґрунтується на теорії влади та статусу емоцій (англ. "Power and Status of Emotions"), де враховуються очікувані результати внаслідок соціальної взаємодії. Такі очікувані емоції залежать від минулого досвіду індивіда та враховують успішність чи неуспішність взаємодії мовців, що привели до зміни їхнього емоційного стану [30, с. 101–102].

Мовець, який реалізує конкретно визначене за прагматичною спрямованістю висловлення співчуття, мимовільно здійснює соціальне маркування свого мовлення засобами всіх рівнів мови, кількісні та якісні показники яких відрізнятимуться від загальноприйнятої норми в тому обсязі, в якому мовець здатен трансформувати лінгвістичні засоби в межах свого культурного поля [23, с. 6].

Зазначене маркування зумовлене здебільшого тим, що емпатія людини проходить процес становлення протягом її життєдіяльності від нижчих інстинктивних форм до вищих соціальних почуттів [14, с. 107], що свідчить про те, що емпатія формується ще в ранньому дитинстві, коли дитина починає виокремлювати себе із ситуації спілкування. Тому розвиток емпатії зумовлюється соціальним впливом і системою виховних впливів, особливо родинних і шкільних [8, с. 8–9; 6, с. 16–17]. При цьому здатність до емпатійної взаємодії в умовах соціуму не припиняється, вона є постійною, оскільки людина й суспільство є двома невід'ємними атрибутами соціальної реальності [18, с. 3].

Чималу роль у соціальному маркуванні мовлення індивіда відіграє також добір мовних засобів, який традиційно пов'язують із демографічними показниками (вік, стать, приналежність до певного соціального класу тощо) [18, с. 3]. За соціокультурним

критерієм мовців прийнято розподіляти на три групи: високий, середній і низький [9, с. 226; 23, с. 9]. При цьому зазначається, що не лише добір мовних засобів залежить від соціальних умов, але й саме вираження співчуття [6; 27, с. 121]. Звідси вбачається доцільним віднести ознаки соціокультурного рівня мовців (високий, середній і низький) до четвертого ієрархічного рівня нашої класифікації.

Як бачимо, з'ясовані вище особливості здатні скласти вихідний матеріал, достатній для адекватного опису результатів експериментального дослідження впливу соціального статусу комунікантів на добір ними мовних засобів вираження висловлення співчуття взагалі та засобів його інтонаційного оформлення зокрема. Щодо вибору найбільш узагальнених ознак соціального статусу комунікантів, то до них без будь-якого сумніву можна віднести зазначені нами на четвертому ієрархічному рівні класифікації (див. рис. 1).

Звернемо окрему увагу на те, що позначені в класифікації (рис. 1) чотири рівні провідних ознак дозволяють розглядати специфіку прагматичного спрямування та соціокультурні характеристики комунікантів у якості чинників, здатних приводити до тих чи інших типових форм актуалізації англійських висловлень співчуття, а отже, здійс-

нювати адекватну лінгвістичну інтерпретацію результатів започаткованого нами експериментального фонетичного дослідження. Що ж стосується когнітивних особливостей енергетики породження та просодичного оформлення цього виду емоційних висловлень, то їхні найзагальніші ознаки, якими, як відомо, слугує емоційно-прагматичний потенціал висловлення (високий, середній, низький) [10, с. 44], розташовано нами на п'ятому ієрархічному рівні класифікації.

Викладене свідчить, що в природі та механізмах породження висловлень співчуття є певні відмінності від інших типів емоційних висловлень, урахування яких стає необхідним під час опису результатів експериментального фонетичного дослідження когнітивних особливостей просодичної актуалізації співчуття. Обґрунтована на цих підставах класифікація провідних психолінгвістичних ознак висловлень співчуття набуває в нашому розгляді статусу методологічного інструментарію формування програми й методики експериментального фонетичного дослідження особливостей просодичної актуалізації зазначеного класу висловлень, які дозволяють здійснити практично адекватний опис особливостей просодичної актуалізації співчуття.

Література

1. Багинская О.О. Речевой этикет английского языка / О.О. Багинская // Идеи. Поиски. Решения: [материалы VII Междунар. науч.-практ. конф.]. – Мн. : БГУ, 2015. – С. 7–15.
2. Басова А.Г. Понятие эмпатии в отечественной и зарубежной психологии / А.Г. Басова // Молодой ученый. – 2012. – № 8. – С. 254–256.
3. Бодалев А.А. Психология общения : [монография] / А.А. Бодалев. – М. : Изд-во «Институт практической психологии». – Воронеж, 1996. – 256 с.
4. Долгова В.И. Эмпатия : [монография] / Е.В. Мельник, В.И. Долгова. – М. : Из-во «Перо», 2014. – 185 с.
5. Журавльова Л.П. Психология эмпатии : [монография] / Л.П. Журавльова. – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 328 с.
6. Журавльова Л.П. Психологічні основи розвитку емпатії людини : автореф. дис. ... доктора психол. наук : 19.00.07 / Л.П. Журавльова. – Одеса, 2008. – 42 с.
7. Казачкова Ю.В. Выражение сочувствия в русском и английском речевом общении (жанровый аспект) : дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.19 / Ю.В. Казачкова. – Саратов, 2006. – 177 с.
8. Кайріс О.Д. Розвиток емпатії у професійному становленні студентів вищих педагогічних навчальних закладів : автореф. дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / О.Д. Кайріс. – К., 2002. – 19 с.
9. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання : [монография] / А.А. Калита. – К. : Видавничий центр КДЛУ, 2001. – 351 с.
10. Калита А.А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : [монография] / А.А. Калита. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 320 с.
11. Калуга Е.В. Основные подходы к интерпретации феномена «сочувствие» в западноевропейской этической традиции XIX века / Е.В. Калуга // Сборник работ 61-й научной конференции студентов и аспирантов Белгосуниверситета в 3 ч. – Ч. 3. – БГУ, Минск, 2004. – С. 184–188.
12. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик // Культурные доминанты в языке. Коммуникативная личность как предмет лингвистического исследования. – Волгоград, 2002. – С. 166–205.
13. Клименко О.Л. Стилістичні транспозиції у словниковому складі сучасної англійської мови / О.Л. Клименко // Нова Філологія. – Вип. 63. – 2014. – С. 25–29.
14. Кузьмина В.П. Теоретический аспект исследования эмпатии как актуальная проблема психологии / В.П. Кузьмина // Педагогика и психология. Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. – Вип. 17. – 2007. – С. 107–112.
15. Куценко М.А. Природа та специфіка впливу комплексів факторів на актуалізацію англійського висловлення співчуття / М.А. Куценко // Science and Education a New Dimension. Philology, V. (38). Issue: 138. – Budapest. – 2017. – Р. 42–49.
16. Мельник Е.В. Психологическая структура эмпатии / Е.В. Мельник // Современные проблемы социально-гуманитарных наук. – Вип. 1. – 2015. – С. 59–62.
17. Скаженик Е.Н. Практикум по деловому общению [пособие] / Е.Н. Скаженик. – Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2005. – 99 с.

18. Старцева Т.М. Співчуття як міра гуманності в умовах сучасного суспільства : автореф. дис. ... кандидата філол. наук : 09.00.03 / Т.М. Старцева. – Сімферополь, 2011. – 19 с.
19. Стеріополо О.І. Стратегії, тактики та категорії спілкування / О.І. Стеріополо // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Вип. 25. – 2008. – С. 149–154.
20. Стернин И.А. Основы речевого воздействия : [монография] / И.А. Стернин. – Воронеж : «Истоки», 2012. – 178 с.
21. Тараненко Л.І. Просодичні засоби реалізації зв'язності тексту англійської прозової байки (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Л.І. Тараненко. – К., 2003. – 233 с.
22. Тараненко Л.І. Просодична зв'язність англійської прозової байки [монографія] / Л.І. Тараненко. – К. : Вид-во ТОВ «Агентство «Україна», 2008. – 204 с.
23. Федорів Я.Р. Соціокультурні аспекти просодичної організації висловлювань-невдоволь (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського мовлення : автореф. дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Я.Р. Федорів. – К., 2000. – 20 с.
24. Формановская Н.И. Речевой этикет и культура общения : [монография] / Н.И. Формановская. – М. : Высшая школа, 1989. – 159 с.
25. Шавловська Т.С. Соціальні та особистісні аспекти емотивності сучасного німецького молодіжного лексикону / Т.С. Шавловська // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Вип. 13. – 2013. – С. 319–322.
26. Шутова М.О. Мовленнєвий етикет як система координат у міжособистісній і міжкультурній комунікації / М.О. Шутова // Вісник КНЛУ. Серія: Філологія. – Том 16. – № 1. – К. : Видавничий центр КНЛУ. – 2013. – С. 134–142.
27. Cardona Torres L.M. La empatía, un sentimiento necesario en la relación enfermera-paciente / L.M. Cardona Torres, M. de L. Garcia Campos // Desarrollo Científico de Enfermería. Vol. 18. – № 3. – 2010. – P. 120–124.
28. Clark C. Sympathy biography and sympathy margin / C. Clark // American Journal of Sociology. – Vol. 93. – № 2. – 1987. – P. 290–321.
29. Crystal D. Prosodic and paralinguistic correlates of social categories / D. Crystal // Social anthropology and language. – London : Tavistock Publications, 1971. – P. 185–206.
30. Kemper D. Theodore Power and status and the power and status theory of emotions / Theodore D. Kemper // Handbook of the sociology of emotions. Edited by Jan E. Stets and Jonathan H. Turner. – Springer, 2006. – P. 87–113.
31. Lap N.T. Major similarities and differences between English and Vietnamese sympathy expressions / N.T. Lap [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vjol.info/index.php/sphcm/article/view/25276/21597>.
32. Scheler M. The nature of sympathy : [book] / M. Scheler. – London : Routledge & Kegan LTD, 2008. – P. 37–50.
33. Wierzbicka A. English: Meaning and Culture : [monography] / A. Wierzbicka. – Oxford : Oxford University Press, 20006. – 352 p.

© С. М. Кушнерук, 2017

термінів екомаркетингу, що досягається виконанням таких завдань: 1) здійснити структурний аналіз термінів-словосполучень екомаркетингу; 2) виділити найпродуктивніші моделі творення термінологічних словосполучень цієї терміносистеми.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Терміносистема екомаркетингу виникла та розвивається на базі теоретичних і практичних галузей знання та загальнонавчальної лексики. Це пояснює той факт, що велика кількість термінологічних одиниць екомаркетингу була запозичена чи утворена на базі термінів суміжних дисциплін (економіка, екологія, маркетинг). Саме тому в досліджуваній терміносистемі найпродуктивнішим словотвірним типом є синтаксичний спосіб термінотворення, іншими словами, найчастіше терміни екомаркетингу складаються з декількох повнозначних слів, наприклад, *abatement cost*, *clean coal technology*, *ecological-communalism*, *environmental pricing reform*, *eco-industrial park*, *environmental degradation*, *green consumer*, *green investment*, *litter prevention*, *sustainable development*, *waste recycling*, *ecological marketing*, *clean energy*, *dirty energy* тощо. Кількість термінів-словосполучень у нашій загальній вибірці – 66% (571 термінологічне словосполучення з 865 термінологічних одиниць).

Функціонування термінологічних словосполучень зумовлене потребою уточнення екомаркетингових понять, оскільки терміни-словосполучення, як правило, володіють більшою здатністю конкретизувати значення завдяки кількості терміноелементів [1, с. 76]. Термінологічні словосполучення конкретизують поняття, уточнюють появу його нових диференційних ознак, а тому, за Т. Коготковою [11], визначають розвиток цього поняття та його зміну.

Структура термінів-словосполучень указує на місце поняття, яке воно позначає в системі. С. Гриньов-Гриневич говорить, що ядерним компонентом словосполучення є родове слово, яке вказує на групу, до якої належить ця термінологічна одиниця, і в процесі утворення термінологічного словосполучення саме до нього приєднуються нові слова [3, с. 144]. Наприклад, ядерним складником двокомпонентного термінологічного словосполучення *abatement cost* (витрати, що їх несе бізнес у результаті очищення чи утилізації побічного продукту, які виникають під час виробництва товарів і послуг) є термін *cost* (витрати), до якого можуть приєднуватися нові компоненти для утворення інших термінів-словосполучень, наприклад, *Virtual Pollution Prevention Costs* (витрати на запобігання забрудненню навколишнього середовища), *eco-costs of materials depletion* (екологічні витрати на запобігання виснаженню природних ресурсів), *eco-costs of energy* (екологічні витрати на використання енергії).

Ядро терміносистеми екомаркетингу складається з термінів, запозичених із загальної економічної теорії, наприклад, *product*, *consumer*, *business*, *company* тощо, що виражають фундаментальні поняття маркетингу й входять як безпосередні чи опосередковані складники в семантичну структуру власне екомаркетингових термінів і термінологізованих словосполучень: *clean product*, *environmentally friendly consumer*, *eco-savvy business*, *green company*, *ecological marketing* та ін.

Як видно з рис. 1, більшу частину словникового складу термінологічних словосполучень англійської екомаркетингової терміносистеми складають двокомпонентні терміни-словосполучення (394 терміни, 69% від загальної кількості всіх термінологічних словосполучень), наприклад: *biodegradable materials* (біорозкладні матеріали), *brand addictness* (брендзалежність), *deep greens* (екосвідомі покупці), *eco-safe product* (екологічно безпечний продукт); і трикомпонентні термінологічні словосполучення (124 терміни, 22%), наприклад: *environmental full-cost accounting* (повний розрахунок витрат на охорону навколишнього середовища), *brand's environmental attributes* (екологічні атрибути бренду), *clean coal technology* (чиста технологія видобутку вугілля). Останні складаються з трьох повнозначних слів і можуть доповнюватися службовими словами чи артиклями.

Збільшення довжини термінологічних словосполучень спричинене насамперед прагненням до точного вираження поняття, проте це створює певні незручності, що зумовлює меншу кількість багатокомпонентних термінологічних одиниць (53 терміни, 9%), наприклад: *EcoAction Community Funding Program* (фінансова програма спільноти «Екодія»), *environmentally sensitive cleaning aid* (допомога з очищення навколишнього середовища), *European Consumer Safety Association* (Європейська асоціація з безпеки споживачів) та ін.

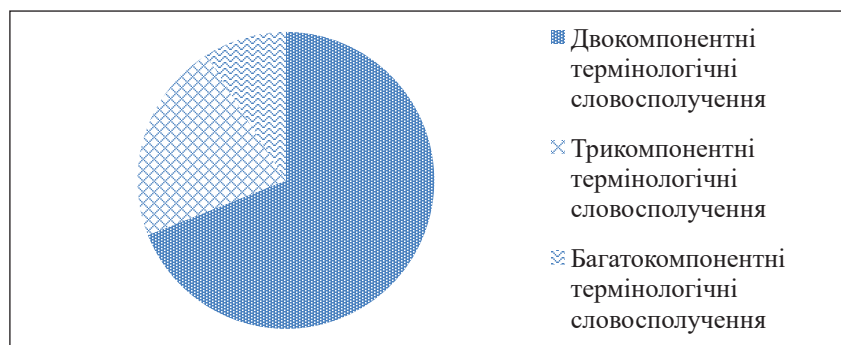

Рис. 1. Відсоткове співвідношення термінологічних словосполучень англійської терміносистеми екомаркетингу

Ми погоджуємося з твердженням В. Даниленка, який говорить, що хоча термінологічне словосполучення не відповідає такій вимозі до терміна, як «бути коротким», воно є доволі продуктивним, адже дає можливість максимально виражати в терміні відмінні ознаки поняття [6, с. 107].

Проаналізувавши двокомпонентні термінологічні словосполучення терміносистеми екомаркетингу сучасної англійської мови, ми виділили такі моделі їх творення:

1) найбільш типовою для екомаркетингової терміносистеми є структурна модель «прикметник + іменник» (Adj+N): *recyclable diaper* (підгузки, які підлягають переробці), *organic product* (органічні продукти), *sustainable materials* (відновлювальні матеріали). У таких словосполученнях іменник є головним компонентом, а прикметник указує на ознаки поняття, названого іменником. Цікавим явищем у цій моделі є те, що терміни *green product* (чистий продукт), *green offering* (чиста пропозиція) тощо вживаються поряд із такими ж термінами, але в останніх компонент-прикметник вживається у вищому ступені порівняння (*greener product* (чистіший продукт), *greener offering* (чистіша пропозиція), причому такі термінологічні словосполучення не варто вважати термінами-дублетами (абсолютними синонімами). Термін *green product* у деяких контекстах може вважатися проявом псевдоекомаркетингу (*greenwashing*), адже не всі продукти, які компанії називають «чистими, екологічними», повністю є такими. Так, наприклад, *green vehicle* (енергетично чистий автомобіль) не можна назвати абсолютно «екологічним», адже він просто забруднює навколишнє середовище менше за звичайний автомобіль. Саме тому наразі більш правильним вважається вживання терміна *greener vehicle*.

Різновидом цієї моделі є структури «дієприкметник + іменник» (P+N): *recycled product* (перероблений продукт), *greening of the companies* (екологізація компанії);

2) менш поширеними серед двочленних термінів-словосполучень є терміни, побудовані за моделлю «іменник + іменник» (N+N): *clean-diesel technology* (технологія екологічно чистого дизельного двигуна), *low-energy house* (енергозберігаючий будинок), *product stewardship* (управління якістю продукції). Варіантами цієї моделі є «іменник + прийменник + іменник» (N+prep+N): *eco-opportunity for innovation* (еко-можливість для інновацій), *eco-costs of energy* (екологічні витрати на використання енергії).

За значенням компонентів двокомпонентні терміни екомаркетингу можна поділити на такі групи:

1) термінологічні словосполучення, в яких обидва компоненти мають термінологічний характер: *biodiesel pump* (біодизельний насос), *charismatic megafauna* (харизматична мегафауна);

2) терміносполучення, один компонент яких є терміном, а другий – загальнозживаним словом, що перейшло до розряду термінів: *zero-emission transport* (транспорт, що не має шкідливих викидів), *brand awareness* (поінформованість про торгову марку), *green accounting* (система економічних показників, що враховує вплив виробництва й споживання на навколишнє середовище);

3) терміни-словосполучення, що складаються із загальнозживаних слів, які перейшли до розряду термінів: *litter prevention* (запобігання засміченню), *deep greens* («глибоко зелені» – еко-свідомі покупки).

Серед двокомпонентних термінологічних словосполучень трапляються також поодинокі приклади такої моделі, як «дієслово + іменник» (Verb+N): *to market green* (торгувати екологічно чистими продуктами).

Тричленні термінологічні конструкції творяться за такими моделями:

1) «прикметник + іменник + іменник» (Adj+N+N), це найбільш продуктивна модель творення тричленних термінологічних словосполучень екомаркетингу: *non-toxic cleaning product* (нетоксичний засіб для чищення), *reusable coffee cups* (багаторазові чашки для кави), *ecological balance sheet* (звіт про екологічний баланс), *zero emissions vehicle* (автомобіль, який не має шкідливих викидів);

2) «іменник + (прийменник) іменник + іменник» (N+(prep) N+N): *eco-costs of materials depletion* (екологічні витрати на запобігання виснаженню природних ресурсів), *zero emissions vehicle* (транспортний засіб із нульовим викидом вихлопних газів);

3) «іменник + прикметник + іменник» (N+Adj+N): *neighborhood electric vehicle* (міні-електромобілі для руху на невисокій швидкості й на короткі відстані);

4) «прикметник + прикметник + іменник» (Adj+Adj+N): *hybrid electric vehicle* (гібридний автомобіль (має двигун внутрішнього згоряння та електродвигун));

5) «прислівник + прикметник + іменник» (Adv+Adj+N): *environmentally aware consumer* (екологічно обізнаний споживач), *environmentally sound product* (екологічно здоровий продукт), *organically produced food* (органічно виготовлена їжа).

Проведений аналіз свідчить, що до складу терміносистеми екомаркетингу входять також багатокомпонентні терміни-словосполучення, однак їхня кількість, як зазначалося вище, досить мала. Наприклад, чотирикомпонентні (*green building certification system* (система сертифікації зеленого будівництва)), п'ятикомпонентні (*best practicable waste water treatment*) і шести-компонентні конструкції (*Build Absolute Nothing*).

Anywhere Near Anything (радикально-екстремістське ставлення до нового будівництва).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, необхідність точного вираження понять екомаркетингу сприяє продуктивності синтаксичного способу термінотворення. Дослідивши структурні особливості творення термінів-словосполучень екомаркетингу, ми прийшли до висновку, що кількісно в цій терміносистемі переважають двокомпонентні термінологічні словосполучення,

створені за допомогою структурної моделі Adj+N. Окреслені моделі побудови терміносполук становлять базу для подальшої розбудови лексичного складу досліджуваної терміносистеми. Перспективним вбачається дослідження структури термінів екомаркетингу на предмет доцільності використання тих або інших терміноелементів у складі багатокомпонентних термінів-словосполучень, що сприятиме впорядкуванню та стандартизації терміносистеми цієї галузі науки.

Література

1. Бондар О. Лінгвістичні особливості німецької фахової мови екології : дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / О. Бондар – К. : КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2015. – 401 с.
2. Горохова Е. Особенности формирования терминотерминосистемы «Экология почвы» в английском и русском языках : дис. ... канд. филол. наук / Е. Горохова. – М., 2007. – 247 с.
3. Гринев-Гриневич С. Терминоведение. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / С. Гринев-Гриневич. – М. : Издат. центр : Академия, 2008. – 307 с.
4. Гумовська І. Англійська юридична термінологія в економічних текстах : генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. Гумовська. – Львів, 2000. – 19 с.
5. Гутиряк О. Англійська термінологія маркетингу : структура та семантичні характеристики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Гутиряк. – Київ, 1999. – 12 с.
6. Даниленко В. Русская терминология : Опыт лингвистического описания / В. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.
7. Дуда О. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Дуда. – Київ, 2001. – 19 с.
8. Іващишин О. Англійські термінологічні словосполучення в текстах із проблем техногенного впливу на довкілля : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Іващишин. – Львів, 2007. – 263 с.
9. Іщенко В. Англійський багатокомпонентний економічний термін (парадигматичний та синтагматичний аспекти) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. Іщенко. – Одеса, 2002. – 18 с.
10. Кантышева Н. Моделирование терминотерминосистемы «Экологический аудит» и ее описание в систематизирующем глоссарии : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.21 «Прикладная и математическая лингвистика» / Н. Кантышева. – Тюмень, 2011. – 25 с.
11. Коготкова Т. Опыт лингвистического описания одной терминологической системы / Т. Коготкова. – М., 1982. – 145 с.
12. Латышевская Е. Становление и развитие терминов системы экологии в английском языке : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. Латышевская. – Омск, 2012. – 19 с.
13. Польовська В. Екологізація планування маркетингу на підприємстві / В. Польовська, Ю. Туниця // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2005. – Вип. 15. – С. 196–205.
14. Попов Д. Особенности формирования терминотерминосистемы «Экология воздуха» в английском и русском языках : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Д. Попов. – М., 2003. – 140 с.
15. Рансова А. Экстралингвистическая обусловленность становления и развития немецкой экологической терминологии : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04. «Германские языки» / А. Рансова. – Омск, 2012. – 24 с.
16. Саламаха М. Англомовна терміносистема охорони довкілля : структура, семантика, прагматика : дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук. : 10.02.04 «Германські мови» / М. Саламаха. – Львів, 2016. – 317 с.
17. Симонова К. Становление и развитие терминологии английского подязыка экологии : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / К. Симонова. – Омск, 2004. – 22 с.

УДК 811.111'342

Лавренчук Я. Ю.

**РЕАЛІЗАЦІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЗІМКНЕНИХ ПРИГОЛОСНИХ
У МОВЛЕННІ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ І КАНАДІЙЦІВ**

Стаття присвячена дослідженню орфофонії англійських приголосних фонем у мовленні британців, американців і канадійців. У роботі представлені результати слухового (аудитивного) аналізу реалізації зімкнених приголосних /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/ у спонтанному мовленні дикторів-чоловіків – носіїв орфоепічної норми британського, американського та канадійського національних варіантів англійської мови в перед- і поствокальній позиції наголошеного фонетичного слова.

Ключові слова: реалізація, зімкнені приголосні, мовлення, перед- і поствокальна позиція, фонетичне слово, алофонічна варіативність, національний варіант.

Лавренчук Я. Ю. Реализация английских сомкнутых согласных в речи англичан, американцев и канадцев. – Статья. Статья посвящена исследованию орфофонии английских согласных фонем в речи британцев, американцев и канадцев. В работе представлены результаты слухового (аудитивного) анализа смычных согласных /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/ в спонтанной речи дикторов-мужчин – носителей орфоэпической нормы британского, американского и канадского национальных вариантов английского языка в перед- и поствокальной ударной позиции фонетического слова.

Ключевые слова: реализация, смычные согласные, речь, перед- и поствокальная позиция, фонетическое слово, аллофоническая вариативность, национальный вариант.

Лавренчук Я. Ю. The realization of English plosive consonants by the British, Americans and Canadians in speaking. – Article. The article focuses on the realization of English plosive consonants /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/ by the British, Americans and Canadians in speaking. Presented are the results of auditory analysis of the fortis and lenis plosive consonants in pre- and postvocal position in stressed phonetic words by the native male speakers of English whose pronunciations align with the orthoepic norms of the British, American and Canadian varieties of English.

Key words: realization, plosive consonants, speaking, pre- and postvocalic position, phonetic word, allophonic variation, national variant.

Будь-яка жива людська мова функціонує, розвивається й поширюється на певній географічній території, у культурі, соціумі впродовж тривалого періоду [4]. Яскравим прикладом такої мови є англійська, яка стала не лише національною мовою Великобританії, США, Канади, Австралії та Нової Зеландії, але й другою офіційною мовою таких країн, як Індія, Південна Африканська Республіка, Сінгапур, Філіппіни тощо. Більш того, у ХХІ ст. англійською як мовою міжнародного спілкування користуються близько 1,2 млрд мовців, для яких вона не є рідною, що вчетверо перевищує кількість її носіїв [17, с. 1]. Така глобальна популярність і поширеність англійської викликає зміни в системі цієї мови, які стають помітними на звуковому (фонетичному) рівні, що з часом може призвести до змін у системі її фонем. Тому доцільним убачається дослідити орфофонію сегментного рівня англійської мови не лише її новоутворених світових, але й найбільш уживаних британського (далі – НВБ), американського (далі – НВА) і канадійського (далі – НВК) національних варіантів (далі – НВ). У статті орфофонія розглядається як вимовляння алофонів голосних і приголосних фонем залежно від їх оточення, позиції у фонетичному слові, відносно наголосу й інтонації [4]. У роботі одиницею опису спонтанного мовлення дикторів є фонетичне слово (далі – ФС) – одне чи декілька слів (і повнозначних, і службових), що об'єднані одним спільним наголосом [5].

Дослідженню сегментного складу НВБ, НВА і НВК присвячені праці як зарубіжних (Д. Джоунз, Д. О'Коннор, Ч. Барбер, А. Краттенден, Дж. Уеллз,

П. Роуч, А. Гімзон, У. Лабов, У. Джагіс, Н. Хомський, М. Халле, Б. Трнка, Ч. Боберг) [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 18; 19], так і вітчизняних (Д. Шахбагова, Т. Бровченко, М. Дворжецька, В. Парашук) науковців [1; 2; 3; 6]. Однак невирішеним залишається питання про діапазон алофонічної варіативності голосних і приголосних фонем у спонтанному мовленні носіїв британського, американського та канадійського НВ англійської мови на сучасному етапі. Ураховуючи вимоги до обсягу публікації, у роботі представлено лише частину отриманих результатів проведеного експериментально-фонетичного дослідження реалізації голосних і приголосних фонем у мовленні британців, американців і канадійців.

Метою статті є аналіз та інтерпретація отриманих результатів проведеного слухового (аудитивного) аналізу реалізації англійських зімкнених приголосних фонем /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/ у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: 1) провести слуховий (аудитивний) аналіз реалізації зімкнених приголосних фонем /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/ у спонтанному мовленні дикторів-носіїв орфоепічної норми англійської мови Британії, США й Канади у перед- і поствокальній позиції наголошеного фонетичного слова (ФС); 2) виявити діапазон алофонічної варіативності реалізованих зімкнених приголосних фонем /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/ у мовленні британців, американців і канадійців; 3) провести аналіз та інтерпретацію результатів отриманих даних; 4) систематизувати отримані результати у вигляді

таблиці; 5) окреслити перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Згідно з результатами слухового (аудитивного) аналізу, англійські глухі зімкнені приголосні фонети /p/, /t/, /k/ у мовленні британців, американців і канадійців реалізуються через такий набір алофонів у перед- і поствокальній позиції наголошеного фонетичного слова:

1) /p/: [p^h] – [p^{wh}] – [p^l] – [p^w] – [p] – [p^l] – [pⁿ] – [p]: *we* [p^h]acked *up*, [p^{wh}]opulists, [p^l]eaceful *transition*, *go into* [p^w]olitics, *via* [p^l]Sky[p]e, *tiny* [p^l]lastic, *yet* [p^h]a[pⁿ]ened, *to* [p^l]s[p]end *them* (HBB, HBA, HBK) (20);

2) /t/: [t^h] – [t^{wh}] – [t^l] – [t^w] – [t^l] – [tⁿ] – [t] – [t̥] – [t̥] – [t̥] – [t̥] – [p] – [k] – [r] – [O]: *to* [t^h]ouch, *a lot of* [t^l]eachers, *just* [t^w]ook, *like* [t^l]ha[t̥], *a* [t^l]i[t̥]le, *her* [p]ar[t̥]ner, *found* [t̥]ou[t̥] that, *pre[t̥]y* good, *to* [t̥]rack, [s[t̥]atures, [qui[t̥]e *amazing*, [migh[p] be, *we've* [go[k] quite, *I am* [wri[r]ing, *tw'en* [O]ieth *century* (HBB, HBA, HBK) (20);

3) /k/: [k^h] – [k] – [k^w] – [k^l] – [k^l] – [k^l] – [kⁿ] – [k]: *we* [k^h]ut *taxes*, *these* [en[k]ounters, [k^w]ite *amazing*, *at* [k^l]ey *intersecitons*, [effe[k]t *on me*, *aren't* [k^l]lose, *a* [te[kⁿ]ocratic *issue*, *their* [s[k]ills (HBB, HBA, HBK) (20).

З огляду на проаналізований матеріал дослідження спільним для реалізації глухих зімкнених приголосних /p/, /t/, /k/ в усіх трьох досліджуваних національних варіантах англійської мови є:

1) обмеження аспірації в позиції після палатоальвеолярної /r/ перед наголошеною голосною й повна відсутність аспірації, насамперед, після альвеолярної щільної /s/;

2) послаблення артикуляції алофонів фонем /p/, /t/, /k/ у поствокальній позиції, що призводить до втрати ними вибухової фази, повної відсутності розімкнення й реалізації імплосивних відтінків [p^l], [t^l], [k^l];

3) назальне й латеральне розімкнення алофонів [pⁿ], [tⁿ], [kⁿ], [p^l], [t^l], [k^l] у препозиції з носовими сонорними /m/, /n/ і бічною фонемою /l/;

4) лабіалізація [p^w], [t^w], [k^w] перед огубленими голосними заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/ і губно-губним апроксимантом /w/ для фонем [t^w], [k^w], а також палаталізація /p/, /t/ перед напруженою голосною переднього ряду високого підняття /i:/ і фонемами /k/ перед голосними /e/, /ɛ/.

Порівняно з варіантами зімкнених /p/ і /k/, більше всіх модифікуються алофони фонем /t/. Їм притаманний найвищий вияв тенденції до посилення дзвінкості в інтервокальній позиції та після реалізації ротичної (реалізованої в усіх позиціях) /r/ перед наступним ненаголошеним складом, як наведено вище в прикладах.

Для всіх досліджуваних НВ англійської мови характерна інтерденталізація [t] перед щільними міжзубними /θ/ та /ð/, ретрофлексність [t] перед палатоальвеолярним апроксимантом /r/, перехід алофона [t] в [p] перед губно-губними зімкненими /p/ і /b/, а також в [k], якщо наступною приголосною є зі-

мкнена велярна приголосна /k/. Специфічною національною рисою мовлення британців є поява твердо-го приступу [ʔ] в інтервокальній і кінцевій позиціях наголошеного ФС на місці алофона [t]. Натомість у мовленні дикторів-американців і канадійців твердий приступ [ʔ] частіше з'являється на місці відтінку [t] у препозиції з носовою /n/ у вигляді назального розімкнення [t̥], яке на слух важко відрізнити від [ʔ]. Проте й до сьогодні він не має фонемного статусу і вважається лише звуком [17; 19].

Тенденція до посилення дзвінкості алофона [t] у британському НВ англійської мови відрізняється від її вияву в мовленні дикторів-американців і канадійців. У мовленні британців з'являється одзвінчений відтінок [t̥], який за своїм звучанням схожий на свій основний алофон [t], однак у мовленні американців і канадійців на його місці спостерігається поява дзвінкого відтінку [r], який за своїми фонетичними характеристиками нічим не відрізняється від дзвінкого [d], унаслідок чого такі слова, як *writing* і *riding* стають омофонами [8]. Це може призвести до такого фонологічного наслідку, як злиття фонем /t/ і /d/ у позиції, що розглядається. Ще однією відмінною рисою мовлення північноамериканських дикторів є повна елізія приголосного [t] після носового сонорного [n] у поствокальній позиції наголошеного ФС: *tw'en* [O]ieth *century*. Такий широкий діапазон алофонічної варіативності глухої зімкненої /t/ можна пояснити високою частотою вживання цієї приголосної в мовленні.

Велярна глуха фонема /k/ відтягується назад ([k̠]) перед голосними заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /a:/, /ɑ/ і губно-губною сонорною /w/, а також просувається уперед ([k̠]) у препозиції з наступними голосними переднього ряду /i:/ та /e/, /ɛ/, що відображено в наведених вище прикладах.

Дзвінки слабкі зімкнені приголосні /b/, /d/, /g/ у дикторів, мовлення яких досліджується в перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС, представлені таким алофонічним рядом:

1) /b/: [b] – [b̥] – [b^w] – [b^l] – [bⁿ] – [b^l]: *I've* [b̥]een, *pro*[b̥]ably, *to* [b̥]e [b^w]oth, *by* [b̥]a [pu[b̥]lisher, *'car*[b̥]on pricing, *'we*[b̥] development (HBB, HBA, HBK) (20);

2) /d/: [d] – [d̥] – [d^w] – [d^l] – [dⁿ] – [d̥] – [d̥] [dⁿ] – [r] – [d̥]: *pro*[d̥]uction *assistant*, *for* [d̥] a [me[d̥]ical *check*, *they* [d̥]o it, *the* [mi[d̥]le class, *'stu*[d̥]ent *leadership*, *we've* [ha[d̥] the conversation, [d̥]raft *service*, [foo[d̥] poisoning, *as* [pro[r]ucts, [d̥]uring (HBB, HBA, HBK) (20);

3) /g/: [g] – [g̥] – [g̥] – [g^w] – [g^l] – [g^l] – [gⁿ] – [g^l]: *just* [g̥]iving, *an* in[te[g̥]ral part, *many* [g̥]uys, [g̥]oogle, *really* [g̥]etting, *went* [g̥]lobal, [si[g̥]naled that, a [bi[g̥] base (HBB, HBA, HBK) (20).

Спільними для всіх дикторів виявилися такі орфофонічні особливості реалізації цих приголосних, як:

1) переважно нормативна реалізація основних алофонів [b], [d], [g] у передвокальній наголошеній позиції ФС;

2) часткове оглушення [b̥], [d̥], [g̥] у поствокальній позиції, а також перед приголосними в наступному ненаголошеному складі. Оскільки у фонетичній транскрипції міжнародного фонетичного алфавіту відсутня діакритика на позначення часткового оглушення, у роботі використовується позначка повного оглушення [b̥];

3) відсутність розімкнення й реалізація імплузивних відтінків [b̠], [d̠], [g̠] у поствокальній позиції перед наступними приголосними;

4) латеральне та назальне розімкнення алофонів [b^l], [d^l], [g^l], [bⁿ], [dⁿ], [gⁿ] у препозиції з бічною /l/ і носовими сонорними /m/, /n/;

5) лабіалізація [b^w], [d^w], [g^w] перед огубленими голосними заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/ і губно-губним апроксимантом /w/ для дзвінкої /d/.

Дзвінкій зімкненій фонемі /d/ притаманний найширший діапазон алофонічної варіативності, що (як у випадку з глухою /t/) також спричинене частотою її вживання в мовленні – інтерденталізація [d̪] у поствокальній позиції перед щілинними міжзубними /θ/ і /ð/, ретрофлексність [d̠] перед палатоальвеолярним апроксимантом /r/, а також перехід [d] в аффрикат [dʒ] перед [ju], як продемонстровано в прикладах.

Відмінною рисою мовлення американців і канадійців є поява дзвінкого відтінку [ɹ] на місці [d] в інтервокальній позиції перед наступним не-

наголошеним складом, що збігається з алофоном глухої зімкненої /t/ у цій самій позиції. Реалізація велярної слабкої (ненапруженої) /g/ вирізняється відтягнутим назад [g̠] й лабіалізованим ([g̠^w]) відтінком перед голосними заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/, /ɔ:/ і просунутим уперед і палаталізованим [g̠^j] у препозиції з наступними голосними переднього ряду /i:/ та /e/, /ɛ/, що схоже на реалізацію глухої сильної велярної приголосної /k/.

Таким чином, реалізація глухих сильних зімкнених /p/, /t/, /k/ у мовленні британців, американців і канадійців у передвокальній позиції наголошеного ФС виявляється через такі явища: 1) деаспірацію [p], [t], [k]; 2) лабіалізацію [p^w], [t^w], [k^w]; 3) палаталізацію [p^j], [t^j], [k^j]; 4) посилення дзвінкості [t̪], [ɹ] приголосної /t/, більшою мірою в НВА і НВК; 6) латеральне розімкнення [p^l], [t^l], [k^l]. У поствокальній позиції наголошеного ФС зімкненим /p/, /t/, /k/ притаманні такі особливості: 1) послаблення артикуляції й поява імплузивних відтінків [p̠], [t̠], [k̠]; 2) назальне й латеральне розімкнення [p^l], [t^l], [k^l], [pⁿ], [tⁿ], [kⁿ] у препозиції з носовими сонорними /m/, /n/ і бічною фонемою /l/. Найбільш модифікованою як у перед-, так і в поствокальній позиції наголошеного ФС виявилася сильна зімкнена глуха /t/, що зумовлено високою частотою вживання цієї приголосної в мовленні. Глуха сильна велярна /k/ відтягується

Таблиця 1

Реалізація англійських сильних глухих і слабких дзвінких зімкнених приголосних фонем у мовленні дикторів у перед- і поствокальній позиції наголошеного фонетичного слова

Фонема	Алофони британського національного варіанта англійської мови	Алофони американського національного варіанта англійської мови	Алофони канадійського національного варіанта англійської мови
/p/	[p ^h] – [p ^{wh}] – [p ^j] – [p ^w] – [p̠] – [p̠ ^l] – [p ⁿ] – [p]	[p ^h] – [p ^{wh}] – [p ^j] – [p ^w] – [p̠] – [p̠ ^l] – [p ⁿ] – [p]	[p ^h] – [p ^{wh}] – [p ^j] – [p ^w] – [p̠] – [p̠ ^l] – [p ⁿ] – [p]
/t/	[t ^h] – [t ^{wh}] – [t ^j] – [t ^w] – [t̠] – [t̠ ^l] – [t ⁿ] – [t̪] – [t̪ ^l] – [t̪ ⁿ] – [t̪] – [t̪] – [t̪] – [ʔ] – [p] – [k]	[t ^h] – [t ^{wh}] – [t ^j] – [t ^w] – [t̠] – [t̠ ^l] – [t̠ ⁿ] – [t̪] – [t̪] – [t̪] – [t̪] – [ʔ] – [p] – [r] – [p] – [k] – [ʔ]	[t ^h] – [t ^{wh}] – [t ^j] – [t ^w] – [t̠] – [t̠ ^l] – [t̠ ⁿ] – [t̪] – [t̪] – [t̪] – [t̪] – [ʔ] – [r] – [p] – [k] – [ʔ]
/k/	[k ^h] – [k̠] – [k̠ ^l] – [k ^w] – [k̠ ^j] – [k̠ ⁿ] – [k̠ ^l] – [k ⁿ]	[k ^h] – [k̠] – [k̠ ^l] – [k ^w] – [k̠ ^j] – [k̠ ⁿ] – [k̠ ^l] – [k ⁿ]	[k ^h] – [k̠] – [k̠ ^l] – [k ^w] – [k̠ ^j] – [k̠ ⁿ] – [k̠ ^l] – [k ⁿ]
/b/	[b] – [b̠] – [b ^w] – [b ^j] – [b ⁿ] – [b̠]	[b] – [b̠] – [b ^w] – [b ^j] – [b ⁿ] – [b̠]	[b] – [b̠] – [b ^w] – [b ^j] – [b ⁿ] – [b̠]
/d/	[d] – [d̠] – [d ^w] – [d ^j] – [d ⁿ] – [d̠] – [d̠ ^l] – [d̠]	[d] – [d̠] – [d ^w] – [d ^j] – [d ⁿ] – [d̠] – [d̠ ^l] – [d̠ ⁿ] – [ɹ] – [dʒ]	[d] – [d̠] – [d ^w] – [d ^j] – [d ⁿ] – [d̠] – [d̠ ^l] – [d̠ ⁿ] – [ɹ] – [dʒ]
/g/	[g] – [g̠] – [g̠ ^l] – [g̠ ^w] – [g̠ ^j] – [g̠ ⁿ] – [g̠ ^l] – [g̠]	[g] – [g̠] – [g̠ ^l] – [g̠ ^w] – [g̠ ^j] – [g̠ ⁿ] – [g̠ ^l] – [g̠]	[g] – [g̠] – [g̠ ^l] – [g̠ ^w] – [g̠ ^j] – [g̠ ⁿ] – [g̠ ^l] – [g̠]

назад ([k], [kʷ]) перед голосними заднього ряду й губно-губним апроксимантом /w/, а також просувається вперед ([kʲ]) перед голосними переднього ряду /i:/, /e/, /ε/.

Дзвінки слабкі зімкнені /b/, /d/, /g/ характеризуються переважно нормативною реалізацією своїх основних алофонів у передвокальній позиції наголошеного ФС. У поствокальній позиції їх орфофонія виявляється через таке: 1) часткове оглушення [b], [d], [g]; 2) відсутність розімкнення й реалізацію імплзивних відтінків [bʰ], [dʰ], [gʰ]; 3) латеральне й назальне розімкнення [bʰ], [dʰ], [gʰ], [bʱ], [dʱ], [gʱ]; 4) лабіалізацію [bʷ], [dʷ], [gʷ] у позиції перед огубленими голосними заднього ряду й апроксимантом /w/ для приголосних [d]. Найбільш модифікованою виявилася дзвінка фонема /d/, оскільки, як і сильній глухій /t/, їй притаманна висока частота вживання в мовленні.

З огляду на проведений слуховий аналіз, реалізацію зімкнених /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/ у спонтан-

ному мовленні дикторів-чоловіків – носіїв орфо-епічної норми британського, американського та канадського національних варіантів англійської мови в перед- і поствокальній позиції наголошеного фонетичного слова можна відобразити за допомогою таблиці 1.

Такий широкий діапазон алофонічної варіативності зімкнених /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/ у мовленні британців, американців і канадійців зумовлений пришвидшеним темпом мовлення, низкою модифікацій різного ступеня, викликаних як різними позиційно-комбінаторними умовами реалізації, так і індивідуальними характеристиками мовлення носіїв кожного національного варіанта англійської мови, що досліджується.

Перспективним убачається провести слуховий (аудитивний) аналіз реалізації приголосних щільних /f/, /θ/, /s/, /ʃ/, /v/, /ð/, /z/, /ʒ/, гортанної /h/ і сонорних /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /w/, /j/ разом із подальшою перевіркою їх спектральних характеристик за допомогою акустичного аналізу.

Література

1. Бровченко Т. Фонетика англійської мови / Т. Бровченко, Т. Корольова // Контрастивний аналіз української та англійської мови : [підручник]. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили. – 2006. – 300 с.
2. Дворжецька М. Тенденції розвитку вимовної норми сучасної англійської мови / М. Дворжецька // Мова, культура й освіта в сучасному світі : [зб. наук. праць до 90-річчя доктора філол. наук, проф. О. Романовського]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2008. – С. 141–145.
3. Парашук В. Зміни в кодифікованих вимовних нормах сучасної англійської мови / В. Парашук // Наукові записки. Випуск XXVI. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. – С. 161–170.
4. Стеріополо Е. Система языка, орфоэпия, орфофония / Е. Стеріополо // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія». – 2000. – Вип. 1. – С. 21–41.
5. Стеріополо Е. Фонетическое слово как единица описания звучащего текста / Е. Стеріополо // Загальна й експериментальна фонетика. Збірник наукових праць. – К., 2001. – С. 231–234.
6. Шахбагова Д. Varieties of English pronunciation / Д. Шахбагова. – М. : Высшая школа. – 1982. – 125 с.
7. Barber Ch. Linguistic Change in Present-day English / Ch. Barber // London, 1964. – 154 p.
8. Boberg Ch. The English Language in Canada. Status. History and Comparative Analyses/ Ch. Boberg // McGill university in Montreal. – 2010. – 270 p.
9. Chomsky N. The Sound pattern of English / N. Chomsky, M. Halle // The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England. – 1968. – 242 p.
10. Cruttenden A. Gimson's Pronunciation of English / A. Cruttenden. – London : Hodder. – 2008. – 126 p.
11. Gimson A. Pronunciation of English / A. Gimson, 1980. – 210 p.
12. Jones D. An outline of English Phonetics / D. Jones // Reader in phonetics in the university of London, 1922. – 222 p.
13. Justice W. Relevant Linguistics / W. Justice // An introduction to the Structure and Use of English for Teachers. – 2004. – 309 p.
14. Labov W. Atlas of North American English: Phonetics, Phonology and Sound Change / W. Labov, Sh. Ash, Ch. Boberg. – Berlin / New York : Mouton de Gruyter. – 2006. – 302 p.
15. O'Connor J. Phonetics / J. O'Connor // Penguin Books. – 1976. – 320 p.
16. Roach P. English Phonetics and Phonology / P. Roach // Cambridge University Press. – 2009. – 360 p.
17. Roelcke T. Varietystypologie – Variationstypologie / T. Roelcke // Einsprach typologisches Handbuch der europäischen Sprachen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua/books?id=eP9NoBW73qUC&pg=PR1&lpq=PR1&dq=Varietystypologie>.
18. Trnka B. A Phonological analysis of Present-Day Standard English/ B. Trnka // University of Alabama, Series #17, 1966. – 155 p.
19. Wells J. Accents of English. An Introduction / J. Wells. – Cambridge, New York : Cambridge University Press, 1982. – 277 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

20. Джерелами ілюстративного матеріалу є проаналізовані експертами-фонетистами (Київського національного лінгвістичного університету, Вінницького державного педагогічного університету ім. М.М. Коцюбинського та Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди) фонетичні слова, отримані зі стенограми студійних записів спонтанного мовлення дев'яти дикторів-чоловіків – носіїв британського, американського та канадського національних варіантів сучасної англійської мови віком від 35 до 49 років, які володіють орфоепічною нормою кожного з досліджуваних НВ англійської мови. Інформація про дикторів є конфіденційною й не розголошується з етичних міркувань.

УДК 81'373.45

Ладиненко А. П.

ВИКОРИСТАННЯ ІНШОМОВНИХ ВКЛЮЧЕНЬ У АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ДЛЯ СТВОРЕННЯ АТМОСФЕРИ ЧАСУ ТА МІСЦЯ ДІЇ

Стаття присвячена дослідженню функцій іншомовних включень в англомовному художньому тексті. Досліджено, що іншомовні включення стають маркерами історичної атмосфери та колориту місцевості, а також відіграють специфічну роль у створенні хронотопу. Значна увага приділяється розгляду іншомовних включень, які характерні для травелогічних творів, де автор намагається розповісти про місцеві звичаї тієї чи іншої країни.

Ключові слова: іншомовне включення, індикація місця, індикація часу, реалія, хронотоп, художній текст.

Ладиненко А. П. Использование иноязычных вкраплений в художественном тексте для обозначения атмосферы времени и места действия. – Статья.

Статья посвящена исследованию функций иноязычных вкраплений в англоязычном художественном тексте. Исследовано, что иноязычные вкрапления являются маркерами исторической атмосферы происходящего и местного колорита, а также играют специфическую роль в создании хронотопа. Пристальное внимание уделяется рассмотрению иноязычных вкраплений, характерных для травелогических произведений, где автор пытается рассказать о местных обычаях той или иной страны.

Ключевые слова: иноязычное вкрапление, индикация места, индикация времени, реалия, хронотоп, художественный текст.

Ladynenko A. P. The use of foreign inclusions for the creation of the atmosphere of time and place in the artistic texts. – Article.

The article is devoted to the function analysis of foreign inclusions (foreignisms) in the artistic texts based on the English language. Role of foreignisms as markers of historical atmosphere and local coloration is analysed and presented in detail. Much attention is paid to foreignisms in the texts written in the genre of travelogue where the author tries to describe local customs, habits, and features of life of a country. It is noted in the article that usage of foreign-language inclusions allows the author to create an authentic picture of events and show the interaction of cultures.

Key words: foreign inclusions, local indication, temporal indication, reality, hronotop, artistic text.

Функціонально-стилістична роль іншомовних включень досить різноманітна. Одна з найважливіших функцій іншомовних включень (далі – ІВ) – це створення місцевого колориту й атмосфери. Актуальність цього дослідження полягає у важливості вивчення взаємодії різних мовних кодів унаслідок розвитку тісних політичних, економічних і культурних зв'язків між різними країнами. Однак використання іншомовних включень для створення локально-темпоральної атмосфери не отримало належного висвітлення в науковій літературі, хоча це питання й піднімалося в низці досліджень [1; 2; 3].

Об'єктом дослідження в представленій статті є іншомовні включення в художніх текстах, базовою мовою яких є англійська.

Мета статті полягає в тому, щоб описати лінгвостилістичні особливості актуалізації ІВ як засобу створення місцевого й історичного колориту в прозових текстах ХХ ст.

Дослідження показало, що в багатьох випадках ІВ – реалії допомагають організувати хронотоп (далі – ХТ) твору в тому сенсі, в якому цей термін трактується в працях М. Бахтіна: «Хронотоп (дословно времяпространство) – существенная взаимосвязь временных и пространственных отношений, художественно освоенных в литературе» [4, с. 234]. Отже, кожен ХТ має певний просторово-часовий каркас. У його організації беруть участь різні лінгвокомпозиційні засоби. Інакше кажучи, ІВ – реалії допомагають організувати хронотоп твору, будучи непрямыми індикаторами

простору й часу. Ці індикатори актуалізуються, коли ІВ допомагають створити місцевий колорит і атмосферу того, що відбувається. Так, атмосфера революційної Росії багато в чому передана в Дж. Ріда в книзі «Ten Days that Shook the World» [5] за допомогою ІВ, більшість із яких є політичними реаліями того часу. Автор максимально точно хоче передати атмосферу революційної Росії. Найчисленніші групи останніх складають такі назви:

а) назви різних організацій, установ, політичних груп: *the Fabriechno-Zavodskiye Comitieti; Menshevik; Yedinstvo; Tsentroflot; the Uprava* та ін.;

б) назви політичних газет і журналів: *Dielo Naroda; Izviestia; Golos Soldata; Narodny Tribun; Novaya Rus; Zhivoe Slovo; Rabotchi Put; Ryetch; Utro Rossii;*

в) назви різних соціальних і професійних груп: *barin, izvoshtchiki, intelligentzia, gorodovoye, okhrana, tchinovniki;*

г) слова, які вказують на розхитування державної системи, на руйнування й хаос: *maradior, pogrom, provocatzia, vistyplenie;*

д) різні політично-адміністративні терміни: *siezd, presidium* та ін.

Так, наприклад, слово «виступ» означає озброєний протест проти наявних «порядків». Підібрати тут однослівний англомовний еквівалент досить важко. Нелегко відшукати англомовні еквіваленти й для багатьох інших реалій, які використовуються Дж. Рідом. Самі по собі ці слова й вирази не є прямими локально-темпоральними

індикаторами, але вони – опосередковані маркери простору й часу, тобто історичні реалії. Багато установ, груп, партій тощо вже давно не існують або трансформувалися в інші органи, отримавши нові назви. Тому в цьому разі доречно говорити про те, що ІВ допомагають відтворити історичну атмосферу, історичний колорит епохи, зафіксувати історичні факти минулого; вони беруть участь у створенні локально-темпоральної перспективи викладу. Входять сюди й лексеми, пов'язані зі специфікою російського побуту (*kasha*, *samovar*). Усі ці слова не мають абсолютних аналогів в англійській мові. Так, слово «*porridge*» лише приблизно передає значення слова «каша» (*kasha*).

Слово «інтелігенція» (*intelligentsia*), включене Дж. Рідом у тканину твору, узагалі не зрозуміле багатьом іноземцям. Цей прошарок суспільства – специфічна російська реалія. Інтелігент – це не просто розумна й освічена людина, але й одночасно людина з підвищеним градусом совісності, яка прагне до морального ідеалу й зневажає міщанство (багатство, достаток, побутовий комфорт). Інтелігент готовий до самопожертви, але пасивний у реальному житті. Стосовно аналізованої лексеми точніше було б говорити про соціально-історичні реалії російського суспільства.

ІВ допомагають автору розповісти про традиції й звичаї різних народів. Оскільки в рідній мові письменника іноді немає вербальних аналогів тих чи інших слів або їх сполучень, оскільки немає описуваних реалій, артефактів, феноменів, то він вдається до ІВ – первинних номіналем відповідних предметів і явищ, інколи пояснюючи їх значення, а інколи залишаючи їх інтерпретацію на відкуп читачеві.

Так, у Е. Хемінгуея, який багато подорожував і добре знав побут і звичаї Іспанії, неодноразово описується таке специфічне явище, як іспанська корида. В англійській мові, якою писав Хемінгуей, немає багатьох термінів, характерних для бою биків, оскільки такі розваги ніколи не привертали уваги ані громадян Великобританії, ані громадян США, вони не стали фактом їх соціально-культурного життя. Тому, описуючи в деталях кориду [6; 7], автор вдається до відповідних іспанських слів-реалій, які позначають різні етапи бою, його учасників, технічні прийоми тощо. Тут можна відмітити такі ІВ (слова та словосполучення), які вказують на:

1) осіб, які беруть участь у кориді: *arriero* (гонич биків), *cuadrilla* (група помічників), *peones* (особи з групи помічників), *picador* (вершник, який пронизує шию й плечові м'язи бика для його ослаблення), *matador* (головний герой кориди, який убиває бика);

2) засоби, якими користуються учасники кориди для приборкання бика: *banderilla* (спис), *muleta* (червона тканина для привернення уваги бика);

3) етапи бою биків: *corrida* (гонка биків), *encierro* (прогін биків із загону на арену), *paseo* (урочистий марш учасників бою биків), *tercio* (третя частина кориди);

4) технічні прийоми під час бою биків: *veronica* (сукупність усіх прийомів, які застосовує матадор перед тим, як убити бика), *quite* (виклик бика на себе) тощо.

Нерідко автор сам пояснює значення деяких термінів у тексті твору. Так, Е. Хемінгуей дає цілу лінгвістичну довідку стосовно іспанського слова «*corrida*» у романі «*Fiesta*»:

"He was very bashful about his English, but he was really very pleased with it, and as we went on talking he brought out words he was not sure of, and asked me about them. He was anxious to know the English for Corrida de toros, the exact translation. Bull-fight he was suspicious of. I explained the bull-fight in Spanish was the lidia of a toro. The Spanish word corrida means in English the running of bulls – the French translation is Course de taureaux. The critic put that in. There is no Spanish word for bull-fight" [6, с. 196].

Крім використання конкретних номіналем – реалій для створення місцевого колориту та відображення психотипічних особливостей громадян тієї чи іншої країни, автори інколи включають у текст уривки розмов місцевих жителів. Зазвичай ці розмови та репліки належать прохідним персонажам твору. Вони зненацька з'являються в окремих епізодах і так само швидко зникають із поля зору розповідача. Подібні репліки з діалогів, а точніше їх уривки, стають непрямыми індикаторами локусу, місця дії у творі, а також культурно-соціального середовища, в яке потрапляють персонажі твору. Репліки в таких діалогах можуть бути повністю перекладені базовою мовою розповіді, але автор спеціально відтворює їх в автентичному вигляді, аби створити ефект занурення читача у відповідну іншомовну атмосферу. Так, наприклад, у Е. Хемінгуея можна знайти такий фрагмент розмови:

"What's the matter with Chaves?"

"He got hurt" <...>

"Hey? Looie," the waiter called to the next room, "Chaves got cogida" [7, с. 121].

Згаданий офіціант є епізодичною особою в оповіданні «*The Undefeated*», але він – частина тієї соціальної спільноти, яку описує автор, що дозволяє читачеві глибше відчувати специфіку описуваного міста, країни тощо.

Таким самим прийомом користується й інший американський письменник С. Фіцджеральд, коли події його твору відбуваються, наприклад, у Франції. Одна-дві репліки – і автору вдається нагадати читачеві, що він перебуває в Парижі:

"The waiter was pretending to be inordinately fond of children. "Qu'elle est mignonne la petite! Elle parle exactement comme une Française" [8, с. 237].

Далі йде англомовний текст. Репліка прохідного персонажа – офіціанта французькою мовою стає тут непрямим локальним індикатором, нагадуючи читачеві, що події оповідання розгортаються в столиці Франції.

У романі С. Фіцджеральда «*Tender is the Night*» події розгортаються в різних країнах. Включення окремих іноземних слів-реалій дозволяє маркувати місце дії. Так, описуючи події в Римі, С. Фіцджеральд використав італійські слова, зокрема *trattoria* й *spumante*:

1. “*Rosemary insisted on treating Dick to lunch next day. They went to a little trattoria kept by Italian who had worked in America, and ate ham and eggs and waffles*” [9, с. 242].

2. “*Back at his table Dick ordered another bottle of spumante*” [9, с. 247].

Коли події переходять у Францію, то непрямими локальними маркерами стають французькі слова й вирази, наприклад, *poste de police, sergent-de-ville, arrondissement, restaurateur, couverture*. Нарешті, коли герої зупиняються в Австрії, то з’являються німецькомовні включення. Так, непрямими локальними маркерами міста Інсбрук стають гастрономічні реалії:

“*He reached Innsbruck at dusk, sent his bags up to a hotel and walked into town <...> The marble souvenirs of old sieges, marriages, anniversaries, faded quickly when the sun was down, and he had erbsen-supper with würstchen cup up in it, drank four hebles of Pilsener and refused a formidable dessert known as “Kaiser-schmarren”*” [9, с. 227].

Як бачимо, тут використані такі німецькомовні гастроніми, як *erbsen-supper* (гороховий суп), *würstchen* (сосиски), *kaiser-schmarren* (десерт із назвою «Забава кайзера»), тобто назви страв, які подають тільки в Австрії.

Наше дослідження показало, що значна кількість іншомовних вкраплень характерна для травелогічних творів, де докладно описуються особливості подорожей різними країнами. Автор прагне якомога докладніше розповісти про місцеві звичаї, особливості побуту тієї чи іншої країни, вдаючись до слів – реалій місцевої мови, що дозволяє читачеві зануритися в атмосферу того, що відбувається на сторінках роману, оповідання чи есе. Наприклад, Т. Толстая докладно описує грецьку кухню:

1. «*Берут обычно так: салат «хориатико» один на всех (большая миска с огурцами, помидорами, луком, брынзой, маслинами, иногда зеленым перцем, всё заправляют изумительным оливковым маслом). Жареную картошку горкой («namames»)*» [10, с. 123].

2. «*Можно взять и десерт, самый легкий – это фрукты, обычно есть и йогурт с медом и орехами, а для худых – баклава и кадаиф (та же баклава, но не пластинками, а как бы волосами)*» [10, с. 124].

Описуючи особливості грецької кухні, письменника, як бачимо, активно використовує грецькі слова, подаючи їх, однак, не в грецькій орфографії, а кирилицею.

У романі «Волхв», де багато подій розгортаються в Греції, Д. Фаулз також велику увагу приділяє опису грецьких реалій. ІВ переважно являють собою номінативи грецьких реалій, з якими стикається герой у повсякденному житті. Зокрема тут трапляються назви своєрідних грецьких будівель (*kalyvia* (rough stone huts)); лексеми, пов’язані з кліматичними особливостями Греції (*esychia* (breeze)); гастроніми – назви специфічних грецьких страв (*taramasalata* (boiled eggs)), *onzo* (a strong drink)) тощо. У романі можна натрапити й на грецькі назви посад, які характерні для Греції, наприклад *the proedros* (commandant).

Говорячи про музичні враження в Греції, Ерфе згадує специфічний вид грецької пісні –

a kalamatiano, яка супроводжується танцем.

Серед грецьких включень трапляються й назви предметів начиння:

“*<...> a kanati, the porous water jug Greeks put in their windows to cool both air and water*” [11, с. 338].

Це дозволяє створити більш яскраву картину того, що відбувається, показати сприйняття представником однієї культури особливостей культури іншої країни. З одного боку, це дозволяє створити більш точну картину того, що відбувається, з іншого – розширити уявлення про самого оповідача, зокрема про його спостережливість і схильність помічати нове, незвичайне. Автор не намагається знайти англомовні еквіваленти, не вдається до описових засобів, а подає грецькі найменування в англійській транслітерації. Це дає автору можливість створити автентичну картину подій, а читачеві – відчутти атмосферу того, що відбувається. У зазначеному романі Д. Фаулза розповідь ведеться від імені вельми ерудованого головного героя – містера Ерфе, викладача іноземних мов у Греції, образ якого дуже близький образу самого письменника. Тому не дивно, що в його розповіді про події в Греції трапляється чимало французьких слів (крім власне грецьких), а також латинізмів, хоча його рідною мовою є англійська.

Окремі латинські та французькі слова й вирази надають розповіді книжковий характер і разом із тим дозволяють герою-оповідачу продемонструвати свою ерудицію.

1. “*I went and locked in the memento mori mirror*” [11, с. 354].

2. “*She had managed to give her heavily rouged and mascara’d face a suitably pouting and femme fatale look <...>*” [11, с. 380].

Використання подібних ІВ дозволяє автору створити автентичну картину того, що відбувається, максимально наблизити зображуване до реаль-

ної дійсності, показати взаємодію культур різних країн. Іншими словами, завдяки цьому досягається міметичний ефект опису простору й часу.

Таким чином, одна з найважливіших функцій ІВ у художньому тексті – це створення місцевого й історичного колориту описуваних подій. Виконуючи цю функцію, такі слова стають непрямыми індикаторами часу й місця дії, тим самим беручи участь у створенні хронотопу художнього твору. Однак функціональні особливості ІВ у ХТ цим не вичерпуються, вони вимагають подальшого детального розгляду.

Література

1. Листрова Ю. Иносистемные языковые явления в русской художественной литературе XIX в. / Ю. Листрова. – Воронеж, 1979. – 146 с.
2. Павлов В. Иноязычные вкрапления в прозе Л.Н. Толстого / В. Павлов // Проблемы языка и стиля. – Тула : Тульск. кн. изд-во, 1977. – С. 118–124.
3. Тимофеева З. Лингвостилистические особенности гетерогенного художественного текста (языковые средства выражения русского национального колорита в англоязычной прозе В.В. Набокова) : дис. канд. филол. наук / З. Тимофеева. – СПб., 1995. – 195 с.
4. Бахтин М. Формы времени и хронотоп в романе. Очерки по исторической поэтике / М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. – М. : Худ. лит., 1975. – С. 234–407.

Джерела ілюстративного матеріалу

5. Reed J. Ten Days that Shook the World / J. Reed. – New York : Dover Publications, Inc., 2006. – 374 p.
6. Hemingway E. Fiesta, and The Sun Also Rises / E. Hemingway. – С-Пб. : Антология, КАРО, 2009. – 288 с.
7. Hemingway E. The Undeclared // Сохань А. Хрестоматия по американской литературе / А. Сохань, Т. Антонова. – М. : Просвещение, 1972. – С. 116–141.
8. Fitzgerald S. Babylon Revisited / S. Fitzgerald // Selected short stories. – М. : Progress Publishers, 1979. – P. 232–252.
9. Fitzgerald S. Tender is the Night / S. Fitzgerald. – М. : Радуга, 1983. – 400 с.
10. Толстая Т. День: Личное / Т. Толстая. – М. : Подкова, 2003. – 416 с.
11. Fowles J. The Magus / J. Fowles. – Dell Publishing, 2004. – 668 p.

УДК 811.111'42'38

Лосєва І. В.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА В ПОЛІТИЧНІЙ ПОЛЕМІЦІ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕДВИБОРЧОГО ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ США)

У статті запропоновано аналіз способів трансформації лексичного значення слова на матеріалі лексичного корпусу політичної полеміки Б. Обама та М. Ромні в період передвиборчої кампанії в США 2012 р. Виокремлено основні способи трансформації, серед яких конкретизація значення, генералізація значення, додавання й вилучення слова.

Ключові слова: трансформація, конкретизація, інтерпретація, генералізація, полеміка.

Лосєва И. В. Трансформация лексического значения слова в политической полемике (на материале предвыборного интернет-дискурса США). – Статья.

В статье представлен анализ способов трансформации лексического значения слова на материале лексического корпуса политической полемике Б. Обама и М. Ромни в период предвыборной кампании в США 2012 г. Выделены основные способы трансформации, среди которых конкретизация значения, генерализация значения, добавление и удаление слова.

Ключевые слова: трансформация, конкретизация, интерпретация, генерализация, полемика.

Losieva I. V. Transformation of lexical meaning of the word in political debate (based on US on-line election discourse). – Article.

The article deals with the analysis of lexical transformation of a word based on the material of the lexical corpus of political debate between B. Obama and M. Romney during the 2012 election campaign. The main ways of transformation such as concretization, generalization, addition and subtraction are described.

Key words: transformation, concretization, interpretation, generalization, political debate.

Постановка проблеми. Способи трансформації лексичного значення слова не раз ставали предметом дослідження в галузі зіставного мовознавства та перекладознавства, проте вони вимагають подальшого вивчення. Тому в цій статті ставиться **завдання** проаналізувати основні способи трансформації лексичного значення слова на матеріалі окремих лексичних груп, зокрема лексичного корпусу політичної полеміки Б. Обама та М. Ромні в період передвиборчої кампанії в США 2012 р. Основна **мета** дослідження полягає у виокремленні й тлумаченні основних способів трансформації, які слугують цінним інструментом для правильної інтерпретації політичного повідомлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі досить широко висвітлене питання трансформації лексичного значення під час перекладу текстів різних жанрів (О.Л. Бурак [1], В.І. Карабан [2], В.Н. Комісаров [3] та ін.), однак задля правильного тлумачення детальнішого дослідження потребує питання трансформації лексичного значення слова в політичному дискурсі. Наша стаття є спробою заповнити цю прогалину, у чому й полягає **новизна** цього дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих наукових результатів. Під час перекладу текстів політичних промов виникає необхідність застосування лексичних трансформацій, під якими вчені розуміють закономірні заміни словникових відповідників у процесі перекладу, тобто різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їхніх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик з урахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу [2, с. 39]. Вони застосовуються, якщо словникові

відповідники в мові перекладу або відсутні, або адекватно не передають семантичні, стилістичні та прагматичні характеристики перекладу. Серед основних способів трансформації вчені виділяють *конкретизацію значень, генералізацію значень, додавання й вилучення слова, цілісне переосмислення, смисловий розвиток, антонімічний переклад* [1, с. 5–10; 2, с. 38–40; 3, с. 8–12].

Оскільки лексичний елемент перекладається не окремо, а в сукупності його контекстуальних зв'язків і функціональних характеристик, то знання словникових відповідників є недостатньою умовою для адекватного перекладу лексики, оскільки контекст часто диктує необхідність відхилення від словникових відповідників. Очевидним є те, що все різноманіття контекстів не можна зафіксувати в словнику, навіть на рівні словосполучень, тому одне з головних завдань – знайти конкретне значення слова чи словосполучення, яке відсутнє в словнику, але доречне в певному контексті. Саме лексична трансформація конкретизації значення, зумовлена розбіжностями у функційних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів і традиціях мовлення, є важливою для розуміння контекстуального відповідника слова. В.І. Карабан дає таке визначення **конкретизації значення**: лексична трансформація, унаслідок якої слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом (терміном) вузької семантики [2, с. 39].

– “Democratic and Republican **administrations** invested in great projects that benefited everybody, from the workers who built them to the businesses that still use them today” (5).

– “I will not go back to the days when health insurance companies had unchecked **power** to cancel

your policy deny you coverage, or charge women differently from men" (5).

– *"As we move forward in this campaign and on to help lead the nation to better days, it is an honor to announce my running mate and the next Vice President of the United States: Paul Ryan"* (6).

У наведених фрагментах бачимо, що виокремлені слова мають дещо ширше значення й охоплюють більш масштабніші поняття та явища, аніж того потребує контекст, тобто лексеми **power**, **administrations** і **nation** українською мовою потребуватимуть конкретизації в тексті вужчими за значенням одиницями. Очевидним є те, що цей спосіб перекладу частіше застосовують тоді, коли перекладаються слова з дуже широким значенням. Зі слів широкої семантики, які функціонують у лексичному корпусі політичної полеміки кандидатів передвиборчих перегонів – Б. Обами та М. Ромні, можна виокремити такі: *entity, thing, unit, authority, power, deal, administration, government, reform, state, race*. Безумовно, потреба в конкретизації значень деяких слів зумовлена контекстуальними розбіжностями, відсутністю в мові відповідної лексичної одиниці широкої семантики.

Протилежною конкретизації значення є **генералізація** – лексична трансформація, що зводиться до зміни терміна вужчої семантики на термін ширшої семантики. Унаслідок генералізації слово з вужчим значенням замінюється в перекладі на слово із ширшим значенням, нерідко гіпонімом [2, с. 45].

– *"And so, in some ways, this is going to be healthy for our democracy. I think it's going to be a clarifying election about who we are and what we stand for"* (7).

– *"Together, we offered a final, proud salute to the colors under which more than a million of our fellow citizens fought – and several thousand gave their lives"* (8).

– *"These achievements are a testament to the courage, selflessness, and teamwork of America's Armed Forces. At a time when too many of our institutions have let us down, they exceed all expectations"* (8).

– *"We're part of the great fellowship of democracies. We speak the same language of freedom and justice, and the right of every person to live in peace"* (9).

Вираз **to be healthy** (*to show good health, not to be sick or injured*) слугує для опису доброго самопочуття й здоров'я, однак він використаний у фактурі політичної баталії, тому його тлумачення відповідно до контексту є звуженим, щоб адекватно змалювати стан демократії в країні.

Очевидно, йдеться про перезавантаження й цілковите оновлення демократії, надання «нового дихання» демократичним процесам розвитку держави. Під лексемою **colors** розуміються не просто

кольори, а прапор Сполучених Штатів, під яким відбувалася військова місія в Іраку; під лексемою **teamwork** розуміємо щось масштабніше й усеосяжніше, ніж просто робота в команді (злагоджені дії збройних сил США); так само й лексема **institutions** називає не просто установи чи інституції, а цілі державні департаменти, які впроваджують зовнішню політику держави; за таким самим принципом лексична конструкція **fellowship of democracies** виходить за рамки свого семантичного значення, маючи на увазі не просто товариство чи братство, а міцний демократичний союз.

Отже, у рамках контексту значення виокремлених лексем не охоплює повного значення явища чи предмета, про який ідеться, тому правильна інтерпретація потребує трансформації лексичного значення. Застосування прийому генералізації зумовлене різними стилістичними нормами мов, відмінностями синтагматичної сполучуваності відповідників, скажімо, в англійській і українській мовах, а також розбіжностями в лексико-семантичних системах мов.

Ще одним способом трансформації лексичного значення є спосіб **додавання слова**. Для правильної інтерпретації необхідно враховувати соціокультурні особливості американської нації. У виступах американського президента часто йдеться про унікальність і могутність американської нації, а американський народ постає як той, що втілює в життя ідеї справедливості, освіченості й свободи. Це є досить знаковим саме для політичної риторики Барака Обами. Щоб підкреслити винятковість американської нації, доречно використовувати трансформацію додавання. Під час тлумачення політичної лексики виникає потреба в додаванні слова, що зумовлено компресією англійської мови. Суть цієї трансформації передає інша її назва – ампліфікація.

– *"... the UN has proposed a world conference on food supplies"* (10).

– *"It was workers like you who led us westward. It was workers like you who pushed us skyward It was your predecessors who put down the hard hats and helped us defeat fascism"* (10).

– *"Most teachers work tirelessly, with modest pay, sometimes digging into their own pocket for school supplies- just to make a difference"* (8).

У першому фрагменті трансформацію додавання спостерігаємо в тлумаченні виразу **food supplies**, коли отримуємо український варіант перекладу **«забезпечення людства продовольчими ресурсами»**, а під словосполученням **school supplies** розуміємо **«забезпечення приладдям, необхідним для навчального процесу»**. У другому реченні, додавши означальний займенник **ваші** (*«це були саме ваші попередники»*), ми наголошуємо на важливій ролі й особливості тих людей, про яких ідеться. У цьому разі, на нашу

думку, трансформація додавання сприяє додатковій експресивності політичного дискурсу в жанрі політичної полеміки. Власне, без таких трансформацій додавання адекватна інтерпретація значної кількості політичних термінів у мовленнєвих партиях кандидатів має амбівалентний характер.

Ще один спосіб трансформації лексичного значення (*вилучення слова*) – явище, протилежне додаванню. Вилучаються семантично надлишкові елементи оригіналу, тобто ті елементи смислу, які дублюються в оригіналі або передача яких мовою перекладу може порушити норми останньої [1, с. 6]. Так, загальновідомим є явище паралелізму в англійській мові, смислова надмірність «парних синонімів». Для української мови таке явище нехарактерне.

– “*I want to acknowledge all the other presidents who are on stage for what they do each and every day on behalf of not just their members, but on behalf of all working people*” (10).

У перекладі виразу *each and every day* отримуємо *кожного дня* або *щодня*, отже, фіксуємо трансформацію вилучення задля уникнення тавтології.

У політичних текстах і промовах трапляються такі «парні синоніми»: *meters and bounds* – границі, межі; *null and void* – нульовий; той, який не має сили. Вилучення одного з членів такої тавтологічної пари дає змогу не лише скоротити текст, але й не відступати від норм української мови. Тут головне – помітити зайвий семантичний компонент. Водночас зауважимо, що під час виголошення промов Б. Обама та М. Ромні зазвичай застосовують повтор – анафору, тобто фігуру додавання, що полягає в повторі початкових частин суміжних речень:

– “*It’s an America that says - or it’s a vision that says that America is about looking out for yourself, not for other people. It’s an America that denies something like climate change, rejects it*” (7).

– “*If you’re willing to work hard, you should be able to find a good job. If you’re willing to meet your responsibilities, you should be able to own a home, maybe start a business*” (11).

– “*What does it say about a president’s policies when he has to use a cartoon character rather than real people to justify his record? What does it say about the fiction of old liberalism to insist that good jobs and good schools and good wages will result from policies that have failed us, time and again?*” (12).

– “*I see an America where free enterprise is nurtured and celebrated, not attacked, because freedom and free enterprise is what creates jobs, not government. I see an America with a growing middle class, with rising standards of living*” (13).

У наведеному прикладі багаторазове повторення фрази саме собою привертає увагу слухача до повідомлення, сприяє експресивності, виконує маніпулятивну функцію та сприяє досягненню бажаного ефекту.

Спостерігаємо, що часто під час перекладу англійською слова певної частини мови отримуємо відповідне слово тієї ж частини мови. Але така однозначність часто порушується. Іменник, наприклад, може замінюватися дієсловом чи прикметником, а прикметник – іменником. Такі заміни є звичайними й можуть застосовуватися майже до всіх частин мови. Але ці випадки трансформації дослідники не вважають суто лексичними, називаючи їх лексико-граматичною трансформацією. Цей спосіб заміни частин мови здебільшого застосовується, коли переклад такою ж частиною мови міг би призвести до порушення граматичних норм мови перекладу. У політичному дискурсі розрізняють такі заміни:

– заміна іменника дієсловом: *acts as a check* – контролювати;

– заміна прикметника іменником: *the American Government* – уряд Америки;

– заміна інфінітива іменником: *to fund the program to establish* – профінансувати програму створення;

– заміна іменника прикметником: *local authority* – місцева влада; *state system* – державна система [2].

Для тлумачення політичних реалій використовуємо *транскрипцію* й *транслітерацію* як ще один спосіб трансформації. Слова-реалії – це лексичні елементи, що позначають етноспецифічні поняття (поняття, притаманні одній культурі). Вони вважаються безеквівалентною лексикою доти, доки в мові перекладу не утвердиться відповідний словниковий еквівалент [3, с. 4].

Загалом до суспільно-політичних реалій мовознавці відносять ті, що позначають адміністративний устрій, органи влади (Сенат, Генеральна Асамблея), політичні партії та соціальні рухи, політичних діячів, громадські установи [4, с. 93]. Серед тих, якими послуговуються учасники передвиборчих перегонів Б. Обама та М. Ромні, натрапляємо на такі приклади: *Senate* – Сенат, *Congress* – Конгрес, *Congressman* – конгресмен, *Congresswoman* – конгрессвумен, *impeachment* – імпічмент, *speaker* – спікер, *default* – дефолт, *debate* – дебати, *electorate* – електорат, *promotion* – промощування, *holding* – холдинг, *dress code* – дрес-код.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Задля адекватного сприйняття американського політичного дискурсу важливими є лінгвокультурологічні особливості американської риторики. Ігнорування соціокультурних особливостей може призвести до втрати ідеї, яку хотів виразити політик-промовець. Тому, щоб досягти адекватності в перекладі, необхідно звертатися до трансформацій, які є цінним інструментом правильного й недвозначного інтерпретування політичного повідомлення.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні й аналізі інших способів трансформації лексичного значення слова в по-

літичній полеміці (експлікація, модуляція, антонімічний переклад, перестановка слова, калькування).

Література

1. Бурак О.Л. Перевод и межкультурная коммуникация. Этап 1 : Уровень слова / О.Л. Бурак. – М. : Р. Валент, 2002. – 152 с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової й технічної літератури. Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В.І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 303 с.
3. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода / В.Н. Комиссаров. – М. : Издательство ЛКИ, 2007. – 176 с.
4. Крупнов В.Н. Курс перевода. Английский язык : общественно-политическая лексика / В.Н. Крупнов. – М. : Международные отношения, 1979. – 231 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

5. Obamas-speech [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibtimes.com/state-union-2012-obamas-speech-full-text-400180>.
6. Romney M. Remarks Introducing Representative Paul Ryan as the 2012 Republican Vice Presidential Nominee in Norfolk, Virginia (August 11, 2012) / Online by Gerhard Peters and John T. Woolley // The American Presidency Project [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=101715>.
7. Remarks by the President at Campaign Event [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/03/30/remarks-president-campaign-event>.
8. President Obama's State of the Union Speech 2012, An America Built to Last, as prepared for delivery on Jan. 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibtimes.com/state-union-2012-obamas-speech-full-text-400180>.
9. Mitt Romney's Policy Speech in Jerusalem [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mittromneycentral.com/speeches/2012-speeches/072912-mitt-romney-policy-speech-in-jerusalem>.
10. Remarks by the President at building and construction trades department conference [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/04/30/remarks-president-building-and-construction-trades-department-conference>Remarks by the President at the Building and Construction Trades Department Conference.
11. Remarks by the President at Campaign Event [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/05/23/remarks-president-campaign-event>Remarks by the President at Campaign Event.
12. Romney M. Remarks in Lansing, Michigan: A New Course for America (May 8, 2012) / Online by Gerhard Peters and John T. Woolley // The American Presidency Project [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=101161>.
13. Romney M. Remarks in Stratham, New Hampshire (June 15, 2012) / Online by Gerhard Peters and John T. Woolley // The American Presidency Project [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=101164>.

УДК 81'373.21:911.375

Митькина Е. Н.

АССОЦИАТИВНО-ОБРАЗНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ РИМА И ВЕНЕЦИИ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ

Статья посвящена исследованию ассоциативного и аксиологического поля популярных европейских топонимов «Венеция» и «Рим». Ассоциативные и образные ряды данных макроурбанизмов отображают многогранную картину города в художественном тексте, которую автор передаёт устами рассказчика, героя или сразу обоих.

Ключевые слова: макроурбанизм, ойконим, ассоциат, ассоциативно-аксиологическое поле.

Митькина Е. М. Асоціативно-образні характеристики Риму та Венеції в англomовному художньому тексті. – Стаття. Статтю присвячено дослідженню асоціативного й аксіологічного поля популярних європейських топонімів «Венеція» та «Рим». Асоціативні та образні ряди цих макроурбанізмів відображають багатогранну картину міста в художньому тексті, яку автор передає через розповідача, героя або відразу обох.

Ключові слова: макроурбанізм, ойконім, асоціат, асоціативно-аксіологічне поле.

Mitkina Ye. N. Associative and imaginative characteristics of Rome and Venice in English literary texts. – Article.

This scientific article is dedicated to analyze associative and axiological field of the popular European placenames "Venice" and "Rome". Associative and imaginative rows of the macro-urban reflect a multi-sided picture of the cities in the literary text through a narrator, a character or both.

Key words: macro-urban, placename, associate, associative and axiological field.

Постановка проблемы. Город как макроурбанистическое пространство является неотъемлемой частью многих произведений, создавая культурно-исторический фон художественного текста или выступая в роли одного из действующих персонажей произведения. Названия городов всегда вызывают пристальный интерес как представителей различных областей научного знания, среди которых историки, политологи, философы, культурологи и другие, так и множества лингвистов [4; 6; 7; 9; 14; 18; 19; 21].

В работе необходимо выявить ассоциативные ряды популярных европейских макроурбанизмов «Венеция» и «Рим» и проанализировать динамику ассоциативных полей этих двух городов на примере произведений англоязычных авторов, начиная от периода творчества У. Шекспира и заканчивая современными авторами, что и является объектом исследования.

Предметом исследования являются конкретные композиционно-лингвистические средства для создания образов Венеции и Рима в художественном тексте (далее – ХТ). Материалом исследования послужили произведения Уильяма Шекспира, Томаса Манна, Энн Рэдклифф, лорда Джорджа Г. Байрона, Натаниэля Готорна, Чарльза Диккенса, современной американской писательницы Эрики Йонг и некоторых других известных англоязычных авторов.

Новизна работы определяется комплексным подходом к исследованию ассоциативных полей и созданию образов данных макроурбанизмов с учётом мифопоэтических и культурно-исторических факторов. Вопросы изучения лексико-семантического поля «город» всегда находятся под пристальным вниманием многих лингвистов [15; 17; 22], однако до сих пор не проводилась обработка полученных данных для формирования более пол-

ного представления о месте макроурбанистической составляющей в художественной картине мира, что и подчёркивает актуальность данного исследования.

Изложение основного материала. Многие лингвисты-исследователи характеризуют ассоциативно-образное лексико-семантическое поле как комплексную языковую единицу, которая имеет план выражения (экстенционал поля, представленный его лексическим (лексико-фразеологическим) составом) и план содержания (интенционал поля, его понятийный уровень, включающий стереотипные образные представления, отражающие направления метафоризации исходного признака и способ его ассоциативного воплощения в языке) [22, с. 198]. Для понимания термина ассоциативно-аксиологического поля необходимо ввести понятие термина «ассоциат» (associate) в связи с его широким использованием в свете исследуемых в статье объектов.

Ассоциаты – это слова или словосочетания, возникающие в сознании в ответ на предъявленную лексическую единицу или лексикализованное словосочетание (слова – реакции словосочетания) [11, с. 16].

Ассоциативно-образные ряды макроурбанизмов формируются на разнообразных элементах групп, которые могут передавать характеристику города от устоявшихся, узуальных характеристик к индивидуальным ассоциатам (индивидуальные ассоциации знаменитых людей, не относящихся к литературному сообществу, или же, наоборот, индивидуально-авторские с индивидуально-персонажными ассоциациями). Вся совокупность ассоциатов из различных групп рядов образует соответствующее ассоциативно-аксиологическое поле конкретного макроурбанизма, его ассоциативно-образное пространство, включая как узуальные, так и окказиональные ассоциаты.

Остановимся подробнее на ойконимах популярных европейских городов – Риме и Венеции, чтобы рассмотреть их ассоциативно-образные ряды, а также способы вербализации элементов, синтезирующих соответствующие образно-символические значения номинатом данных городов.

Анализ первых источников упоминания ойконима «Рим» (Rome, Roma) своими корнями уходит в доевангельский период, к произведениям Вергилия, для которого Рим «венчает всё и всему предшествует; он тот центр, к которому направлен поток истории» [21, с. 198]. В данном ХТ актуализируются образно-символические значения этого города: Рим – центр мира. Ассоциативно-аксиологическое поле этого ойконима «центр мироздания» получило отражение в латинской послевергилианской поэзии, а также в разноязычных традициях Средневековья и Нового Времени вплоть до наших дней, где Рим неизменно соотносится с миром (Urbs: orbis) [21, с. 204].

Весьма активно тема Рима-мира разрабатывалась в русской поэзии в 1830–1840 гг. и в начале XX в. (Ф.И. Тютчев, С.П. Шевырев, А.Н. Майков, Вяч.Вс. Иванов, М.А. Волошин, О.Э. Мандельштам). Рим – Вечный город, который никогда не погибнет, символ незыблемости мира – Urbs Aeterna.

В англоязычной художественной литературе синкретический образ Рима отвечает общемировой традиции. Об этом свидетельствует закрепившийся в парадигматике устойчивый образ Рима как вечного города – Eternal City [24, с. 151].

Образ Рима как вечного города присутствует в романе Джозефа Хеллера «Catch-22» («Уловка-22»), но Рим здесь теряет свое символическое значение незыблемости мира, покоя, гармонии – дыхание войны коснулось и его.

Ещё Иоганн Гёте называл Рим столицей мира: *Yes, I have finally arrived to this Capital of the World!* [32, с. 154].

Американский писатель XIX в. Натаниэль Готорн, как и И. Гёте, считал Рим столицей мира, городом на все времена:

How is it possible to say an unkind or irreverential word of Rome?

The city of all time, and of all the world! [33, с. 97].

Как город живой истории воспринимала Рим Джордж Элиот, английская писательница XIX в.: *Rome the city of visible history, where the past of a whole hemisphere seems moving in funeral procession with strange ancestral images and trophies gathered from a far* [26, с. 567].

Как город живой истории описывал Рим и классик английской литературы XIX в. Чарльз Диккенс: «<...> with a history in every stone that strews the ground» [31, с. 469].

Марк Твен также подчеркивал историческую ценность Рима для последующих поколений:

From the dome of St. Peter's one can see every notable object in Rome <...>. He can see a panorama that is varied, extensive, beautiful to the eye, and more illustrious in history than other in Europe [29, с. 231].

В унисон с этой точкой зрения звучат и слова Генри Джеймса: *She [Rome] had always been fond of history, and here (in Rome) was history in the stones of the street and the atoms of the sunshine* [27, с. 175].

Ключевым ассоциатом у Генри Джеймса, как и у Марка Твена, является вербема «history», при этом у писателя Рим ассоциируется с женским началом (she).

Современные писатели подходят к Риму с более прагматичных позиций. Например, достаточно цинично звучат слова английского писателя Энтони Бёрджеса: *Rome's just a city like anywhere else. A vastly overrated city, I'd say. It trades on belief just as Stratford trades on Shakespeare* [30, с. 465].

Э. Бёрджес подчёркивает, что Рим зарабатывает на своей истории, как и Стратфорд на У. Шекспире, хотя он и не отличается особенно от других городов.

Высказывается также мнение о том, что Рим «износился» от пристальных взглядов туристов, устал от повышенного внимания к нему гостей города: *Rome is a place almost worn out by being looked at, a city collapsing under the weight of reference* [26, с. 487].

Как видим, у современных англоязычных писателей отсутствует восторженное, трепетное отношение к Вечному городу. Ассоциаты возвышенного характера уступили место приземленным, а нередко и меркантильным образам. Ключевыми становятся такие ассоциаты, как «trade», «worn out», «collapse», отодвигая на второй план мелиоративные характеристики.

У Т. Уильямса можно найти ассоциации, несколько отличающиеся от стереотипных представлений о Риме. В его «The Roman Spring of Mrs. Stone» (1950 г.) вдова среднего возраста Карэн Стоун (Karen Stone) приезжает в соблазнительный послевоенный Рим, где за каждым углом ее поджидает любовь (love) и предательство (betrayal).

Как известно, любовь и предательство чаще ассоциируются с Парижем, а не с Вечным городом. В рассказе Дж. Чивера «Мальчик в Риме» («Boy in Rome») столица Италии показана так, как этот город воспринимает американский мальчик, вынужденный жить по прихоти матери в Риме. Он чувствует себя здесь чужим, что сказывается и на его восприятии города. В отличие от многих, кто поддерживает стереотипное представление о городе, герой рассказа подчёркивает его отрицательные стороны, а слово cold приобретает коннотации discomfort, strangeness. Таким образом выстраивается ряд отрицательных ассоциаций Рима:

Rome is sometimes cold and rainy in the winter in spite of all the naked status. It might make you

angry to hear the men in the dark streets singing melodiously about the roses of eternal spring and the sunny Mediterranean skies. You could sing a song, I guess about the cold trattoria and the cold churches, the cold wine shops and the cold bars, about the burnt pipes and the backfired toilets and how the city lies under the snow like an old man with a stroke and everybody coughing in the streets – even the archdukes and cardinals coughing <...> [30, c. 81].

Ключевым ассоциатом является слово cold (Fa=5). Этот пейоративный ряд продолжают слова rainy и to cough. Город напоминает мальчику дряхлого старика, о чём свидетельствует использованное в тексте сравнение (*the city like an old man...*).

Ещё одним городом с широким ассоциативно-аксиологическим полем в англоязычных ХТ является Венеция (Venice, итал. Venezia), вторичные макроурбанонимы – City of Bridges, City of Canals, la Dominanta, The Floating City, City of Masks Queen of the Adriatic, Serenissima, City of Water.

Ассоциативно-аксиологическое поле данной номинатемы включает несколько образно-символических значений. В мировой литературе основным ассоциатом Венеции является смерть. Венеция воспринимается многими писателями и поэтами как символ смерти. Например, роман Томаса Манна не случайно так и называется «Смерть в Венеции» («Death in Venice»). Тем не менее автор не может не восхищаться зловещей красотой Венеции: *This was Venice, the flattering and suspect beauty – this city, half fairy tale and half tourist trap, in whose insalubrious air the arts once rankly and voluptuously blossomed [30, c. 290].*

Очевидно, стоит согласиться с точкой зрения Н.Е. Меднис, которая считает, что связь Венеции со смертью и есть исходное звено, порождающее все прочие вариации и ответвления [16].

Как город смерти описывается Венеция в произведениях Д. дю Морье (Daphne du Maurie). Например, в рассказе «Echoes from the Macabre» Венеция – это откровенно умирающий город: *Venice is sinking. The whole city is slowly dying one day the tourists will travel here by boat to peer down into the waters, and they will see pillars and columns and marble far, far beneath them, slime and mud uncovering for brief moments a lost underworld of stone [26, c. 432].*

В англоязычной литературе Венеция, прежде всего, – это владычица водной стихии. В частности, этот образ закрепился в культурно-языковой традиции англичан и американцев, о чём свидетельствуют также узуальные вторичные наименования Венеции: The Queen of Adriatic (королева Адриатики), Mistress of the Adriatic (владычица Адриатики), The Bride of the Sea (невеста моря), City of Water, The Floating City, City of Canals.

Как видим, в англоязычной парадигматике Венеция достаточно последовательно ассоциируется с женским началом, о чём свидетельствуют вторичные наименования этого города, в которых используются слова с ярко выраженной семой женского начала – mistress, queen, bride.

Для английских писателей Венеция с давних времен была чуть ли не архетипом восточного экзотического города. В XV – XVI вв. Венеция – это чаще всего город справедливости, город, где правитель вершит правосудие, принимая мудрые, поистине Соломоновы решения.

Данные ассоциации чётко прослеживаются у Уильяма Шекспира в «Венецианском купце». Венеция – это город справедливости:

Shylock:

What judgment shall I dread, doing no wrong?

You have among you many a purchas'd slave,

Which like your asses, and your dogs, and mules ...

<...> Is dearly bought, is mine, and I will have it.

If you deny me, fie upon your law!

There is no force in the decrees of Venice;

I stand for judgment; answer; shall I have it? [20, c. 535].

Устами Антонио Венеция показана мудрым городом, где царят здравый смысл и любовь:

Anthonio:

I hold the world but as the world, Gratiano,

A stage, where every one must play his part;

And mine a sad one <...>.

<...> I love thee, and it is my love that speaks; –

There are a sort of men, whose visages

Do cream and mantle like a standing pond:

And do a wilful stillness entertain,

With purpose to be drest in an opinion

Of wisdom, gravity, profound conceit;

As who should say, I am Sir Oracle,

And when I ope my lips, let no dog bark!

O, my Anthonio, I do know of these,

That therefore only are reputed wise,

For saying nothing; who, I am very sure,

If they should speak, would almost damn those ears

Which hearing them, would call their brothers, fools <...> [20, c. 537].

Но и тема смерти (death) также звучит здесь:

I am a tainted wether of the flock,

Meetest for death: the weakest kind of fruit

Drops earliest to the ground [20, c. 539].

Впервые Венеция была упомянута в английской литературе в XIV в. в книге «Mandevill's Travels». Уже в этом произведении Венеция описывалась как город экзотический, ориентальный: *<...> In terre et in aqua vallem... nocte in aquis... die humi quiescit... linguam non habet <...> [1, c. 254].*

В 1570 г. в книге «The Schoolmaster» Роджера Эшема (Roger Ascham) Венеция предстает как город греха и лишений (sin and depravity), напоми-

ная город-блудницу Вавилон, что противоречит представлению о ней как о целомудренном городе, для которого характерна размеренность и умение вершить правосудие.

У Томаса Нэша, современника У. Шекспира, Венеция – это город измены и обмана (*fornication and deception*). Но и у Т. Нэша справедливость всё равно оставалась одним из символов Венеции, в результате чего возникал достаточно амбивалентный образ этого города-государства. Уже в «Школьном учителе» намечается то двойственное отношение к Италии, к творениям итальянских писателей и литературных теоретиков, которое будет характеризовать английскую литературную теорию и критику XVI и XVII вв.: с одной стороны, преклонение и почитание, а с другой – обвинение в непристойности и излишней легковесности; с одной стороны, римская античность как идеал, а с другой – папская курия, вызывавшая резкие филиппики со стороны протестантов и особенно пуритан [1, с. 209].

Таким образом, в XIV – XVI вв. доминирующими ассоциатами макроурбанонима Venice в английской литературе были «justice», «love», «death», «sin», «depravity», то есть гетерогенные и аксиологически разнонаправленные лексемы.

Английская писательница Энн Рэдклифф в романе «The Mysteries of Udolpho» (1794 г.) изобразила свою специфическую Венецию, в которой она сама никогда не бывала. В романе это таинственный мистический город, каким ему и положено быть в готическом романе. Э. Рэдклифф превратила Венецию в волшебную сказку. Венеция возникает из вод морских по мановению волшебной палочки: *risers out of the sea by the wand of enchanter* [26, с. 476].

Джордж Байрон под впечатлением от произведений Э. Рэдклифф использовал этот образ в «Паломничестве Чайльд-Гарольда» (Canto IV). Дж. Байрон подчёркивал карнавальность города, его динамику:

*Venice once was dear,
The pleasant place of all festivity,
The revel of the earth, the masque of Italy* [26, с. 112].

В настоящее время эта карнавальность закрепились в ещё одном вторичном макроурбанониме города – City of Masks.

Венеция для Дж. Байрона – также символ свежести, новых веяний, свободы:

*My beautiful, my own
My only Venice – this is breath! Fly freeze
Thin Adrian Sea – freeze, how it fans my face!* [26, с. 121].

Для Генри Джеймса Венеция – это город любви и смерти, но любовь здесь проигрывает смерти. Смерть побеждает любовь.

У современной писательницы Эрики Йонг (Erica Jong) Венеция предстает в образе пожилой

примадонны балета или кинозвезды, которой хочется поделиться своими воспоминаниями о триумфальной молодости: *Some grand decrepit prima donna surrounded by ageing portraits of herself, or some old movie showing you her yellowing clippings, she's the world's dowager city* [34, с. 47].

Ключевой здесь является лексема *dowager*, одно из значений которой – «престарелая дама с аристократическими манерами» [25, с. 472]. Этот ассоциат дополняется двумя другими антропоморфными образами – *decrepit prima donna* и *old movie star*.

Первоначально роман назывался «Serenissima». Это ещё одно из вторичных наименований Венеции. Ранее La Serenissima была торжественным названием Венецианской республики, титулом, который официально использовался всеми высшими должностными лицами Венеции, включая детей.

Американский писатель Трумэн Капоте не очень хочет замечать отрицательные стороны Венеции. Его характеристика города является откровенно мелиоративной и основывается на вкусовых ассоциациях: *Venice is like eating an entire box of chocolate liqueurs in one go* [30, с. 342].

Как видим, наряду с устойчивыми стереотипичными образами Венеции в англоязычной литературе возникают и специфические индивидуальные ассоциации, передающие оригинальность ХТ.

Выводы. Проведённый анализ показал, что популярные европейские макроурбанонимы «Венеция» и «Рим» обрастают достаточно длинными ассоциативными рядами в англоязычном ХТ. Любовь и смерть, предательство и порок, мудрость и справедливость – всё это стереотипные представления о Венеции и Риме, которые получили отражение в универсальных ассоциатах, присущие англоязычным авторам XIV – XVI вв. Наблюдается также использование узуальных характеристик, таких как центр мироздания, город на воде и другие, которые помогают читателю сразу создать представление, о каком городе идёт речь. Следует отметить присутствие также индивидуальных ассоциатов, которые в свою очередь можно разделить на такие типы:

- индивидуально-авторские ассоциации, когда они принадлежат писателю, высказывающему своё представление о городе непосредственно от своего имени, не скрывая его за мнением персонажей;

- индивидуально-персонажные ассоциации, которые принадлежат действующим лицам произведения.

Нередко индивидуально-персонажные и индивидуально-авторские ассоциативные ряды включают общие элементы, хотя подобные ассоциативно-образные совпадения наблюдаются в первую очередь тогда, когда ассоциативно-образный ряд

принадлежит персонажу-рассказчику, образ которого близок индивидуальным характеристикам самого писателя. При этом вся совокупность ассоциатов из различных групп рядов образует соответствующее ассоциативно-аксиологическое поле проанализированных выше макроурбанонимов,

их ассоциативно-образное пространство, включая как узуальные, так и окказиональные ассоциаты. Благодаря ассоциативно-образным рядам макроурбанонимов или через рассказчика, или отдельными персонажами передается полная многогранная картина города в соответствующем ХТ.

Литература

1. Акرويد П. Венеция. Прекрасный город / П. Акرويد ; пер. с англ. В.В. Кулагиной-Ярцевой, Н.И. Кротовской, Г.С. Шульги. – М. : Изд-во Ольги Морозовой, 2012. – 496 с.
2. Арнольд И.В. Значение сильной позиции для интерпретации ХТ / И.В. Арнольд // Иностранные языки в школе. – 1978. – № 4. – С. 23–31.
3. Арнольд И.В. Лексико-семантическое поле в языке и тематическая сетка текста / И.В. Арнольд // Текст как объект комплексного анализа в вузе. – Л., 1984. – С. 3–11.
4. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике / И.В. Арнольд. – М. : Высшая школа, 1991. – 140 с.
5. Арнольд И.В. Стилистика декодирования. Стилистика современного английского языка / И.В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1981. – 259 с.
6. Ахметова М.В. Русская неофициальная топонимия: социальный аспект / М.В. Ахметова // Социальные варианты языка : матер. междунар. науч. конф. – Нижний Новгород : ННГЛУ им. Добролюбова, 2009. – Т. VI. – С. 48–50.
7. Беликов В.И. Статистический анализ неофициальной топонимии / В.И. Беликов // Этнолингвистика. Ономастика. Этимология : матер. междунар. науч. конф. – Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2009. – С. 25–28.
8. Берковский Н.Я. «Отелло», трагедия Шекспира / Н.Я. Берковский // Лекции и статьи по зарубежной литературе. – СПб. : Азбука-классика, 2002. – С. 277–316.
9. Бютор М. Город как текст / М. Бютор // Бютор М. Роман как исследование / М. Бютор. – М., 2000. – С. 157–164.
10. Вайль П.Л. Гений места / П.Л. Вайль. – М. : Астрель, 2011. – 448 с.
11. Гируцкий А.А. Нейролингвистика : [пособие для студ. вузов] / А.А. Гируцкий, И.А. Гируцкий. – Минск : Тетра Системс, 2010. – 192 с.
12. Данилова Н.Е. Итальянский город XV в. / Н.Е. Данилова. – М. : РГТУ, 2000. – 253 с.
13. Замятина Н.Ю. Гений места и город: варианты взаимодействия / Н.Ю. Замятина, Д.Н. Замятин // Вестник Евразии. – 2007. – № 1. – С. 62–87.
14. Ирисханова К.М. Стилистические функции топонимов / К.М. Ирисханова // Сборник научных трудов МГПИИЯ. – 1978. – Вып. 135. – С. 149–157.
15. Кухаренко В.А. Интерпретация текста / В.А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
16. Меднис Н.Е. Венеция в русской литературе / Н.Е. Меднис. – Новосибирск : Изд-во НГУ, 1999. – 392 с.
17. Мизецкая В.Я. Универсалии и их модификации в художественном тексте: лингвопоэтические этюды : [монография] / В.Я. Мизецкая. – О. ; Херсон : Олди-плюс, 2014. – 256 с.
18. Перкас С.В. Парадигматические и синтагматические аспекты лингвостилистического потенциала топонимов в современном английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / С.В. Перкас. – М., 1980. – 16 с.
19. Перкас С.В. Урбанонимы в художественном тексте / С.В. Перкас // Имя нарицательное и имя собственное. – М. : Наука, 1978. – С. 188–201.
20. Смирнов А.А. Послесловие к «Венецианскому купцу» / А.А. Смирнов // Шекспир У. Собрание сочинений : в 8 т. / У. Шекспир ; под общ. ред. А.А. Смирнова и А. Аникста. – М. : Искусство, 1957–1960. – Т. 3. – 1958. – С. 535–543.
21. Топоров В.Н. Текст города-девы и города-блудницы в мифологическом аспекте / В.Н. Топоров // Исследования по структуре текста. – М. : Наука, 1987. – С. 121–132.
22. Юрина Е.А. Лексическая структура ассоциативно-образного семантического поля / Е.А. Юрина // Вестник Томского государственного университета. – Томск, 2003. – № 277. – С. 198–204.
23. Лингвистический энциклопедический словарь (ЛЭС) / под ред. В.Н. Ярцевой. – М., 1990. – 688 с. ; Большой энциклопедический словарь : языкознание (БЭС) / под ред. В.Н. Ярцевой. – М. : Наука, 1998. – 380 с.
24. Кунин А.В. Большой англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Русский язык, 1984. – 944 с.
25. Новый большой англо-русский словарь : в 2 т. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Русский язык, 1987–1988. – Т. 1. – 1987. – 1038 с.

Иллюстративные источники

26. Все шедевры мировой литературы в кратком изложении. Сюжеты и характеры. Русская литература XX века / ред. и сост. В.И. Новиков. – М. : Олимп ; АСТ, 1997. – 896 с.
27. Джеймс Г. Повести и рассказы / Г. Джеймс. – М. : Художественная литература, 1983. – 403 с.
28. Хеллер Дж. Уловка-22 / Дж. Хеллер [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://librebook.me/catch_22.
29. Марк Твен. Простак за границей / Марк Твен. – М. : Художественная литература, 1984. – 510 с.
30. Основные произведения иностранной художественной литературы. – М. : Книга, 1973. – 680 с.
31. Dickens Ch. The Personal History of David Copperfield / Ch. Dickens. – London, 1895. – 695 p.
32. Goethe J. Selected Poems / J. Goethe. – Moscow : Progress Publishers, 1975. – 398 p.
33. Hawthorne N. The Letters, 1813–1843: Thomas Woodson / N. Hawthorne ; L.N. Smith, N.H. Pearson. – Columbus, Ohio, 1984. – 278 p.
34. Jong E. Serenissima / E. Jong. – Boston : Houghton Mifflin, 1987. – 390 p.

Mykhaylenko V. V.

SEMANTIC DECOMPOSITION VS COMPONENTIAL ANALYSIS FROM FUNCTIONAL-SEMANTIC VEIW

The present paper is focused on the semantic structure of the adjective "rich" in language system and discourse structure. Componential analysis is an instrument of Lexical Semantics, while Semantic Decomposition – in Functional Semantics.

Key words: lexical semantics, functional semantics, adjective, componential analysis, decomposition, component.

Михайленко В. В. Семантична декомпозиція vs компонентний аналіз у функціонально-семантичній перспективі. – Стаття.

У фокусі статті – семантична структура прикметника «rich» у системі мови та структурі дискурсу. Компонентний аналіз є інструментом лексичної семантики, а семантична декомпозиція – інструментом функціональної семантики.

Ключові слова: лексична семантика, функціональна семантика, прикметник, компонентний аналіз, декомпозиція, компонент.

Михайленко В. В. Семантическая декомпозиция vs компонентный анализ в функционально-семантической перспективе. – Статья.

Настоящая работа посвящена исследованию семантической структуры прилагательного «rich» в языковой системе и структуре дискурса. Компонентный анализ является инструментом лексической семантики, тогда как семантическая декомпозиция – инструмент функциональной семантики.

Ключевые слова: лексическая семантика, функциональная семантика, прилагательное, компонентный анализ, декомпозиция, компонент.

Preliminaries. The Oxford Linguistic Research Encyclopedia defines lexical semantics as the study of word meaning – either internal semantic structure of words, or the semantic relations that occur within the vocabulary. In the first case we deal with polysemy, metonymy, metaphor, and prototypicality. Within the second case we deal with lexical fields, lexical relations, conceptual metaphor and metonymy, and frames. The organization of the lexicon into grammatically relevant, semantically coherent adjective classes presupposes that an adjective's meaning can be decomposed into two parts. 1. A part shared by all members of the same class. 2. A part that distinguishes among the class members. A variety of pros and cons have been offered that internal structure in adjective like *rich* can be discerned by using traditional syntactic tests for ambiguity. In this paper we shall investigate the relationship between syntactic form and intended meaning wherein lexical decomposition is necessary to capture generalizations (R.S. Jackendoff, 1983; David Dowty, 1979; Davis Pinker, 2013; James Pustejovsky, 1991; Christopher Davis, 1995). The position which R.S. Jackendoff advocates with respect to semantic decomposition is that word meanings must have internal structure, due to the creativity of language use and the regularities which accompany that use, and that part of this structure is the specification of necessary conditions for the application of a word. [14; 15; 16; 17]. The decomposition of word meaning into smaller semantic elements allows specification of a generative, compositional system which constrains the way such elements can be related and thereby constrains the ways in which sentences can be constructed; the point which is strongly argued by James Pustejovsky [26, p. 193-6]. B. Levin and T.R. Rappaport determine the syntactic position, for

instance, the arguments of the verb which can be used to predict when a verb will not participate in an alternation [19, p. 197f.].

The semantic distinctions of the adjective *rich* directly interact with syntactic form and must be considered a part of lexical knowledge. Our assumption is also based on the opinion expressed by Peter Harder [13, p. 103] that a functional account of language [10, p. 366–373] is founded on the argument that languages are systematically responsive to the human environment.

The state of art. Generative Lexicon introduces a knowledge representation framework which offers a rich and expressive vocabulary for lexical information. The motivations for this are twofold: GL is concerned with explaining the creative use of language; we consider the lexicon to be the key repository holding much of the information underlying this phenomenon. More specifically, however, it is the notion of a constantly evolving lexicon that Generative Lexicon attempts to emulate; this is in contrast to currently prevalent views of static lexicon design, where the set of contexts licensing the use of words is determined in advance, and there are no formal mechanisms offered for expanding this set [26, p. 91]. Researchers in linguistics typically assume that language meaning is compositional, and that a theory of semantics for language should model this property. There appear to be, however, many phenomena in language that are non-compositional and which are not directly accounted for by conventional models of compositionality. This gap in descriptive power has motivated several views of richer representation and semantic operations, one of which is Generative Lexicon Theory [25; 26]. Generative Lexicon is concerned in part with explaining the creative use of language.

On this view, our ability to categorize and structure the world is an operation of generative categorization and compositional thought, and the lexicon is seen as a dynamic component, responsible for much of the information underlying this phenomenon. Language, therefore, is the natural manifestation of our generative construction of the world through the categories it employs (Noam Chomsky, 1986; Jonathan Ginzburg and Ivan Sag, 2000; and Ray S. Jackendoff, 2002). Linguists who do adopt some form of lexical decomposition do not typically concern themselves with the philosophical consequences of this endeavor. However, Jerry Alan Fodor claims that any model of semantics involving decomposition is without support and leads to the anarchy of conceptual holism. In fact, however, most linguists assume some kind of de-compositional structure for the semantic representations associated with lexical items [7]. Carnap's definition of syntax dealing with symbols alone irrespective; semantics dealing with the relationship between symbols and what they stand for; and pragmatics dealing with the property involving users and interpreters of the symbols is the most influential on linguistics [12, p. 34]. This analytical differentiation made the study of each discipline much deeper. Though researching one and the same object all these three disciplines give its generalized ubiquitous description. But from the functional view they overlap -- when the adjective *rich* is researched it's all sides it must be highlighted because language functions in context and it should be described "within an environment of meanings" [12]. In the experimental part we shall explore the interface of the adjective *rich* functioning in the attributive function in the nominal phrase of Modern English discourse.

Experiment. Lexical decomposition was first used by anthropologists as a technical method for describing and comparing the vocabulary of kinship in different languages. Until some years later did some scholars take it and use it as a general theory semantic structure [21] Lexical decomposition is the belief that word meanings can be built up compositionally from the meanings of simpler words. The basic idea of the Natural Semantic Metalanguage approach (see the works by Wierzbicka 1972; 1996; 2002) is that word meaning should be described in terms of a small core of elementary conceptual particles, known as semantic primes. The practice of semantic decomposition involves the problem of establishing the proper atomic units for the paraphrase – semantic primitives.

There are two opposite views on Lexical Decomposition, first, as an alternative term for Componential Analysis, an analysis into meaning components are called decomposition. John Lyons was among the first to define Componential Analysis as: one way of formalizing, or making absolutely precise, the sense-relations that are hold among lexemes [21]. And, second, Semantic Decomposition [5, p. 279–308]

and Componential Analysis [22, p. 113] are synonymous terms. Linguistically sensitive theories of lexical structure tend to focus on how word meanings relate to syntactic forms within a sentence; that is, linking lexical-semantic form to syntax [25; 19, p. 275–289; 3, p. 197–213]. To accomplish this, much of the work on the structure of lexical items in language over the past ten years has focused on the development of type structures and typed feature structures. In a lexical decomposition analysis, the assumption must be that the components jointly constitute a definition of the meaning of the decomposed word. If the components [22, p. 113] are themselves words, then we should have full-blown synonymy. The adjective *rich* can be treated as ambiguous if and only if it reveals two or more distinct components.

Here we must underline a very significant feature of Componential Analysis that it is an instrument of Lexical Semantics, wherein the whole is parsed into components, and Semantic Decomposition [cf.: 5, p. 279–308; 6] must be an instrument of Functional Semantics; wherein the components constitute the whole. This hypothesis will be verified in the process of discourse analysis.

Let's consider the original meaning of the adjective *rich* to view its meaning dynamics. Old English *rice* "strong, powerful; great, mighty; of high rank", developed into later Old English "wealthy," from Proto-Germanic **rikijaz* (source also of Old Norse *rikr*, Swedish *rik*, Danish *rig*, Old Frisian *rike* "wealthy, mighty", Dutch *rijk*, Old High German *rihi* "ruler, powerful, rich", German *reich* "rich". The Old English developed into later Old English "wealthy". The form of the word was influenced in Middle English by Old French *riche* "wealthy, magnificent, sumptuous", which is, with Spanish *rico*, Italian *ricco*, from Frankish **riki* "powerful", or some other cognate Germanic source (Etymological Dictionary)

The Definitional Analysis of the adjective *rich* in the attributive function has revealed the following semantic matrix of its. 1. A rich person has a lot of money or valuable possessions. 2. A rich country has a strong economy. 3. If something is rich in a useful or valuable substance or rich source of it. 4. Rich food contains a lot of fat or oil. 5. Rich soil contains large amounts of substances. 6. A rich deposit of a mineral or other substance is a large amount of it. 7. If you say that something is a rich vein or source of something such as humour, ideas, or information, you mean that it can provide a lot of that thing. 8. Rich smells are strong and very pleasant. Rich colours and sounds are deep and very pleasant. 9. A rich life or history is one that is interesting because it is full of different events and activities. 10. A rich collection or mixture contains a wide and interesting variety of different objects (Collin's, MacMillan, Cambridge et al.).

Componential Analysis developed in the second half of the 1950s by European and American linguists

(e.g., M. Pattier, 1990; E. Coseriu, 1986; L. Bloomfield, 1994; E. Nida, 1965) argues that word meaning can be described on the basis of a finite set of conceptual building blocks called semantic components or features. Cf. the definition given by the Stanford Encyclopedia of Philosophy: the basic idea of the Natural Semantic Metalanguage approach (Wierzbicka 1972, 1996; 2002) is that word meaning should be described in terms of a small core of elementary conceptual particles, known as semantic primes. Lyons was among the first to define Componential Analysis as: “One way of formalizing, or making absolutely precise, the sense-relations that are hold among lexemes. The componential analysis aims at analysing the conditions under which semantically related words are differentially used, for example in determining the components by which *wealthy*, *successful*, *strong* are more specific than *abundant* (cf.: Collin’s, McMillan, Cambridge, Merriam-Webster’s, et al.). A semantic component is a potentially contrastive part of the meaning of a lexical unit. The analysis of a set of related linguistic item, word meanings, into combinations of features in terms of which each item may be compared with every other. Componential Analysis is a method of describing the subject matter of a language. It aims at constructing verifiable models of how specific bodies of cultural (or ideational) content are coherently organized, insofar as such content is represented by words and expressions in a people’s language. And the linguistic tradition proves that that this method in both semantic and cultural description, componential analysis is perhaps best characterized as a method of ideography.

A semantic domain “**RICH**” is a group of adjectives with related meanings. No matter that “the meaning of an adjective does not depend on the meaning of other adjectives, to establish what the meaning of an adjective is we have to compare it with the meanings of other adjectives, intuitively related words” [29, p. 210]. We have revealed differential features of the dominant lexeme “**RICH**” : 1) owning a lot of money, property, or valuable possessions; 2) containing a large quantity of something; 3) containing a lot of things such as butter, eggs, or cream that make your stomach feel full very quickly; 4) containing a lot of substances that are good for growing plants; 5) beautiful, expensive, and of very high quality; 6) a rich colour, sound, or smell is strong in a pleasant way; 7) interesting, with a lot of different qualities, experiences, or events; 8) worth a lot of money, or bringing a lot of money; 9) used for describing the mixture of fuel and air in an engine when there is too much fuel (see: Collin’s; McMillan, Cambridge, Merriam-Webster’s etc.).

R.S. Jackendoff (1983; 1990; 1993) proposes a number of basic conceptual categories such as material position, extravagance ingestion, colour event, state, action, place, path, property, and amount, as

well as formation rules that combine these categories [14; 15; 16; 17]. Accordingly, we can build a conceptual system [“**RICH**”] with the following subsystems: 1) *possessing a large amount of money, land, or other material possessions*: affluent, flush, moneyed, wealthy; 2) *characterized by extravagant, ostentatious magnificence*: lavish, lush, luxuriant, luxurious, opulent, palatial, plush, sumptuous; 3) *characterized by great productivity*: fecund, fertile, prolific, fruitful, productive; 4) *not readily digested because of richness*: heavy; 5) *full, full of color*: bright, colorful, gay, vivid; 6) *extremely funny*: hilarious, priceless, sidesplitting, killing.

Linguistics is very sensitive to technological development which made it possible to search large corpora. Therefore corpus linguists have succeeded general linguistics, applied linguistics, computational linguistics and, in particular, computational lexicography [see: 11, p. 1–6]. The qualitative corpus analysis is a methodology for pursuing in-depth investigations of linguistic phenomena, as grounded in the context of authentic, communicative situations that are digitally stored as language corpora and made available for access, retrieval, and analysis via computer. The corpus-linguistic research has begun to address many more syntactic phenomena due to corpus and cognitive linguists’ assumption that syntax and lexis are not qualitatively different. The Corpus analysis of various discourse registers registered 6613 text fragments with the lexeme *rich* in the predicative, attributive, subjective, and objective functions; 468 cases are revealed in the spoken register which we can employ for the functional-semantic analysis. The attribute *rich* is a constituent of the nominal phrases in the sentence structure. We shall make use of association measures applied to co-occurrences of adjectives of the semantic domain “**RICH**” to their co-occurrences with other words in the syntactic pattern “**Rich** + Noun [with various semantic domains]”; it is called “collostructional analysis” (a blend of collocation and construction). And our aim is as well to describe the constituents of the Semantic Domain “**RICH**” functioning in language in use:

1. **RICH + HUMAN-BEING’S STATE**

1.1. Among them were **rich** aristocrats who would have had the same fine dental work with gold fillings. 1.2. One thing’s for sure, the sons and daughters of all those **rich** Tories who bulldozed through this crackpot curriculum won’t be hindered in any way. 1.3. But it’s a younger generation – the Yuppies, the Sloane Rangers, the **rich** whizzkids, women my age – who are seeing fur as a status symbol again.

2. **RICH+FINANCE/PROPERTY**

2.1. He reaped **rich** dividends with his new strategies for the packaging of popular pleasure. 2.2. Shared her religious views and elevated Dunfermline to the status of an abbey, with **rich** endowments. 2.3. A **rich** financial package – including creative control.

3. RICH + LAND

3.1. A land of **rich** fertile valleys that reach up to touch the edge of wild moorland. 3.2. [It] should be grown in a **rich**, moist soil in full sun. 3.3. Where the drab clothing of the workers blended into the deep **rich** brown of the arable land.

4. RICH + COUNTRY/INSTITUTION

4.1. Type of goods and services traditionally exported and imported by most of the contemporary **rich** nations, indeed, fell into fairly clear patterns. 4.2. This shift in the centre of gravity from the **rich** North to the less developed world will increase the Third World's influence. 4.3. The results are dramatic: the share of world output produced by the **rich** industrial economies drops to 54%, from 73% on the old method.

5. RICH + VEGETATION

5.1. They do best in a **rich**, limy potting mixture which should be kept moist while they are growing. 5.2. The sweet Geranium Fairy sitting beneath her flower's **rich** blooms. 5.3. The best examples have a good balance of dry tannin and **rich** fruit.

6. RICH + ENVIRONMENT

6.1. Creating a **rich** musical environment in the home will stimulate a child's interest. 6.2. Northamptonshire is a county **rich** with fortified sites from Iron Age hillforts to Saxon "burhs". 6.3. Schools provide a linguistically **rich** environment, able to provide compensation for children believed to be linguistically deprived at home.

7. RICH + HERITAGE

7.1. Festivals and exhibitions which add to the **rich** culture of its architectural, artistic and musical heritage. 7.2. With its famous shops, delightful parks and **rich** history, there is plenty to see and do. 7.3. Leaving a space of approximately 6000 square metres for the city's **rich** medieval remains.

8. RICH + ART/ARTIFACT

8.1. Her training in textile design are combined in a series of **rich**, colourful and unusual images. 8.2. A wonderland of mechanical organs **rich** with exuberant carvings. 8.3. She glanced down at her magnificent dress and the **rich** emerald jewelry glistening on her hands and throat, her mother's favourite gems.

9. RICH + FOOD AND DRINKS

9.1. A good example is Sainsbury's Chilean Cabernet Sauvignon, 2.89 – **rich**, well-balanced and most enjoyable. 9.2. I don't know, perhaps not eat so much **rich** food. 9.3. This very **rich** and delicious dish should be served with plain boiled rice or jacket potatoes.

10. RICH + COLOUR

10.1. Tones are very much a favourite combining terracotta and golds with **rich** spice colours. 10.2. **Rich**, fireside colours add warmth to the room. 10.3. Watch for the **rich** earthy tones of their Etruscan paving, the mosaic patterns impressed on the slab

11. RICH + PRODUCT

11.1. Ultra **rich** revitalizing balms, they literally melt into the epidermis, providing comfort and soft-

ness. 11.2. Dry Skin Cream a **rich** moisturizer to smooth out fine lines. 11.3. And the Vevay range of products covers everything – **rich** creamy cleansers and moisturisers, up-to-the-minute fashion shades for eyes, lips – and hair.

12. RICH + MAN'S FEATURE

12.1. Martha, Brendan says, his voice **rich** and warm. 12.2. Eye colours should be **rich** and dark with lips outlined in soft brown and filled in with nearly nude shades. 12.3. I lapped at the warm, **rich** blood; very nice, very fresh.

13. RICH + SMELL

13.1. It was a large tiled room, brightly lit and with the dry, **rich** smell of animal feed. 13.2. **Rich** raw smells of tar, rotting excrement, spices and brine rose up.

14. RICH + RESOURCES

14.1. It's a market that despite our **rich** coal reserves, is fixed in such a way that it ensures that. 14.2. They dug and blasted out the ores from thin, but **rich**, mineral veins.

The corpus analysis gave us an opportunity to involve a great volume of the texts representing various discourse registers for a further frequency analysis and correlation of the semantic component of the lexical meaning of adjective *rich* and the type of register (professional vs. non-professional), in this paper the investigation is undertaken irrespectively of the discourse register. In the process of the discourse analysis we attempted to reveal the semantic decomposition of the lexical meaning of the adjective *rich* influenced by the author's intension, adjective distribution, and discourse structure. We have revealed semantic domains of nouns co-occur with the adjective *rich*: 1) rich + human-being's state; 2) rich + finance/property; 3) rich + land, 4) rich + country/institution; 5) rich + vegetation; 6) rich + environment; 7) rich + heritage; 8) rich + art/artifact; 9) rich + food and drinks; 10) rich + colour; 11) rich + product; 12) rich + man's feature; 13) rich + smell; 14) rich + resources.

Conceptual analysis is used to study and modify the explicit conceptual theory of some language. Anita Nuopponen gives a critical analysis of the method of Conceptual Analysis, its metalanguage and application [23, p. 1]. In the present paper Conceptual Analysis is defined as a method of a concept explication based on the analysis of experimental data, subjective definitions experiment and analysis of lexicographic data. It helped to clarify the concept of *rich*, its characteristics and relations to other concepts – human-being, finance, property, country/institution, flora, heritage, art/artifact, artifact, environment, food and drinks, colour, smell, resources which are represented dominant lexemes and linked they can build a conceptual system registered in the language of use. The lexemes of the Semantic Domain [22, p. 117] "RICH" can be preceded in the sentence by boosters and hedges expressing the author's intentional mean-

ing which I would call 'attitudinal markers'. Hedges are used to generally reduce, soften. DOWNGRADE, DOWNTONE (merely / less / relatively / comparatively, etc.) the effect the tenseness of the value of the adjectival meaning of *rich*. Boosters (too / very / much / more / most / fantastically / so / intensely / such / mega / infinitely / truly / really / luxuriantly / incredibly / extraordinarily / especially / newly / really / immeasurably / enormously / increasingly / filthy, etc.) are used to intensify the value of the adjectival meaning of *rich*.

Summary & perspectives. In this paper, we have examined the relationship between Semantic Decomposition as an instrument of Functional Semantics and Componential Analysis as an instrument of Lexical

Semantics. The final interplay of these two strategies is a clearer understanding of some of the mechanisms of compositionality in language. The corpus analysis yields significant quantitative data for the general description of the adjective *rich* its distributional characteristics and lexical meaning structure in language system and discourse structure. There is also an attempt to meet the challenge to find some representation that can adequately transmit the interface between syntax and semantics. And an algorithm of etymological, definitional, domain, componential, conceptual, discourse and corpus types of investigations proved to be efficient. The correlation of the semantic structure of the adjective *rich* and the discourse register will be in focus of our perspective study.

References

1. Chipman Susan E.F. The Oxford Handbook of Cognitive Science / Susan E.F. Chipman. – Oxford : OUP, 2016. – 375 p.
2. Chomsky N. Knowledge of English: Its Nature, Origin, and Use / N. Chomsky. – London : Greenwood Publishing Group, 1986 – 307 p.
3. Davis C. Use-Conditional Meaning and the Semantics of Pragmaticalization / C. Davis, D. Gutzmann // Proceedings of Sinn und Bedeutung. – 2015. Vol. 19. – Pp. 197–213.
4. Dowty D.R. Word Meaning and Montague Grammar / D.R. Dowty. – Dordrecht: Kluwer, 2012. – 418 p.
5. Faber P. Decomposing Semantic Decomposition: Towards a Semantic Metalanguage in RRG / P. Faber // Proceedings of The 2005 International Conference on Role and Reference Grammar. – Taiwan : Academia Sinica, 2009. – Pp. 279–308.
6. Faber P. Constructing a Lexicon of English Verbs / P. Faber, R. Uson. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1999. – 371 p.
7. Fodor J. Concepts: Where Cognitive Science Went Wrong / J. Fodor. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – 192 p.
8. Gibbon D. Semantic Decomposition of Character Encodings for Linguistic Knowledge Discovery / D. Gibbon et al. // Studies in Classification, Data Analysis, and Knowledge Organization. Data and Information Analysis to Knowledge Engineering / Proceedings of the 29th Annual Conference of the Gesellschaft für Klassifikation e.V. – University of Magdeburg, March 9–11, 2005. – Pp. 366–373.
9. Ginsburg J., Interrogative Investigations: Form, Meaning and Use of English Interrogatives / J. Ginsburg, I. Sag. – Stanford : CSLI Publications, 2000. – 359+ 76pp.
10. Givon T. Functionalism and Grammar / T. Givon. – Amsterdam : John Benjamins, 1995. – 486 p.
11. Gries S. Corpus Linguistics: Quantitative Methods / S. Gries // Carol A. Chapelle (edr.). The Encyclopedia of Applied Linguistics – Blackwell Publishing Ltd., 2013. – Pp. 1–6.
12. Halliday M. Introduction of Functional Grammar / M. Halliday. – London, N.Y. : Routledge, 2004. – 805 p.
13. Harder P. Functional semantics: A Theory of Meaning, Structure and Tense in English / P. Harder. – Berlin, NY. : De Gruyter-Mouton, 2010. – 585 p.
14. Jackendoff R. Language, Logic, and Concepts / R. Jackendoff, P. Bloom, K. Wynn. – Cambridge, MA : MIT Press, 2002. – 492 p.
15. Jackendoff R. Semantics and Cognition / R. Jackendoff. – Cambridge, MA : MIT Press, 1983. – 283 p.
16. Jackendoff R. Semantic Structures / R. Jackendoff. – Cambridge, MA : MIT Press, 1992. – 322 p.
17. Jackendoff R. The Architecture of the Language Faculty / R. Jackendoff. – Cambridge MA : MIT Press, 1997. – 262 p.
18. Langacker R. A Dynamic Usage-Based Model / R. Langacker / M. Barlow, S. Kemmer (eds.). Usage based on Models of Language. – Stanford, CA: CSLI, 2000. – Pp. 1–63.
19. Levin B. Lexical subordination / B. Levin, T. Rappaport // Papers from the 24th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. – Chicago : 1988. – P. 197.
20. Lipka L. An Outline of English Lexicology Lexical Structure, Word Semantics, and Word-Formation / L. Lipka. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1992. – 212 p.
21. Lyons J. Semantics. – Vol. / J. Lyons. – Cambridge : CUP 1977. – 897 p.
22. Mykhaylenko V. A Glossary of Linguistics and Translation Studies / V. Mykhaylenko. – Ivano-Frankivsk: King Danylo Galytskyi University of Law, 2015. – 528 p.
23. Nuopponen A. Methods of concept analysis – a comparative study/ A. Nuopponen // LSP Journal. – 2010. – Vol. 1. – № 1 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://lsp.cbs.dk>.
24. Pinker S. Learnability and Cognition: The Acquisition of Argument Structure / S. Pinker. – Cambridge, MA : MIT Press, 2013. – 522 p.
25. Pustejovsky J. Lexical Knowledge Representation and Natural Language Processing / J. Pustejovsky, B. Boguraev // Artificial Intelligence. – 1991. – Vol. 35. – Issue 4. – Pp. 193–223.
26. Pustejovsky J. Type Construction and the Logic of Concepts / J. Pustejovsky // P. Bouillon, F. Busa (eds.). The Language of Word Meaning. – Cambridge : CUP, 2001. – Pp. 91–123.
27. Van Valin R. Syntax: Structure, Meaning and Function / R. van Valin, R. LaPolla. – Cambridge : CUP, 1997. – 713 p.
28. Van Valin R. Exploring the Syntax-Semantics Interface / R. van Valin. – Cambridge: CUP, 2005. – 334 p.
29. Wierzbicka A. Semantics: Primes and Universals / A. Wierzbicka. – Oxford : OUP, 1996. – 512 p.

УДК 811.111'23'371'42

Олійник Г. О.

МЕЛОДИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ РЕПЛІК НЕРОЗУМІННЯ В АНГЛОМОВНОМУ КІНЕМАТОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню мелодичних засобів вираження нерозуміння співрозмовника в англomовному кінематографічному дискурсі. У роботі залежно від інтенції мовця диференційовані три типи експлікації нерозуміння в діалогічній комунікації: пряме нерозуміння, удаване нерозуміння й удаване розуміння.

Ключові слова: нерозуміння, кінодискурс, мелодія, термінальний тон, напрямок руху тону, шкала.

Олійник Г. О. Мелодическая дифференциация реплик непонимания в англоязычном кинематографическом дискурсе. – Стаття.

Статья посвящена исследованию мелодических средств выражения непонимания собеседника в англоязычном кинематографическом дискурсе. В работе в зависимости от интенции говорящего дифференцированы три типа экспликации непонимания в диалогической коммуникации: прямое непонимание, мнимое непонимание и мнимое понимание.

Ключевые слова: непонимание, кинодискурс, мелодия, терминальный тон, направление движения тона, шкала.

Oliynyk G. O. Melodic differentiation of the cues expressing misunderstanding in the English film discourse. – Article.

The given article deals with the investigation of the melodic devices expressing misunderstanding of the interlocutor in the English film discourse. The paper offers a differentiation of misunderstanding cues depending on the speaker's intention: direct misunderstanding, pretended misunderstanding and pretended understanding.

Key words: misunderstanding, film discourse, melody, terminal tone, tone movement direction, scale.

Хоча в останні десятиріччя проблемі взаємозв'язку тексту та змісту, критеріям адекватного розуміння, мовленнєвій компетентності приділяється увага як у лінгвістиці (М. Бірвіш, Ф. Растье, А. Медведєва, В. Карасик, О. Леонтович, С. Плотнікова, Г. Почепцов тощо), так і в філософії (Ф. Шлейєрмахер, В. Віндельбандт, Г. Ріккерт, В. Дільтей, М. Вебер тощо) і психології (А. Лурія, А. Леонтьєв), саме феномен нерозуміння та такі його прагматичні аспекти, як причини й типи нерозуміння, види його комунікативних проявів, роль паравербальних засобів, досі залишаються практично поза увагою лінгвістики. Тому звертання до просодії реплік нерозуміння є своєчасним і забезпечує актуальність дослідження.

Мета роботи – позначити мелодичні засоби вираження нерозуміння співрозмовника в літературному діалогічному дискурсі.

Серед **задач** виділяємо визначення нерозуміння як когнітивного феномена, класифікацію типів нерозуміння в художньому діалозі та позначення репертуару мелодичних засобів, що беруть участь у реалізації нерозуміння в художньому діалозі.

Матеріалом дослідження стали персонажні репліки, відібрані методом суцільної вибірки із сучасних англomовних романів і художніх фільмів, у яких персонажі/актори виражають нерозуміння того, що сказав співрозмовник. Вибір матеріалу пояснюється тим, що коли в реальній комунікації співрозмовник часто не відає про те, що виникло нерозуміння, то в зображеній комунікації, зокрема в кінодискурсі, актори використовують різноманітні засоби, переважно паравербальні, щоб глядач зміг ідентифікувати процес розуміння та нерозуміння.

На думку А. Турчик, нерозуміння тексту, яке визначається як неадекватна та/або неповна по-

будова сенсу адресованого тексту, нерозривно пов'язане з явищем розуміння, визначає його і є його основою. Розуміння й нерозуміння складають діалектичну єдність, що виражається в спільності суб'єкта й предмета, складності встановлення критеріїв розуміння, рівнєвій організації процесу розуміння, визначенні знань як їх когнітивних підстав, наявності загальних засобів мовного вираження [9].

Як слушно зауважує О. Селіванова, розуміння мовлення – це *когнітивна* операція осмислення й засвоєння інформаційного масиву повідомлення чи тексту на підставі сприйняття семантичного змісту висловлень, їхнього мисленнєвого оброблення із залученням імпліцитного плану тексту, процедур пам'яті, тобто власного тезаурусу адресата і знань норм комунікації, притаманних певній культурі [1, с. 627].

Американські вчені Р. і К. Вердербери визначають розуміння як «точне розшифрування повідомлення шляхом присвоєння йому правильного значення» [6, с. 98]. Відштовхуючись від подібного трактування феномена розуміння, нерозуміння, напевне, слід розглядати як *неуспішний когнітивний процес* осягнення змісту, неточне або неправильне розшифрування повідомлення.

У словнику «Мовні контакти» надається інше визначення нерозуміння. «Нерозуміння – несприйняття інформації, що виражена іншою мовою, через більший або менший мовний бар'єр. Нерозуміння підрозділяють на такі види: повне нерозуміння, неповне нерозуміння, непорозуміння, неправильне розуміння» [2].

Дійсно, вкоренилося міркування про нерозуміння як комунікативну *девіацію* або *аномалію*, що звертає на себе увагу. «Людина сприймає світ вибірково й насамперед помічає аномальні явища,

оскільки вони завжди віддалені від навколишнього середовища. Було б неекономно доводити до відома все, що існує в нормі. Повідомляють лише про девіації» [1, с. 300].

Однак висловлюється й дещо інший погляд, відповідно до якого нерозуміння визначається не як аномалія, а як доволі звичайна комунікативна подія. Указівку на це містить ще праця В. фон Гумбольдта: «Ніхто не розуміє слово точно так, як інший, і ця відмінність, хоч і невелика, пробігає, ніби круг по воді, через усю товщу мови. Усіляке розуміння є завжди разом із нерозумінням, будь-яка згода в думках і почуттях – разом із розходженням» [7, с. 84]. Саме таке трактування нерозуміння нам імпонує.

Нерозуміння навіть розглядається як певний тип розуміння, при якому співрозмовник приписує знаку внутрішню репрезентацію, що відрізняється на одному чи декількох рівнях від того, що має на увазі мовець [3, с. 97].

Розуміння, на думку В. Розанова, «найясніше проявляється в нерозумінні, у здивуванні, у сумніві. Якщо людство має сенс, то тільки тому, що воно іноді – раптом, невідомо чому, марно, без розрахунку вигоди – виявляється здатним до розуміння. Розуміння ґрунтується на нерозумінні, на здивуванні, що все так; що все таке, яке воно є, саме таке й навіть у найменшій частці не інакше. У цьому здивуванні вже говорить просте розуміння – розуміння незрозумілості» [2, с. 379]. Це трактування цілком слушно ставить нерозуміння на ступінь, що *передуює розумінню*, оскільки перше поняття є *причиною появи й розвитку* другого.

У нашій концепції залежно від інтенції мовця ми виділяємо три типи комунікативно експлікованого нерозуміння: пряме нерозуміння, удаване нерозуміння й удаване розуміння. Окрім ситуацій прямо вираженого нерозуміння (шляхом перепитування чи використання реплік типу “I don’t understand”), у діалогічному спілкуванні частіше за все виникає удаване, «розігране» нерозуміння, викликане небажанням комуніканта відповідати на запитання або якимось іншим чином реагувати на те, що сказав співрозмовник. Адресант неро-

зуміння намагається уникнути відповіді, змінити тему або виграти час. Експлікація вдаваного розуміння має місце в разі бажання комуніканта «зберегти обличчя», приховати своє нерозуміння.

У статті аналізуються результати аудиторського дослідження мелодичних параметрів реплік, що виражають пряме нерозуміння, удаване нерозуміння й удаване розуміння.

Насамперед аудитори, якими були викладачі англійської мови, спостерігали за тональними характеристиками фраз, в яких актори висловлювали нерозуміння. Відомо, що кожен тон має свою семантику, або інгерентне значення. У фонології прийнято вважати, що низхідні тони в цілому виражають посилення думки (*reinforcement*), її закінчення, догматичне твердження чого-небудь. Висхідні тони, навпаки, вважаються «відкритими» і виражають не категоричність, а продовження думки, незавершеність, стриманість, примирення й т. д. [10, с. 81].

Результати ідентифікації аудитором термінальних ядерних тонів у фразах нерозуміння відображені в таблиці 1.

Згідно з думкою аудиторів, у фразах, які входять до складу всіх виділених типів нерозуміння, переважно використовується низхідний тон; у середньому він уживається в 53,8% фраз нерозуміння. Звісно, цей тон є характерним переважно для тих випадків, коли нерозуміння формулюється у формі розповідного речення – твердження. 55,6% – 80% усіх фраз нерозуміння у формі тверджень характеризуються використанням низхідного тону. Низхідний тон також властивий фразам прямого нерозуміння, сформульованим як запитання (66,7%), і значно рідше (усього 16,7%) використовується акторами у фразах удаваного нерозуміння у формі запитання.

Частотність уживання низхідного ядерного тону можна пояснити тим, що нерозуміння часто має категоричний характер, який, як відомо з фонологічних досліджень [4; 8], завжди характеризується низхідним мелодійним контуром. Прикладом уживання низхідного тону у фразах прямого нерозуміння у формі твердження може слугувати

Таблиця 1

**Результати ідентифікації аудитором термінальних ядерних тонів
у висловлюваннях нерозуміння (%)**

Тип фрази		Термінальний ядерний тон				
		Низхідний	Висхідний	Низхідно-висхідний	Висхідно-низхідний	Рівний
Пряме нерозуміння	запитання	66,7	33,3	0	0	0
	твердження	80,0	0	20	0	0
Удаване нерозуміння	запитання	16,7	33,3	16,7	0	33,3
	твердження	50	0	0	0	50
Удаване розуміння	твердження	55,6	22,2	11,1	11,1	0
У середньому		53,8	17,8	9,5	2,2	16,7

такий епізод. У художньому фільмі «Collateral Beauty» один із друзів намагається донести свою думку іншим, навівши приклад із реклами. Він починає «здалеку», чим викликає нерозуміння слухачів. Своє нерозуміння один із них висловлює твердженням-зізнанням *I don't follow*:

– *The teacher is really stressed and he's saying: "You talk all the time! You never listen!" And then here comes the monster: "It doesn't have to be this way." Teacher: "Who are you?" Monster: "I'm your anger, man." And the teacher says: "I can't stand you, man, you dominate my life." And the ad says: "There's a solution, my friend. Docotrin. Say goodbye to your anger." You see where I'm going with this?*

– *Not really.*

– *Ok, ok. Look. We can't get Howard to deal with this reality that we need him to deal with, and he's writing letters to abstractions which makes no sense but he's doing it. So why don't we just go into his reality and we get those abstractions to answer him.*

– *I'm sorry, I don't follow.*

What if Love, Time and Death show up in person and answer the letters that Howard's been writing them.

– *How are Time, Love and Death gonna show up?*

– *Actors. We hire actors to be Love, Death and Time*” (13).

У наведеному прикладі фраза *I don't follow* як пряма експлікація нерозуміння характеризується низхідним тоном на слові *follow*, який підкреслює категоричність адресата.

Наступним за частотністю вживання у фразах нерозуміння є висхідний тон, зафіксований у 17,8% усіх фраз. За результатами нашого дослідження, більше за все цей тон використовується у висловлюваннях прямого нерозуміння у формі запитання (33,3%) і в удаваному нерозумінні у формі запитання (33,3%). Це можна пояснити відомою у фоностилістиці тенденцією до оформлення загальних питань висхідним тоном, який надає їм значення невпевненості, здивування.

Уживання висхідного тону для вираження удаваного розуміння ілюструє ситуація з кінофільму «Dirty Rotten Scoundrels». На залізничному вокзалі в місті Бомон-Сюр-Мер зупиняється потяг, що слідує до Портофіно. Виходячи з вагону, персонажі Лоуренс і Фред зіштовхуються з гарною дівчиною, через яку Фред миттєво змінює свої плани й уже має намір їхати з нею до Портофіно. Після недовгих умовлянь Лоуренс погоджується з його рішенням, зробивши вигляд, що зрозумів намір Фреда, і виходить на перон. Насправді всю цю ситуацію з дівчиною влаштував сам Лоуренс для того, щоб уникнути небажаної для нього появи Фреда в місті Бомон-Сюр-Мер. Він маніпулює слабкою стороною Фреда відносно жінок на свою користь і приховує істинний мотив під розумінням:

– *Marion: Excuse me, is this train going to Portofino?*

Lawrence: Yes, it is. But we're getting off, right?

Fred: Err... And how far is Portofino?

Marion: Portofino... It's about a hundred seventy km, I live there.

Lawrence: Come and stay with me, you can always go to Portofino later.

Fred: I would love to but my grandmother's there and she's expecting me.

Marion: Your grandmother is living in Portofino?

Fred: Yes, actually she's quite ill.

Lawrence: Well, good luck. My best to your grandmother. I hope her health improves. Ciao!” (14).

У висхідній пропорції у фразах нерозуміння вживається рівний тон (16,7% фраз), але цей тон властивий тільки одному типу фраз нерозуміння. Рівний тон використовується тільки у фразах удаваного нерозуміння (у 50% фраз-тверджень і в 33,3% запитань).

Уживання такого тону у фразах удаваного нерозуміння ілюструє ситуація з фільму «Великий Гетсбі». У світській бесіді персонаж Нік Керауей розповідає про себе, свою професію та новий дім у Вест Егг. У ході бесіди він згадує Гетсбі, адже той є сусідом Ніка. Почувши це ім'я, персонаж Дейзі мимоволі перепитує про нього, адже багато років тому, ще до шлюбу, вона була в тісних стосунках із Гетсбі. Коли вона помітила виразний погляд чоловіка як реакцію на її перепитування, адже він знав про ці давні стосунки, вона перепитує про Гетсбі ще раз, цього разу із зовсім іншою інтонацією. Таким чином Дейзі розігрує нерозуміння щодо згаданої персони:

– *Just a cardboard box at 80 a month...*

– *Your life is adorable.*

– *I know somebody in West Egg.*

– *I don't know a single person that side of the bay.*

– *Oh, you must know Gatsby.*

– *Gatsby? What Gatsby?*” (16).

Уживання рівного тону свідчить про бажання адресата приховати думку, яку він маскує за «нерозумінням».

Низхідно-висхідний тон характеризує 9,5% досліджуваних висловлювань нерозуміння. Найбільшою мірою цей тон застосовується у фразах прямого нерозуміння у формі твердження (20%), а також у прихованому нерозумінні у формі запитання (16,7%) і прихованому розумінні (11,1%). У цілому цей тон характерний для повсякденного мовлення та виражає уточнення, м'яке заперечення, сумнів [5]. Використання низхідно-висхідного тону свідчить про бажання адресата делікатно виправити помилку співрозмовника, зробити зауваження в м'якій формі, а також виразити сумнів, невпевнене заперечення сказаного раніше.

Низхідно-висхідний тон, наприклад, оформлює фразу прямого нерозуміння у фрагменті з фільму «12 Monkeys»: дія відбувається в клініці для психічнохворих, при цьому глядачеві відомо, що обидва

персонажі психічно здорові. Один із них розробив план утечі та намагається в зашифрованій формі передати його співрозмовнику, який цей шифр не розпізнає, про що свідчить уточнююче запитання, наголошене низхідно-висхідним тоном:

“— *First we have to focus on more immediate goals. I can say no word about you know what.*

— *What are you talking about?*

— *Your plan! Emancipation!*” (17).

Висхідно-низхідний тон поширений лише у фразам удаваного розуміння (11,1%). Уживання висхідно-низхідного тону надає висловлюванню невпевненості, як у прикладі удаваного розуміння з фільму “Love Actually”. Вітчим Деніел намагається встановити контакт зі своїм пасинком Семом після смерті жінки (мами Сема) і запитує пасинка про те, що його турбує. Він дізнається, що Сем закохався в однокласницю. Спочатку його ця думка насмішила, але оскільки Деніел прагне налагодити стосунки з дитиною, він «згладжує» первинну реакцію прихованим розумінням, яке реалізується в мовленнєвому акті згоди (*you're right*):

“— *So what's the problem? Is it just mom or something else? Maybe school? Are you being bullied? Or is there something worse? Give me any clues.*

— *OK. Well, the truth is... Actually, I'm in love.*

— *Sorry?*

— *I know I should be thinking about mom all the time and I am, but the truth is I'm in love. I was before she died. There's nothing I can do about it.*

— *Aren't you too young to be in love?*

— *No.*

— *Oh. Well, I'm a little relieved.*

— *Why?*

Because I thought there would be something worse.

— *Worse than the total agony of being in love?*

— *Ah. No, you're right. In a total agony*” (15).

Висхідно-низхідний тон тут свідчить про по-благливе ставлення вітчима до пасинка, удаване нерозуміння, викликане бажанням сподобатися.

Далі аудиторі спостерігали за перед'ядерною частиною синтагм, що становлять висловлювання нерозуміння (див. табл. 2).

За даними аудиторського аналізу, у перед'ядерних частинах синтагм у середньому найчастіше

використовується низхідний напрям руху тону (48,8%). За даними таблиці, усім фразам розуміння та нерозуміння властивий рівний напрям руху тону – 100% у фразах удаваного нерозуміння у формі твердження, 60% у фразах прямого нерозуміння у формі твердження, 33,3% у фразах прямого й удаваного нерозуміння у формі запитання та 12,5% у фразах удаваного розуміння. Як свідчать дані таблиці 1, висхідний напрям руху властивий лише фразам прямого нерозуміння у формі запитання (16,7%).

Поширення рівного напрямку руху тону в усіх фразах нерозуміння пояснюємо тим, що його використання забезпечує контраст між перед'ядерною та ядерною частиною висловлювання, цим підкреслюючи емоційний складник висловлювання нерозуміння, що проілюстровано в наведеному прикладі прямого нерозуміння з фільму “Dirty Rotten Scoundrels”. Успішний професійний аферист навчає персонажа Фредді, як треба розпоряджатися грошима, а саме: робити вклад у мистецтво, благодійність, естетичну насолоду. Нерозуміння Фредді тут викликане відмінною від його співрозмовника картиною світу та фоновими знаннями:

“— *I rescued this from certain destruction and donated it to the museum. Just looking at it feeds myself.*

— *May I say something here?*

— *Of course.*

— *Are you kidding me, or what? I don't get it! You want me to spend my money on wine I can't drink and a garden that frankly to me looks like a big mowing headache. Now what's true, there's a sculpture of a naked woman and I can appreciate that, but otherwise you have got to be joking!*

— *You agreed to do what I say*” (14).

У цьому прикладі нерозуміння виражається прямо (*I don't get it*) і доволі емоційно. Емоційність утворюється контрастом між перед'ядерною та ядерною частинами висловлювання в синтагмах “*I don't* ↑*GET it*” і “*looks like a big* ↑*MO*wing headache” (ядерні частини виділені головними літерами).

На наступному етапі аудиторського аналізу завданням, яке виконали аудиторі, було дослі-

Таблиця 2

Результати ідентифікації аудиторіями напрямку руху тону в перед'ядерних частинах синтагм нерозуміння (%)

Тип фрази		Напрямок руху		
		Низхідний	Висхідний	Рівний
Пряме нерозуміння	запитання	50.0	16.7	33.3
	твердження	40.0	0	60
Удаване нерозуміння	запитання	66.7	0	33.3
	твердження	0	0	100
Удаване розуміння	твердження	87.5	0	12.5
У середньому		48.8	3.34	47.8

дження представленості різних видів шкал у тих синтагмах, у яких вони є, тобто в довших, що мають більше за один наголошений склад. Отримані дані містяться в таблиці 3.

Як показує аудиторський аналіз, у фразах нерозуміння переважає низхідна ступінчаста шкала (у середньому 69,3%). Найчастіше ця шкала трапляється у фразах удаваного розуміння (78,7%), а також у фразах прямого нерозуміння (72,2%). Трохи менше вона властива фразам удаваного нерозуміння (57,1%).

Крім низхідної шкали, у всіх фразах, за даними аудиторського аналізу, має місце також рівна шкала (у середньому 17,5%). Найчастіше вона характеризує фрази удаваного нерозуміння (28,6%), найрідше – фрази удаваного розуміння (7,1%). Рівна шкала характерна для всіх досліджуваних мовленнєвих актів, оскільки завдяки їй фраза нерозуміння набуває серйозності, щирості, зацікавленості у вирішенні питання. У разі удаваного нерозуміння чи удаваного розуміння адресант використовує цю шкалу навмисне, що ілюструє такий епізод прихованого розуміння:

– *“Didn’t you say she was taken ill?”*

– *I tell them what they want to hear for getting me what I want.*

– *Rather a shabby trick, isn’t it?*

– *I can tell you’ve got a lot to learn about women.*

Yes, I’m afraid I am a bit naïve when it comes to the weaker sex” (14).

У цьому прикладі один із головних героїв, Фред, опиняється в одному купе з винахідливим аферистом Лоуренсом. Фред бачить у ньому звичайного «сімейного» чоловіка та вголос робить припущення, що ця людина нічого не знає про жінок. На це Лоуренс відповідає прихованим розумінням – він погоджується з Фредом, адже йому не потрібно розповідати про себе правду. Персонаж Майкла Кейна Лоуренс уміло маніпулює людьми саме завдяки ретельно підібраному інтонаційному малюнку.

Найменш уживаною шкалою у фразах розуміння та нерозуміння, за даними аудиторського дослідження, є скандентна шкала (2,4%), яка трапляється лише у фразах удаваного розуміння, оскільки, на відміну від нерозуміння, цей мов-

леннєвий акт часто потребує додаткової емоційності для ефектності та переконливості.

Отже, проведений аудиторський аналіз дозволяє дійти певних висновків щодо мелодійного оформлення реплік нерозуміння в кінодискурсі.

Щодо **ядерних тонів**, які оформлюють усі фрази нерозуміння, на думку аудиторів, переважно використовується *низхідний* тон, у середньому він уживається в 53,8% фраз нерозуміння. Цей тон є характерним переважно для тих випадків, коли нерозуміння формулюється у вигляді розповідного речення – твердження. *Висхідний* ядерний тон зафіксований у 17,8% усіх фраз. За результатами нашого дослідження, більше за все цей тон використовується у висловлюваннях прямого нерозуміння у формі запитання (33,3%) і в удаваному нерозумінні у формі запитання (33,3%). У висхідній пропорції у фразах нерозуміння вживається *рівний* тон (16,7% фраз), але він властивий тільки одному типу фраз нерозуміння – удаваному нерозумінню (50% фраз-тверджень і 33,3% запитань). Усього 9,5% досліджуваних висловлювань нерозуміння складає *низхідно-висхідний* тон. Найбільшою мірою цей тон застосовується у фразах прямого нерозуміння у формі твердження (20%), а також у прихованому нерозумінні у формі запитання (16,7%) і прихованому розумінні (11,1%). Висхідно-низхідний тон поширений лише у фразах удаваного розуміння (11,1%).

За даними аудиторського аналізу, у **перед’ядерних частинах** синтагм використовується *низхідний* (48,8%) або *рівний* (47,8%) *напряму* тону. *Висхідний* *напряму* тону в **перед’ядерних частинах** синтагм властивий лише одному типу – фразам прямого нерозуміння у формі запитання (16,7%).

Щодо **типів шкал**, то аудитори відзначили таке: у фразах нерозуміння переважає *низхідна ступінчаста* шкала (в середньому 69,3%). Найчастіше ця шкала трапляється у фразах удаваного розуміння (78,7%), а також у фразах прямого нерозуміння (72,2%). Трохи менше вона властива фразам удаваного нерозуміння (57,1). Також у всіх фразах зафіксована *рівна* шкала (у середньому 17,5%). Найчастіше вона характеризує фрази удаваного нерозуміння (28,6%), найрідше – фрази удаваного розуміння (7,1%).

Таблиця 3

Результати ідентифікації аудиторами типів шкал у висловлюваннях розуміння та нерозуміння (%)

Тип фрази	Тип шкали				
	Низхідна	Висхідна	Рівна	Ковзана	Скандентна
Пряме нерозуміння	72,2	11,1	16,7	0	0
Удаване нерозуміння	57,1	0	28,6	14,3	0
Удаване розуміння	78,7	0	7,1	7,1	7,1
У середньому	69,3	3,7	17,5	7,1	2,4

Література

1. Арутюнова Н. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Биbihин В. Мова філософії / В. Биbihин. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 416 с.
3. Бирвиш М. Насколько линейно упорядоченной является языковая обработка? / М. Бирвиш // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, Вып. XII, 1988. – С. 97.
4. Бровченко Т. Методические указания по математической обработке и анализу результатов фонетического эксперимента / Т. Бровченко, В. Волошин. – Одесса : ОГУ, 1986. – 49 с.
5. Букреева О. Поиск семантического инварианта нисходяще-восходящего тона (на материале английского языка) / О. Букреева. – Курск : КГУ, 2010. – С. 55–60.
6. Вердербер Р. Психология общения / Р. Вердербер, К. Вердербер. – СПб., 2003. – С. 98.
7. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт / Пер. с нем. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
8. Нушикян Э. Типология интонации эмоциональной речи / Э. Нушикян. – Киев ; Одесса : Вища школа, 1986. – 157 с.
9. Турчик А. Конверсійний аналіз мовленнєвої взаємодії в ситуації дослідницького інтерв'ю : дис. ... канд. соц. наук. 22.00.01 / А. Турчик. – М., 2010. – 173 с.
10. Cruttenden A. Falls and Rises: Meanings and Universals / A. Cruttenden // Journal of Linguistics. – 1981. – Vol. 17. – № 1. – P. 77–92.

Словники та довідкова література

11. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – С. 627.
12. Летагова Т. Тысяча состояний души. Краткий психолого-филологический словарь / Т. Летагова, Н. Романова, А. Филиппов. – М. : Издательство Флинта, Наука, 2011. – С. 278.

Джерела ілюстративного матеріалу

13. Collateral Beauty. – Warner Bros. Pictures: directed by David Frankel, 2016.
14. Dirty Rotten Scoundrels. – Orion Pictures Corporation: directed by Frank Oz, 1988.
15. Love Actually. – Universal Pictures: directed by Richard Curtis, 2003.
16. The Great Gatsby. – Village Roadshow Pictures; Bazmark Productions: directed by Baz Luhrmann, 2013.
17. Twelve Monkeys. - Universal Pictures: directed by Terry Gilliam, 1995.

УДК 811.111'373

Полонская И. П.

СООТНОШЕНИЕ КОММУНИКАНТОВ ВЫСКАЗЫВАНИЙ В ТЕКСТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ)

Статья посвящена исследованию высказываний персонажного плана текста. В работе анализируются коммуникативно вторичные и коммуникативно третичные высказывания, рассматривается взаимодействие различных микрокоммуникативных актов внутритекстового уровня коммуникации, соотношение их коммуникантов.

Ключевые слова: коммуникативно вторичные высказывания, коммуникативно третичные высказывания, адресант, адресат, слушатель.

Полонська І. П. Співвідношення комунікантів висловлювань у тексті (на матеріалі англomовної художньої прози). – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню висловлювань персонажного плану тексту. У роботі аналізуються комунікативно вторинні та комунікативно третинні висловлювання, розглядається взаємодія різних мікрокомунікативних актів внутрішньотекстового рівня комунікації, співвідношення їх комунікантів.

Ключові слова: комунікативно вторинні висловлювання, комунікативно третинні висловлювання, адресант, адресат, слухач.

Polonskaya I. P. Correlation between communicators of utterances in the text (on the material from English fiction). – Article. The paper examines characters' utterances in the text, analyses communicatively secondary and tertiary utterances, demonstrates the interaction between different micro-communicative acts at the intratextual level of communication and the correlation between their communicators.

Key words: communicatively secondary utterances, communicatively tertiary utterances, addresser, addressee, hearer.

Настоящее исследование выполнено в русле проблем современной лингвистики, связанных с коммуникативным подходом к изучению языковых явлений. Коммуникативный подход предусматривает изучение единиц языка в динамике речевого общения, что невозможно осуществить всесторонне без учёта внешних условий коммуникации. Давно назрела необходимость анализа не только самой внутренней структуры текста, но и таких факторов, которые определяют порождение конкретного текста в условиях реальной ситуации, в которой действуют конкретные коммуниканты (адресант и адресат). Современные лингвистические исследования характеризуются общей направленностью на изучение языковых явлений в коммуникативно-функциональном аспекте, возрастающим интересом к изучению процесса построения текста в плане выявления особенностей функционирования единиц различного лингвистического статуса в реализации основных категорий текста (А.Г. Гудманиян, В.В. Королёва, И.И. Шахновская, Н.Н. Шкворченко и др.)

Целью статьи является анализ высказываний текста с точки зрения коммуникативной неоднородности. Достижение поставленной цели предусматривает решение следующих конкретных задач: рассмотреть соотношение коммуникантов различных видов высказываний, определить роль слушателя в воспроизведении коммуникативно вторичных высказываний.

Коммуникация в целом реализуется в конкретных коммуникативных актах. Коммуникативный акт в качестве основных компонентов включает сообщение и участников речевого общения. Элементарная коммуникативная цепочка «отправитель – сообщение – получатель» выступает в роли кванта

коммуникации. При отсутствии любого из этих компонентов коммуникативный акт невозможен.

Текст – среднее звено неразрывного триединства «адресант – текст – адресат». Из психологии известно понятие гештальта, когда наблюдаемый объект воспринимается в целом, без учёта тех или иных деталей. Текст не составляет исключения: в процессе коммуникации он – образ-гештальт [7, с. 12].

Цельность и недискретность внешней формы текста порой сочетается со сложностью, дробностью, партитурностью его внутренней коммуникативной формы за счёт многочисленных включений в него квазикоммуникативных цепочек, например, высказываний персонажей. Коммуникация характеризуется двумя уровнями: внутритекстовым, где совершается интеракция персонажей (микрокоммуникативный акт), и внетекстовым, где реализуется коммуникация между автором и читателем (макрокоммуникативный акт). Эти два уровня находятся в отношении включения (второй включает первый). Истинных коммуникантов (автора и читателя) и многочисленных промежуточных квазиадресантов и адресатов (персонажей) можно назвать соответственно внешними и внутренними коммуникантами текста.

Оба вида адресанта и адресата связаны между собой. Персонаж (включая его речь) предстаёт в структуре текста и как некий факт, т. е. отражение объективной действительности, и как артефакт, поскольку предполагает присутствие создавшего его автора. Высказывания персонажа нацелены, в сущности, не непосредственно на другого персонажа, а на читателя. Однако при рассмотрении отношений между элементами коммуникативного акта внутренние и внешние коммуниканты могут быть представлены независимо друг от друга.

Волею автора инкорпорирующего текста в него встраивается высказывание, изначально входившее в самостоятельную коммуникативную цепочку со своими собственными коммуникантами, коммуникативной ситуацией и коммуникативным заданием. В основе коммуникативно вторичных сообщений лежит процесс вторичной вербализации сообщений, уже однажды вербализованных в реальном или вымышленном коммуникативном акте [5, с. 236].

Нами выделены коммуникативно третичные высказывания, которые рассматриваются как результат третичной вербализации сообщений, уже дважды вербализованных в реальных или квазиреальных коммуникативных актах. Коммуникативно третичное высказывание, имеющее своего отправителя и получателя, входит в коммуникативно вторичное сообщение, у которого также есть адресант и адресат, и вместе с ним инкорпорируется в первичный текст, коммуникантами которого являются автор (точнее сказать, повествователь) и читатель.

К графическим маркерам коммуникативно вторичных и третичных высказываний относятся кавычки. Одинарные кавычки для маркировки коммуникативно вторичных высказываний и двойные кавычки для маркировки коммуникативно третичных используются, как правило, в британском варианте английского языка. В американском варианте английского языка коммуникативно вторичные высказывания обычно маркируются двойными кавычками, а коммуникативно третичные – одинарными.

Приведём примеры коммуникативно третичных высказываний:

*"She asked me some gossip questions about an acquaintance, and I said, **"I fear that I no longer have any interest in people, as such,"** and she said, **"Why, Senator, not even God has gone as far as that."**"* (14, с. 110).

*"So I asked him: **"Are you aware,"** I said **"that out of every game, you waste, on an average, four minutes and ten seconds?"** <...>"* (21, с. 14).

Исходное сообщение коммуникативно третичного высказывания может быть представлено в тексте коммуникативно вторичным высказыванием. Например:

"<...> Fate marked the place. But I was ambitious. And I was there. <...>" (20, с. 321).

*"Bender was sitting up, tense, alert. **"What else did he say?"**"*

*"**"Fate chose the place. I was ambitious. I was."**"* (20, с. 488).

В типичных проявлениях коммуникативной первичности/вторичности целые тексты могут быть чисто первичными, смешанными (первично-вторичными) [5, с. 236]. С учётом выделенных нами коммуникативно третичных высказываний к смешанным текстам наряду с первично-вторичными следует также отнести первично-вторично-третичные.

Высказывания персонажного плана текста (коммуникативно вторичные, коммуникативно третичные) образуют самостоятельный слой. Коммуникативно третичное высказывание воспроизводится адресантом коммуникативно вторичного высказывания, который в исходной ситуации коммуникативно третичного высказывания может выполнять разные коммуникативные роли.

Рассмотрим, как соотносятся коммуниканты коммуникативно третичного высказывания и коммуниканты коммуникативно вторичного высказывания.

1. Адресант исходного сообщения коммуникативно третичного высказывания становится адресантом коммуникативно вторичного высказывания, адресатами выступают разные персонажи:

*"**"I said to him, **"Hadn't we better telephone the police? We could do it from here if your telephone is working. I've been trying to get through to you but it's always engaged."** He didn't reply and I followed him back to the cottage"**" (15, с. 216).*

2. Адресант исходного сообщения коммуникативно третичного высказывания превращается в адресата коммуникативно вторичного высказывания, при этом разные персонажи являются адресатом коммуникативно третичного высказывания и адресантом коммуникативно вторичного высказывания:

*"**"Do you remember what you said to her that day, Savannah?"**"*

*"**"I don't even remember that day, Luke," Savannah said.**"*

*"You said, **"We'll hide you,"**" he said. **"You said 'You'll never have to worry about the Nazis coming to Colleton, Mrs. Regenstein, because my brothers and I are here and we'll hide you. We've fixed up a nice place in the barn and we'll bring you food and magazines.'"**" (12, с. 640).*

При любом подходе к построению модели коммуникативного акта центральным являются понятия адресанта, адресата и связывающего их, продуцируемого адресантом в речевой интеракции с адресатом, высказывания. Однако в ситуации коммуникативного акта возможно третье лицо, находящееся в пределах слышимости произносимого высказывания и потому могущее принять сообщение адресанта, предназначенное для адресата. Этот третий антропоконституент коммуникативного акта называется слушателем [8, с. 26].

В приведенном примере коммуникативно третичное высказывание воспроизводится персонажем, который в исходной ситуации коммуникативно третичного высказывания выполнял роль «штатного» (термин О.Г. Почепцова), или санкционированного, слушателя [9, с. 146; 8, с. 31].

3. Адресат коммуникативно третичного высказывания и адресат коммуникативно вторичного высказывания – один и тот же персонаж, адресанты – разные:

"When she didn't show up this morning, Mr Preston asked me to call and find out if anything was the matter. Were those his words?"

"What?"

"Did he say 'Call and find out if anything's the matter'?" (18, с. 70).

Как было отмечено, коммуникативно вторичные и коммуникативно третичные высказывания характеризуются воспроизведённостью в других актах общения. Заметим попутно, что на разграничении момента создания и момента передачи речи основывается определение понятия «чужая речь». К способам передачи чужой речи (речи персонажей) относят прямую, несобственно-прямую и косвенную речь. Так как мы рассматриваем высказывания персонажного плана текста, несобственно-прямая речь, характеризующаяся совмещением авторского и персонажного планов, оставляется нами в стороне. В отличие от прямой речи (*oratio recta*), дающей прямое воспроизведение высказывания персонажа, обеспечивающей речевую автономию адресанта коммуникативно первичного и адресанта коммуникативно вторичного сообщений либо адресанта коммуникативно вторичного и адресанта коммуникативно третичного сообщений, косвенная речь (*oratio obliqua*) осуществляет перекодировку чужой речи в условиях коммуникативно первичного либо коммуникативно вторичного сообщений соответственно. Иначе говоря, прямая речь – это показ чужого слова, а косвенная – рассказ о нём [4, с. 226].

В приведенном примере коммуникативно третичное высказывание воспроизводится персонажем после того, как содержание высказывания передано ему в условиях коммуникативно вторичного высказывания (т. е. косвенной речью) другим персонажем, являющимся адресатом в исходной ситуации коммуникативно третичного высказывания.

4. Адресат исходного сообщения коммуникативно третичного высказывания становится адресантом коммуникативно вторичного высказывания, при этом разные персонажи являются адресантом коммуникативно третичного высказывания и адресатом коммуникативно вторичного высказывания:

"'You know,' said Lincoln, 'I asked Mr Chase why he had put himself instead of me on the one-dollar bill, clearly the most in use of the two denominations, and he said, 'As you are the President, you must be on the more expensive bill; and I on the less.''" (21, с. 388).

5. Адресант исходного сообщения коммуникативно третичного высказывания становится адресантом коммуникативно вторичного высказывания, а адресат исходного сообщения коммуникативно третичного высказывания – адресатом коммуникативно вторичного высказывания:

"And I think I did start to pose just to make you madder; and I said, what did I say something about the two of us... yes, I said 'Let's make a double jump,' because I thought if we went together it would be

something that had never been done before, holding hands in a jump" (17, с. 163).

Воспроизведение адресантом своего собственного высказывания может иметь целью акцентировать внимание адресата на излагаемой мысли, подчеркнуть её важность.

6. Адресат исходного сообщения коммуникативно третичного высказывания превращается в адресанта коммуникативно вторичного высказывания, а адресант исходного сообщения коммуникативно третичного высказывания – в адресата коммуникативно вторичного:

"She reminded him, 'When the institute opened, you said, 'Allow me two years.' You expected to have something positive by then. That was two years and four months ago" (16, с. 229).

При таком соотношении коммуникантов коммуникативно третичного высказывания и коммуникантов коммуникативно вторичного высказывания воспроизведение коммуникативно третичного высказывания обычно не имеет целью проинформировать персонажа, являющегося адресатом, о том, что он сам сказал, а выражает оценочные отношения к его речевой деятельности, причём тяготеет к выражению негативной оценки. Сравните высказывания-упрёки, уличения во лжи, напоминания о предыдущем высказывании собеседника, рождающие пресуппозицию, что на самом деле оно не соответствует действительности; высказывания-попытки «поймать» на неточности [3, с. 73].

7. Адресант и адресат коммуникативно третичного высказывания отличаются от адресанта и адресата коммуникативно вторичного высказывания:

"<...> And I remembered how she had gone on, turning to him: 'Monsieur; I implore you – you see how it is? What can I say?' And his answer, 'My good girl, don't be a fool. Nobody thinks you saw or heard anything. You'll be quite all right. I'll look after you. Nobody's accusing you of anything.' That was the assurance she wanted, and she got it!" (13, с. 262).

В приведенном примере (как и в примере 2) коммуникативно третичное высказывание воспроизводится персонажем, который в исходной ситуации коммуникативно третичного высказывания играл роль слушателя. Однако в отличие от примера 2, в данном примере слушатель является «внештатным», или несанкционированным [9, с. 146; 8, с. 31].

Таким образом, анализ фактического материала показывает, что коммуникативно третичное высказывание может воспроизводиться персонажем, который в исходной ситуации коммуникативно третичного высказывания выступает адресантом (примеры 1, 5), адресатом (примеры 4, 6) либо слушателем (примеры 2, 7). Если же персонаж не выполняет ни одну из указанных ролей в исходной ситуации коммуникативно третичного высказывания, он может воспроизводить его, например, после того, как содержание высказывания переда-

но ему другим персонажем, являющимся в исходной ситуации адресантом, адресатом (пример 3) или слушателем.

Коммуникативно третичное высказывание воспроизводится фактически дважды: первый раз – персонажем (адресантом коммуникативно вторичного высказывания), второй раз (в составе коммуникативно вторичного сообщения) – автором (адресантом коммуникативно первичного сообщения).

Подытоживая вышеизложенное, подчеркнем, что высказывания персонажного плана текста коммуникативно неоднородны: выделяются коммуникативно вторичные и коммуникативно третичные высказывания. В основе выделенных нами коммуникативно третичных высказываний лежит процесс третичной вербализации сообщений, уже дважды вербализованных в реальном или вымышленном коммуникативном акте. Коммуникативно третичное высказывание, имеющее своего отправителя и получателя, входит в коммуникативно вторичное сообщение, у которого также есть адресант и адресат, и вместе с ним инкорпорируется в первичный текст, коммуникантами которого являются автор и читатель.

И коммуникативно вторичные, и коммуникативно третичные высказывания выступают в коммуникации не изолированно, а в качестве элементов в

составе текстового фрагмента – дискурса. Являясь таковыми, они вступают в определённые отношения с содержанием других высказываний.

Всякое конкретное высказывание – звено в цепи речевого общения. Высказывания не «равнодушны» друг к другу и не существуют каждое само по себе, они «знают» друг о друге и взаимно отражают друг друга [2, с. 286].

Выделенные нами коммуникативно третичные высказывания не являются отличительной чертой художественной прозы. Анализ фактического материала показал, что такие высказывания встречаются и в газетных текстах. Например:

“Cook is trying to say, “Don’t write the Watch off”. More broadly, he is also introducing the idea of AirPods as a wearable – most people think of it as a simple accessory” (11, с. 13).

“Anthony Fletcher, chief executive, says Graze has a “culture which means we’re happy to be aggressive early on. We say, “We have the data, it’s clean, let’s act.” Retailers have never got into that” (19, с. 22).

Перспективным представляется изучение коммуникативно вторичных и коммуникативно третичных высказываний газетных текстов в сравнении с коммуникативно вторичными и коммуникативно третичными текстами художественной прозы, выявление их отличительных особенностей.

Литература

1. Гудманиян А.Г. Реалізація кооперативної стратегії спілкування в діалогічному дискурсі / А.Г. Гудманиян, І.І. Шахновська // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – 2015. Вип. 138. – С. 12–15.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
3. Богова М.Г. Структурно-семантические, прагматические и ономазиологические особенности конструкций с чужой речью в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / М.Г. Богова. – Киев, 1985. – 193 с.
4. Долинин К.А. Интерпретация текста / К.А. Долинин. – М. : Просвещение, 1985. – 288 с.
5. Колегаева И.М. Текст в системе научной и художественной коммуникации : дис. ... докт. филол. наук : 10.02.04 / И.М. Колегаева. – Одесса, 1992. – 293 с.
6. Корольова В.В. Комунікативні особливості трилогу в сучасній українській драмі / В.В. Корольова // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – 2015. Вип. 138. – С. 84–87.
7. Мурзин Л.Н. Текст как данность (статика текста) / Л.Н. Мурзин, А.С. Штерн // Текст и его восприятие. Свердловск, 1991. Гл.1. – С. 6–21.
8. Почепцов Г.Г. Слушатель и его роль в актах речевого общения / Г.Г. Почепцов // Языковое общение: Единицы и регулятивы: Межвуз. сб. науч. тр. – Калинин, 1987. – С. 26–38.
9. Почепцов О.Г. Посткоммуникативная сила / О.Г. Почепцов // Прагматические и семантические аспекты синтаксиса: Сб. науч. тр. – Калинин, 1985. – С. 142–150.
10. Шкворченко Н.М. Художній діалог у парадигмі досліджень / Н.М. Шкворченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – 2014. Вип. 11. – С. 96–98.

Источники иллюстративного материала

11. Bradshaw T. Apple faces down critics of Watch product / T. Bradshaw // Financial Times. – Tuesday 4 May 2017. – P. 13.
12. Conroy P. The Prince of Tides / P. Conroy. – London : Bantam Books, 1988. – 664 p.
13. Christie A. Death on the Nile / A. Christie. – New York : Bantam Books, 1986. – 276 p.
14. Dickens M. The Fancy / M. Dickens. – London : Michael Joseph, 1960. – 264 p.
15. James P. Devices and Desires / P. James. – London : Faber and Faber, 1989. – 408 p.
16. Hailey A. Strong Medicine / A. Hailey. – New York : A Dell Book, 1986. – 445 p.
17. Knowles J. A Separate Peace / J. Knowles. – New York : Bantam Books, 1988. – 196 p.
18. McBain E. Long Time no See / E. McBain. – London : Pan Books, 1979. – 255 p.
19. McClean P. How start-ups feed on big data to grow / P. McClean // Financial Times. – Monday 3 October 2016. – P. 22.
20. Sohmer S. Favourite Son / S. Sohmer. – New York : Bantam Books, 1988. – 530 p.
21. Vidal G. Lincoln / G. Vidal. – London : Grafton Books, 1986. – 862 p.

УДК 811.111'36

Попович Е. С., Петрова Е. И., Томенко М. Г.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ И СТАТИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ
АНГЛИЙСКИХ АБСОЛЮТНЫХ КОНСТРУКЦИЙ

В статье рассматривается один из самых дискуссионных вопросов теоретической грамматики английского языка – абсолютные конструкции. Сформированный текстовый корпус в 2,5 млн словоупотреблений позволил экспериментально определить не только наличие большого разнообразия абсолютных конструкций в исследуемых текстах, но и их грамматические и статистические характеристики.

Ключевые слова: абсолютный номинатив, проблематичная конструкция, структура предикации, трансформация, языковая единица.

Попович О. С., Петрова О. І., Томенко М. Г. Граматичні та статистичні особливості англійських абсолютних конструкцій. – Стаття.

У статті розглядається одне з найбільш дискусійних питань теоретичної граматики англійської мови – абсолютні конструкції. Сформований текстовий корпус у 2,5 млн слововживань дозволив експериментально визначити не тільки різноманіття абсолютних конструкцій у досліджуваних текстах, але й їхні граматичні та статистичні характеристики.

Ключові слова: абсолютний номінатив, проблематична конструкція, структура предикації, трансформація, мовна одиниця.

Popovich E. S., Petrova E. I., Tomenko M. G. Grammatical and statistical features of the English absolute constructions. – Article.

One of the most debatable problems of the English theoretical Grammar – absolute constructions – are considered in the paper. The text corpus of 2,5 mil word units gives the opportunity to experimentally indicate not only the variety of absolute constructions functioning in the analyzed texts but also their grammatical and statistical characteristics.

Key words: absolute nominative, language unit, predication structure, problematic construction, transformation.

Одной из самых сложных проблем в теоретической грамматике английского языка, которая в течение уже многих лет вызывает дискуссии среди грамматистов, являются так называемые «абсолютные» единицы. Несмотря на значительный период, в течение которого продолжалось и продолжается обсуждение этой темы, ученые так и не пришли к единому мнению о статусе такого типа языковых единиц. Более того, в грамматике даже нет релевантного определения всего содержания понятия самого термина «абсолютный». Проблематичным является и корпус языковых единиц, употребление которых следует относить к абсолютным, в связи с чем отсутствует комплексное описание их поверхностной формы и функционирования.

Единственная единица языка, относительно которой практически все лингвисты сходятся во мнениях, – это конструкция, традиционно называемая Nominative Absolute Construction. Рассматривая абсолютное использование языковых единиц, ученые, как правило, ограничиваются описанием исключительно этой конструкции [1; 2; 3; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13].

Однако, несмотря на такое решение корифеев английской теоретической грамматики, многие грамматисты считают, что в английском языке функционируют и другие конструкции, которые обладают статусом абсолютных. Но здесь возникает проблема, касающаяся синтаксических функций конститuentов этих конструкций, а также синтаксического статуса всей конструкции в целом.

В настоящей статье авторы пытаются проанализировать представленные выше спорные моменты, касающиеся абсолютных языковых единиц, и представить решение, основанное на реальных фактах. Такая попытка является актуальной и своевременной, поскольку речь идет об одной из составляющих теоретической грамматики.

Перечислим некоторые из результатов анализа, проведенного как на основании изучения теоретических работ, так и в процессе экспериментального исследования реальных текстов. Во-первых, в предыдущей статье, посвященной описанию абсолютных единиц, была сделана попытка представить и обобщить мнения ученых-грамматистов, рассматривающих конструкции, которые используются абсолютно, и дать дефиницию термина «абсолютный», которая была описана как «синтаксическая независимость той или иной языковой единицы от других компонентов предложения и употребление ее без компонента, с которым она обычно сочетается» [5]. С введением этой дефиниции появилась возможность более или менее четко выделить абсолютные элементы текста.

Во-вторых, чтобы проверить с большой долей вероятности гипотезы грамматистов-теоретиков о существовании и функционировании в английском языке лишь одной или нескольких видов абсолютных конструкций, был создан текстовый корпус, который составляет экспериментальную часть описываемого исследования и из которого в дальнейшем брался иллюстративный материал. Совокупный текстовый корпус создавался методом сплошной выборки на основе следующих ху-

дожественных произведений: Aldridge J. *The Sea Eagle*; Bonds P.A. *Sweet Golden Sun*; Francis D. *For Kicks*; Francis D. *Wild Hand*; Green B. *Morning is a Long Time Coming*; Hailey A. *Airport*; Ludlum R. *The Matlock Paper*; Maleod R. *Six Guns South*; Maugham W.S. *The Summing Up*; Snow C.P. *Last Things*; Stone I. *The Greek Treasure* и др. Длина выборки составила 2,5 млн словоупотреблений, количество абсолютных единиц, отобранных для эксперимента, определяющего их синтаксический статус, превысило 5 тысяч. Чтобы выявить количественные данные тех или иных конструкций, а также вычислить доли, которые они занимают в текстах, были использованы статистические методы подсчета.

Итак, приведем качественно-количественные характеристики единиц, которые считаются разными англичанами абсолютными; единиц, содержание которых соответствует приведенному выше определению «абсолютный» и представляются проблематичными на данном этапе исследования. В соответствии с приведенной классификацией были выделены 19 единиц, которые вошли в три группы: конструкции с абсолютным номинативом, прочие абсолютные конструкции (совпадающие с определением «абсолютный») и проблематичные конструкции. Авторы находят целесообразным приводить примеры непосредственно после упоминания той или иной конструкции.

Конструкции «абсолютный номинатив» с причастием I встречались в 1134 случаях, что составляет 22,7% всех случаев с использованием абсолютных единиц, например: *“Dr Stone being away, she has nothing to do”* (14, с. 127); с прилагательным – в 445 случаях, т. е. почти в три раза реже, это составляет 8,9% от всех случаев (*“Anne was in bed. Her face was pale and her eyes very bright”* (14, с. 49)); с причастием II – 424 примера, что практически совпадает с предыдущей цифрой (8,5%), например: *“Legs stretched like a knight’s on a tomb”* (15, с. 144); с адвербиальной фразой – 234 раза (4,7%), например: *“So he followed morosely at Beauty Smith’s, his tail between his legs”* (16, с. 212); с существительным – 132 случая использования (2,6%) (*“They waited in the hall, silence a barrier between them”* (17, с. 69)); с наречием встречались в 73 случаях, это составляет 1,5% от всех абсолютных конструкций (*“Mark strode toward the grocery, head down”* (18, с. 85)); с инфинитивом – всего 10 случаев (0,2%), например: *“They parted company at the North gate, Churchward to remain there with two machine guns”* (15, с. 110).

Таким образом, конструкции данной группы встретились в текстовом корпусе 2452 раза, что составило 49,1%, т. е. практически половину всех абсолютных конструкций, функционирующих в проанализированных текстовых корпусах.

Также встречались так называемые прочие абсолютные конструкции, которые, как уже было

сказано, принципиально подходят под приведенное определение абсолютной конструкции:

- парцелированные предложения встречались в 747 случаях и составили 14, 9% от всех абсолютных конструкций (*“He was smiling silently. Enjoying himself”* (20, 126));

- эллиптические предложения встречались 522 раза (10,4%): *“What is your name?”* – *“Linda Braden”* (20, с. 13);

- с синтаксически частично оформленной связью прилагательных – 217 конструкций (4,3%): *“Yes,” I said, rising*” (14, с. 128);

- с абсолютным инфинитивом – 103 конструкции (2,1%): *“To begin with, he was making a living at the Bar”* (15, с. 207);

- с абсолютным причастием I – 39 раз (0,8%): *“Coming home from the hospital, it rained very hard”* (22, с. 112);

- с абсолютным прилагательным встретилось 28 раз (0,6%): *“They weren’t the nearest, however [the clubs]”* (23, с. 144);

- с абсолютным герундием использовалось в 6 случаях (0,1%): *“Joking aside, Polly realized that she was in a deplorable state”* (24, с. 278).

Общее число конструкций этого типа составило 1663 единицы и 33,2%, т. е. треть всех исследуемых конструкций.

Проблематичные конструкции:

- абсолютная номинативная конструкция с предлогом *with* встретилась 384 раза (7,7%). Например, *“Chris sits with her head in her hands”* (25, с. 44);

- конструкции с компонентами типа *“However, he arrived later”* – 264 случая (5,3%): *“However, that’s not what I came to say”* (21, с. 144);

- конструкции типа *“St. Paul’s”* использовались 154 раза (3,1%). Например, *“The pistol! Oh! It was my husband’s”* (21, с. 50);

- конструкции с глаголом в повелительном наклонении – 72 раза (1,4%). Например, *“Don’t come near me! Don’t you touch me!”* (23, с. 99);

- абсолютная номинативная конструкция с предлогом *without* – 12 случаев (0,2%). Например, *“It weren’t no good in Posset today, without you being there”* (19, с. 128).

Количество абсолютных единиц третьей группы составило 886 (17,7%) от общего числа абсолютных конструкций.

Как видно из приведенных данных, точка зрения большинства лингвистов-теоретиков, выделяющих Nominative Absolute Construction как единственную языковую единицу, безусловно имеющую статус абсолютной, достаточно обоснована, поскольку эта конструкция используется в анализируемом текстовом корпусе с самой высокой частотой употребления – почти 50% от всех выделенных абсолютных единиц. При отсутствии статистических данных оценка Nominative

Absolute Construction не может быть иной, а при наличии их показывает ее высокий рейтинг, но учитывает также возможное существование и других абсолютных конструкций, т. к. остальные 50% должны быть заполнены.

Авторы предвидят, что большинство замечаний могут вызвать конструкции, которые вошли в третью группу, т. е. конструкции, представляющие собой проблематичные случаи. Поэтому в качестве примера приведем трансформационный анализ абсолютной номинативной конструкции с предлогом *with*, функционирующей в текстовых корпусах с наибольшей частотой.

Многие англисты, рассматривая абсолютную номинативную конструкцию, отмечают, что она может быть как предложной, так и без предлога [2; 3; 4]. Приведем предложение с этой конструкцией: “*She stood with her hand on the knob*” (26, с. 4). Подчеркнутая часть его представляет собой, по мнению вышеупомянутых грамматистов, абсолютную номинативную конструкцию с предлогом *with*.

В глубинной внешне-формальной и смысловой структуре данное предложение имеет такой вид:

$$(S + P) + (S' + P')m$$

$$(She stood) + (her hand was on the knob)m,$$

где S – subject; P – predicate; m – model. Во втором компоненте данного трансформанта *her hand* – первичное подлежащее; *was on the knob* – первичное сказуемое. Взятые вместе, оба компонента представляют собой структуру предикации. Поскольку в смысловом отношении $S' + P'$ данного трансформанта эквивалентно конструкции *her hand on the knob*, последняя также представляет собой структуру предикации. Однако поскольку в ней глагол в личной форме отсутствует, она является вторичной структурой предикации. Так как употребление первичных и вторичных структур предикации в функции модификатора – явление обычное, конструкция *with her hand on the knob* в соответствии с представленным определением термина «абсолютный» таковой не является. Наконец, ввиду того, что сочетание типа *with/without* + [N(com)/Pron(obj)] + (Prep + N)m является одной из принятых в англистике моделей, ни один из компонентов в них не функционирует абсолютно.

Рассматривая абсолютные номинативные конструкции, например, “*Old Jolion sat alone, a cigar between his lips*” (27), Л.С. Бархударов и Д.А. Штелинг отмечают, что абсолютная номинативная конструкция иногда оформляется предлогами *with* и *without* подобно инфинитивному комплексу, оформляемому предлогом “*for*” [1, с. 373]. Однако в предложных вторичных структурах предикации (комплексах) первый конститuent в них, если он выражен личным местоимением, всегда стоит не в форме общего падежа (Lat. Casus Nominatives), а в форме объектного падежа, например, “*Beverly called out a sharp command for him to enter*”

(28, с. 156). “*What’s the use of us paying our dues?*” (29, с. 424). И если в предложении “*Scarlet with the baby in her arms, stepped out into the porch*” (30, с. 745) заменить *baby* на личное местоимение мужского рода, то получим не *with he in her arms*, что грамматически некорректно, а *with him in her arms*. Рассматриваемую Л.С. Бархударовым и Д.А. Штелингом [1] конструкцию следовало бы в таком случае назвать не номинативной, а аккумулятивной.

Представленный теоретический анализ самой частотной конструкции, входящей в состав группы проблематичных случаев, показал, что статус подобного типа языковых единиц действительно является спорным, поскольку его невозможно точно определить, поэтому они не могут быть отнесены к другим двум группам абсолютных конструкций.

Итак, все вышесказанное позволяет сделать следующие выводы.

1. Для получения точных и надежных данных о функционировании абсолютных языковых единиц в английских текстах, а также для преодоления трудностей синтаксического характера при определении абсолютных конструкций, был создан текстовый корпус, основанный на произведениях английских авторов. Его объем равнялся 2,5 млн словоупотреблений. Из текстового корпуса для последующего анализа были извлечены 5 тыс. конструкций.

2. В проанализированных текстовых корпусах встречаются три типа конструкций: 1) конструкции, которые практически все англисты безусловно относят к типу «абсолютный»; 2) конструкции, которые подходили под определение, обобщенно сформированное авторами на основе мнения большинства лингвистов-теоретиков; 3) конструкции, которые не входят в первые две группы, т. к. при этом могут возникнуть определенные возражения теоретического характера или путем трансформации может быть доказано отсутствие в них необходимых грамматических характеристик – так называемые «проблемные конструкции».

3. Статистическим путем было доказано, что среди всех выделенных конструкций Nominative Absolute Construction имеет количественное большинство, почти 50%, второе место (33%), т. е. почти треть, принадлежит конструкциям, чье содержание соответствует дефиниции, сформированной авторами на основании изучения мнений грамматистов-теоретиков, третье место занимают проблематичные конструкции (17,7%) – почти пятая часть от всех конструкций.

Дальнейшие работы будут посвящены описанию проблемных языковых единиц, а также более подробному анализу грамматического статуса и синтаксических функций компонентов абсолютных конструкций.

Литература

1. Бархударов Л.С. Грамматика английского языка / Л.С. Бархударов, Д.А. Штелинг. – М. : Высш. школа, 1973. – 421 с.
2. Винокурова Л.П. Грамматика английского языка / Л.П. Винокурова. – Л. : Учпедгиз, 1954. – 334 с.
3. Грамматика английского языка / В.Л. Каушанская, Р.Л. Ковнер, О.Н. Кожевникова и др. – Л. : Просвещение, 1967. – 319 с.
4. Жигадло В.Н. Современный английский язык / В.Н. Жигадло, И.П. Иванова, Л.Л. Иофик. – М. : ИЛИЯ, 1956. – 348 с.
5. Попович Е.С. Определение понятия «абсолютный» в английской грамматике // Е.С. Попович, Л.Е. Цапенко, Л.Г. Данцевич // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – Одеса, 2016. – Вип. 20. – Т. 2. – С. 62–66.
6. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка / А.И. Смирницкий. – М. : ИЛИЯ, 1957. – 268 с.
7. Сулимовская З.В. Качественно-количественная характеристика грамматических комплексов в современном английском языке / З.В. Сулимовская // Иностранная филология. – Львов, 1987. – Вып. 87. – С. 65–71.
8. Ямпольский Л.С. Учебник английского языка / Л.С. Ямпольский, Г.П. Ятель, Е.Е. Реголянт. – Львов: Вища школа., 1979. – 328 с.
9. Curme G.O. English Grammar / G.O. Curme. – N. Y. : Barnes and Noble, Inc., 1957. – 308 p.
10. Jespersen J. The Philosophy of Grammar / J. Jespersen. – N.Y. : Holt, 1924. – 395 p.
11. Nesfield J.C. English Grammar Past and Present / J.C. Nesfield – London : McMillan and Co., 1910. – 470 p.
12. Poutsma H. A Grammar of Late Modern English. Part 1. / H. Poutsma. – London: Groningen, 1904. – 540 p.
13. Quirk R. A Grammar of Contemporary English / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. – London: Longman, 1972. – 1120 p.

Источники иллюстративного материала

14. Christie A. The Man in the Brown Suit / A. Christie. – N.-Y. : Dell Publishing Co., 1959. – 219 p.
15. Snow C.P. Last Things / C.P. Snow. – Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books, 1979. – 384 p.
16. London J. The Call of the Wild White Fang / J. London. – M. : Progress Publishers, 1976. – 265 p.
17. Oveeholser W.D. The Lone Deputy / W.D. Oveeholser. – N.-Y. : Dell Books, 1971. – 151 p.
18. Steinbeck J. The Long Valley / J. Steinbeck. – London : Corgi Books, 1967. – 135 p.
19. Francis D. For Kicks / D. Francis. – London : Pen Books, 1982. – 236 p.
20. Brett R. Cottage in Spain / R. Brett. – London : Mills et Boon, 1975. – 187 p.
21. Christie A. The Murder at the Vicarage / A. Christie. – London : Fontana Books, 1930. – 189 p.
22. Hemingway E. A Farewell to Arms / E. Hemingway. – Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books, 1954. – 316 p.
23. Ludlum R. The Matlock Paper / R. Ludlum. – N.-Y. : Granada Publishing Co., 1983. – 296 p.
24. McCarthy M. The Group / M. McCarthy. – N.-Y. : The New American Library, 1964. – 391 p.
25. Brand M. Plays / M. Brand. – M. : FLPH, 1965. – 270 p.
26. Stone I. The Greek Treasure / I. Stone. – N.-Y. : Signet Books, 1977. – 297 p.
27. Galsworthy J. The Man of Property / J. Galsworthy. – M. : Progress Publishers, 1974. – 241 p.
28. Daniels N. Dark Desire / N. Daniels. – N.-Y. : Lancer Books, 1967. – 250 p.
29. Lindsay J. Betrayed Spring / J. Lindsay. – M.: FLPH, 1955. – 575 p.
30. Mitchell M. Gone with the Wind / M. Mitchell. – N.-Y. : Fontana Books, 1969. – 309 p.

УДК 811:81'276.6

Почтарук Г. Я., Лебедева Е. В., Гвоздь О. В.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ВАРИАНТЫ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОГО SYSTEM И ОСОБЕННОСТИ ИХ СОЧЕТАЕМОСТИ В ТЕКСТАХ «АВТОМАТИЗАЦИЯ ТЕПЛОЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ»

В статье представлены результаты контекстологического анализа для описания синтаксических и лексических связей различных лексико-семантических вариантов (далее – ЛСВ) существительного *system*. Было определено, что ЛСВ обладают высоким уровнем способностей к формированию синтаксических моделей и сочетаемости с семантическими группами разных частей речи.

Ключевые слова: адъюнктивная модель, дефиниция, тематическая группа, частотность употребления, ядерная модель.

Почтарук Г. Я., Лебедева Е. В., Гвоздь О. В. Лексико-семантичні варіанти іменника *system* і особливості їх сполучуваності в текстах «Автоматизація теплоенергетичних процесів». – Стаття.

У статті представлені результати контекстологічного аналізу синтаксичних і лексичних зв'язків різних лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) іменника *system*. Було визначено, що ЛСВ мають високий рівень здатності до формування синтаксичних моделей і сполучуваності із семантичними групами різних частин мови.

Ключові слова: ад'юнктивна модель, дефініція, тематична група, частотність уживання, ядерна модель.

Pochtaryuk G. Ya., Lebedeva Ye. V., Gvozdz O. V. Lexical-semantic variants of the noun “system” and peculiarities of their compatibilities in “Automation of Heat and Energy Processes” texts. – Article.

The paper represents the results of contextual analysis of the syntactic and lexical bonds of different lexical-syntactic variants (LSV) of the noun “system”. The authors have indicated that LSVs possess the high level of capabilities of forming the syntactical models and connecting to the semantic groups of different parts of speech.

Key words: adjunct model, definition, thematic group, frequency of usage, kernel model.

Известно, что семантическую структуру можно рассматривать в нескольких аспектах – как данность, отраженную в лексикографических источниках, т. е. как совокупность узуальных значений слова, связанных отношениями семантической деривации, как динамическую систему, постоянно испытывающую на себе воздействие внутриязыковых и внеязыковых факторов, и как представление о потенциальных возможностях семантического варьирования слова с данным исходным значением [5, с. 67].

По мнению В.В. Морковкина [4], лексикография, представляя семантическую структуру слова, опирается на контекстологические факты и, прежде всего, на характер его сочетаемости. Различные ЛСВ того или иного слова функционируют в речи, в контексте и, как правило, однозначно раскрываются только в конкретном речевом окружении. Поэтому, по словам Э.М. Медниковой, нет никакого сомнения в том, что объективность суждений об использовании соответствующих единиц не может быть достигнута без обращения к контексту [4, с. 95].

Важнейшими дифференциальными признаками ЛСВ, характеризующими особенности их функционирования в конкретной области научного дискурса и позволяющими полнее описать семантическую структуру в целом, являются синтаксическая и лексическая сочетаемости. Под синтаксической сочетаемостью понимается способность слова сочетаться в предложении с определенными элементами, как подчиненными (ядерная связь), так и неподчиненными ему, и где оно само выступает как подчиненный эле-

мент (адъюнктивная связь). Синтаксические связи обычно выражаются моделями сочетаемости, которые формируются в результате проведения дистрибутивного анализа предложений. Лексическая сочетаемость, в соответствии с трактовкой известных ученых, является реализованной способностью слова избирательно сочетаться с другими словами в речевой цепи в соответствии с их лексико-семантической наполненностью [1; 2; 6].

Целью настоящей работы является следующее: на основании контекста описать лексико-семантические варианты самого частотного существительного текстового корпуса «Автоматизация теплоэнергетических процессов» (далее – АТП) – *system* – в аспекте их семантической и лексической сочетаемости.

Для достижения поставленной цели необходимо выполнить следующие задачи:

- провести дистрибутивный анализ и сформировать корпус ядерных и адъюнктивных моделей, которые в дальнейшем будут выражать синтаксическую сочетаемость ЛСВ слова *system*;
- определить доленое распределение синтаксических моделей при использовании того или иного ЛСВ слова *system*;
- для проведения лексического анализа ЛСВ слова *system* классифицировать по тематическим группам прилагательные, существительные и глаголы, сочетающиеся с соответствующими ЛСВ слова *system*;
- провести лексическую стратификацию подчинительных компонентов, с которыми сочетается существительное *system*.

В соответствии с поставленными задачами сформирован инвентарный список моделей сочетаемости, их составляющие выражаются с помощью общепринятых маркеров: N – имя существительное; A – имя прилагательное; prp – предлог; Ving – причастие I; Ven – причастие II; d – числительное, местоимение.

Материалом для создания текстового корпуса АТП послужили следующие научные журналы Великобритании и США: *Power, Power Engineering, Process Engineering*. Общий объем текстового корпуса АТП составил 200 тыс. словоупотреблений.

В предыдущей статье [7], посвященной формированию инвентаря лексико-семантических вариантов существительного *system*, которые актуализируются в текстах технических областей знания, были представлены соответствующие ЛСВ. Они исследовались в двух планах – плане языка и плане речи, т. е. выявленные в текстах лексико-семантические варианты слова *system* сопоставлялись с дефинициями наиболее авторитетного нормативного словаря английского языка Webster's [8], и затем рассматривалось их взаимодействие.

На настоящем этапе описания упомянутых десяти ЛСВ существительного *system* анализируются их синтаксические и лексические связи, которые ясно демонстрируют влияние семантики определенной дефиниции на структуру и лексическое наполнение отдельной синтагмы и, в конечном счете, на построение речевой цепи.

ЛСВ 1 существительного *system* («установка»), как уже указывалось, соотносится с ЛСВ 3 словаря Webster's [8] – “the body considered as a functioning organism”. Данный ЛСВ существительного *system* очень частотен и имеет 60% от всех употреблений этого слова, встречающихся в текстах АТП, что, по нашему мнению, требует более подробного анализа для определения характерных черт этого ЛСВ с позиций его синтаксической и лексической сочетаемости.

В результате контекстологического анализа словосочетаний ЛСВ 1 («установка») существительного *system* были выявлены следующие наиболее употребительные модели синтаксической сочетаемости, характерные для функционирования данного ЛСВ:

AN – долевое участие в общем употреблении ЛСВ 1 составило 35%, например, *protective system, alarm-reporting system*;

NN – доля – 34%, например, *pump system, relay system, perimeter system*;

NprpN – доля – 10%, например, *motion in a system, reliability of the system, model of the system*;

NN – доля – 5,5%, например, *system components, system faults*;

NprpN – доля – 1,6%, например, *system for equipment, system of plant, system of design*.

Как видно из приведенных синтаксических моделей, наиболее типичными и частотными для

анализируемого ЛСВ 1 существительного *system* являются субстантивные и глагольные словосочетания. Субстантивные словосочетания представлены как ядерные и адьюнктивные модели с зависимым компонентом в препозиции и в постпозиции.

Зависимый компонент в препозиции в ядерных моделях может быть выражен следующими частями речи: а) существительным (37,2%); б) прилагательным (17,5%); в) местоимением (4,3%); г) числительным (1,9%).

Достаточно частотными при реализации ЛСВ 1 существительного *system* являются также ядерные и неядерные модели словосочетаний, в которых зависимый компонент часто выражается сложным словом:

NN, например, *a 40MW system, SO2-removal system, the wastewater-recovery system*;

NN, например, *the (key) system components, system characteristics, system analysis*;

VingN, например, *an operating system, existing system, a parallel-metering system*;

VenN, например, *the described system, designed system, the best-designed system*.

Таким образом, ЛСВ 1 существительного *system* в подязыке АТП обладает широкой синтаксической сочетаемостью, употребляясь практически во всех возможных для имени существительного конструкциях.

Как уже упоминалось, для анализа лексической сочетаемости все части речи, с которыми контактировало слово *system*, были объединены в тематические группы по обобщенному абстрактному значению, которое было выведено из всех значений сочетающихся с ним слов. Анализ лексической сочетаемости ЛСВ 1 «установка» слова *system* показал, что при его реализации в подязыке АТП это существительное способно вступать в сочетания с прилагательными следующей семантики:

– оценочной: *elaborate, basic, once-through, supervisory*;

– указывающей на определенную сферу деятельности (обитания, применения) или область знаний: *environmental, nuclear, pneumatic, physical*;

– дифференцирующей: *such, certain, other, various, simple*;

– указывающей на размерно-количественные характеристики: *overall, smaller, large*.

Необходимо отметить, что каждая группа представляет собой открытый ряд, т. е. может быть продолжена.

Анализ лексической сочетаемости показал также, что семантическая модель ЛСВ 1 слова *system* может формировать сочетания с существительными различной семантики как простой, так и сложной структуры. Большинство существительных, сочетающихся с ЛСВ 1 слова *system* в качестве зависимого препозитивного компонента, относятся к следующим семантическим группам:

- названия процессов: *reduction, recovery, protection*;
- названия процесса с адьюнктом: *fire-direction, combustion-control, shaft-displacement*;
- названия приборов, агрегатов и т. п.: *boiler, pump, microcomputer*;
- названия физических состояний веществ: *water, condensate*;
- названия свойств, особенностей формы и качественно-количественных характеристик: *key, multicycle, reheat*;
- имена собственные, аббревиатура: *Babcock-Hitachi, CRBRP, Gibbs*.

Рассматривая лексическую сочетаемость ЛСВ 1 существительного *system* с глагольными формами, было решено рассмотреть их (глагольные формы) не с точки зрения тематических групп, а с позиций их принадлежности к тому или иному лексическому (стратификационному) слою. Было обнаружено, что в текстовом корпусе «Автоматизация теплоэнергетических процессов» ЛСВ 1 существительного *system* вступает в адьюнктные (подчинительные) связи с глагольными формами разных лексических слоев:

общеупотребительного слоя лексики: *the described system, desired system*;

общенаучного слоя: *well-designed system, training system*;

– терминологического слоя в случаях: а) названия операций или процессов, связанных с управлением, измерением, регистрацией (*monitoring system; handling system*); б) названия специфических процессов производства или эксплуатации, для выполнения которых предназначена данная система (*cooling system, dewatering system, fire-extinguishing system*); в) названия конструктивных особенностей системы (*tuned system, closed system, calibrated system*); г) указания особенностей оперирования или эксплуатации (*gas-fired system, computer-based system*).

Итак, как показал анализ функционирования ЛСВ 1 «установка» существительного *system* в текстах АТП, он имеет синтаксические способности для сочетания с речевыми единицами во всех возможных для существительных конструкций. Кроме того, в данном значении существительное *system* выступает как слово с широкой понятийной основой, и для определения его значения часто требуется знание не только непосредственного лексического окружения, но и более широкого контекста, раскрывающего ситуацию, в которой актуализируется рассматриваемое словосочетание, т. е. того, что называется тематическим контекстом (контекстом всего произведения) [3].

Следующим рассматривается ЛСВ 2 существительного *system*, который также имеет в текстах АТП значение “the body considered as a functioning organism” [8] или его инвариант “a group of related

parts working together”. В текстах технической области АТП в соответствии с ситуационными условиями ЛСВ 2 слово *system* трактуется как «компьютер». В результате исследования словосочетаний ЛСВ 2 существительного *system* было определено, что его синтаксические связи реализовались в следующих моделях сочетаемости:

AN – долевое участие – 50,8%, например, *control system, complex system, the new system, an operating system, dedicated system*;

NN – доля – 14,3%, например, *control system, management system, memory system*;

NprpN – доля – 9,4%, например, *operation of the system, software on the system, elements of system*;

NN – доля – 8,0%, например, *system analysts, the systems engineer*;

VN – доля – 4,8%, например, *consider a system, to choose a system*;

dN – доля – 3,2%, например, *this system, both systems, many systems*.

Наиболее типичными для актуализации ЛСВ 2 существительного *system* являются ядерные субстантивные словосочетания типа AN (50,8%) и NN (14,3%) с зависимым препозитивным элементом, который, как видно из приведенных выше примеров, может быть выражен именами прилагательными (33,3%), глагольными формами (11%), именами существительными (6,3%), сложными существительными (4,8%), местоимениями (3,2%) и числительными (3,2%). Для него характерны также модели с адьюнктной (подчинительной) связью типа NprpN (9,4%) и NN (8%), в которых в роли зависимого компонента выступает само существительное *system*.

Таким образом, ЛСВ 2 существительного *system* также обладает не меньшей способностью к синтаксической сочетаемости, чем ЛСВ 1.

Анализ лексической сочетаемости показал также, что при реализации в рассматриваемом текстовом корпусе ЛСВ 2 существительное *system* может вступать в сочетание с именами прилагательными, именами существительными и глагольными формами. Приведем примеры сочетания ЛСВ 2 с прилагательными, которые формируют следующие тематические группы семантики:

- оценочной: *interactive, comparable, new*;
- дифференцирующей: *such, previous, earlier*;
- указывающей на размерно-количественные характеристики: *small, major*.

ЛСВ 2 обычно сочетаются с существительными как простой, так и сложной структуры, входящими в следующие тематические группы:

- выражающими название процесса: *digital-control, management, turbine-control*;
- называющими прибор или конкретное устройство: *loud-speaker, antenna-plate, telephone*.

ЛСВ 2 сочетается с глагольными формами следующей семантики:

- указывающими на конструктивные особенности: *microprocessor-based system*;
- обозначающими операции или процессы, которые связаны с управлением, измерением или регистрацией: *evaluating system, recording system*;
- глагольными формами общенаучного слоя: *a dedicated system, an operating system*.

Как показал анализ текстового корпуса АТП, глагольные словосочетания нехарактерны для реализации ЛСВ 2 существительного *system* и имеют невысокие количественные показатели.

Таким образом, проведенное исследование текстов АТП определило, что ЛСВ 2 существительного *system* также имеет довольно широкие сочетательные возможности и может употребляться во многих характерных для существительных конструкциях. В данном значении слово *system* выступает как единица с широкой понятийной основой.

Следующий лексико-семантический вариант существительного *system* ЛСВ 3, который так же, как в предыдущем анализе дефиниций нормативного словаря [7] и сопоставления их со значениями *system*, актуализируется в рассматриваемом текстовом корпусе АТП, был зафиксирован в значении “the body considered as a functioning organism” [8] или его инварианта “a group of related parts working together”. В терминологической системе технической специальности «Автоматизация тепловых процессов» такое значение занимает место терминологического понятия «станция, система станций». Анализ словосочетаний этого ЛСВ показал, что доля всех употреблений слова *system* в этом значении составила 7%. Для реализации ЛСВ 3 в текстах наиболее частотными являются следующие модели синтаксической сочетаемости:

NN – доля участия в общем использовании ЛСВ 3 – 33,3%, например, *system engineers, system unit, system voltage*;

AN – доля – 26,3%, например, *overall system, district-heating system, existing system*;

NprpN – доля – 14,0%, например, *type of system, the performance of the system, study for the system*;

NN – доля – 10,5%, например, *plant system, utility system, distribution system*.

Как видно из результатов анализа, наиболее характерными для данного ЛСВ существительного *system* являются неядерные субстантивные модели с адьюнктивной связью типа NN и NprpN, а также ядерные субстантивные модели типа AN и NN с зависимым препозитивным компонентом, выраженным: а) глагольной формой – 14%; б) прилагательным – 10,5%; в) существительным – 8,8%; г) местоимением – 3,5%.

Хотя для ЛСВ 3 характерны не все свойственные именам существительным дистрибутивные модели, тем не менее, и в этом случае можно говорить о достаточно широкой синтаксической

сочетаемости, т. к. существительное *system*, обладающее этим ЛСВ, входит в состав основных субстантивных моделей.

Изучение лексической сочетаемости показало, что, встречаясь в текстах корпуса АТП, ЛСВ 3 существительного *system* может вступать в сочетание с именами существительными и именами прилагательными. При этом имена существительные обладают следующей семантикой:

- название процесса: *distribution*;
- название основного параметра: *power*;
- название устройства, сооружения: *plant, motor*.

Сочетания с прилагательными следующей семантики:

- оценочной: *new*;
- с прилагательными, указывающими на количественные характеристики: *many*.

Анализ лексической сочетаемости показал, что ЛСВ 3 существительного *system*, функционирующего в текстах «Автоматизация теплоэнергетических процессов», вообще не используется в глагольных словосочетаниях.

Таким образом, можно констатировать, что ЛСВ 3 существительного *system* не обладает широкими лексическими сочетательными возможностями и не выступает как слово с широкой понятийной семантикой.

Остальные ЛСВ существительного *system* – ЛСВ 4, ЛСВ 5, ЛСВ 6, ЛСВ 7, ЛСВ 8, ЛСВ 9, ЛСВ 10 в рассматриваемом текстовом корпусе употребляются достаточно редко. Примеры актуализации этих лексико-семантических вариантов существительного *system* очень малочисленны, поэтому трудно пронаблюдать определенную закономерность в их использовании и определить преобладание тех или иных дистрибутивных моделей и семантических групп, сочетающихся с этими ЛСВ. Тем не менее, они существуют, и мы можем привести примеры, которые характеризуют эти ЛСВ: ЛСВ 4 «блок» – *nonlinear system, data-acquisition system, analog system*; ЛСВ 5 «электрическая цепь, схема» – *electrical system, commercial system*; ЛСВ 6 «набор, сочетание, агрегат» – *mechanical system*; ЛСВ 7 «устройство, прибор» – *cable system, delay system*.

Результаты анализа позволяют сделать следующие **выводы**.

1. В текстовом корпусе одной из областей научного дискурса – «Автоматизация теплоэнергетических процессов» – наблюдается функционирование слов, обладающих ЛСВ с широкой понятийной основой, которым свойственен высокий уровень синтаксической и лексической сочетаемости. Обычно к ним относятся слова, используемые в текстах с наибольшей частотой употребления. В нашем случае – это существительное *system*.

2. Описание синтаксической сочетаемости самого частотного лексико-семантического варианта «установка» существительного *system* показало, что *system* в подязыке АТП обладает широкой синтаксической сочетаемостью, употребляясь во всех возможных для имени существительного конструкциях.

3. Анализ лексической сочетаемости самого частотного ЛСВ существительного *system* продемонстрировал, что он имеет существенные возможности для сочетания с речевыми единицами самой разнообразной семантики, входящими в два стратификационных слоя – общеупотребительный и терминологический, т. е. выполняет условие, которое придает слову статус единицы с широкой понятийной основой и высоким уровнем лексической сочетаемости.

4. Анализ лексико-семантического варианта 2 «компьютер» слова *system* показывает, что ЛСВ 1 является не единственным показателем высокого рейтинга *system* в вопросе синтаксической и лексической сочетаемости. Он также имеет довольно широкие сочетательные возможности, способен использоваться практически во всех характерных для существительных конструкциях (исключая глагольные сочетания, где он не проявляет свою высокую частотность употребления) и включен в большинство тематических групп с самой различной семантикой. Слово *system* в этом

значении выступает как единица с широкой понятийной основой.

5. Результаты исследования ЛСВ 3 «станция, система станций» существительного *system* определяют следующее. Доля использования *system* в этом ЛСВ в общем количестве употребления слова *system* невысока, всего 7%. Однако его синтаксические сочетательные возможности по своему разнообразию фактически не уступают первым двум самым частотным ЛСВ слова *system*, и он используется в большинстве субстантивных дистрибутивных моделей. Однако ЛСВ 3 усугубляет характеристику ЛСВ 2 и не образует ни одного словосочетания с глагольной формой. Анализ лексической сочетаемости также показывает значительную редукцию тематических групп прилагательных и существительных, с которыми сочетается *system* в этом ЛСВ. Поэтому ЛСВ 3 не был отнесен к значению, которое придает существительному *system* статус слова с широкой понятийной семантикой.

6. Остальные ЛСВ существительного *system* (ЛСВ 4, ЛСВ 5, ЛСВ 6, ЛСВ 7) не анализировались в настоящей статье, поскольку их количество невелико, и этот факт не позволяет проследить какие-либо закономерности и сделать корректные выводы; тем не менее, они функционируют в исследуемых текстах специальности «Автоматизация теплоэнергетических процессов», что подтверждается соответствующими примерами.

Литература

1. Аракин В.Д. О лексической сочетаемости / В.Д. Аракин // К проблеме лексической сочетаемости. – М. : МГПИ, 1972. – С. 5–13.
2. Ахманова О.С. Лингвистическое значение и его разновидности / О.С. Ахманова // Проблема знака и значения. – М. : Изд-во МГУ, 1969. – С. 153.
3. Медникова Э.М. Значение слова и методы его описания / Э.М. Медникова. – Высш. школа, 1974. – 202 с.
4. Морковкин В.В. Лексическая многозначность и некоторые вопросы ее лексикографической интерпретации / В.В. Морковкин // Проблемы художественной речи, лексикология и лексикография. – М., 1981. – С. 153–166.
5. Никитин М.В. Проблемы общей и романо-германской семасиологии / М.В. Никитин. – Владимир, 1973. – 207 с.
6. Перебийнос В.И. Закономерности структурной организации научно-реферативного текста / В.И. Перебийнос. – Киев : Наукова думка, 1982. – 312 с.
7. Почтарук Г.Я. Реализация семантической структуры английского существительного *system* в текстовом корпусе «Автоматизация теплоэнергетических процессов» / Г.Я. Почтарук, О.Ю. Зайцева, А.А. Хуторная // Одеський лінгвістичний вісник. – Одеса : ОНЮА, 2017. – Вип. 9. – Т. 1. – С. 207–211.
8. Webster's Third New International Dictionary – N-Y. : Publisher Merriam Webster, Inc., June 2002. – 2662 p.

УДК 811.111'37'42

Строченко Л. В.

КОНЦЕПТ GENIUS В АНГЛОМОВНИХ БІОГРАФІЯХ ІСААКА НЬЮТОНА

Стаття присвячена дослідженню особливостей вербалізації концепту GENIUS в англійській мові та мовленні. У роботі наведені основні аспекти дослідження феномена геніальності у філософії та психології, проаналізовані дефініції лексичної одиниці genius в англійських словниках, виокремлені головні ознаки досліджуваного концепту в науково-популярних біографіях Ісаака Ньютона.

Ключові слова: вербалізація, концепт, концептуальна ознака, геній.

Строченко Л. В. Концепт GENIUS в англоязычных биографиях Исаака Ньютона. – Статья.

Статья посвящена исследованию особенностей вербализации концепта GENIUS в английском языке и речи. В работе указаны основные аспекты исследования феномена гениальности в философии и психологии, проанализированы дефиниции лексической единицы genius в англоязычных словарях, выделены главные признаки исследуемого концепта в научно-популярных биографиях Исаака Ньютона.

Ключевые слова: вербализация, концепт, концептуальный признак, гений.

Strochenko L. V. Concept GENIUS in the English biographies of Isaac Newton. – Article.

The article is dedicated to the investigation of the peculiarities of verbalization of the concept GENIUS in the English language and speech. The research presents main aspects of the study of the phenomenon of genius in philosophy and psychology; analyzes definitions of the lexical unit "genius" in the English dictionaries; singles out conceptual features of the analyzed concept in the popular-science biographies of Isaac Newton.

Key words: verbalization, concept, conceptual feature, genius.

Актуальною проблемою сучасної когнітивної наукової парадигми є вивчення засобів мовного відображення людиною навколишньої дійсності та місця людини у світі. Центальною ідеєю, яка об'єднує численні лінгвокогнітивні дослідження, є положення про те, що мова відбиває знання, представлені у вигляді концептів. Таким чином, однією з головних проблем когнітивної семантики є вивчення мовного відображення процесів концептуалізації та категоризації дійсності [9, с. 105].

Мета роботи полягає у вивченні особливостей вербалізації концепту GENIUS / ГЕНІЙ в англійських біографіях Ісаака Ньютона.

Услід за О.С. Кубряковою визначаємо концепт як «термін, що служить поясненню одиниць ментальних і психічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини; це оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, усієї картини світу, відображеної в психіці людини» [8, с. 90].

На сучасному етапі розвитку когнітивної семантики вчені виділяють декілька напрямків аналізу концептів відповідно до методологічної орієнтації дослідників. Спільним для всіх напрямків є визнання концепту базовою одиницею свідомості, відмінності ж пов'язані насамперед із фокусуванням на певному типі концептів, а також із різним трактуванням відношень між концептом як елементом етнокультурної картини світу та лексичним значенням [15, с. 192–193]. Так, зокрема, культурологічний напрям представлений у дослідженнях Ю.С. Степанова, де концепт визначається як згусток культури у свідомості людини; саме у вигляді концепту культура входить у ментальний світ людини, і завдяки йому людина сама входить

у культуру й іноді впливає на неї; це основний осередок культури в ментальному світі людини [13, с. 40–41]. У цьому напрямі мова розуміється як одне з джерел знань про концепти [15, с. 192].

Як зазначає І.С. Шевченко, у рамках когнітивно-поетичного напрямку, представленого в дослідженнях О.П. Воробйової й О.М. Кагановської, аналізується образний простір концепту в художньому тексті, текстові концепти художньої прози [15, с. 193]. У дослідженні текстових концептів художнього тексту мовна форма враховується як концепт, реалізований у конкретних мовних знаках і зумовлений властивістю мови кодувати знання, отримані через сприйняття й осмислення світу.

Оскільки сучасна лінгвістика характеризується синтезом когнітивної й комунікативної парадигм знань [2, с. 22], то виділяється когнітивно-дискурсивний напрям вивчення концептів, представлений, зокрема, працями О.С. Кубрякової, І.С. Шевченко. У цьому напрямі, як зазначає А.П. Мартинюк, «обов'язковою передумовою концептуального аналізу є не лише семантичний аналіз імені концепту й інших номінативних одиниць, що його репрезентують, а й верифікація отриманих даних вивченням дискурсивних реалізацій засобів вербалізації концепту з опорою на методики дискурс-аналізу, що дозволяє встановити його базові семантичні ознаки, які необхідно співвіднести між собою та змодельовати у вигляді фреймової мережі, що гіпотетично репрезентує відповідні ментальні структури» [10, с. 12].

Серед представників семантико-когнітивного підходу до вивчення концептів можна виділити М.М. Болдирева, Є.В. Рахіліну, Й.А. Стерніна, а також Н.Д. Арутюнову й О.Л. Бессонову, праці яких, на думку І.С. Шевченко, є близькими

за методами дослідження [15, с. 192]. Основна спрямованість семантико-когнітивного підходу полягає в дослідженні співвідношень семантики мови з концептосферою народу, співвідношень семантичних процесів із когнітивними. У процесі лінгвокогнітивного дослідження метод семантико-когнітивного аналізу передбачає перехід від змісту значень мовних знаків до змісту відповідних концептів у ході окремого етапу опису – когнітивної інтерпретації [11, с. 178]. Представники цього напрямку вважають мову одним із основних інструментів пізнання та концептуалізації навколишнього світу, а отже, інструментом опису концептів [3, с. 27]. «Шлях дослідження від мови до концепту є найбільш надійним, аналіз мовних засобів дозволяє найбільш простим і ефективним способом виявити ознаки концепту та змодельовувати його» [11, с. 179]. Саме тому предметом семантико-когнітивних досліджень є різні засоби репрезентації, тобто вираження, передачі концептів у мові. Аналіз складу того чи іншого концепту виявляється через значення мовних одиниць, що репрезентують цей концепт, їхні словникові тлумачення та мовленнєві контексти [3, с. 31].

Ще одним аспектом сучасних лінгвокогнітивних студій є теорія картини світу. Досліджуваний концепт GENIUS є фрагментом концептуальної картини світу, яка знаходить своє відображення в мовній картині світу. Лінгвістичний підхід до вивчення картини світу розрізняє два її типи: наукову, яка опосередкована науковим знанням, і наївну, яка формується у свідомості носія мови в ході безпосереднього пізнання реального світу під впливом і в категоріях його національно-мовного, історичного та культурного досвіду. «Наївні картини світу, які складаються зі значення слів різних мов, можуть в деталях відрізнятися одна від одної, тоді як наукова картина світу не залежить від мови, якою вона описується» [12, 156–157; 6, с. 63].

Геніальність як феномен найвищої творчої здібності в науковій чи художній діяльності здавна привертала увагу дослідників. Серед основних напрямів трактування та дослідження феномена геніальності у філософії та психології відзначимо *ірраціональний підхід*, який наголошує на божественній природі геніальності й тісно пов'язаний з архаїчними й релігійними уявленнями; *раціональний підхід*, у межах якого геніальність розглядається як вроджена якість людини, що дозволяє визначати геніальність як властивість людського розуму й робить можливим її дослідження різними напрямками в психології, педагогіці й генетиці та визначення біологічних (інстинкти, пам'ять, генетична спадковість, вроджені здібності до творчості) і психологічних (фантазія, уява, натхнення, спонтанність) факторів геніальності; *емпіричний підхід*, з погляду якого геніальність є набутою властивістю людини в процесі її розвитку; *соціокультурний під-*

хід, який розглядає значимість і проблематичність взаємодії генія й суспільства [14].

Сучасна лінгвоконцептологія має велику кількість праць, присвячених дослідженню споріднених концептів, зокрема РОЗУМ, ІНТЕЛЕКТ [1]. Проте феномен геніальності як найвищого прояву інтелектуальної чи творчої діяльності людини та власне людини-генія залишається поза увагою лінгвістів, що увиразнює *актуальність* цього дослідження, у якому ми потрактуємо GENIUS як антропологічний і аналізуємо його лексикографічне втілення на матеріалі англійських словників і мовленнєве втілення на матеріалі англійських біографій Ісаака Ньютона.

З огляду на зазначене вище, цілком логічним першим етапом аналізу складу будь-якого концепту є розгляд словникових дефініцій його мовних репрезентантів, що входить до завдань нашого дослідження. Матеріалом дослідження слугували англійські тлумачні словники, які репрезентують наївну картину світу.

Насамперед звернемося до етимології англійської лексичної одиниці *genius*, яка номінує відповідний концепт.

“*L. genius, prop., the superior or divine nature which is innate in everything, the spirit, from genere, gignere, to beget, bring forth*” (16).

Як зазначає Р.О. Будагов, латинське *genius* було маловживаним словом і довго зберігало зв'язки з дієсловами *genere, gignere* (народжувати). «Геній сприймався як дещо вроджене, притаманне людині, сім'ї та навіть місцевості» [4, с. 160]. Таким чином, внутрішня форма цієї номінації актуалізує ірраціональну складову частину відповідного концепту. Саме в такому ракурсі розглядає концепт ГЕНІЙ Ю.С. Степанов. Учений наголошує, що *геній, ангел, іпостась, душа* є частинами одного понятійного поля – *внутрішнього Я людини*. Геній в античності – це дух, божество життєвої сили, яке з народження було притаманне лише чоловікам (аналогічним божеством жінок вважалася Юнона) [13, с. 581–584].

Лише в другій половині XVIII ст. відбувається перелом у семантиці цієї лексичної одиниці. Із того часу *genius* позначає не тільки особливу здібність, але й саму людину, яка має цю якість. Саме тоді з'являються численні трактати Е. Юнга, Д. Дідро, І. Канта, які дають поштовх для подальших досліджень цього феномена [4, с. 160].

Проведений компонентний аналіз уможливив виділення таких концептуальних ознак досліджуваного концепту GENIUS/ГЕНІЙ:

- інтелект (вербалізується такими лексичними одиницями: *intellectual faculties, intellectual power, intelligent, mental, vigor of mind*);

- творчі здібності (вербалізується такими лексичними одиницями: *creative power, talent, creativity*);

– видатний/найвищий/надзвичайний (вербалізується такими лексичними одиницями: *uncommon, superior, distinguished, highly, exceptional, extraordinary, marked superiority*);

– новизна/оригінальність (вербалізується такими лексичними одиницями: *power of invention or origination of any kind, or of forming new combinations; original work*).

Мовленнєве втілення досліджуваного концепту розглянуто на матеріалі англomовних біографій Ісаака Ньютона – видатного англійського вченого, «творця» сучасної фізики.

Дослідники виокремлюють декілька типів біографій, серед яких відзначимо наукову, академічну, художню, документальну та науково-популярну [5, с. 142]. Матеріалом дослідження слугували біографії останнього різновиду – науково-популярні, розміщені на різноманітних біографічних ресурсах мережі Інтернет. Цільовою аудиторією цих публікацій є пересічний «наївний» носій мови, тож аналіз їх лінгвістичних особливостей уможливить виокремлення концептуальних ознак концепту GENIUS в англomовній наївній картині світу.

Досліджені науково-популярні біографії Ісаака Ньютона актуалізують насамперед концептуальну ознаку видатності/надзвичайності. Наведемо декілька прикладів. Так, актуалізацію цієї ознаки бачимо вже в перших рядках проаналізованих біографій:

*“Isaac Newton (January 4, 1643 to March 31, 1727) was a physicist and mathematician who developed the principles of modern physics, including the laws of motion, and is credited as one of the **great minds** of the 17th century Scientific Revolution”* (17).

*“And because other Newton scholars have defaulted on the task of evaluating Newton’s motives, such “suggestions” have stood unchallenged and unrefuted to this day—coloring the legacy and tainting the name of **one of history’s greatest scientists**”* (18).

Його праця визначається як найбільш впливова в царині фізики, а можливо, й усієї науки:

*“It is said to be the single **most influential** book on physics and possibly all of science. Its publication immediately raised Newton to international prominence”* (17).

Примітним є те, що визнання Ісаак Ньютон здобув ще за життя. Його сучасники називали його здібності надзвичайними, а самого вченого – найвидатнішим генієм за всю історію людства:

*“In August 1669, Barrow identified its author to Collins as “Mr. Newton <...> very young <...> but of an **extraordinary genius** and proficiency in these things”* (18);

*“Isaac Newton’s fame grew even more after his death, as many of his contemporaries proclaimed him **the greatest genius who ever lived**”* (17).

Наступною концептуальною ознакою, яка вербалізується в біографіях, є інтелектуальні здібності. Так, наприклад, дядько Ньютона наполіг на тому, щоб племінник вступав до університету, розуміючи його вроджені розумові здібності:

*“Perhaps sensing the young man’s **innate intellectual abilities**, his uncle, a graduate of the University of Cambridge’s Trinity College, persuaded Newton’s mother to have him enter the university”* (17).

Номінативна одиниця *leading* («провідний») у наступному прикладі також підкреслює його надзвичайний інтелект:

*“It also cemented his position as **one of the leading minds** of his age”* (18).

Концептуальна ознака новизни/оригінальності також актуалізується в проаналізованих біографіях ученого, наприклад:

*“Sometimes called the father of modern science, Isaac Newton **revolutionized** our understanding of our world”* (17);

*“Long before his **breakthrough** work Philosophiae Naturalis Principia Mathematica was published, Newton was considered one of England’s leading thinkers”* (18).

Цікавим фактом є те, що визнаний геній Альберт Ейнштейн вважав, що Ісаак Ньютон випереджав свій час, що також актуалізує ознаку новизни досліджуваного концепту:

*“Einstein credited Isaac Newton, the father of physics and arguably the founder of scientific certainty, with “**the greatest advance in thought** that a single individual was ever privileged to make.” The compliment is not hyperbole: In his Principia and the discoveries that preceded it, Newton single-handedly deciphered more of the universe’s enigmas than perhaps any other scientist in history. He revolutionized mathematics, integrated the previously disparate fields of mechanics and astronomy, and thus opened the door to the science of force and motion as we know it”* (18).

Таким чином, три концептуальні ознаки актуалізуються в проаналізованих науково-популярних біографіях І. Ньютона: надзвичайність/видатність (*greatest, extraordinary*), інтелект (*innate intellectual abilities, leading mind*), новизна/оригінальність (*breakthrough, advance in thought*).

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розгляді особливостей вербалізації концепту GENIUS в англomовному різножанровому дискурсі.

Література

1. Антология концептов / Под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. Том 1. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 352 с.
2. Бехта І.А. Концептосфера в динаміці (текст і дискурс у світлі когнітивно-дискурсивної парадигми) / І.А. Бехта // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – К. : Логос, 2001. – № 5. – С. 22–26.

3. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н.Н. Болдырев. – Тамбов : Издательство Тамбовского университета, 2000. – 123 с.
4. Будагов Р.А. История слов в истории общества / Р.А. Будагов – М. : Просвещение, 1971. – 270 с.
5. Ефремова Д.А. Типы англоязычных биографий второй половины XX – начала XXI века / Д.А. Ефремова // Филология и культура. – 2013. – № 1 (32). – С. 142–145.
5. Колегаєва І.М. Перцептивне й когнітивне бачення світу: ономазіологічний аспект. / І.М. Колегаєва // Вісник ОНУ імені І. Мечникова. – Том 18. – Вип. 2(6) 2013. – С.63–69.
7. Колегаєва І.М. Що нам показує картина світу: людський чинник ономазіологічних процесів / І.М. Колегаєва // Наукові записки НаУКМА. – Том 164. Філологічні науки (Мовознавство) – 2014. – С. 8–11.
8. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М. : Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – 248 с.
9. Кронгауз М.А. Семантика / М.А. Кронгауз. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 399 с.
10. Мартинюк А.П. Концепт у дискурсивній парадигмі / А.П. Мартинюк // Вісник ХНУ. – 2006. – № 725. – С. 9–12.
11. Попова З.Д. Семантико-когнитивный подход как направление когнитивной лингвистики / З.Д. Попова, И.А. Стернин // Vita in lingua: К юбилею профессора С.Г. Воркачева: Сборник статей / отв. ред. В.И. Карасик. – Краснодар : Атриум, 2007. – С. 171–180.
12. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
13. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – М. : Академический проект, 2001. – 990 с.
14. Хомченкова Е.А. Феноменология гениальности: от антропной к социокультурной детерминации : автореф. дис ... канд. филос. наук : 09.00.13 / Е.А. Хомченкова. – Омск, 2007. – 20 с.
15. Шевченко И.С. Подходы к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике / И.С. Шевченко // Вісник ХНУ. – 2006. – № 725. – С. 192–195.
16. Genius [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com/genius>.
17. Isaac Newton [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.biography.com/people/isaac-newton-9422656>.
18. Isaac Newton [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.biography.com/news/isaac-newton-biography-facts>.

ВИДИ НАРАТИВНИХ МАСОК ПСИХОНАРАТИВУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті виокремлено різні засоби імплікації наративної маски в постмодерністському просторі психонаративу. Виявлено специфіку функціонування лінгвостилістичних засобів актуалізації наративної маски, яку «надає» наратор чи персонаж постмодерністського дискурсу в ході оповіді залежно від змісту наративної ситуації.

Ключові слова: наративна маска, наративна ситуація, психонаратив, психологічний архетип.

Ткаченко И. А. Виды нарративных масок психонарратива (на материале английского языка). – Статья.

В статье выделены различные средства импликации нарративной маски в постмодернистском пространстве психонарратива. Выявлена специфика функционирования лингвостилистических средств актуализации нарративной маски, которую «надевает» рассказчик или персонаж постмодернистского дискурса в ходе повествования в зависимости от содержания нарративной ситуации.

Ключевые слова: нарративная маска, нарративная ситуация, психонарратив, психологический архетип.

Tkachenko I. A. Types of narrative masks of psychonarrative (based on English language). – Article.

The article outlines various means of implication of the narrative mask in the postmodern space of psychonarrative. The article proposes peculiarity of functioning of linguostylistic means of actualization of the "narrative mask" that "wears" the narrator or character of postmodern discourse during the narration, depending on the content of the narrative situation.

Key words: narrative mask, narrative situation, psychonarrative, psychological archetype.

Постановка проблеми. Постмодернізм привертає увагу сучасних лінгвістів багатством традицій, прийомів, образів і стилів, характеризуючись при цьому жанровою гібридністю, фрагментарністю, алюзивністю та наявністю великої кількості наративних інстанцій із типовим набором стилістичних прийомів у мовленні.

Серед новітніх тенденцій побудови постмодернізму велику роль відіграють явища гіпертексту й алюзії, що є текстоформуючими елементами в рамках постмодернізму, завдяки яким у тексті формується оповідна техніка наратора. У контексті нашого дослідження фокус уваги зосереджується на описі та класифікації наративних масок, які використовують персонажі твору постмодерністського дискурсу психонаративу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових здобутків, присвячених вивченню постмодернізму, можна виділити роботи вітчизняних і зарубіжних науковців, які розглядають постмодерністський текстуальний простір як інкорпоруєче поле взаємодії стилістики, наратології та семіотики (Р. Барт, Л. Белехова, Т. Денисова, М. Епштейн, І. Ільїн, Я. Лінвельт, Дж. Прінс, І. Скоропанова, L. McCaffery).

Гіпотезою нашого дослідження є припущення, що наративна маска – це різновид образу наратора, який згідно з когнітивною теорією образу (Л. Белехова, Л. Димитренко, С. Хахалова, Н. Чес, О. Філіпчик, А. Колесова) є тривимірним текстовим конструктом, що інтегрує передконцептуальну, концептуальну та вербальну іпостасі. Передконцептуальна іпостась образу включає концептуальні імплікації архетипів, що є підґрунтям класифікації наративних масок. Такі імплікації розкриваються в ході нашого дослідження в результаті когнітивно-семантичного аналізу

ключових слів комунікативної ситуації, яку повістує наратор. Концептуальна іпостась образу наратора маніфестується у вигляді сем і смислів, які вилучаються через аналіз концептуальних метафор, реконструюються через семантику комунікативних ситуацій. Вербальна іпостась репрезентується у вигляді ключових слів, стилістичних засобів і прийомів, які використані в зображенні комунікативних ситуацій наративу. Додатково ми вилучаємо ще один шар, який містить наративні прийоми.

Мета статті – окреслити лінгвостилістичні засоби функціонування наративної маски в психонаративі. Зазначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: визначити провідні засоби й прийоми постмодерністського наративу, а також простежити й схарактеризувати засоби імплікації мовної гри наративної маски з ерудованим читачем, до яких тяжіє сучасний постмодерністський наратив.

Виклад основного матеріалу. У кожного конкретного літературного твору є конкретний автор. Однак не в кожному творі автор «з'являється». Ідеться про «смерть автора» (за Р. Бартом), і головним єднальним компонентом між читачем і текстом виступає наратор, який є текстоформуючим елементом твору і (у більшості випадків) дійовою особою. Оповідач у творі – реконструкт, який відтворюється у свідомості читача на підставі інтерпретації й осмислення літературного тексту. «У ролі симптомів виступають усі творчі акти, які породжують твір: вигадані події із ситуаціями, героями й діями, внесення певної логіки дії з більш-менш явною філософією, включення наратора і його розповіді» [86, с. 54].

Розповідь, на думку Ван ден Хевеля, найбільш ясно ілюструє собою поле наративного дискурсу. Процес комунікації тут здійснюється на основі

дискурсів, «розказаних» наратором і персонажами-акторами, чиї слова цитує наратор. Два різновиди дискурсу разом складають розповідь, наративним змістом якої є дієгезис (історія), тобто описування чи цитована реальність. «Сформована таким чином розповідь сама є частиною романного світу, що оповідається локутором, тобто наратором, наявним або прихованим, експліцитним або імпліцитним, який адресується до свого співрозмовника, наррататора, який також може бути наявним і прихованим» [7, с. 30].

Наратор у творі використовує різний спектр наративних прийомів і тактик, серед яких є «процес» надягання певної маски. У рамках постмодерністського твору оповідач може змінювати не тільки власний погляд на описуванні події, але й набір лексичних і стилістичних засобів повісткування, залучати до різних наративних ігор із читачем і текстом, робити акцент на певних фактах, використовувати різний спектр комунікативних тактик і стратегій. Наративна маска – це різновид образу наратора, в який перевтілюється наратор чи персонаж постмодерністського дискурсу в ході оповіді, залежно від змісту наративної ситуації. Наративна ситуація – це дискурсний фрагмент, в якому розповідається про якусь подію, історію, з яких складається композиційно-сюжетна структура наративу. Ім'я маски – це результат лінгвокогнітивної операції узагальнення семантики ключових слів наративної ситуації.

Яскравим прикладом функціонування наративних масок у творі є постмодерністське поле психонаративу, де оповідач грає із психікою ерудованого читача, заплутує виклад основних подій, знімаючи із себе певну відповідальність за виклад думок. У вузькому розумінні психонаратив постає як певна оповідна техніка, спрямована на зображення психологічного й емоційного станів персонажів та індивідуально-авторської оцінки художньої дійсності [3, с. 34]. Згідно з Н.П. Ізотовою, у ширшому тлумаченні психонаратив – це вербальне втілення ситуацій і подій, сфокусованих на описі внутрішнього світу персонажа (його/її психологічних станів, емоцій, почуттів), його/її рис, учинків і дій, представлених у певних просторово-часових межах [3, с. 56].

Так, у романі американського письменника Чака Поланіка «Бійцівський клуб» є оповідач, який страждає психічним розладом особистості і який використовує різноманітні наративні маски в ході свого повісткування. Ім'я наратора в романі залишається невідомим, лише псевдоніми, які оповідач використовує, відвідуючи групи підтримки для хворих різними захворюваннями. Наратор із самого початку роману вдягає маску адвоката/захисника, підтримку для якої став психологічний архетип ЕГО за класифікацією Л.І. Белехової – він жаліє себе, виправдовує власне мізерне існування,

проблеми з безсонням і знаходить розраду серед людей із невиліковними хворобами.

“Three weeks and I hadn't slept. Three weeks without sleep, and everything becomes an out-of-body experience <...> I just wanted to sleep. I wanted little blue Amytal Sodium capsules, 200milligram-sized. I wanted red-and-blue Tuinal bullet capsules, lipstick-red Seconals. My doctor told me to chew valerian root and get more exercise. Eventually I'd fall asleep. The bruised, old fruit way my face had collapsed, you would've thought I was dead. My doctor said, if I wanted to see real pain, I should swing by First Eucharist on a Tuesday night. See the brain parasites. See the degenerative bone diseases. The organic brain dysfunctions. See the cancer patients getting by. So I went” [9, с. 12].

У наведеному уривку зображено внутрішній конфлікт Наратора, вербально представлений ідіоматичними виразами та номінативними одиницями *an out-of-body experience, bruised, old fruit way my face had collapsed, I was dead*, які вжиті в негативному й утрированому значенні (наративна маска адвоката акцентує увагу на собі, роблячи просте безсоння причиною його вірогідної подальшої смерті). Проте є люди й із більшими ускладненнями, ніж хвороба оповідача, що актуалізується через ряд лексем *real pain, brain parasites, degenerative bone diseases, organic brain dysfunctions, cancer patients*. Лексичний добір матеріалу не є типовим для консультанта зі страхових виплат у компанії, а більш притаманний лікарям, що доводить до ерудованого читача той факт, що Наратору довелося вивчити перелік хвороб для подальшого перебування серед людей із тяжкими та невиліковними недугами, де його обов'язково приймуть за свого та пожаліють:

“I never went back to the doctor. I never chewed the valerian root. This was freedom. Losing all hope was freedom. If I didn't say anything, people in a group assumed the worst. They cried harder. I cried harder. Look up into the stars and you're gone. Walking home after a support group, I felt more alive than I'd ever felt. I wasn't host to cancer or blood parasites; I was the little warm center that the life of the world crowded around. And I slept. Babies don't sleep this well” [9, с. 42].

Наративна маска адвоката використовує багато повторів (*I never went back <...> I never chewed*) і паралельних конструкцій (*They cried harder. I cried harder*), ототожнюючи себе з невиліковно хворими, роблячи акцент на жалюгідності інтенцій наратора щодо співчуття з боку інших людей. У наведеному уривку наративна маска адвоката вживає когнітивні опозиції, що актуалізуються завдяки лексемам *Losing all hope – freedom, you're gone – more alive, host to cancer or blood parasites – little warm center that the life of the world crowded around*, які «виправдовують» наміри оповідача:

чим більше він скаржився – тим більше інші його жаліли. Наративна маска адвоката виправдовує себе, говорячи про позитивні результати «власної терапії», які актуалізуються в надфразових одиницях *“And I slept. Babies don’t sleep this well”*. Провідні архетипні теми ствердження справедливості та гармонії, які закладені в наративну маску адвоката, інтерпретуються оповідачем хибно, адже чим гірше становище інших людей – тим краще почуває себе Наратор.

Проте груп із хворими стає замало, і оповідач шукає іншу розраду – бійки з іншими, де фізичний біль перевищує духовний дисбаланс. Наративна маска адвоката виправдовує свої дії, для неї є звичним прийти на роботу в крові та побитим, виступати на зустрічі з шанованими людьми:

“TWO SCREENS INTO my demo to Microsoft, I taste blood and have to start swallowing. My boss doesn’t know the material, but he won’t let me run the demo with a black eye and half my face swollen from the stitches inside my cheek. The stitches have come loose, and I can feel them with my tongue against the inside of my cheek. Picture sarled fishing line on the beach. I can picture them as the black stitches on a dog after it’s been fixed, and I keep swallowing blood. My boss is making the presentation from my script, and I’m running the laptop projector so I’m off to one side of the room, in the dark. More of my lips are sticky with blood as I try to lick the blood off, and when the lights come up, I will turn to consultants Ellen and Walter and Norbert and Linda from Microsoft and say, thank you for coming, my mouth shining with blood and blood climbing the cracks between my teeth. You can swallow about a pint of blood before you’re sick” [9, с. 42].

Навмисними є лексичні повтори наративної маски адвоката з використанням різноманітних деривацій із номінативною одиницею *blood*: *swallowing blood, sticky with blood, lick the blood off, shining with blood, blood climbing the cracks between my teeth, a pint of blood*; вони зосереджують увагу ерудованого читача на тому, що оповідач пишається результатами «нової терапії», у цьому він вбачає ствердження гармонії та прагнення до досконалості, які є домінантними архетипними темами для психологічного архетипу Тіні. Фразові єдності *a black eye, stitches, in the dark* і варіації зі словом *blood* мають підсилювальний емоційний вплив із метою викликати співчуття в ерудованого читача, що є одним із головних прийомів постмодерністської гри.

Наративна маска адвоката продовжує ходити на зустрічі з хворими, виправдовуючи власну поведінку і вважаючи її справедливою щодо інших людей (до невиліковних пацієнтів, до боса та співробітників). Проте маска адвоката зазнає певних метаморфоз, зустрівшись із Марлою Зінгер, яка відвідує однакові групи разом із Наратором. Опо-

відач одягає маску агресора, яка виникла з психологічного архетипу Темряви. Оповідач мотивує свою агресію щодо цієї дівчини тим, що вона заважає його спокійному сну: коли він знаходиться в групі, він може виплакати, сльози приносять йому розраду, унаслідок чого його розум заспокоюється, і він може легко заснути.

“Until tonight, two years of success until tonight, because I can’t cry with this woman watching me. Because I can’t hit bottom, I can’t be saved. My tongue thinks it has flocked wallpaper, I’m biting the inside of my mouth so much. I haven’t slept in four days. With her watching, I’m a liar. She’s a fake. She’s the liar” [9, с. 62].

Наративна маска агресора використовує в мовленні забагато повторів (*until tonight, I can’t, watching me*), що виказує її занепокоєння та переживання щодо втручання у власну зону комфорту. Наратор проводить паралелі з Марлою завдяки конструкціям *“I’m a liar. She’s a fake. She’s the liar”*, ототожнюючи її із собою, і вже не виправдовує ні себе, ні її, а навпаки, засуджує. Домінантною архетипною темою (за класифікацією Л.І. Белєхової) стає мотив руйнування, який є типовим для психологічного архетипу ТЕМРЯВА. Смерть і безодня оточують головну героїню, Марлу Зінгер, руйнуючи «гармонійне» існування оповідача. Серед стилістичних прийомів наративна маска агресора використовує градацію, із кожним разом підсилюючи ефект руйнівної сили жінки:

“Marla. Oh, and Marla’s looking at me again, singled out among all the brain parasites. Liar. Faker. Marla’s the faker. You’re the faker. Everyone around when they wince or twitch and fall down barking and the crotch of their jeans turns dark blue, well, it’s all just a big act” [9, с. 38].

Навіть під час медитації у свідомість наративної маски агресора вривається образ Марли Зінгер:

“Guided meditation all of a sudden won’t take me anywhere, tonight. Behind each of the seven palace doors, the green door, the orange door, Marla. The blue door, Marla stands there. Liar. In the guided meditation through the cave of my power animal, my power animal is Marla. Smoking her cigarette. Marla, rolling her eyes. Liar. Black hair and pillowy French lips. Faker. Italian dark leather sofa lips. You can’t escape” [9, с. 17].

Наративна маска агресора метонімічно замінює Марлу на *liar, faker* – оповідачеві огидно навіть вимовляти її ім’я, для нього вона перестає бути людиною взагалі, хоча й сам Наратор нічим від неї не відрізняється. Кожне речення закінчується словом *Marla*, звинувачуючи її в руйнуванні спокою та роблячи акцент на причинах усіх проблем Наратора.

Наративна маска агресора не сприймає рутинності власного існування, направляє всю лютість на реалії свого життя, а значить, на себе саму:

"It used to be enough that when I came home angry and knowing that my life wasn't toeing my five-year plan, I could clean my condominium or detail my car. Someday I'd be dead without a scar and there would be a really nice condo and car. Really, really nice, until the dust settled or the next owner. Nothing is static. Even the Mona Lira is falling apart. Since fight club, I can wiggle half the teeth in my jaw" [9, с. 39].

Номінативні одиниці *angry, dead without a scar, the dust, nothing is static, falling apart* вносять негативне забарвлення в опис і характер життя оповідача.

Наративна маска агресора налаштована люто не тільки проти Марлі Зінгер і власного життя, але й проти боса компанії, де працює Наратор.

"The guy, I say, is probably at home every night with a little rattail file, filing a cross into the tip of every one of his rounds. This way, when he shows up to work one morning and pumps a round into his nagging, ineffectual, petty, whining, butt-sucking, candy-ass boss, that one round will split along the filed grooves and spread open the way a dum dum bullet flowers inside you to blow a bushel load of your stinking guts out through your spine. Picture your gut chakra opening in a slow-motion explosion of sausage-casing small intestine" [9, с. 42].

Наративна маска агресора вживає негативно забарвлені епітети за допомогою номінативних одиниць *guy at home every night, pumps a round into his nagging, ineffectual, petty, whining, butt-sucking, candy-ass boss* для того, щоб виказати своє негативне ставлення до людини, щоб звинуватити її у власній життєвій рутині та постійному безсонні.

Ще одна зустріч у романі змушує Наратора змінити наративну маску – це зустріч із Тайлером Дерденом, який працює механіком у кінотеатрі, де вклеює кадри порнографії в плівки сімейних фільмів, зустріч із офіціантом на прийомах, де той шкодить клієнтам, наприклад, випорожнюючись у їжу, а також варить на продаж високоякісне мило з людського жиру, який він краде з клінік ліпосакції. Наративна ситуація зумовлює вибір наступної наративної маски блазня, яка сформувалася на основі класифікації архетипів, запропонованої К. Юнгом і розробленої Л.І. Белеховою. В основі наративної маски блазня лежить психологічний архетип «Тінь», для якого характерні такі концептуальні імплікації: темрява, роздвоєння, зустріч із самим собою, дисбаланс.

Наратор відходить на другий план, і майже весь виклад думок спрямований на опис дій Тайлера Дердена. Основним мотивом при цьому є плутанина, де оповідна маска блазня ще не знає, що він і Тайлер – це одна особистість.

"When we invented fight club, Tyler and I, neither of us had ever been in a fight before. If you've never been in a fight, you wonder. About getting hurt, about

what you're capable of doing against another man. I was the first guy Tyler ever felt safe enough to ask, and we were both drunk in a bar where no one would care so Tyler said, "I want you to do me a favor. I want you to hit me as hard as you can"." [95, с. 28].

Наративна маска блазня позасвідомо вживає в межах своєї оповіді дейктичний займенник *us* та інклюзивний займенник *we*, поєднуючи себе й Тайлера в одне ціле. Наративна маска блазня використовує фразову єдність *Tyler and I* для позначення єдиного неподільного цілого.

Тайлер Дерден уже став невід'ємною частиною життя Наратора: разом вони створили бійцівський клуб, знайшли однокумців, разом вони чинять безлад і вірять у Вищу мету покращення суспільства.

"You aren't alive anywhere like you're alive at fight club. When it's you and one other guy under that one light in the middle of all those watching. Fight club isn't about winning or losing fights. Fight club isn't about words. You see a guy come to fight club for the first time, and his ass is a loaf of white bread. You see this same guy here six months later, and he looks carved out of wood. This guy trusts himself to handle anything. There's grunting and noise at fight club like at the gym, but fight club isn't about looking good. There's hysterical shouting in tongues like at church, and when you wake up Sunday afternoon you feel saved" [9, с. 14].

Номінативні одиниці *You aren't alive anywhere like you're alive at fight club, winning or losing fights, carved out of wood, you feel saved* актуалізують функціонування наративної маски мрійника, підґрунтям якої став архетип «Світло» (за Л.І. Белеховою). Уплив Дердена та віра в краще майбутнє розкривається у творі завдяки позитивно забарвленим одиницям *you're alive at fight club, light, winning, trusts, to handle anything, you feel saved*, які є лексичним полем для концепту *LIVE IS LIGHT, LIVE IS SALVATION*.

Спілкуючись із Тайлером Дерденом, оповідач отримує від свого друга багато незвичайних знань, наприклад, тепер він знає, як зробити вибухівку, нападм або нервово-паралітичний газ:

"Mix the nitro with sawdust, and you have a nice plastic explosive. A lot of folks mix their nitro with cotton and add Epsom salts as a sulfate. This works too. Some folks, they use paraffin mixed with nitro. Paraffin has never, ever worked for me" [95, с. 27].

"The three ways to make napalm: One, you can mix equal parts of gasoline and frozen orange juice concentrate. Two, you can mix equal parts of gasoline and diet cola. Three, you can dissolve crumbled cat litter in gasoline until the mixture is thick" [9, с. 33].

На цьому прикладі ми бачимо, що Наратор оволодіває новою лексикою (*nitro with sawdust, plastic explosive, nitro with cotton and add Epsom salts as a sulfate, paraffin mixed with nitro, napalm, equal parts*

of gasoline and frozen orange juice concentrate, can dissolve crumbled cat litter in gasoline), специфічною та нетиповою для його професії, мимовільно при цьому використовуючи наративну маску науковця. Із плином часу Наратор розуміє, що він і Тайлер Дерден – одна особистість. Маска трікстера-блання знов стає домінантною.

Отже, у контексті психонаративу нами виокремлене функціонування таких масок: маска адвоката/захисника, маска агресора, маска блання, маска мрійника, маска науковця. Семантика

номінативних одиниць розглядається в трьох ви-
мірах: передконцептуальному, концептуально-
му й вербальному, тобто лексико-семантичному
(підґрунтям таксономії масок слугувала класи-
фікація психологічних архетипів за К. Юнгом і
Л.І. Белеховою).

Перспективу подальшого дослідження вбачає-
мо у виявленні комунікативно-прагматичних на-
станов, актуалізованих у наративних масках через
різні композиційно-мовленнєві форми та типи на-
рації.

Література

1. Андреева К.А. Литературный нарратив : когнитивные аспекты текстовой семантики, грамматики, поэтики / К.А. Андреева. – Тюмень : Изд-во «Вектор Бук», 2004. – 244 с.
2. Барт Р. Введение в структурный анализ повествовательных текстов / Р. Барт // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX – XX вв. : Трактаты, статьи, эссе. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – 430 с.
3. Бехта І.А. Дискурс наратора в англомовній прозі / І.А. Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с.
4. Легкий М.З. Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / М.З. Легкий. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 1997. – 17 с.
5. Шмид В. Нарратология / В. Шмид. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.
6. Abbott H. Porter. The Cambridge Introduction to Narrative / H. Porter Abbott. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – 203 p.
7. Coste D. Narrative as Communication : [Theory and History of Literature, Volume 64] / D. Coste. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 1989. – 371 p.
8. Walsh R. Who Is the Narrator? / R. Walsh [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mrsdarcy.qwriting.qc.cuny.edu/files/2011/06/1773184.pdf>.
9. Palahniuk Ch. Fight Club / Ch. Palahniuk. – NYC : W.W. Norton & Company, 2005. – 218 p.

СПРЯМОВАНИЙ АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МОДЕЛЮВАННЯ АСОЦІАТИВНОГО ПОЛЯ КОНЦЕПТУ *GEFÄNGNIS*

У науковій розвідці здійснюється аналіз результатів спрямованого асоціативного експерименту, що проводився з метою виявлення й аналізу асоціативного комплексу образів в'язниці та простеження його стереотипізації у свідомості носіїв німецької мови. Обґрунтовується доцільність застосування методики асоціативного експерименту під час дослідження етнокультурних концептів. Описується мета та перебіг експерименту, результати якого уможливили моделювання й аналіз асоціативного поля концепту *GEFÄNGNIS* як елемента німецької етносвідомості.

Ключові слова: асоціативне поле, асоціація, концепт, реакція, слово-стимул.

Томнюк Л. Н. Направленный ассоциативный эксперимент как метод исследования и моделирования ассоциативного поля концепта *GEFÄNGNIS*. – Статья.

В статье осуществляется анализ результатов направленного ассоциативного эксперимента, который проводился с целью выявления и анализа ассоциативного комплекса образов тюрьмы и прослеживания его стереотипизации в сознании носителей немецкого языка. Аргументируется целесообразность применения методики ассоциативного эксперимента при исследовании этнокультурных концептов. Описывается цель и ход эксперимента, результаты которого позволили осуществить моделирование и анализ ассоциативного поля концепта *GEFÄNGNIS* как элемента этнического сознания немцев.

Ключевые слова: ассоциативное поле, ассоциация, концепт, реакция, слово-стимул.

Tomniuk L. N. Directed associative experiment as the method of research and modeling of the associative field of concept *GEFÄNGNIS*. – Article.

The scientific research deals with the directed associative experiment analysis in order to reveal and analyze the associative complex of prison images and study its stereotyping in native German language speakers' consciousness. The investigation examines the feasibility of the associative experiment methodology during the ethnocultural concepts research. The description of the aim, course and results of the experiment gives the possibility to model and analyze the associative field of the concept *GEFÄNGNIS* as an element of German ethnic consciousness.

Key words: associative field, association, concept, reaction, stimulus word.

Постановка проблеми. У процесі концептуального аналізу поза увагою дослідника іноді можуть залишитися деякі вербалізатори досліджуваного концепту, що зумовлюється безперервною еволюцією мови, неможливістю фіксування всіх змін (розширення чи звуження) прямого та переносного значення окремого слова в лексикографічних джерелах. Тому під час дослідження лінгвокультурних концептів слід пам'ятати, що концепт є багаторівневим ментальним комплексом, який (крім смислового значення) охоплює також ставлення людини до позначуваного об'єкта дійсності, його оцінку та весь спектр пов'язаних із ним асоціацій [2, с. 55].

Американський психолог і психотерапевт Вірджинія Сатір відстоює позицію, що допоки слова не викличуть «картинку» в нашій свідомості, вони не мають енергії [9]. Тобто асоціація – це свого роду мисленнєва реакція на сприйняте слово-стимул, це зображення, яке вимальовує наша свідомість у процесі розумово-мовленнєвої діяльності.

Важливість дослідження асоціативного поля етнокультурного концепту зумовлена тим, що кожний народ трактує те чи інше поняття по-різному, наділяє його особливим значенням і змістом, у якому відображаються цінності й традиції, специфіка його культури та світогляду, тобто у формуванні мовної картини світу активну участь бере поле асоціацій, що є специфічною когнітивною структурою мовленнєвої свідомості. Саме сукупність отриманих асоціацій на слово-стимул

дає змогу судити про психологічну структуру значення вихідного слова як про комплексне явище, що характеризується низкою параметрів, у числі яких простежується наявність деякого емоційного навантаження [1, с. 210]. Тому вважаємо за доцільне застосування методики асоціативного експерименту для дослідження, моделювання й аналізу асоціативного поля концепту *GEFÄNGNIS* як елемента німецької етносвідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує низка наукових експериментів, але найвідомішими з них, безсумнівно, є психологічні експерименти. Вагомий внесок у становлення й успішний розвиток сучасних психологічних експериментальних досліджень ще в XVII ст. зробив англійський філософ і емпірист Френсіс Бекон (1561–1625 рр.). Його вважають «фундаментатором усієї сучасної експериментальної науки» [5, с. 80]. Під час оброблення емпіричних даних філософ надавав перевагу методу індукції [8, с. 14]. Слід згадати також, що перші асоціативні експерименти мали компаративний характер – експерименти проводилися переважно з душевнохворими людьми, асоціації-реакції яких порівнювали з асоціаціями-реакціями здорових респондентів [7, с. 8].

Людина утворює асоціації з дитинства, не знаючи, що це явище вже десятки років є предметом дослідження психологів і філософів. Завжди, коли людина чує ті чи інші слова, вона автоматично поєднує їх зі збереженим у голові змістом. У цьому й

полягає принцип утворення асоціацій. У науковий обіг термін «асоціація» ввів яскравий представник емпіризму, засновник британського асоціативізму Дж. Локк у 1698 р. [6, с. 43]. Слід зазначити, що асоціативізм став провідним теоретичним напрямом у психології якраз завдяки працям англійських філософів-емпіристів [4, с. 56].

Із метою виявлення й аналізу асоціативного комплексу образів в'язниці та простеження його стереотипізації у свідомості носіїв німецької мови був проведений асоціативний експеримент, результати якого допоможуть з'ясувати, яке місце посідає концепт GEFÄNGNIS в індивідуальній і національній свідомості німецькомовної спільноти, які знання про в'язницю як соціальний інститут мають представники німецької культури, які емоції та почуття викликає в них слово *в'язниця* і з чим вони її асоціюють. Такий аналіз допоможе визначити суспільну значущість в'язниці та соціальний статус в'язнів у німецькомовному просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для опису асоціативного поля лексеми *Gefängnis* обираємо методику спрямованого асоціативного експерименту, оскільки вважаємо, що, спрямувавши асоціації респондентів шляхом обмеження напрямів асоціювання, зможемо отримати ширший спектр релевантних вербальних реакцій, які сприятимуть досягненню дослідницької мети.

Постановка конкретних завдань перед респондентом передбачає отримання великого комплексу реакцій, аналіз яких дозволить «дослідити індивідуальні особливості й отримати доступ до образів у свідомості носіїв німецької культури» [3, с. 135], проаналізувати асоціативне поле лексеми *Gefängnis* як домінанти лінгвокультурного концепту GEFÄNGNIS.

До проведення експерименту були залучені німецькомовні респонденти різного віку (від 16 до 64 р.), професій, статі, місця проживання. За гендерною ознакою групи були майже рівні (234 жінки, 224 чоловіка). Спрямований лінгвопсихологічний експеримент проводився у формі анкетування протягом 2016 р. на території Австрії (Відень, Грац, Клагенфурт) – 45% респондентів – і Німеччини (Гайдельберг, Беве́рштедт, Мюнхен, Єна, Мюльхайм, Карлсруе, Нюрнберг, Дортмунд, Гамбург, Бедесбах) – 55% респондентів.

Учасники експерименту зазначали в анкеті загальні персональні дані (місце проживання, стать, вік, освіта, поле діяльності) і повинні були за 10 хвилин навести асоціації до 10 напрямів асоціювання («підстави для ув'язнення», «умови ув'язнення», «суспільний і соціальний статус в'язниці», «завдання та призначення в'язниці», «в'язничні будні», «стосунки між ув'язненими», «в'язнична субкультура», «в'язнична мова», «в'язнична валюта», «почуття й емоції»). Вибір

саме таких напрямів асоціювання продиктований результатами проведеного компонентного аналізу лексеми *Gefängnis* і, на нашу думку, дозволить отримати об'єктивні та чіткі уявлення про в'язницю, закарбовані у свідомості носіїв німецької мови, а також визначити рівень їх обізнаності у сфері тюрмознавства, що уможливить визначення статусу та значення в'язниці в житті окремого індивіда та німецького суспільства загалом.

Усього було роздано 1000 анкет, з яких респондентами було заповнено 458 (45,8%). 54,2% потенційних респондентів, дізнавшись тему асоціативного експерименту, відмовилися взяти участь в анкетуванні. Беручи до уваги вікові характеристики та поле діяльності, було встановлено, що серед респондентів – 23 учні, 325 студентів і 110 працевлаштованих осіб.

Отримано 4580 реакцій, із них вербальних – 3710, нульових – 870 (183 реакції від чоловіків, 687 – від жінок).

Ознайомившись із наявними в психолінгвістиці можливостями класифікацій словесних асоціацій, які трапляються в працях Аристотеля, М.В. Крушевського, О.О. Леонтьєва, Дж. Міллера, І.Г. Овчиннікової, Ч. Осгуда, Ф. де Соссюра, Д.І. Терехової, О.М. Шахнаровича та ін., здійснимо аналіз отриманих асоціацій за типами.

Семантичні асоціації:

1) абстрактні: *Hoffnung / Niederlage / Kernzweiflung / Rache / Leid / Gerechtigkeit / Einsamkeit / Gewalt / Vorurteil / Aggression / Resignation / Unsicherheit / Ziellosigkeit / Druck / Kummer / Schmerz / Mitleid ma in.;*

2) конкретні: *Arbeit / Sport / Dienst / Geste / Mimik / Diebstahl / Zigaretten / Schokolade / Geld / Tabak / Drogen / Essen / Kippe / Bildung ma in.;*

3) парадигматичні: *Verwahrung, Kontrolle / lernen, schützen, helfen / Eingliederung in die Gesellschaft, Arbeitsverhältnis nach der Haft, geregelter Arbeitsalltag, geregeltes Leben / Mord, Totschlag, Drogenhandel, Schmuggel, Steuerhinterziehung / Hölle, Folter / Privatsphäre, Beschäftigungsmöglichkeiten, Sport, Ausbildung / niedrig, negativ, besetzt/alles verloren, ein Neuanfang, keine Akzeptanz / Hierarchie, Verbindungen, Gruppe / Aggression, Angst / Kumpels, Zusammenhaltung / Schlägereien, Kämpfe, Streit / Unterstützung, Freundschaft, Akzeptanz / Aggression, Gefahr, Prügeleien / Toilette, kein Handy / untere Schicht, Abrutsch, Verachtung, Ausgrenzung / geächtet, niedrig, von oben herab / langweilig, traurig / essen, trinken, schlafen, aufs Klo gehen / eintönig, streng, geregelt / arbeiten, essen, schlafen ma in.*

4) синтагматичні: *System zur Bestrafung und geplantes Freiheitsentzug / Isolierung von der Gesellschaft / Bildung aus Sicherheitsgründen der Bevölkerung des Staates / Verbesserung der Welt / Schutz der Bevölkerung vor Verbrechen / zu wenig*

Raum in den Gefängniszellen / eine einzelne Zelle mit Bett und Klo / der Mensch in voller Isolation / Menschen aus armen Regionen / eigene Institution mit Regeln und Gesetzen / Kampf ums Leben / reglementierte Abläufe (standardisiert und bürokratisch festgelegt) / harte Arbeit / Suche nach Bestätigung / Reintegration durch begleitende Maßnahmen im Gefängnis / Vorbereitung auf Reintegration / Subkultur von Gaunern / Identifikation mit dieser Kultur / Gegenpol: «Eigene Welt» / Rollenverteilung nach eigenen Regeln / Gesetz des Stärkeren / Ablehnung der Gesellschaft / Schutz der Gesellschaft / gesetzwidrige Handlung / Sicherheit der Gesellschaft / geheime Sprache ma in.;

5) предикативні: *«absitzen» der Haft / Rechteschützen und das Gesetz / Räuber einfangen (auch Mörder) / Mörder hinter Gitter bringen / die «Bösen» nicht ins Volk lassen / die Straftäter isolieren / Sicherheit garantieren / Schuldige strafen / die Bevölkerung vor den Gefährlichen schützen / Depression ins Leben rufen / alle sollen überwacht werden / werden schlimm behandelt / Menschenbedürfnisse erfüllen / in der Zelle sitzen / mit Verwandten per Telefon kommunizieren / schlafen / träumen / aufwachen / auf dem Metallbett liegen / den ganzen Respekt verloren / arbeiten / mit Verwandten kommunizieren / etwas zu sich nehmen / Angst vor Gesetzesverstoße haben / das Gesetz schützen / Straftäter isolieren / Kriminalität vernichten / eine Haftstrafe verbüßen ma in.;*

6) порівняльні: *Gruppierung wie im normalen Leben: Skala an Möglichkeiten / werden wie*

Abschaum behandelt / wie die Jugendsprache / Tätowierungen wie Erkennungszeichen / Haft als Abschreckung / 100% schlimmer als 1-Sterne Hotel / verschieden, wie bei Straßenbanden.

Як засвідчують дані таблиці 1, під час експерименту респонденти найчастіше вдавалися до вибору прагматичних асоціацій, щоб охарактеризувати в'язницю. На нашу думку, це пояснюється тим, що людина під час взаємодії з навколишнім світом із метою отримання нових знань тяжіє до осмислення нового предмета дійсності через призму своїх почуттів, емоцій і вже накопиченого досвіду. Серед імпліцитних і експліцитних оцінних асоціацій чітко простежується домінування негативних асоціацій над позитивними, що свідчить про негативне ставлення носіїв німецької культури до інституту в'язниці та всього, що пов'язане з нею. Слід зауважити, що серед емотивних асоціацій теж переважають ті, які виражають негативні почуття й емоційні стани.

Вартим уваги є той факт, що серед проаналізованих асоціацій переважають парадигматичні, синтагматичні та предикативні асоціації, що виражені словосполученнями та складними синтаксичними конструкціями. Вибір складніших мовних одиниць сигналізує про низький рівень знань німців про сутність і призначення в'язниці, оскільки відсутність чітких вербальних асоціацій свідчить про те, що в'язниця є концептом, який належить до пасив-

Таблиця 1

Прагматичні асоціації (асоціації, які виражають емоційно-оцінну характеристику респондентами слова-стимулу):

1) оцінні асоціації (асоціації, в яких простежується ставлення респондента до слова-стимулу та його оцінка, виражені в більшості випадків атрибутивними словосполученнями та якісними прикметниками, рідше – іменниками):	а) імпліцитні:	б) експліцитні:
	– негативні:	– негативні:
	<i>rauer Umgangston / das schlimmste, was es unter den Status gibt / Konflikte und Gewalt / Menschen hassen sie / unheimliches Vorurteil / ein Ort, wo die «Bösen» sitzen / Prügeleien / Aggression / Psychopatten / eine isolierte Gesellschaft / Menschen ohne Hoffnung / Albtraum / Hölle / Ekel / Prügel ma in.</i>	<i>düster / grau / öde / grauenhaft / benebelt / hoffnungslos / Mörder / Vergewaltiger / Dieben / Mord / unerträglich / alles traurig / negativ / isoliert / kalt, gleichgültig und brutal / traurig / schlechtes Essen / routiniert / miserabel / verstoßen / niedrig / Gefangener: unter der Gürtellinie / schwarz-weiß ma in.</i>
	– нейтральні	– нейтральні
	<i>ein Platz, wo Verbrecher isoliert sind / ohne Veränderungen / nichts Besonderes</i>	<i>monoton / nicht abwechslungsreich / repetitiv / eine Wiederholung (ewige) / nichts öde / normal</i>
		– експресивні
		<i>Erwachsenenversion der «stillen Ecke» / Jäger und Beute / brocken heaven</i>
2) емотивні асоціації (почуття й емоційні стани, що викликані словом-стимулом, репрезентовані іменниками та дієприкметниками):	а) почуття:	а) почуття:
	<i>Hass / Wut / Trauer / Selbsthass / Ärger / Sehnsucht / Respekt / / unterschwellige Aggression / Langweile / Angst / Scham / Farbenfrohlosigkeit</i>	<i>Enttäuschung / Frustration / Einsamkeit / Bereuen / Entmutigung / Trostlosigkeit / Bedauern / Stress / niedergeschlagen / verbittert / verzweifelt / gleichgültig / Depression / Verzweiflung</i>
3) інші ментальні структури (асоціації, вербалізовані складними синтаксичними конструкціями, – поширеними словосполученнями та реченнями).		

ної зони у свідомості німців, і в повсякденному житті в процесі мовленнєво-розумової діяльності вони фактично не стикаються з явищами та предметами, через ототожнення в'язниці з якими вони могли б акумулювати нові знання про в'язницю як суспільний інститут. Отже, у німецькому суспільстві в'язниця є закритою системою із власним механізмом управління, окремим мікросуспільством, яке функціонує поза межами цілого суспільства, має своїх «громадян», свої закони, завдання та функції, до яких не мають доступу та відношення законослухняні громадяни. Усе, з чим людина не стикається в повсякденному житті, є для неї новим і непізнаним. Тому під час проведення експерименту в усіх респондентів виникали труднощі з більшістю напрямків асоціювання, що свідчить про їхню необізнаність у цій сфері через відсутність доступного та відкритого джерела, з якого вони б могли черпати нові знання про в'язницю. А якщо фонові знання про той чи інший предмет дійсності в людини відсутні, під час розмови в неї виникають труднощі, і вона намагається пояснити й описати його через інші предмети дійсності, які вже стали досвідом, упорядковуючи та вербалізуючи при цьому свої думки й необхідну інформацію в певній формі з певним змістом, тобто через використання в мовленні складних ментальних структур, у яких відображається спосіб індивідуального та колективного мислення.

Отже, методу спрямованого асоціативного експерименту в лінгвістичних дослідженнях відводиться особливе місце, оскільки результати його застосування доводять, що те, що відбувається під час асоціативного експерименту, також має місце в кожній розмові між двома людьми – та чи інша одиниця свідомості виступає на передній план, тим самим ускладнюючи або взагалі унеможливаючи вольову інтенцію мовця. Можна стверджувати, що активний комплекс асоціацій миттєво переносить нас у стан неволі, примусового мислення та дій. Тому вважаємо методику спрямованого асоціативного експерименту ефективнішою за вільний експеримент, оскільки таким шляхом удалося відкрити ширший доступ до ментального лексикону німецькомовних осіб і отримати значну кількість не лише вербальних, а й нульових реакцій, результат аналізу яких відкривачення в'язниці очима окремого представника німецької етноспільноти та нації загалом і проллє світло на справжнє ставлення німецького суспільства до в'язниці та в'язнів, що допоможе знайти відповідь на одне з найскладніших суспільних питань – як збільшити відсоток успішної реінтеграції в суспільство людини, за плечима якої відбування покарання в місцях позбавлення волі.

У наступному дослідженні буде здійснений аналіз отриманих у результаті проведеного спрямованого асоціативного експерименту реакцій респондентів і опис гендерних особливостей концепту GEFÄNGNIS у німецькій етносвідомості.

Література

1. Горошко Е.И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента / Е.И. Горошко. – М. : Изд. группа «РА-Каравелла», 2001. – С. 200–320.
2. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику : [учеб. пособие] / В.А. Маслова. – М. : Флинта ; Наука, 2011. – 295 с.
3. Осовська І.М. Сучасний німецькомовний сімейний дискурс: ментальний і вербальний ресурс : [монографія] / І.М. Осовська. – Чернівці : РОДОВІД, 2013. – 402 с.
4. Asanger R. Der Brockhaus Psychologie: Fühlen, Denken und Verhalten verstehen / R. Asanger, T. Bliesener ; hrsg. von der Lexikonredaktion des Verlags F. Brockhaus. – Mannheim : Brockhaus, 2009. – 703 S.
5. Černý J. Dějiny lingvistiky / J. Černý. – Olomouc : Votobia, 1996. – 517 s.
6. Janíková V. Osvojování cizojazyčné slovní zásoby / V. Janíková. – Brno : Masarykova univerzita, 2005. – 184 s.
7. Kast V. Die Tiefenpsychologie nach C.G.Jung / V. Kast. – Ostfildern : Patmos Verlag, 2014. – 128 S.
8. Paulík K. Psychologie sportu / K. Paulík. – Ostrava : Filozofická fakulta, Ostravská univerzita, 2006. – 156 s.
9. SASSERLONE.DE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zeit.de/index>. <http://www.sasserlone.de/autor/101/virginia.satir/>.

УДК 821:111-3

Філатова О. О.

НОМИНАТИВНИЙ АСПЕКТ ПОЗНАЧЕННЯ ОДЯГУ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена розгляду різних типів номінацій, які використовуються для позначення того чи іншого елемента одягу в англomовному дискурсі. У роботі аналізуються як прості, так і деривативні номінації, досліджуються можливі класифікації номінативних одиниць.

Ключові слова: номінація, невербальна комунікація, оцінка.

Філатова Е. А. Номинативный аспект обозначения одежды в англоязычном художественном дискурсе. – Статья. Статья посвящена рассмотрению разных типов номинаций, которые используются для обозначения того или иного элемента одежды в англоязычном дискурсе. В работе анализируются как простые, так и деривативные номинации, исследуются возможные классификации номинативных единиц.

Ключевые слова: номинация, невербальная коммуникация, оценка.

Filatova O. O. Nominative aspect of clothes nomination in the English fiction. – Article.

The article deals with the investigation of different nominating types for different elements of clothes in the English discourse. The article investigates simple as well as derivative nominations, possible classifications of nominative units.

Key words: nomination, non-verbal communication, evaluation.

Комунікація відіграє найважливішу роль у нашому житті, без неї ми навряд чи змогли б назвати людину соціальною істотою. Іншими словами, комунікація – це те, із чим ми стикаємося кожного дня, незважаючи на те, якою мовою розмовляємо.

Інформація, яку співрозмовник отримує від нас, включає не тільки слова, так званий вербальний канал. Інший канал є невербальним, під яким розуміють процес комунікації, що здійснюється через відправлення й одержання певних знаків. Він включає жести, мову тіла чи поставу, вираз обличчя та контакт очей, зачіску, символи й інфографіку, просодіку, паралінгвістику, емоції й об'єкту комунікацію, тобто артефакти [8; 9].

Використовуючи артефакти як узагальнюючий термін для косметики, одягу, аксесуарів та інших речей, які люди використовують для самоприкрашення, ми вважаємо їх частиною невербальної комунікації. Різні науковці, досліджуючи подібну проблематику, вважають артефакти «специфічною групою матеріальних об'єктів, які не належать до предметів першої необхідності» [1, с. 73], «універсальною мовою» (“universal tongue”) [11, с. 4], «фізичними об'єктами, які є елементами мови та відіграють ключову роль у взаємовідносинах індивідів і колективів» [12, с. 94].

Наведені вище визначення артефактів дають підставу стверджувати, що вибір того чи іншого предмета одягу тісно пов'язаний із самоідентифікацією, виразом власного настрою та приналежності до певної соціальної групи. Саме тому зовнішнє позначення персонажа в цілому й позначення елементів одягу зокрема займає ключове місце в будь-якому художньому творі. Детекція одягу – фрагмент дискурсу, який містить лінгвальне позначення одягу (номінативна одиниця) і його формально-стилістичні, естетико-оцінні властивості (детектор) [4, с. 8].

Одяг як ключовий компонент невербальної комунікації завжди привертав увагу науковців.

Так, позначення одягу досліджувалося з погляду модних тенденцій [3], як компонент портретного зображення персонажа в художньому дискурсі [7]. Ця стаття представляє детальний розгляд саме номінативних типів на позначення одягу та його елементів у класичному й сучасному художньому дискурсі, що й зумовлює **актуальність роботи. Метою** статті є проаналізувати номінативні одиниці, які використовуються для позначення одягу та його елементів в англomовному художньому дискурсі, що може бути реалізоване через виконання таких **завдань:** вивчити приклади найменування предметів одягу та його компонентів в англomовному художньому дискурсі, класифікувати номінативні одиниці, виокремити найбільш популярні механізми позначення.

Традиційно номінативною одиницею вважають слово та словосполучення [2, с. 6; 5, с. 11]. Відповідно до класифікації 3.3. Чанишева, номінація також може бути синтетичною (тобто такою, яка передається одним словом), і аналітичною, ускладненою (яка за своєю суттю є декількаслівним найменуванням) [10].

Проаналізувавши різні англomовні художні твори, класичні та сучасні, ми дійшли висновку, що найбільш типовими способами позначення невербального компоненту «одяг» є однослівна номінація, номінація та детекція, номінація й оцінка (рис. 1).

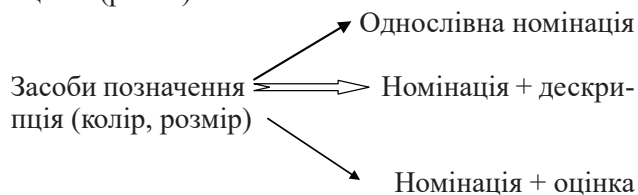

Рис. 1. Способи позначення невербального компонента «одяг»

Однослівна номінація є найбільш часто вживаною формою позначення одягу як в усному, так і в письмовому мовленні. Вона зручна та швидка й використовується тоді, коли автор не бажає надавати тому чи іншому предмету одягу додаткових функцій. Прикладами використання одного слова для позначення одягу можуть стати такі уривки з художніх текстів:

1. "Look here, I have bought this bonnet" (13, с. 222).
2. "Then when we finally persuaded her, she went back to the shop and chose a new bonnet for a visit" (16, с. 18).
3. "He was wearing a blazer and slacks and looked very handsome" (18, с. 308).
4. "She threw the note away after glancing at it, and packed up the things he had left there. There weren't many, toiletries, some jeans, underwear, shirts, a pair of Nikes, flip-flops, and loafers" (18, с. 250).
5. "The men were wearing tuxedos" (18, с. 360).
6. "I always remember my mother coming down those stairs in beautiful evening gowns, with all her jewels and furs, and my father waiting at the bottom of the staircase in his tailcoat and top hat, smiling as he looked up at her" (18, с. 233).

Дескрипція – це процес зображення, специфікація будь-чого. Це надання визначення, презентації або пояснення речі, процесу чи явища. У письмовому дискурсі дескрипція є не тільки описом предметів одягу як таких, що включає надання найбільш важливих характеристик, а й складання психологічного портрету людини, яка обирає ту чи іншу деталь гардеробу. Відповідно до природи одягу, можна виділити найбільш важливі характеристики тієї чи іншої речі: довжина, колір, матеріал і розмір (рис. 2).

Рис. 2. Характеристики речей

Усі ці чотири основні характеристики мають свої підгрупи. Так, відповідно до довжини, предмет одягу може бути довгим (long), середньої довжини (midi) і коротким (short). Наприклад:

1. "However, your coming just at this time is the greatest of comforts, and I am very glad to hear what you tell us of long sleeves" (13, с. 152).
2. "Tom and George were standing side by side, and all heads turned as Sarah came slowly down the stairs in a long white dress" (18, с. 383).
3. "<...> Also asked me if I got anything nice for Christmas in rather flirty way/ Think might wear short black skirt tomorrow" (15, с. 19).

Оскільки значна частина інформації сприймається людиною через канал зору, **колір** є надзви-

чайно важливою характеристикою, адже дає змогу відчувати настрій персонажа, риси його характеру. Колір – це поняття, яке широко використовується в психології (хромотерапія, хроمودіагностика). Із погляду психології, а точніше результатів, які отримують психологи, проводячи той чи інший тест для діагностики характеру, темпераменту чи настрою, потрібно спиратися на певні конотації кольорів (К.С. Маслак), які наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Конотації кольорів

Червоний колір	збудливий, гарячий, енергійний, життєрадісний
Жовтогарячий	яскравий, викликає радість, покращує настрій
Жовтий	дарує гарний настрій, викликає щастя, оптимізм
Зелений	є ознакою успіху, щедрості
Блакитний	легкий, свіжий, небесний
Синій	холодний, спокійний, благородний
Фіолетовий	виражає спокій, також вважається кольором смутку та скорботи
Коричневий	теплий, гармонійний; створює спокійний настрій
Сірий	холодний, спокійний, відсторонений
Білий	легкий, вільний, символ чистоти та рівноваги
Чорний	суворий, зібраний, елегантний

Використавши той чи інший колір для позначення предмета одягу, автор або передає внутрішній стан персонажа (адже вибір кольору впливає з нашого емоційного стану), або прагне викликати відповідні почуття в читача. Прикладами використання назв кольорів із позначенням предметів одягу можуть стати **такі уривки**:

1. "He finally walked in at seven-thirty, in blue jeans and a black turtleneck that made him look sexier than ever" (18, с. 65)
2. "At the last minute, they had decided to make the wedding black tie" (18, с. 360).

3. "Her hair was a short platinum cap, her clothes an eclectic post-hippie blend of colours and styles that somehow worked admirably on her" (14, с. 15).

На противагу базовим кольорам є так звані вторинні назви кольору, які утворюються за допомогою таких засобів:

- 1) **асоціативна номінація**, зокрема асоціація з:
 - **родом діяльності**:
A. "She was wearing a neat navy blue suit, which was the kind of thing she always wore when she visited him" (18, с. 6).
 - B. "He looked classically American with his blazer and khaki pants..." (18, с. 105);
 - **напоєм**:

"She had found the perfect dress in a color they called *champagne*" (18, с. 354);

2) розширення значень прикметників:

– "I saw it in a magazine with *gold shoes*" (18, с. 259);

– "She came out in her pale gold and champagne-colored evening gown with *gold high-heeled shoes*" (18, с. 361).

Наступною характеристикою предметів одягу, яку часто зазначають у зовнішній характеристиці персонажа, є матеріал. Основними матеріалами, з яких виготовляють одяг, є тканина (бавовна, льон, вовна, шовк, синтетичні волокна), хутро, шкіра. Наприклад:

1. "The girl's letters were rather different – all about wedding clothes, and a white *silk* dress she desperately wanted" (16, с. 24).

2. "She had given him several *cashmere throws* to keep him warm" (18, с. 6).

3. "A *leather jacket* he left there for weekends" (18, с. 250).

Останнім, але не менш важливим параметром для зображення одягу є **розмір**, який може бути об'єктивно великим або маленьким, суб'єктивно відповідним чи невідповідним (типу фігури або загальному образу). Наприклад:

"It was a size bigger than she would have liked, but she looked exquisite" (18, с. 383).

Зображуючи персонажа, автор завжди прагне вмістити в опис якомога більше інформації, зробити його комплексним, наблизити до реального сприйняття. Для цього використовують метод поєднання декількох характеристик в одному описі. Наприклад:

1) колір + матеріал:

– "She left him a stack of new books, some music to listen to, and a pair of *black satin pajamas* that seemed to amuse him" (18, с. 6);

– "Sarah was wearing a new brown velvet suit she had bought herself as a gift, to celebrate her windfall from Stanley" (18, с. 149);

– "Sarah realized then that she had to get one herself. This time she chose a dark green velvet" (18, с. 354);

2) колір + довжина:

– "Also asked me if I got anything nice for Christmas in rather flirty way/ Think might wear *short black skirt* tomorrow" (15, с. 19);

– "– Mum. It's my first day at work today. I'm really nervous.

– Oh, my godfathers, darling! What are you going to wear?

– My *short black skirt and a T-shirt*" (15, с. 208);

– "Tom and George were standing side by side, and all heads turned as Sarah came slowly down the stairs in a *long white dress*" (18, с. 383);

3) колір + матеріал:

– "She'd dressed exactly right for the occasion in the outfit her talented stylist had picked out for her – a *black cotton sundress* with a wide scarlet piping

at the bodice and a scatter of free-form tan and brown leaves tumbling down the short, narrow skirt" (17, с. 21);

4) колір + матеріал + довжина:

"Audrey found an off-white satin cocktail dress with crystal beads on the hem, cuffs, and neck. (An implicit meaning of length as cocktail dresses are always midi in length)" (18, с. 331).

Часто в описі річ передається лише назвою матеріалу, з якого вона виготовлена: "I always remember my mother coming down those stairs in beautiful evening gowns, with all her jewels and *furs*, and my father waiting at the bottom of the staircase in his tailcoat and top hat, smiling as he looked up at her" (18, с. 233).

Іще одним типом позначення предметів одягу (відповідно до рис. 1) є номінація + оцінка, тобто називання предмета з наданням йому оцінної характеристики. Під оцінкою розуміють позначення якості, важливості. Прикладами використання цього типу представлення предметів одягу в англomовному дискурсі можуть бути такі уривки:

1. "Or, in other words, you are determined to have him. He is rich, to be sure, and you may have more *fine clothes* and fine carriages than Jane. But will they make you happy?" (13, с. 367).

2. "She was wearing a pretty silk dress in a deep turquoise, and high-heeled black suede shoes, with *beautiful turquoise earrings* and a matching ring" (18, с. 147).

3. "I always remember my mother coming down those stairs in *beautiful evening gowns*, with all her jewels and furs, and my father waiting at the bottom of the staircase in his tailcoat and top hat, smiling as he looked up at her. *She was so wonderful to look at*" (18, с. 233).

4. "She bought him presents – a new CD he had to hear; gourmet chocolates that were the best ever; *funny T-shirts* he never wore" (17, с. 47).

Беручи до уваги той факт, що зазвичай засобом оцінки тієї чи іншої речі є прикметники, їх можна поділити на дві основні групи:

1) прикметники з інгерентним значенням «красивий»: *fine clothes*, a *pretty silk dress*, *beautiful turquoise earrings*; слова із загальним значенням оптимальності та доцільності – *matching handbag*;

2) прикметники з адгерентним оцінним значенням. Такі прикметники мають позитивну конотацію в межах системи цінностей, пов'язаних із модою. Наприклад, у словосполученні *gold high-heeled shoes*, прикметник *high-heeled* сприймається як такий, що має позитивну конотацію, якщо таке взуття в моді.

Провівши детальний аналіз механізмів позначення одягу та його компонентів в англomовному художньому дискурсі, ми дійшли висновку, що позначення одягу персонажа – це найбільш дієвий засіб, який використовують автори для зображення персонажа, адже це дає змогу відчу-

ти емоційний стан і сформуванню власне ставлення. Найбільш частим способом (82%) позначення одягу є використання декількаслівних номінацій, поєднання інформації про колір, матеріал, довжину того чи іншого елемента одягу. Перспективами подальших досліджень у сфері позначення одягу в англійському дискурсі можна назвати прагма-

тичний аспект. Велика кількість проаналізованих одиниць одягу в художньому дискурсі, а також численні наукові роботи сучасних і закордонних авторів, присвячені цій темі, дають підстави стверджувати, що одяг несе не лише суто номінативну, але й прагматичну, оцінну функції, створює загальний образ людини.

Література

1. Галицька Є.А. Назви парфумерно-косметичних товарів як номінативно-інформаційний структурний каркас / Є.А. Галицька // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Вип. 24. – К., 2013. – С. 73–89.
2. Жаботинская С.А. Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов / С.А. Жаботинская // Вісник ХНУ, № 928. – 2010. – С. 6–20.
3. Коваленко Г.М. Англійська лексика моди XX – XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – «Германські мови» / Г.М. Коваленко. – К., 2005. – 20 с.
4. Кокоза Г.А. Опис одягу в дискурсивно-прагматичному аспекті (на матеріалі сучасної англійської публіцистики) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04 – «Германські мови» / Г.А. Кокоза ; Київський нац. лінгв. ун-т. – К., 2011. – 20 с.
5. Левицкий А.Э. Функциональная переориентация номинативных единиц современного английского языка : [монография] / А.Э. Левицкий. – Житомир : Редакционно-издательский отдел ЖГПУ, 2001. – 168 с.
6. Маслак К.С. Коннотация цветообозначения в английских и русских пословицах / К.С. Маслак, А.А. Егурова // Гуманитарные научные исследования. – 2014. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://human.snauka.ru/2014/06/7170>.
7. Мусурівська О.В. Лексичні особливості портретних описів у сучасному англійському дискурсі / О.В. Мусурівська, А.С. Присакару // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. 2016. – № 22. – С. 122–124.
8. Сєрякова І.І. Соматикон англійських дискурсивних практик : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І.І. Сєрякова. – К., 2012. – 32 с.
9. Солощук Л.В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації в сучасному англійському дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л.В. Солощук. – К., 2009. – 42 с.
10. Чанышев З.З. Некоторые особенности однословных инесколькословных номинаций / З.З. Чанышев // Типология номинаций современного английского языка. – Уфа, 1985. – С. 36–41.
11. Lurie A. The language of clothes / A. Lurie. – New York : Random House, 1981. – 272 p.
12. Pratt M. Symbols as a language of organizational relationships / M. Pratt, A.Rafaeli // Research in Organizational Behavior. – 2001. – Vol. 23. – P. 93–133.

Джерела ілюстративного матеріалу

13. Austen J. Pride and Prejudice/ J. Austen. – Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1961. – 388 p.
14. Burford P. Too Darn Hot / P. Burford. – N.Y. : Kensington Publishing Corp., 2000. – 172 p.
15. Fielding H. Bridget Jones's diary / H. Fielding. – London : Picador, 1998. – 310 p.
16. Gaskell E. Cranford / E. Gaskell, Retold by K. Mattock. – Spain : Oxford University Press, 2000. – 88 p.
17. Phillips S. What I did for love/ S. Phillips. – N.Y. : Harper Collins Publishers, 2009. – 410 p.
18. Steel D. The House / D. Steel. – N.Y. : A Division of Random House. Inc., 2006. – 404 p.

Frumkina A. L.

**BUNDESDEUTSCHER MASSENMEDIALER DISKURS
AUS PHONOSTILISTISCHER SICHT**

The article focuses on the problem of studying functional style variability in spoken language in the modern German television discourse under the phonostylistical variety on the basis of read-aloud and prepared speech, which are presented by the most popular German shows, talk-shows, television news releases of the German public service television (ARD, ZDF, Deutsche Welle).
Key words: functional style, phonostylistical, variability, discourse, spoken language, mass media, German, moderator, glottal stop, vowel's stops.

Фрумкіна А. Л. Фоностилїстичний аспект федеративно-німецького теледискурсу. – Стаття.

Статтю присвячено проблемі вивчення варіативності звучного мовлення в сучасному федеративно-німецькому теледискурсі в умовах фоностилїстичного варіювання на матеріалі підготовленого читання та підготовлене говоріння дикторів та модераторів суспільно-правового телебачення Німеччини (канали ARD, ZDF, DW-tv).

Ключові слова: функціональний стиль, варіативність, дискурс, підготовлене читання, підготовлене говоріння, диктор, модератор, глотальний приступ, приступи голосного.

Фрумкина А. Л. Фоностилїстический аспект федеративно-немецкого теледискурса. – Статья.

Статья посвящена проблеме вариативности звучащей речи в современном федеративно-немецком теледискурсе в условиях фоностилїстической вариативности на материале подготовленного чтения и подготовленного говорения дикторов и модераторов общественно-правового телевидения Германии (каналы ARD, ZDF, DW-tv).

Ключевые слова: функциональный стиль, вариативность, дискурс, подготовленное чтение, подготовленное говорение, диктор, модератор, глотальный приступ, приступы гласных.

In der gegenwärtigen Phase der Sprach- und Medienwissenschaftsentwicklung, immer mehr Forscher bestimmen Mediensprache/Mediendiskurs als einen eigenen unabhängigen Sprachstil, denn Sprecher und Moderatoren bemühen sich der Kodifikation zu folgen und gleichzeitig aber gesprochen-sprachliche Elemente zu verwenden, die ihn/sie den Zuschauer/Zuhörer näher und bekannter machen. Dieser unabhängige Stil sollte von einer Seite auf Orthoepie orientiert sein, und auf der anderen Seite – sollte er Umgangssprachliche Elemente erhalten. Die Popularität des Fernsehens als Phänomen des kulturellen Lebens ist untrennbar mit Alltag und Entwicklung moderner Menschen auch mit Fernsehen und selbstverständlich mit Mediendiskurs sehr eng verbunden.

Das **Objekt** unserer Studie ist die gesprochene Sprache der Standardvarietät der Bundesrepublik Deutschland auf verschiedenen phonostilistischen Ebenen: von der vorgelesenen Sprache / Nachrichtenlesungen bis memoriertem und freiproduzierendem Sprechen. Den **Gegenstand** der Untersuchung bilden Standardvarietäten der Realisation des Glottisschlag-einsatzes und seiner Varianten in der Sprechrealität.

Das **Ziel** des vorliegenden Artikels ist es die lautliche Seite des massenmedialen Diskurses in der phonostilistischen Variabilität zu analysieren.

Persuasive Auswirkungen der Mediendiskurs an die alltägliche Sprache steht außer Zweifel [2]. Alles, was in der entspannten Alltagssprache verwendet wird, ist heutzutage auch im Bereich der Massenmedien erlaubt. Es wäre primitiv, oraler Medienkommunikation den Sprachnormdiktatstatus zu verleihen, aber noch primitiver würde es ihre (Medienkommunikation) Möglichkeiten bei Entstehung und Ausbreitung des Stereotyps zu unterschätzen. Mithilfe diesen Stereoty-

pen ist es klarer woran sollte und könnte sich Sprachpraxis in der modernen Gesellschaft orientieren und was müsste sie als Vorbild nehmen. Deswegen sollen Linguisten und Sprachkulturforscher mit großer Aufmerksamkeit Medientexte: Radio- und Fernsichtexte zu untersuchen, wie die in gewissem Sinne alle Funktionen und Elemente der modernen, überregionalen Alltagssprache konzentriert haben [8, 74].

Medientexte dienen zunehmend als Grundlage für die Beschreibung des aktuellen Sprachzustandes, weil die Sprachrealität und die dem modernen Sprachgebrauch charakteristischen Prozesse darin am schnellsten widerspiegelt und fixiert sind.

Die Massenmedienstruktur und der Massenmedieninhalt sind im Rahmen einer Vielzahl von Schulen und Richtungen untersucht: aus der Perspektive der Sozio-, Psycholinguistik, Pragmatik, Semiotik, der funktionellen Stilistik, Diskursanalyse, Inhaltsanalyse, kognitive Linguistik, sowie im Rahmen solcher relativ neuen Bereiche wie «critical linguistics» und Sprachkulturologie.

Mithilfe Radio, Fernsehen und Filme steht die gesprochene Sprache Empfängern auch in den entlegensten ländlichen Gebieten zur Verfügung und zeigt damit Standardaussprache. In diesem Zusammenhang ist auch die Aufmerksamkeit auf die deutschsprachige Standardaussprache verschärft, die nach deutschen Phonetikern Gerhard Meinhold, Beate Rues und Eva-Maria Krech heterogen ist und durch mehrere nationale Standardvarietäten des Deutschen in Deutschland, Österreich und in der deutschsprachigen Schweiz charakterisiert ist [13; 14; 15, 288; 17; 18; 20, 234]

Standardvarietät der Bundesrepublik Deutschland wird vor allem durch elektronische Medien verbreitet und besitzt hohes Prestige [13, 6]. Sie ist durch das

Vorhandensein von mehreren phonetischen Formen und Varianten charakterisiert. Diese Variabilität der sprachlichen Norm ist mit phonostilistischen Ebenen der deutschen Standardaussprache eng verbunden, die in verschiedenen Anwendungsbereichen in unterschiedlicher Weise und nicht immer vollständig umgesetzt wird, zum Beispiel in öffentlichen oder privaten, äußerst oder weniger formellen Situationen bei *reproduzierendem, memoriertem frei produzierendem Sprechen, oder bei der Spontansprache*. Als das wichtigste und bedeutendste phonetische Merkmal der bundesdeutschen Standardvarietät kann man Glottisschlageinsatz bezeichnen, der der deutschen Sprache einzigartigen Klang verleiht und auch distinktive Funktion spielt z. B. *Schiffahrt – Schiff/art, Bergkaffee – Berg/affe, Bettdecke – Bett/ecke, Bilderfolge – Bild/erfolge, verreisen – ver/eisen*. Glottisschlageinsatz ist der volle Stimmritzenverschluss, Glottalisierung (engl. cracky voice) und nahtloser Übergang sind seine Varianten und unterscheiden sich durch den Grad des Verschlusses.

Mediensprache und nicht die Bühnenaussprache beeinflusst heutzutage die Sprachnorm. Medien sind die wichtigste Quelle für die Entwicklung und Verbreitung der Norm; sie steuern tatsächlich die Sprachnorm, wobei sie das besondere Gewicht auf einige Elemente legen und den Wert des anderen unterschätzen [3, 34]. Medientext – ist nicht nur die Realisierung von kommunikativen und kognitiven Sprachfunktionen, sondern auch ein Kulturkode, wirksamer Mechanismus der Stereotypensuggestion. Im Deutschen Aussprache Wörterbuch wird Standardaussprache als eine Form der Standardvarietät in der Bundesrepublik Deutschland charakterisiert und besitzt geographisch und sozial den großen Wert, ist hauptsächlich durch elektronische Medien verbreitet. Diese Sprache besitzt wie oben gesagt wurde hohes Prestige, weil sie in der ersten Linie, in formellen Situationen nicht nur verwendet, sondern auch erwartet ist. Nach Publikumserwartungen ist kodifizierte Sprachnorm für alle professionellen Sprecher vor allem für Sprecher und Moderatoren überregionaler Orientierung obligatorisch [13].

Die Artikulationsverringering der Genauigkeit betrifft Vokalismus und Konsonantismus und wird in Reduktion bis zum Lautverlust ausgedrückt, die sich auf nicht akzentuierte und beschleunigte Silben, Wörter oder Ausdrücke verbreitet, weil die Sprachgeschwindigkeitszunahme eng mit der Muskelspannungsabnahme verbunden ist [13, 98-99].

Wie oben erwähnt ist, ist die Standardvarietät der Bundesrepublik Deutschland ein historisch bedingtes, variables Phänomen, wo zusammen mit vollen expliziten Formen, schwache Formen verwendet sind [14, 74]. Die Verwendung dieser Formen führt zur Frage der phonostilistischen Ebenen und Formstufen, die situationsbedingt sind. G. Meinhold und B. Rues unterscheiden 2 Präzisionsstufen deutscher überregionaler Aussprache.

I. gehobene phonostilistische Ebene. Die mit dem vollen Stil der Aussprache nach L. Szczerba und L. Bondarko [10; 1] und mit der «full style of pronunciation» nach W. Moulton [19] korreliert werden kann.

II. phonostilistische Ebene des Gesprächs.

Es sei hier darauf hingewiesen, dass gehobene phonostilistische Ebene größer Massen an das Schreibvorbild angenähert ist und wird nur bei der Rezitation klassischer Dichtung, in feierlichen Reden dargestellt und sehr selten realisiert ist [18; 20]. Im Gegensatz dazu umfasst die Standardaussprache der zweiten Ebene eine breite Palette von der alltäglichen mündlichen Kommunikation.

In Deutschen Aussprachewörterbuch gibt es eine etwas andere Klassifikation: phonostilistisch sind mehrere Arten der gesprochenen Sprache mit der Artikulationspräzisionsbeschreibung bei ihrer Umsetzung zugeordnet: (1) eine sehr hohe Artikulationspräzision, angewendet vor allem beim reproduzierenden Sprechen, z.B. beim feierlichen Vortrag; (2) eine hohe bis mittlere Artikulationspräzision, angewendet vor allem beim reproduzierenden Sprechen, z.B. beim Vorlesen von Nachrichtentexten in Funk und Fernsehen; (3) eine verminderte Artikulationspräzision, angewendet vor allem beim freien Sprechen, z.B. bei öffentlich geführten Gesprächen in Funk und Fernsehen; (4) eine sehr hohe Artikulationspräzision, angewendet vor allem beim reproduzierenden Sprechen, z.B. beim feierlichen Vortrag; (5) eine hohe bis mittlere Artikulationspräzision, angewendet vor allem beim reproduzierenden Sprechen, z.B. beim Vorlesen von Nachrichtentexten in Funk und Fernsehen; (6) eine verminderte Artikulationspräzision, angewendet vor allem beim freien Sprechen, z.B. bei öffentlich geführten Gesprächen in Funk und Fernsehen [13, 99].

Es wird darauf hingewiesen, dass die Artikulation der Laute und Lautkombinationen durch die Zunahme der Verringerungen und Assimilation in der Richtung von Gruppe 1 bis Gruppe 6 charakterisiert ist. In unbetonten Silben, Wörter und Wortgruppen die Anzahl der Lautmodifikationen größer ist; bei hoher Sprachgeschwindigkeit wird auch die Entstehung von Presto-Formen beobachtet [14, 73]. Unserer Meinung nach sollte diese Klassifizierung detaillierter sein, wobei jede der vorgeschlagenen phonostilistischen Ebenen in zwei kommunikationssituationsbedingten Stufen unterteilt sein kann.

I. A. hohe Formstufe der gehobenen phonostilistischen Ebene. Es ist, wie schon erwähnt wurde, eine seltenrealisierte Ausspracheform, die dem Schreibvorbild näher steht.

I. B. gemäßigte Formstufe der gehobenen phonostilistischen Ebene. In Informations-, Bildungsfernsehen und Radiosendungen ist die Sprecher-/ Moderatorensprache das Vorlesen für Zuschauer oder Zuhörer der gedruckten Texte und kann durch eine Reihe inhärenter auf die Wahrnehmung ausgerichteter Merkmale gekennzeichnet werden. Sprecher fungiert in dieser

Situation als Vermittler zwischen Herstellern/Autoren von Informationstext und Empfänger (Zuhörer oder Zuschauer). Seine Sprache ist dabei als «vorgelesene Sprache» oder «neutrale Rede» bezeichnet [15, 406; 21]. Standardvarietät der Bundesrepublik Deutschland, der mehrere Nominierungsphasen hatte (Hochlautung, Einheits(aus)sprache, Standardlautung, Standardaus-sprache), sollte möglichst nahe an der kodifizierten Norm in Nachrichtenlesungen und Funkprogramme stehen. Der Hauptgrund dafür ist neutraler Charakter Sprechersprache. Unserer Meinung nach geht es in diesem Fall um gemäßigte Formstufe gehobener phonostilistische Ebene [9].

II. A. gehobene Formstufe der Gesprächsebene. Diese Stufe kann durch memoriertes Sprechen eines Sprechers oder Moderators in Interviews, Talkshows und Pressekonferenzen dargestellt werden. Zu Bedingungen, die die Umsetzung der Ansage beeinflussen, gehören «vorbereitende Arbeiten», die die Ansage vorhergehen. Ein solcher Vorbereitungsgrad ist typisch für die offiziellen Reden, Vorträge, analytische Berichte, sowie Auftritte im Radio und Fernsehen [9].

Die gesprochene Sprache der Moderatoren und Interviewern gehört zur phonostilistischen Ebene, die durch eine größere Anzahl von Reduktionen und Assimilation gekennzeichnet ist, weil sie nah der Ebene des Gesprächs steht. Die Sprache der Interviewe ist in geringerem Ausmaß vorbereitet/memoriert und damit zur Assimilation und Reduktion in einem größeren Ausmaß geneigt. Verschiedene Stile der Sprache haben unterschiedliche A-priori-Wahrscheinlichkeiten und damit mehr oder weniger mögliche Phänomene artikulatorischer Reduktion.

Der Sprecher wählt ein Ausdrucksmittel, das seiner Meinung nach das Beste für die geeignete Lösung der kommunikativen Aufgaben ist. Simulation der Spielsituationen, Übergang von neutralen Aussagen zur bunt gefärbten Sprachspiel definiert L. Wittgenstein als Zusammenwirken von Sprache und Handlung, die auf der Manipulation der kommunikativen Formen basiert [5, 95]. Moderatoren verzichten in der Regel darauf, ihre eigenen Gedanken und Meinungen zum Ausdruck zu bringen. Journalist im Dialog mit einem Gast im Studio kann etwas von dem gegebenen Szenario abweichen, Interviewer oder Moderator einer Show kann seine Individualität nur in der absichtlichen Formulierung der Frage zeigen. Moderatoren können auch viel mit Ausdauer und Konsistenz bei der Zurückhaltung eines Gastes die Frage direkt zu beantworten erreichen.

II. B. Formstufe des lässigen Gesprächs ist durch eine gewisse Nachlässigkeit der Artikulation gekennzeichnet. Interviews und Talkshows liegen «innerhalb» der phonostilistischen Gesprächsebene [18, 288]. Diese Stufe ist weit verbreitet und stellt tägliche und überregionale Face-to-face-Kommunikation [20, 234].

In der modernen Wissenschaft der Einfluss von Emotionen auf Sprachaktivität ist in der ersten Li-

nie von den Psychologen und Psycholinguisten untersucht. Im Rahmen der Sprachwissenschaft ist das Problem der emotionalen Rede in der Regel auf einem Sprachniveau gesehen.

In der vorgelesenen Sprache gibt es keine ausreichende Unabhängigkeit oder Spontaneität, weil Schlüsselwörter, Denksprüche, Textstrukturen und deren Teile die Basis bilden. Auch die erfahrensten Sprecher versuchen möglicherweise ohne vorherige Vorbereitung nicht vorzulesen, im Text kommen aber trotzdem häufig von Redaktoren nach dem Sprecher-einblick gemachte Ergänzungen oder Erklärungen vor. Es ist sehr gut zu beobachten, wenn Sprecher einen Intonationspunkt macht und der Satz geht weiter. Der Sprecher soll in diesem Fall «eine Zugabe» nach diesem Intonationspunkt machen. Manchmal gibt es die umgekehrte Situation, wenn der Sprecher denkt, dass der Satz nicht zu Ende ist und wählt die Fortsetzungsintonation und seine Stimme «hängt» in der Luft.

In Nachrichtenlesungen («Journal. Nachrichten», «Hallo Deutschland», «Tagesschau») sowie Informations- und Bildungssendungen («Brisant», «Plusminus», «Im Fokus», «Euromaxx», «Europa aktuell», «Fit und gesund») überregionales Fernsehens sind Fragen der Wirtschaft, Politik, Kultur, Sport und des Wetters angegriffen. Für eine solche Themenvielzahl erfordert der Sprecher/Moderator eine große Palette von Farben und Intonation.

Vorgelesene Sprache ist am häufigsten mit der monologischen Form verbunden und mit der vorbereiteten mündlichen Interaktion, hat dialogischen Charakter in Interviews, Talkshows und Shows («Quadriga», «Volle Kanne», «Anne Will») und Unterhaltungsshow («Wetten dass ...?», «Sportschau leben»), sowohl von einer Seite, als auch von beiden Seiten, wenn alle Teilnehmer mit den Problemen und annäherndem Text vertraut sind.

Situativ bedingte Variabilität setzt Sprachforschung in bestimmten Kommunikationssituationen voraus, diese Variabilität offenbart sich in der Verwendung bestimmter linguistischen Ressourcen auch in der Wahl aus Vielzahl phonetischer Varianten, einer, die am besten nach Meinung des Sprechers geeignet ist.

Linguistischer Korrelat im sozialen Bereich der Kommunikation ist nach W. W. Winogradov der funktionale Stil: sozial bewusste und funktionalbedingte intern vereinigte Reihe von Verwendung, Auswahl und Kombination von Mitteln der verbalen Kommunikation in bestimmter Sozial-, Landessprache korreliert mit anderen solchen Ausdrucksweisen, die für andere Zwecke verwendet werden und andere Funktionen in der sozialen Sprechpraxis der Menschen haben [4, 73].

Korrelation mit den wichtigsten Stilen von Sprachfunktionen ist nach M. N. Kozhina sinnvoll, kann jedoch aber nicht als Grundlage für die Klassifikation verwendet werden, da eine bestimmte Sprachfunk-

tion zwei oder mehr unterschiedlichen funktionalen Stilen entspricht, so dass Besonderheiten der Stilen ignoriert werden [7, 54-55].

Das Konzept des funktionalen Stils ist im Zusammenhang mit dem Umfang der Kommunikationsaktivität – verallgemeinerte soziale Situation mit allen ihren inhärenten Eigenschaften. Dies wird bei K. Dolinin gezeigt, unter Hinweis darauf, dass der funktionale Stil nicht nur verallgemeinerte «Rede Genres» ist, d.h. Sprachnormen bei Bau bestimmter Klassen von Texten, die die verallgemeinerten sozialen Rollen verkörpern [6, 60-62]

Ergebnisse. Für alle Mitglieder eines Kollektivs (in unserem Fall Muttersprachler der Standardvarietät der Bundesrepublik Deutschland) sind die gleichen Muster charakteristisch, die sich in der Wahl bestimmter Ausspracheformen in Abhängigkeit von der sozialen Lage der Kommunikation zeigen. Das allgemeine Modell der situativen Variabilität kann somit unterschiedlich in verschiedenen sozialen Gruppen realisiert werden, weshalb untersuchen wir die im Mediendiskurs dominanten Sprachaktivitäten: vorgelesene Sprache und memorisiertes Sprechen von Sprechern und Moderatoren im öffentlich-rechtlichen

Fernsehen Deutschlands. Diese (Aus)Sprache wird durch die Verwendung von sogenannten «angesehenen» oder «Prestige-» Formen gekennzeichnet (in der Terminologie von W. Labov) [16].

Aufgrund unserer Untersuchung der lautlichen Seite bundesdeutscher Nachrichtenlesungen haben wir festgestellt, dass drei kombinatorische Varianten der Vokaleinsätze vorhanden sind (1) Glottisschlag-einsatz (52,2%),

(2) Glottalisierung (29,6%), (3) nahtloser Übergang (18,2%). Wiederum ist in memorisiertem Sprechen Verteilung der kombinatorischen Variantenpositionen wie folgt: (1) Glottisschlageinsatz (25,4%), (2) Glottalisierung (21,2%), (3) nahtloser Übergang (53,4%). Die Ergebnisse unserer Untersuchung deuten darauf hin, wie wichtig die Klarheit der Artikulation fürs Berücksichtigen der phonostilistischen Variabilität in bundesdeutschem massenmedialem Diskurs ist.

Perspektiven. Unserer Meinung nach soll die lautliche Seite des bundesdeutschen massenmedialen Diskurses noch tiefer und im Vergleich mit Standardvarietäten in Österreich und in der deutschsprachigen Schweiz untersucht werden.

Literaturverzeichnis:

1. Бондарко Л. В. Фонетическое описание языка и фонологическое описание речи / Л. В. Бондарко. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1981. – 276 с.
2. Буданова Т. А. Современные тенденции в системе функциональных стилей русского языка / Т. А. Буданова // Социолінгвістическіе проблемы в разных регионах мира. – М., 1996. – 296 с.
3. Вепрева И. Т. Мода и норма в современной культурно-речевой ситуации / И. Т. Вепрева // Проблемы языковой нормы. Тезисы докладов международной конференции. Седьмые Шмелевские чтения. – М. : Ин-т русского языка им. В.В. Виноградова РАН, 2006. – С. 31–34.
4. Виноградов В. В. О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – М. : Гослитиздат, 1959. – 654 с.
5. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження / Людвіг Вітгенштайн. – К. : Основи, 1995. – 311 с.
6. Долинин К. А. Стилистика французского языка / К. А. Долинин. – Л., 1978. – 160 с.
7. Кожина М. Н. Стилистика русского языка. / М. Н. Кожина. – М. : Просвещение, 1983. – 223 с.
8. Трескова С. И. Социолінгвістическіе проблемы массовой коммуникации. (Принципы измерения языковой вариативности) / С. И. Трескова / Отв. ред. А. Н. Баскаков. – АН СССР, Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1989. – 151 с.
9. Фрумкина А. Л. Фоностилистика вариативность приступов гласных в федеративно-немецком теледискурсе [Рукопись] : автореф. дисс. ... канд. филос. наук : 10.02.04 / А. Л. Фрумкина. – Одесса, 2015. – 22 с.
10. Щерба Л. В. Субъективный и объективный методы в фонетике / Л. В. Щерба // Избранные работы по языкознанию и фонетике. – Л., 1968. – Вып. 1. – С.110–116.
11. Bernstein B. Elaborated and restricted codes / Basil Bernstein // The ethnography of communication. – Ed. by Gumperz and D.Hymes. // American Anthropologist. – V. 66. – No 6. – 1964; Elaborierter und restringierter Kode: Eine Skizze // Aspekte der Soziolinguistik. – Frankfurt am Main, 1971. – 386 s.
12. Carter R. Introducing Applied linguistics / R. Carter. – Penguin, 1993. – 73 p.
13. Deutsches Aussprachewörterbuch / Krech E. M., Stock E., Hirschfeld U., Anders L.C – Walter de Gruyter, Berlin, New-York, 2010. – 1176 s.
14. Großes Wörterbuch der deutschen Aussprache / Krech E. M. u. a. – Leipzig VEB Bibliographisches Institut, 1982. – 600 s
15. Krech E. – M. Die Differenzierung von Standarddeutsch und ihre Relevanz für die Kodifizierung / Eva – Maria Krech // Лингвистическая полифония (сборник в честь юбилея профессора Р. К. Потаповой). – М. : Языки славянских культур, 2007. – С. 404–423, с. 288
16. Meinhold G. Norm und Lautwandel / Gerhard Meinhold // Wissenschaftliche Zeitschrift der Fr. Schiller. – Jena, 1967. – H. 5. – S. 593-608.
17. Meinhold G. Phonostilistische Ebenen in der deutschen Standardaussprache / Gerhard Meinhold // DaF, 1986. – №5. – S. 288–293.
18. Moulton W. G. The sounds of English and German / W. G. Moulton. – Chicago : Univ. of Chicago Press, 1962. – 185 s.
19. Rues B. Varietäten und Variationen in der deutschen Aussprache / Beate Rues // DaF, 2005. – №4. – S. 232–237.
20. Strik H. Pronunciation quality in read and spontaneous speech / H. Strik, C. Cucebiarini, D. Binnenpoorte. – ICSLP – 2000. – Vol. 3 – P. 582-585.

УДК 811.112.234

Черняєва І. А.

ПЕРВИННИЙ УМЛАУТ ТА ПРИЧИННИ ФОНЕТИЧНИХ ЗМІН У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ДАВНІХ ТЕКСТІВ)

У статті розглядається первинний умлаут, реалізований у корені слова у вигляді зміни $a > e$ під впливом наступного голосного $/i/$. Глибокий статистичний аналіз вокалічних структур на матеріалі давніх німецьких текстів дозволив визначити тенденцію у вигляді гармонії широких голосних, що і спричинило зазначену фонетичну зміну.

Ключові слова: давньоверхньонімецькі тексти, і-умлаут, реалізація кореневого і закореневого голосних, статистика двовокальних сполучень, причини фонетичних змін.

Черняева И. А. Причины фонетических изменений и первичный умлаут в немецком языке (на материале древних текстов). – Статья.

В статье рассматривается первичный умлаут, реализованный в корне слов в виде $a > e$ под влиянием последующего гласного $/i/$. Обширный статистический анализ вокалических структур на материале древних немецких текстов позволил определить тенденцию в виде гармонии широких гласных, что и послужило причиной данного изменения.

Ключевые слова: древневерхненемецкие тексты, i-умлаут, реализация корневого и закорневого гласных, статистика двувовкальных сочетаний, причины фонетических изменений.

Cherniaeva I. A. The reasons of the phonetic changes and the primary umlaut in German (on sources of ancient texts). – Article. The article deals with the investigation of the primary umlaut, which was realized in the root of the words as $a > e$ under the influence of the following vowel $/i/$. The extensive statistical analysis of the vowel structure on sources of ancient German texts allowed to determine the tendency in the form of the harmony of the wide vowels and it was the reason of this change.

Key words: Old High German texts, i-umlaut, realization of vowel in and out of the the root, statistics of two-vowel combinations, reasons of the phonetic changes.

Дослідження особливостей розвитку мови, реалізацій та функціонування її одиниць, а також дія факторів, які викликають їх зміну, відносяться до фундаментальним положенням історичного мовознавства. Такі зміни відбуваються на всіх рівнях мови, перш за все це відноситься до змін фонетичних одиниць, їх структури і місця у консонантизмі і вокалізмі тієї чи іншої мови.

Найактуальнішими серед цих проблем сучасного мовознавства, як вважав А.С.Мельничук, є питання про причини і умови мовних змін і шляхи мовного розвитку [2]. В ході розвитку змінюється фонологічна система кожної мови. Зміни відбуваються в межах морфеми і слова в цілому, вони істотно впливають на відповідні формальні реалізації одиниць мови [1]. За останні десятиліття зросла кількість наукових досліджень мовних одиниць в діакронії. Це роботи Т. В. Гамкрелідзе, В. К. Журавлева, Г. А. Зализняка, Э. А. Макаева, О. С. Мельничука, В.Г. Таранця, М. Reis, R. Bergmann, P. Pauli. В наших попередніх роботах ми зупинялися саме на питанні необхідності діакронічних досліджень та виявлення фонетичних ознак в давньоєвропейських мовах для опису еволюції всієї фонетичної системи німецької мови [3; 4]. З цього ракурсу ми зараз намагаємося окреслити діакронічні константи у розвитку див. фонетичної системи, що вплинули на зміни у див. вокалізмі та пояснюють появлення первинного умлауту. Актуальність нашої роботи зумовлена необхідністю всебічного вивчення звукових одиниць, що передбачає розгляд їх в динаміці, тобто дослідження шляхів і тенденцій змін, і перш за все визначення закономірностей і причин їх розвитку.

Вивчення взаємодії двох частин слова - кореневої і суфіксальної є дуже важливим для розуміння шляхів розвитку складових німецького слова, фонетичних і морфемних зв'язків в ньому.

В цьому плані тут розглядається найдавніше фонетичне явище німецької мови, засвідчене в перших письмових пам'ятках, що отримало у германістики назву первинний умлаут (Primärumlaut). Дана зміна була реалізована в корені слова і має вигляд $a > e$, розвинена під впливом подальшого в слові голосного $/i/$. Позиційна обумовленість даного фонетичного явища не розкриває основні причини, що викликали таку зміну.

Про природу умлаута існує ряд теорій, однак жодна з них не має будь-яких переваг. Незважаючи на багато теорій, що пояснювали появу первинного умлаута в німецькій мові, проблема залишається відкритою по теперішній час [7]. Так, різночасові фіксації змін умлаута на письмі і раннє зникнення приголосного j дали лінгвістам привід вважати умлаут до-давньонімецьким процесом: спочатку це були алофони, потім вони фонологізувались і тому не знайшли відображення на письмі [8]. Вчення про умлаут відноситься до головної проблеми вокалізму, що існує з часу зародження германістики, щодо якої за минулі 150 років немає єдиної думки про те, як, коли і де він з'явився [5, 177]. Е.Г.Антонсен в цитованій статті зупинився на фонологічній теорії, що розробляється американськими германістами. Вважається, що в прагерманській мові було тільки протиставлення за огубленістю і за рівнем мови, в той же час система голосних сама по собі була асиметричною (в системі коротких голосних був відсутній звук $/o/$).

Це і було, як зазначає Е.Г. Антонсен, поштовхом до подальших фонетичних змін, зокрема: і-умлаут голосного /e/, а-умлаут перед /i/ та /u/, і-умлаут інших голосних [5, 180]. Вони дотримуються процесу редукції в ненаголошених складах. У підсумку, пише вчений, прагнення кореневої голосної до наближеної артикуляції подальшого голосного свідчить про загальну фонетичну тенденцію в прагерманській мові, яка пов'язана з місцем закріплення наголосу на корені слова. Загалом, фонологічна теорія досліджує систему голосних і його історичні зміни і розглядає «виникнення алофонів, які в результаті ослаблення наступних складів, стають самостійними фонемами» [6, 55]. У той же час, як відзначають автори згаданої роботи, незважаючи на те, що теорія сприяла розумінню багатьох фонетичних процесів, вона не дає цим явищам пояснення причини.

Найбільш давньою є теорія палаталізації (Е. Sievers, Е. Kranzmayer), згідно з якою межвокальний приголосний був палаталізований і вплинув на попередній голосний, змінюючи його. Цей голосний змінився в умлаутний, відомий в німецькій і інших германських мовах.

В нашій статті зроблена спроба аналізу реалізації і функціонування вокалічної структури (ВС) на матеріалі давніх німецьких текстів, яка включає в себе кореневу і закорневу (суфіксальний) голосні. Обширний статистичний аналіз ВС дозволив визначити особливості реалізації системи давніх голосних і їх функціонування, що дозволили висловити свою **гіпотезу** щодо того, як відбуваються зміни у вигляді первинного умлаута. Метою нашого дослідження є визначення причин зміни в корені типу а>е, вивченого на матеріалі давньоверхньонімецьких (двн.) текстів [9, тут же відображені скорочення текстів]. Для досягнення цієї мети проводився статистичний аналіз вокалічної структури, заснований на реалізаціях в словоформах поєднань голосних в структурі «корінь + суфікс». До завдань дослідження входить вивчення функціонування голосних фонем в межах ВС в двн. текстах, відносини їх між собою в текстовому матеріалі і місце в системі вокалізму.

Рішення поставлених завдань дозволило висловити свою гіпотезу щодо причин фонетичної зміни, відомої в двн. мові як первинний умлаут. Найближчі до нашого розуміння є засади фонологічної теорії, однак умлаутні зміни відбуваються не в результаті появи нових фонем, а внаслідок впливу тенденцій, властивих фонологічній системі мови. Вихідним моментом в такому розумінні є наявність в системі мови тих ознак, або діахронічних констант, які визначають напрямок її еволюції, в тому числі зміни фонем як мовних одиниць і алофонів, що характеризують структуру слова. Отже, динаміка слова визначається станом фонологічної системи мови, яка в свою чергу залежить

від особливостей розвитку мови в цілому. Вважаємо, що функціонування системи може бути досить повно вивчено на реалізаціях ВС в текстах мови, що включають зв'язок цих структур з семантикою і морфемікою слова і частоту їх вживання.

Перейдемо до аналізу ВС, в структурі якої представлений цікавий для нас кореневий голосний /а-/. Голосний /а-/ зустрічається в складі ВС з усіма голосними і окремими дифтонгами, розглянутими на матеріалі двн. текстів (див. табл. 1). Дана структура займає друге місце в ранзі найбільш частотних ВС і дорівнює 22,15%. Якщо розглянути всередині даної ВС з початковим /а-/ все інші підструктури з різними голосними в заударній частині словоформ, то статистично виділяються перші найбільш частотні вокальні сполуки: ВС /а-е/, ВС /а-а/ та ВС /а-о/. Їхні частоти відповідно рівні: 0,3725, 0,2302 і 0,1580, в цілому вони покривають текст в 76,07% випадках.

Таблиця 1

Частота реалізації кореневої голосної /а-в/ вокалічних структурах /-V'-V-/ в двн. текстах

Двн.	ГОЛОСНІ						Всього
тексти	/ -а /	/ -о /	/ -u /	/ -е /	/ -і /	/ -ди-фтонг/	
Muspil.	17	6	8	13	3	3	50
Hildebr.	17	4	4	16	5	2	48
Otfred	14	12	5	18	9	-	58
Isidor	5	5	-	21	3	1	35
Tatian	15	5	8	14	12	-	54
Heliand	13	8	3	10	17	3	54
Georgsl.	2	10	-	29	6	-	47
Notker	7	7	1	25	3	2	45
Ludwigsl.	12	13	3	19	2	3	52
Всього	102	70	32	165	60	14	443

Розглянутим ВС статистично протиставляються структури ВС /а-і/, ВС /а-у/ і ВС /а-Д/, їх частоти відповідно рівні: 0,1355, 0,0722 і 0,0316. Аналіз обох груп ВС з позиції реалізованих в структурах голосних дозволяє відзначити, що до найбільш частотних відносяться ті ВС, в яких /а-/ поєднується тільки з широкими голосними /-а, -е, -о/. Їм протиставляються в кількісному відношенні структури кореневого /а-/ с голосними вузькими /-і/ та /-у/. Очевидним є те, що перша група ВС має в собі поєднання однорідних звуків і тим самим утворює в словоформах гармонію широких голосних. Оскільки дані ВС є в двн. текстах найбільш частотними по відношенню поєднань кореневого /а-/ с вузькими голосними, то вказану властивість необхідно розглядати як типову для вокалізму двн. мови. У той же час структури із заударними голосними /-і/, /-у/ утворюють відхилення від зазначеної вище закономірності і, отже, вступають в протиріччя з дією двн. вокалічної системи. Критерієм протиставлення двох

типів голосних, як видно з попереднього, є реалізація в словоформах двох різних кількісних парадигм, що відображають функціонування голосних в двн. період розвитку мови.

Зупинимось докладніше на деяких вживаннях ВС з кореневим / а - / в двн. текстах. Найбільш частотною є структура ВС / а-е / (37,25%), яка реалізується в різних лексико-граматичних типах слів. Як приклади можна навести такі вживання: Heliand: *mahle, thane, huuande, habde, lande, harmes*; Ludwigs.: *taterlos, habet, sageda, gihalde*; Tatian: *fraget, arme, mannes, tage, fatera*. Аналіз показує, що в ВС другий голосний входить в різні граматичні форманти, зокрема: флексію (-е, -es), суфікс (-е, -de). Наступними по частоті в текстах є ВС / а-а / і ВС / а-о /, відсоткові відношення яких складають відповідно 23,02% і 15,80%. Наприклад: Ludwigs.: *czala, alla, santa, saman, lango, sparoti, manon, garo*; Tatian: *uuanta, namon, gihaloten*. У наведених словоформах закорневої голосний / а-і / -о / має, як правило, значення суфікса.

Підсумовуючи розгляд трьох найбільш частотних ВС, необхідно відзначити реалізацію в них гомогенних голосних, що відносяться до типу широких. Голосний / а - / відноситься до семантики кореня, наступний голосний виконує слово-або формоутворювальну роль. Серед граматичних значень необхідно назвати: множина іменника, його відмінкові закінчення (родовий, давальний відмінки), суфікс минулого часу слабкого дієслова, суфікс прислівника. Незважаючи на різноманіття значень, розглянуті голосні в ВС утворюють фонетичну єдність в слові, що полягає в реалізації широких голосних.

Як уже було зазначено вище, відхилення від вказаної фонетичної ознаки слова утворюють ВС / а-і / і ВС / а-у /, що є найменш частотними структурами в словах з кореневим / а - /. Наведемо деякі приклади: Heliand: *dadi, salige*; Ludwigs.: *quadhun, abur*; Tatian: *uagin, quadun, gisahun, gifahun, uuarun*; Georgsl.: *marista, manig, uuari, saligker, marista*; Otfrid: *salida, dati, gidrahti, smahu, uuari*.

Найменшу частоту реалізації має ВС / а-і /, тобто словоформа з кореневим / а / і суфіксальним / і /, як, наприклад, в словах двн. *gasti, hanti*. Як уже зазначалося, подібне поєднання широкого / а / з вузькими / і / і / у / є нетиповим для двн. текстів і відрізняється від виявленої в цей же період німецької мови гармонії голосних, коли в слові реалізувалися насамперед широкі голосні. «Зняття» суперечності в двн. мові відбувалося шляхом зміщення артикуляції / а / в сторону голосного / і /, тобто змінною ступеня підйому язика. В результаті кореневий / а / перед наступним / і / змінився в / е /, що дало форми двн. *gesti, hendi*.

Вищепроведений аналіз реалізацій ВС / а- / в двн. текстах дав змогу зробити **висновки**, а саме - визначити діахронічну константу, що характеризує напрямок зміни даної фонетичної структури. Основною її ознакою є гармонія широких голосних. Звідси випливає, що словоформи, в яких реалізувалися структури, відмінні від зазначеної тенденції, зокрема ВС / а-і / і ВС / а-у /, де в поєднаннях представлені вузькі голосні, відчували «тиск» фонетичної системи. Отже, поштовхом до змін виду / а>е /, відомому в германістики як і-умлаут (Primärumlaut), послугувало існування в двн. мові тенденції до гармонії широких голосних. Поява закритого голосного, який позначається в літературі через / е /, привела до реалізації гомогенних голосних в словах с / е - і /. Обидва голосних є артикуляторно дуже близькими. В цілому і-умлаут необхідно розглядати як результат зміни внутрішньомовних відносин, він являє собою чисто фонетичний процес, який не призвів до зміни семантики або граматичного значення у відповідних словоформах.

Отримані результати дозволяють у **перспективі** подивитися з цих позицій на розвиток і-умлаута у вигляді вторинного (Sekundärumlaut), який продовжував діяти в свн. період розвитку мови, а також зіставити причини фонетичних змін і появу первинного умлаута в давньоанглійській мові.

Література

1. Зубкова Л.Г. О цельносистемном подходе к фонологической типологии // Загальна та експериментальна фонетика: 36. наук. праць і матеріалів / Відп. ред. Л.Г.Скалозуб. – К.: Видавничий дім “Соборна Україна”, 2001. – С. 186-187.
2. Мельничук А.С. Язык как развивающаяся система // Вторая всесоюзная конф. по теоретич. вопросам языкознания «Диалектика развития языка»: Тез. докл. – М.: Ин-т языкознания АН СССР, 1980. – С. 4-18.
3. Черняева І.А. Еволюція німецьких голосних і зародження нових фонем (на матеріалі стародавніх текстів) // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. Випуск 339-340. Збірник наукових праць. – Чернівці: Рута, 2007. – С. 223-231.
4. В.Г. Таранець, Черняева І.А. // Трипільський субстрат: фонетичні ознаки в давньоєвропейських мовах // На хвилях мови. Аллі Йосипівні Багмут / Ін-т укр. мови НАН України: упорядн.: О.С. Іщенко. – К.: КММ, 2011. – С. 268-274.
5. Antonsen E.H. Zum Umlaut im Deutschen // Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur (PBB/T/) – Tübingen, 1964. – 86: S. 177-196.
6. Braune W. Althochdeutsche Grammatik. 14. Auflage, bearb. von H.Eggers. – Tübingen Verlag Max Niemeyer, 1987. – 358 S.
7. Frühe deutsche Literatur und lateinische Literatur in Deutschland 800-1150: In 24 Bänden / Hrsg. von W.Haug und B.K.Vollmann. – Frankfurt am Main: Deutscher Klassiker Verlag, 1991. – Bd.1. – 929 S. (Texte: Muspil. – Muspilli, Otfrid, Isidor, Tatian, Heliand, Hildebr. – Hildebrandslied, Georgsl. – Georgslied, Notker, Ludwigs. – Ludwigslied).
8. Penzl H. Unlaut und Sekundärumlaut im Althochdeutschen // Vorschläge für eine strukturelle Grammatik des Deutschen (Hg. Steger H.). – Darmstadt: Wiss. Buchgesellsch. (= Wege der Forschung, Bd. 146), 1970. – S. 545 – 574.
9. Russ Ch. V. J. Die Entwicklung des Umlauts im Deutschen im Spiegel verschiedener linguistischer Theorien // Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur (PBB/T/) – Tübingen, 1977. – 99 S. 213 – 240.

УДК 811.111:373.74(045)

Шепітько С. В.

ФУНКЦІОНАЛЬНА СВОЄРІДНІСТЬ АНГЛОМОВНИХ ПРИКМЕТ ЯК ОДНОГО З ЖАНРІВ ПАРЕМІЙ

Стаття розглядає специфіку прикмет як одного з жанрів паремій в аспекті їх функціональних та когнітивних характеристик. Узагальнення функцій, когнітивних моделей та етноспецифічних особливостей прикмет є пріоритетною метою дослідження.

Ключові слова: паремії, прикмети, функція, етноспецифіка, когнітивна модель.

Шепітько С. В. Функциональное своеобразие англоязычных примет как одного из жанров паремий. – Статья.

Статья рассматривает специфику примет как одного из жанров паремий в плане их функциональных и когнитивных характеристик. Обобщение функций, когнитивных моделей и этноспецифических особенностей примет являются ключевыми целями исследования.

Ключевые слова: паремии, приметы, функция, этноспецифика, когнитивная модель.

Shepitzko S. V. Functional specifics of omens and superstitions as a proverbial genre. – Article.

The article deals with functional and cognitive specifics of omens and superstitions as a proverbial genre. Generalization of their functions, cognitive models and ethnic peculiarities is the target aim of the investigation.

Key words: paremia, omens and superstitions, function, ethnic specifics, cognitive model.

Паремії – унікальний засіб моделювання, інтерпретування та оцінювання типових життєвих ситуацій, а також результат креативного розвитку народного мислення. Вони надають можливість дослідження законів вербальної комунікації, створення, закріплення, використання знань. За їх допомогою ми можемо проникнути в механізм стереотипів мовленнєвої свідомості, що визначають засоби вербального втілення функціональних констант, які є значимими для лінгвокультури, а також їх взаємозв'язків у семантичних мережах народного менталітету.

Наразі сучасні дослідження відбивають етап становлення когнітивної пареміології, яка вирішуватиме складний комплекс проблем, пов'язаний із питаннями мовного та мовленнєвого статусів, видової своєрідності, функціонального призначення та культурної значимості паремій як репрезентантів ментальності. Когнітивно-комунікативний підхід до їхнього вирішення, на актуальності якого ми наголошуємо, дозволяє дослідити синкретичні властивості паремій (текстом, знаків непрямої номінації та прецедентних одиниць етнолінгвокультури) під кутом роботи тих лінгвокультурних механізмів, що формують їхню структуру та зумовлюють закономірності вербальної реалізації паремійної семантики. Прагматичний фактор є теж врахованим, оскільки цілісну смислову структуру паремій реалізовано для найбільш адекватного вираження дискурсивної інтенційності та комунікативно-прагматичної спрямованості кожного мовленнєво-мисленнєвого акту.

Теоретичну основу дослідження становлять роботи, що визначають базові положення сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики та, зокрема, фразеології, а саме М.Ф. Алефиренка, М.М. Болдирева, С.Г. Воркачова, В.З. Дем'янова, О.С. Кубрякової, Дж. Лакоф-

фа та М. Джонсона, Р. Лангакера, Г.Г. Слишкіна, Р.М. Фрумкіної. Цінними є наробки сучасної лінгвокультурології, наприклад праці М.Ф. Алефиренка, Н.Д. Арутюнної, Х. Вальтера, В.І. Карасика, Ю.М. Караулова, В.А. Маслової, С.Є. Никитиної, Ю.С. Степанова, В.М. Телії, а також дослідження, що складають основи сучасних наукових уявлень про статус, структуру та функціональну і семантичну своєрідність паремійного фонду (В.М. Мокієнка, Т.Г. Никитиної, Г.Л. Пермькова, Л.Б. Савенкової, В.К. Харченко та ін.).

За мету обрано опис когнітивно-прагматичних властивостей прикмет, як одного з жанрів паремій, у світлі дискусійних проблем паремійної семасіології.

Паремії – афоризми фольклорного походження, до лінгвістичних ознак яких належать репродукування, стійкість, прецедентність, варіативність форми та смислу в рамках вихідної семантико-прагматичної константи. Вони є текстами, оскільки являють собою моделі тексту, абстрактними інваріантами, що мають всі текстові ознаки та когнітивно-прагматичну функцію, яка спрямована на вираження суджень з оцінно-прагматичною інтерпретацією стереотипової ситуації, що застосована до конкретного дискурсу.

Прикмета – паремійний жанр, що слугує засобом стереотипізації прогнозу як когнітивно-прагматичної діяльності людини щодо культурного освоєння оточуючого світу. Визначення прикмет як «перевіраних часом віщуваль, які ґрунтуються на презумпції прихованого зв'язку між явищами природи, ознаками денотатів та подіями людського життя, що вербалізовано в стислій метафоричній формі» [4; 5], відбиває їхню суттєву характеристику – догматизм. Прикмети характеризують як самостійний розділ паремій із домінуючою прогностичною функцією [1, с. 144].

Прикмети, з урахуванням їхньої жанрової зумовленості, класифікують на такі, що є за суттю прикметами (тобто звичайними ознаками), повір'ями (тобто забобонами), віщими снами та ворожильними висловами [2, с. 306]. Така типологія пов'язана з визначенням джерела віщування [3, с. 81]. Прикмети виникають як звичайні знаки, що виникають під час спостереження за оточуючою дійсністю, повір'я-забобони виникають завдяки міфологічним уявленням та народно-релігійним уявленням про природні та соціальні закономірності. Віщі сні виникають із практики тлумачення снів, що ґрунтується на давніх міфологічних уявленнях про зв'язок реального та ірреального світів. Ворожильні вислови мають в основі певну практику ритуалу тієї чи іншої культури.

Перші є джерелом інформації, що є соціально значимою, оскільки вони регламентують трудову діяльність та побут людини. До них віднесено такі, що входять до рубрик метеорологічних, побутових, сільськогосподарських. Вони формують цілісне уявлення про повсякденне життя, логічно пов'язане з реаліями природи та законами буття. Їхня функціональна специфіка – сполучення функцій прогнозу та регламентації дій, що вмотивовані цим прогнозом. Наприклад: *A dog eating grass means it's going to rain. If a dog lies on its back, it is a sign of rain. A dog sitting with crossed forepaws indicates rain. If a cat licks its fur in the opposite way that is naturally lies, there will be significant rain. If the cat calmly and smoothly washes itself, expect fair weather. If the cat tears of the cushions or carpet with its claws, it is a sigh that wind is coming. If the cat while washing its face draws its paws over its forehead, it's a sign of good weather* (5; 6; 7).

Повір'я мають на меті захист людини від дій, що є небезпечними. Вони не вмотивовані, на передній план виходить функція табу та регулятивна. Вони можуть бути суперечливими, оскільки в них спостерігаємо ефект об'ємної репрезентації оцінки категорії, важливої для етномовної свідомості [3, с. 252]. Наприклад: *Being followed by a strange dog- bad luck. Being followed home by a strange dog might indicate good luck. A dog walking between a courting couple indicates a quarrel will soon take place. Black dogs are generally considered unlucky, especially if they cross a traveller's path or follow someone and refuse to be driven away. To meet a dog with her whelps was considered in the highest degree unlucky. A strange dog coming to the house means a new friendship. A cat in the cradle means a baby's on the way. If the family cat should sneeze three times in a row, the family will soon suffer from the flu. If you own a white cat you will live in poverty. If a cat follows you when you leave home, it's an omen of bad luck. A spotted cat coming to your house is a good luck omen* (5; 6; 7).

Віщі сні поєднують функціональні ознаки прикмет та повір'їв, оскільки події, що перед-

бачають, вважають результатом довготривалих спостережень за тим, як сні перетворюються на реальність. Тут має місце ірраціональний фактор та його символізація. Наприклад: *A white horse appearing in a dream for three successive nights means an elderly person will die* (6; 7).

Ворожильні вислови мають функцію ворожби [4, с. 100], що вони її виконують у межах ритуальної функції. Наприклад: *A bridegroom must carry a horseshoe in his pocket to ensure a happy marriage* (6; 7).

Незважаючи на все різноманіття прагматичних функцій прикмет, їхня когнітивна функція є єдиною – вилучення знань із досвіду практичних спостережень. Стереотипізація ситуації здійснюється завдяки тому, що спостереження отримують статус закономірностей. Оскільки мотивований зв'язок є часто невстановлюваним, ми можемо вважати прикмети вербалізаторами міфологічного світогляду, на відміну від інших видів паремій. Основним фактором прецедентного потенціалу прикмет і є відсутність внутрішньої аргументації, що підсилює їхній догматизм. Таким чином, прагматична функція прогнозу-передбачення та когнітивна функція формування культурно-світоглядної догми знаходяться в тісному зв'язку та реалізують феномен прикмети – паремії, довір'я до якої в носіїв цієї мови є практично необмеженим.

Функціональна сторона прикмет впливає на їхній тематичний поділ на прикмети-прогнози, що віщують про щасливий або нещасливий результат події, прикмети-прогнози, які репрезентують реалії, що є важливими для спостереження, що репрезентують місце або спільноту, до яких прогноз притягнутий, особисті прикмети та такі, які є трансформами для досягнення юмористичного ефекту. У залежності від цього поділу первинними функціями прикмет становляться відповідно: регламентуюча, символічного моделювання світу, культурної ідентифікації, розвитку необхідної соціальної рефлексії та орнаментальна.

Перша група прикмет виконує саме регламентуючу функцію, тому що досягнення щастя є основним мотивом людини, яка до цих рекомендацій залучається. Всі вони дають прогноз як керівництво для досягнення щастя, запобігання нещастю, наприклад: *If you lead a white horse through your house it will banish all evil. If you give your friend a cat, your friendship will end. White cows are bad luck if you own one and if you see one, spit three times to protect yourself* (5; 6; 7). Тобто якщо людина бажає бути щасливою, вона повинна провести білого коня через хату, не дарувати другові kota та знищити, або захистити себе через ритуал від білої корови.

Друга група прикмет реалізує функцію символічного моделювання світу, де певні предмети становляться символами в межах передбачень,

наприклад: *Three white dogs seen together are considered lucky. A greyhound with a white spot on its forehead – good fortune. Saint Swithun's day, if thou be fair, for forty days it will remain; Saint Swithun's day, if thou bring rain, for forty days it will remain. If Saint Paul's day be fair and clear, it will betide a happy year. Barnaby bright, Barnaby bright, the longest day and the shortest night* (6; 7). Денотати-орієнтири тут мають етнокультурну значущість.

Третя група реалізує механізм культурної ідентифікації під час репрезентації конкретної реалії, навколо якої збирається людська спільнота, наприклад: *If you drink from the well in Greece you will merry a local* (7, p. 231).

Четверта група є прикметами особистими, що їх людина виводить для себе з свого особистого досвіду, наприклад: *If I take an umbrella there will be a fair day*. Людина робить свій внесок у фонд народної мудрості та виносить свій прогноз на розсуд широкого загалу, тобто реалізує функцію культурної ідентифікації особистості.

П'ята група репрезентована одиницями, що ґрунтуються на прецедентом використанні прикмет з метою створення юмористичного ефекту. Приклади такого використання не зафіксовано в словниках, вони створюються в мовленні, наприклад: *If a dog crosses the street before you, you are sure not in Korea* (6; 7).

Подієва основа прикмети залежить від характеру її прагматичної реалізації. Прикмети-передбачення демонструють залежність смислового плану від внутрішньої форми (*Wet cats make it rain*) (5; 6; 7). Прикмети-рекомендації вміщують дві події, друга з яких є наслідком першої (*If you lead a white horse through your house it will banish all evil*) (6; 7). Прикмети-застереження вміщують дві події, поєднанні причинно-наслідковими відносинами (*If you give your friend a cat, your friendship will end*) (5; 6; 7).

Внутрішня форма прикмет співвідносить умовивід зі спектром життєвих ситуацій, що передбачають звичайні дії в колі звичайних денотатів, кожен з яких у контексті прикмети зазнає своєрідної символічної метафоризації, тобто стає афористичним символом. Символи різняться від однієї лінгвокультури до іншої; враховуючи ізоморфізм мислення аксіологічні оцінки часто співпадають. Таким чином, утворюються зони ідентифікації та диференціації в символічній картині пареміосфери. Для ілюстрації ми зробили аналіз англійсько-українськомовних прикмет, що вміщують зооніми СОБАКА/ DOG та КІТ(КІШКА)/ CAT.

Аналіз англійськомовних прикмет, що вміщують зоонім DOG, доводить про те, що колективний його образ відбиває ті сфери, які переважно асоціюють з негативним сприйняттям життя, а саме – з поганою вдачею, хворобою, смертю, по-тойбічним життям. Собака зазвичай чорного ко-

льору, в компанії з цуценятами, біжить між людьми, виє вночі на місяць 4 рази, дивиться внікуди. А якщо йому не подобається людина, то така людина недобра.

Нову дружбу, здоров'я та вдачу теж асоціюють з образом собаки. Таких собак, зазвичай, три, вони плямисті, чорно-білі, облизують маля.

Деякі прикмети прогнозують природні явища. У них собака діє таким чином: сидить із перехреченими лапами, лежить на траві на спині.

Аналіз англійськомовних прикмет із зоонімом CAT доводить про те, що колективний його образ відбиває ті сфери, що переважно асоціюють із негативним сприйняттям життя. Наповненість слотів теж відбиває різницю менталітетів. Самим наповненим є слот дії/стану, що репрезентує сфери погоди, здоров'я, невдачі. Якщо лише хутро проти росту – до дощу, а якщо спокійна – до гарної погоди. Якщо чхає 3 рази – до грипу в сім'ї. Якщо слідує за господарем, коли він йде з дому – до нещастя. Слот кількості/якості репрезентує сфери погоди, фінансового стану людини, вдачі (мокра – до дощу, біла – до бідності, плямиста – до вдачі). Слот місця репрезентує сферу сім'ї (якщо в колиці – до народження дитини). Слот об'єкта відбиває сферу погоди (якщо лапа над головою – гарна погода, нижче – дощ). Загалом, переважає негативне ставлення до кішки. Її неможна подарувати другові – дружба закінчиться.

Аналіз українськомовних прикмет із зоонімом СОБАКА доводить про те, що колективний його образ відбиває негативні сфери життя, а саме – хворобу, смерть, пожежу, нещастя. Такий собака виє, скулить, кусає. Особливо треба бути обережним, щоб його не штовхнути, або, бодай бог, збити автівкою.

Гостей, веселощі або весілля асоціюють із собакою, що гавкає уві сні. Багато собак – теж позитивний знак.

Природний стан (тепло/холод), явища (вітер) прогнозують в прикметах, де собака або спить на спині, або згортається клубком.

Спільним в образах собаки, що постає в прикметах англійської та української мов, є перевагування негативної конотації. Образ собаки як втілення поганої вдачі, хвороби та смерті притаманний обома лінгвокультурам. Спільною рисою також є і позначення метеорологічних явищ і станів. У менталітеті англійців образ собаки позитивніший, ніж в українців.

Аналіз українськомовних прикмет із зоонімом КІШКА/КІТ доводить про те, що колективний його образ відбиває ті сфери, що переважно асоціюють із позитивним сприйняттям дійсності. Важливе місце має наповнення слоту якості/кількості, а саме – колір та кількість. Зазвичай три кольори в кішки прогнозують щастя господареві, а сім – всієї родини. Чорний колір має двояке трактування. Зазвичай

чорний кіт охороняє господаря, але чужий, що забіг до дому, – до нещастя. Важливим також є й те, що колір kota та волосся господаря повинні бути ідентичними. Гендер теж має значення. Якщо це кішка, то вона більш любить господаря, тоді як кіт – господиню. Слот «кішка» також є наповненим. Частини слота (очі, хвіст) характеризують благополуччя (якщо хвіст куций) та особистого життя (якщо очі різнокольорові – у господаря труднощі в особистому житті). Слот дії/стану включає сфери любові, користі (ластиться, потягується до людини), а також нещастя (якщо забіг до чужого будинку).

Якщо зоонім СОБАКА має більшість спільних асоціацій та конотацій, зоонім КІШКА відбиває різницю менталітетів етносів, що його сприймають. Спільними є сфери погоди та невдачі. Ставлення до образу кішки відрізняється в лінгвокультурах: в англійській – переважно негативне, в українській – переважно позитивне.

Прикмети в основі своїй семантики мають когнітивну модель, в якій ієрархія когнітивних одиниць представлено в такій спосіб: Сценарій 1 – Сценарій 2 або Символ 1 – Сценарій 2 (*When a dog is staring intently at nothing, with no apparent reason, look between the dog's ears and you'll see a ghost. Howling dogs mean the wind god has summoned death, and the spirits of the dead will be taken*) (6; 7).

Підсумовуючи вищевикладене, ми можемо дійти такого **висновку**. Комунікативну приро-

ду та когнітивно-прагматичну функцію прикмет встановлюють з огляду на їх комунікативне, прагматичне призначення та когнітивну функцію. Загальнопаремійні функції (когнітивно-дискурсивна, узагальнююча, культурно зумовлена) прирощуються специфічною прогностичною, дидактичною сутністю якої пов'язана з виокремлюваними для розрядів прикмет регламентуванням, символічною категоризацією, культурною ідентифікацією, соціальною рефлексією, орнаментальністю.

Когнітивно-функціональна природа прикмет визначає відсутність в структурі висловлення внутрішньої аргументації, що підсилює їхній догматизм. Когнітивно-прагматична природа прикмет функційно зумовлена вимогами до кліше прогнозу – передбачення. Прикмету як паремійний жанр з основною прогностичною функцією відрізняє виражений причинно-наслідковий зв'язок, який поєднує в складі умовиводу дві ситуації – реальну та прогнозовану, що сприяє реалізації ієрархічних зв'язків на рівні когнітивної моделі, семантики та прагматично вираженого змісту прикмет.

Етнічна специфіка відбивається в символістичній категоризації, характерними рисами якої є наявність ізоморфних та аломорфних оцінок. Символізму підлягає те, що є цінним для певної лінгвокультури; це положення може стати **перспективною** подальших розвідок при дослідженні прикмет.

Література

1. Никитина Т.Г. Примета (глава коллективной монографии) / Русские паремии: новые формы, новые смыслы, новые аспекты изучения / Научн. Ред. Проф. Т.Г.Никитина. – Псков: ПГПУ, 2008. – С. 145–178.
2. Пермяков Г.Л. К вопросу о структуре паремиологического фонда / Языковая природа афоризма. Очерки и извлечения: Пособие / Сост., общ. Ред., предисл. и вступ. ст. Е.Е. Иванова. – Могилёв : МГУ им. А.А. Кулешова, 2001. – С. 297–320.
3. Семененко Н.Н. Когнитивно-прагматическая парадигма паремиологической семантики : дис. на соиск. уч. ст. докт. фил. наук 10-02-01 «Русский язык» / Н.Н. Семененко. – Белгород, 2012. – 417 с.
4. Харченко В.К. Лингвистика народной приметы / В.К. Харченко, Е.Е. Тонкова. – Белгород : Изд-во ОАО «Белгородская областная типография», 2008. – 224 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

5. Cat Superstitions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kinrossfolds.com/cattery/superstition.html>.
6. 8 Surprising Animal Superstitions [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: <http://www.vetstreet.com/dr-marty-becker/8-surprising-animal-superstitions>.
7. UK superstitions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.educationuk.org/global/articles/uk-superstitions>.

Шуменко О. А., Прокопенко А. В.

ВЕРБОКРЕАТИВНІ ВЕКТОРИ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛЕКСЕМИ *ONE* ЯК ВИХІДНОЇ ОДИНИЦІ ДЛЯ ДЕНУМЕРАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ

Стаття присвячена дослідженню вербокреації лексеми *one*. Фокусується увага на її поліаспектності та поліфункціональності, а також на частиномовній (ланцюжковій та гніздовій) представленості лексеми.

Ключові слова: вербокреація, лексема, денумератив, частини мови, представленість.

Шуменко О. А., Прокопенко А. В. Вербокреативные векторы английской лексемы *one* как исходной единицы для денумеральных образований. – Стаття.

Статья посвящена исследованию вербокреации лексемы *one*. Фокусируется внимание на ее полиаспектности и полифункциональности, а также на частичномовной (цепной и гнездовой) представленности лексемы.

Ключевые слова: вербокреация, лексема, денумератив, части речи, представленность.

Shumenko O. A., Prokopenko A. V. Wordcreation vectors of the English lexeme *one* as the initial unit for denumerals. – Article. The article deals with the investigation of wordcreation of the English lexeme *one*.

Their polyaspect and polyfunctionality and partial (chain and nested) representation of the lexeme are being focused.

Key words: wordcreation, lexeme, denumeral, part of speech, representation.

У сучасній лінгвістиці намітилась тенденція до вивчення системно-функціональних особливостей мовних одиниць (Ш.Р. Басиров, В.Д. Каліущенко, Т.Р. Кияк, М.М. Полюжин, І.С. Улуханов). У мовознавстві проблеми квантитативності були предметом спеціальних досліджень у працях Н.Д. Арутюнової, С.А. Жаботинської, Ю.О. Жлуктенка, В.В. Левицького, В.З. Панфілова, А.Є. Супруна, В.Г. Таранця та С.О. Швачко. Звернення до цієї теми зумовлене потребою всебічного вивчення шляхів і способів поповнення лексичного складу англійської мови.

Лексема *one* та її похідні денумеральні конструювання, синергетичні характеристики лексеми *one*, статус її деривативів у процесі вербокреації на діасинхронічному вимірі заслуговують особливої уваги.

Актуальність теми зумовлена тенденціями сучасної лінгвістики до вивчення системно-функціональних параметрів мовних одиниць, до осмислення методологічних засад процесів концептуалізації та категоризації, а також – малодослідженістю денумеральної парадигми, наявністю дослідницьких лакун стосовно її витоків, тенденцій трансформацій, інтеграції соціолінгвальних та лінгвальних чинників.

Об'єктом дослідження виступає числівник англійської мови *one*; предметом дослідження – його парадигматична та синтагматична представленість, структурні, семантичні та словотвірні характеристики.

Мета полягає в розпізнанні вербокреативних паралелей денумеральних утворень лексеми *one* сучасної англійської мови. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- осмислити структури вторинних відчислівникових утворень;
- виявити словотвірні тенденції лексеми;
- встановити основні типи ДУ та способи їх творення;

– окреслити перспективне дослідження з релевантних проблем.

Мова є знаковою системою, що слугує для задоволення комунікаційних потреб людини, як така, що включає в свою парадигму корпус метазнаків на позначення понятійного апарату пізнавальної діяльності людини [3, с. 118]. Універсальна картина світу сприймається всіма представниками людського соціуму однаково, поряд із цим мають місце розбіжності в сприйнятті світу. При цьому найуживанішими одиницями є слова-примітиви [4], напр.: англ. *mother*, укр. *мати*, рос. *мама*, нім. *mutter*; англ. *son*, укр. *син*, рос. *сын*, нім. *Sohn*. Ці однойменні поняття були омовлені першими, вважаємо, що до цієї групи тяжіє і лексема *one*, яка у словниках семантизує «єдиний», «одинокий», «неподільний», «саме той, тільки той», у протизагн до «обидва», «всі троє». Значення *one* генетично корелює з невербальним знаком (жестом руки). Поняття *one* вказує на поступове формування у когнітивній діяльності людини виокремлення та омовлення усвідомлюваного нею досвіду. Філософи античності по-різному відносилися до понять: не фокусували увагу на цьому феномені; ідентифікували як небазове; надавали перевагу поняттю *два*.

Осмислення ендозони денумеративів є вельми валоративним для оновлення діахронічної пам'яті. Слова переосмислюються, набувають нових значень, змінюють свої поверхневу та глибинну структури, поповнюють собою корпус інновацій [6]. Денумеративи свідчать про процеси самоорганізації та самодобудови одиниць із семою числа.

Лексема *one* посідає специфічне місце в мовній системі. За тлумачним словником лексема *one* експлікується алонімами англ.: – *only, individual, unique, united, specified, certain, indefinite, identical, equal*. Вихідною у лексемі *one* була сема окремості одного предмету від іншого, яка необхідна для лічби предметів та виміру денотатів.

Конструкція «one of...» реалізує виокремлюючу функцію, протиставляючи один референт із групи йому подібних, напр.: англ. – *Who'd just entered through one of the arches. He is an enforcer, and one of those who works for Abdul Ghani, who, in his turn, works for one of the great crimes lords of the city, Abdel Khader Khan* (19, 201). Ця конструкція входить до маргінальної групи неозначеного займенника, напр.: англ. – *One of their companions at the table leaned close, and spoke to them* (17, 112). У даному випадку лексема *one* не позначає певну особу чи групу осіб, але правосторонньою означуваною групою обмежує коло вибору можливих варіантів, тобто *one* втрачає частково неозначеність.

Паралельною є конструкція *as one*, що позначає невизначену одиничність, напр.: англ. – *The crowd reacted as one*. Конструкція з лексемою *one*, в основному, вказує на кількісний аспект референтів (основна функція всіх числівників), напр.: англ. – *As one turn in the puzzle alleyways we passed a long metal rack where bicycles were parked* (17, 37).

Надлишкова одиничність виражається словосполученнями типу *one and all*. В емпіричному матеріалі ілюзорними є використання лексеми *one* у функції інтенсифікатора, що метафорично позначає гіперболізовану міру ірреального буття, напр.: англ. – *This vast tapestry of tales is sewn together with the skill of a master storyteller... Roberts has one hell of an imaginative gift* (11, 99).

Числівник *one* та неозначений артикль *a (an)* є етимологічними дублетами. Обидві лексеми співвідносяться з дискретними референтами на позначення одиничності, виключності та опозиції з предметами у множині [9]. Генетичні образи лексеми *one* прослідковуються в древніх формах мов індоєвропейської сім'ї. У грецькій мові *oinos* етимологізує значення «одне очко». Ця форма має свої паралелі у лат. *unus*, гот. *ains*, нім. *ein*, слав. *инь* «єдиноріг». У санскр. *ena* семантизує займенникове значення *вона* [3]. Дослідники етимологічних витоків зазначеного слова співвідносять одиницю з соматичними витоками вихідних форм. В.Г. Таранець зазначає у своїх працях, що двоїна та її маркери були передвісниками одиничності [5]: двоїна генерувала одиничність. Релевантними та прозорими є нагадування про діади номінацій типу укр. – *день :: ніч, брат :: сестра, мати :: батько* [8]. Не дивлячись на те, що двоїна препарувала одинину, фактичний матеріал свідчить про високу частотність лексеми *one* як у вільних, так й у стабільних словосполученнях, напр.: *one student, one revolution; one and all, one-horse (carriage), once-removed (brother)*. Вільні словосполучення абсорбують числівник *one* у стабільних паттернах на синтагматичному рівні при позначенні а) живих та неживих істот; б) артефактів; в) подій та явищ; г) дименціональних одиниць, напр.: англ.

– а) *But there is one sister sitting down just behind you, who is very pretty and I dare say very agreeable;* б) *Elizabeth looked archly, and turned away saying only one word;* в) *But that is one great difference between us;* г) *She wished she could do what one-year-old will do* (13, 79–81).

У фразеологічних словосполученнях лексема *one* вживається на віртуальних просторах. Семантичне наповнення зазначеної лексеми детермінується фразеологічним оточенням, напр.: англ. – *one too many* «зайвий», *one of these days* «незабаром», *one and all* «всі разом і кожен зокрема», *one-horse* «невеличкий, незначний, невеликий» [1]. Похідні від числівника *one* зберігають квантитативний шарм та отримують нові квалітативні ознаки. Існують випадки повної втрати первинного квантитативного значення (деквантифікація), появи семантичного спустошення (десемантизація), що притаманне стабільним фразеологічним одиницям.

Лексема *one* займає постпозицію при утворенні дENUMERATИВІВ-ЗАЙМЕННИКІВ типу англ. – *someone, anyone, no one, none, everyone*, які матеріалізують синкретично семи нумеральності та предметності. При цьому виокремлюється займенник у графічному образі *no-one*, напр.: англ. – «*Listen... take it easy on the street, huh?*» *I mean, you can trust no-one* (18, 182); *No-one drove the beggars from the streets. No-one banished the slum-dwellers* (12, 275). Канонізованими паралелями є також *no one, none*, напр.: англ. – «*They have none of them much to recommend them*», *he replied ...* (13, 74); *No one on the plane was more relieved than Denise* (10, 198). *One* як суфікс використовується у назвах хімічних сполук, напр.: англ. – *lactone, quinone*. Паралельними одиницями *one* на позначення виокремлення, уніфікації є морфеми *mono-, uni-, single*.

Аналіз етимологічних витоків лексеми *one* свідчить про стабільність еволюційних модифікацій числівникової родини, їх самореалізацію, самодобудову у структурно-семантичній девіації від повнозначних до службових слів. Бівекторне дослідження (системно-функціональне) об'єктивує осмислення, ідентифікацію лінгвістичних феноменів на діасинхронічному рівні, їх процесів та результатів. Фокусування уваги на мовленнєвому бутті слів, їх реалізації у текстах спростовує канонізовані положення про закритість числівникової системи, генерує думку про інволюційні процеси, про типологічні зрушення на матеріалі числівникового кластеру.

Похідним конструюванням від нумеральної одиниці *one* є лексема *once*, яка утворилась за допомогою словотвірного суфікса *-ce*, що семантизує значення «time». У реченні лексема *once* виступає як субститут, ад'єктив, адverb та сполучник, напр.: англ. – *once is enough; the once and future king; a once powerful nation; we go to a movie once a week; once you're finished, you can leave*. Дослі-

джувана лексема входить до складу фразеологічних словосполучень, напр.: англ. – *once at a time, once and for all, once and again*, що свідчить про стабільні тенденції денумеративів стосовно їх самоорганізації. Лексема *once* семантизує виокремлення типу англ. – *That used to suit me once; Once again she's refusing to help* (11, 97); *I never once saw her him get angry or upset* (14, 216). Діахронічна пам'ять про темпоральність, послідовність та минулість зберігається в реченнях типу англ. – *Mrs Peterson came to see Ruth just once* (11, 67); *I wrote him once or twice but he never answered; I do get a toffle anxious once in a while* (21, 201); *We go upstairs at once and clean your room* (14, 77); *He never once saw her so sad* (16, 167). Частотна повторюваність актуалізується у реченнях типу англ. – *We met, once, at a party* (14, 89); *I tried once more to find the words for the foliant blaze of her green eyes; He turned at once, and threw himself again at the door on his side* (16, 81).

Лексема *one* в своїй семантичній еволюції позначена синкретизмом, реалізацією сем кількості + предметності / квалітативності.

Значний інтерес викликає структурно-семантичне буття денумеральних слів *only* та *alone*. *Only* – це вторинне, секондарне відчислівникове конструювання від *one-* + *-like*, що компресувалося у композиту. Це слово утворене від числівника *one* шляхом словоскладання та стягнення. Слово походить від староанглійського варіанту *anlic*, від *an ONE+lic – LY*. У слов'янських мовах лексема *один* є також стягнутою формою на позначення *тільки один*. Сема *один* відлунується в ад'єктивах із семантикою «єдиний», «виключний», напр.: англ. – *an only child, the only answer, my one and only way*. В останньому прикладі значення одиницності омовлюється словами *one* та *only* надлишково: *one* семантизує «один», а слово *only*, зберігаючи цю сему, адитивно актуалізує значення виключності, ексклюзивності. Лексема *only (adj)* є дериватом числівника *one*, утвореного шляхом основоскладання, в якому друга основа перетворилася у суфікс *-ly* по аналогії зі словами англ. *friendlike* → *friendly* (*N-Adj.*). Числівникова основа є вихідною для денумеративів. Пор.: англ. – *four – fourth, one – only*. Похідні одиниці зазнають десемантизації. Вихідна нумеральна основа в секондарних утворюваннях змінюється формально та модифікує семантичне буття. Так, *fourth* вказує на порядок розташування, розміщення, а *only* – на виключність. У художньому дискурсі *only* може виступати у функціях таких частин мови як прикметник, прислівник та частка. Як прикметник *only* утворюється шляхом афіксації. Пор.: англ. – *The only surprise she got was then she went to the doctor* (11, 65); *It was a golden life, the only one Alexandra had ever know* (18, 12).

Денумеративу *only* притаманна в сучасній англійській мові поліфункціональність, яка акту-

алізується у конверсивних транспозиціях: *Adj. → Adv. → Particle*. Частиномовна представленість лексеми *only* контекстуально детермінована. *Only* (*Adv.*) є секондарним утворенням по відношенню до *only* (*Adj.*). *Only* (*Adv.*) уточнює, інтенсифікує ознаку предметів, дій або ознаку ознак. Семантична девіація лексеми *only* є очевидною із сполучувальності з корелюючими словами. Її омонімічність знімається віднесеністю до ад'єктивних або адвербіальних одиниць. Службовий характер цього слова об'єктивується можливістю його пропуску та при реалізації у статусі сполучника. Як і прислівник *only*, так і частка *only* утворюється шляхом конверсії, напр.: англ. – *There was only one solution to the problem* (15, 152); *And he only nodded in answer* (17, 129); *The side wall was broken by only another high wooden gate* (ibid, p. 87); *Only fifteen minutes ago he had cheeked the colonel out* (15, 67).

Для сучасної англійської мови характерна поліфункціональність мовних одиниць, які без морфологічної модифікації або при частковій зміні реалізуються у різних парадигматичних групах [2]. Категоріальна омонімія одиниць *only1* (*Adj.*) та *only2* (*Adv.*) делакунізується (знімається, нівелюється) в умовах контексту (на синтагматичному рівні, валентнісному рівні). *Only* (*Adj.*) та *only* (*Adv.*) притаманні різні синтаксичні ознаки, різні синтаксичні парадигми у річищі семантичних, словотворчих, морфологічних та валентнісних аспектів. Денумеративи об'єктивують своє вторинне конструювання в поверхневій структурі, яка стабільно включає числівникову морфему. На семантичному рівні денумеративи повторюють долю своїх вихідних форм. Денумеральні утворення етимологізують явище синкретизму, маніпулюючи представленістю сем предметності та нумеральності, проходять процеси еволюції та інволюції.

Серед денумеративів із лексемою *one* виокремлюється лексема *alone*, яка етимологізується у вихідній полілексемній одиниці *all but one*. *Alone* як прикметник вказує на ознаку, а як конвертована омонімічна форма (прислівник) – на ознаку ознаки. Лексема *alone* семантизує відповідно ад'єктивні та адвербіальні значення: а) «одинокий», «єдиний», «один», «одинокний», б) «одинок», «єдино», напр.: англ. – а) *He didn't want to be alone forever* (20, 45); *It was terrible to think about her angry and alone, and then he realized that there might be a lot more to her current life than he knew* (ibid, 95); б) *Why does Daddy go out alone? Their long conversations as they sat cosily alone to drink tea* (ibid, 52). У конструкціях типу *Let me alone* та *He alone can do it* лексема *alone* не реалізує числівникове значення, а корелює із маркерами ексклюзивності, винятковості, семантизує значення спустошеного числа. Гіпостатична функція лексеми *alone* обмежується послідовністю *alone* (*Adj.*) → *alone*

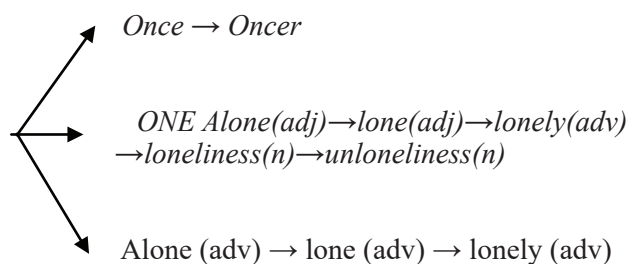
(Adv.) → *alone* (Part.). Як частка ця лексема виокремлює референт та може замінюватися іншими словами або конструюваннями, напр.: англ. *He alone can do it :: It's he who can do it.* У комунікативних одиницях *alone* (Part.) корелює з різними блоками, членами речень, при цьому його позиція детермінується частиномовним статусом досліджуваних одиниць. Розбіжності корелюючих слів (числівників та денумеративів) об'єктивуються їх функціонуванням та семантизацією референтів, що породжує граматичну омонімію. Остання делакунізується в умовах мікро- та макроконтестів.

Поліфункціональність досліджуваних денумеральних одиниць знімається аналізом сусідніх одиниць, делакунізацією омонімічних пустот. Функціональний підхід є вельми валоративним та релевантним для частиномовної характеристики досліджуваних одиниць типу англ. *He was quite alone* и *He belonged to her alone*.

Як показує аналіз емпіричного матеріалу, в радіальній вербокреації особливе місце посідає числівник *one*. Зберігаючи квантитативну сему, *one* підвладний семантичним зрушенням, у процесі еволюції (збагачення слова повнозначними семами) та інволюції (семантичного спустошення, граматикалізації, появи службових слів).

Лінійний ряд числівника *one* виглядає таким чином: гніздо складається з кроків та лінійних представлень новоутворень, наскрізна представ-

леність частиномовних одиниць корелює з мовною суцесивністю лексико-семантичних груп:

Отже, вивчення денумеральних утворень за межами їх текстового представлення є неповним, таким, що не розкриває динаміку становлення та функціонування одиниць із числовою семою. Взаємозв'язок між граматичною формою та функціональним змістом, між лексичною та граматичною семантикою осмислюється на матеріалі денумеральних інновацій. Словотвірний аналіз денумеративів передбачає виокремлення як морфем власне числівникових, так і інших морфем. Аналіз денумеральних утворень об'єктивує появу тенденції словотвору денумеральних утворень, його способів, засобів частиномовних моделей, кореляції первинних та вторинних утворень на матеріалі числівників та відчислівникових одиниць. Перспективним постає дослідження інших секторів лексико-семантичного поля кількості, а саме дробових числівників, їх становлення та функціонування.

Література

1. Баранцев К.Т. Фразеологічний словник англійської мови / К.Т. Баранцев. – К. : Радянська школа, 1956. – 389 с.
2. Иванова Л.П. Курс лекцій по общему языкознанию : [науч. пособ.] / Л.П. Иванова. – К. : Освіта України, 2006. – 312 с.
3. Квеселевич Д.И. Интеграция словосочетания в современном английском языке / Д.И. Квеселевич. – К. : Высшая школа, 1983. – 84 с.
4. Кочерган М.П. Основы зіваного мовознавства : [підручник] / М.П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 424 с.
5. Таранець В.Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови) / В.Г. Таранець. – Одеса : ОДУ, 1998. – 307 с.
6. Швачко С.О. Средства выражения количества в современном английском, русском и украинском языках : [монографія] / С.О. Швачко. – К. : Вища школа, 1981. – 144 с.
7. Швачко С.О. Слова міри та ваги : лінгвокогнітивні аспекти : [монографія] / С.О. Швачко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – 132 с.
8. Швачко С.О. Лінгвокогнітивні аспекти квантитативності : [конспект лекцій] / С.О. Швачко. – Суми : Сумський державний університет, 2011. – 141 с.
9. Шуменко О.А. Частиномовний простір денумеративів сучасної англійської мови / О.А. Шуменко // Науковий журнал Сумського державного університету та Харківського університету ім. В.Н. Каразіна «Філологічні трактати». – 2011. – Т. 3. – № 2. – С. 97–101.

Джерела ілюстративного матеріалу

10. Ahern Cecelia, P. S. I Love You / Cecelia Ahern, P. S. – Harper Publishing, Hyperion, 2007. – 520 p.
11. Andrews Lyn. A Mother's Love / Lyn Andrews. – London : Headline book publishing, 2004. – 406 p.
12. Astley Judy. Laying the Ghost / Judy Astley. – London : Transworld Publishers, 2008. – 389 p.
13. Austen Jane. Pride and Prejudice / Jane Austen. – London : Planet Three Publishing Network, 2003. – 284 p.
14. Catty Kelly. Just Between Us / Kelly Catty. – London : Harper Collins Publishers, 2003. – 634 p.
15. Eisler Barry. Rain Fall / Barry Eisler. – Penguin Books, 2002. – 392 p.
16. Kinsella Sophie. Remember Me / Sophie Kinsella. – New York, 2008. – 443 p.
17. Laurie Hugh. The Gun Seller / Laurie Hugh. – London, 2005. – 177 p.
18. Munro Alisa. The Love of a Good Woman / Alisa Munro. – New York : Vintage Books, 1998. – 339 p.
19. Parks Adele. Still Thinking of You / Adele Parks. – London : Penguin Book, 2003. – 565 p.
20. Patterson James. Thriller / James Patterson. – New York : Mira Books, 2007. – 321 p.
21. Steel Vanessa. Punished / Vanessa Steel. – London : Harper Element, 2008. – 326 p.

РОЗДІЛ II РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 81'255.2:6(811.133.1+811.161.2):341.24

Куликова В. Г.

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКИХ ТЕКСТІВ КОНВЕНЦІЙ: ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті крізь призму прагматичного аспекту досліджується один із документів міжнародного права – конвенція, розглядаються її лексичні та граматичні особливості, що зумовлені прагматичною метою тексту.

Ключові слова: конвенція, лексико-граматичні особливості, прагматичний потенціал, французька мова.

Куликова В. Г. Лексико-грамматические особенности французских текстов конвенций: прагматический аспект. – Статья.

В статье сквозь призму прагматического аспекта исследуется один из документов международного права – конвенция, рассматриваются ее лексические и грамматические особенности, обусловленные прагматической целью текста.

Ключевые слова: конвенция, лексико-грамматические особенности, прагматический потенциал, французский язык.

Kulykova V. G. Lexical and grammatical features of the French conventions' texts: pragmatic aspect. – Article.

In the article, through the prism of the pragmatic aspect, one of the documents of international law, the convention, is examined, in particular, its lexical and grammatical features, conditioned by the pragmatic purpose of the text.

Key words: convention, lexical and grammatical features, pragmatic potential, French.

Постановка проблеми. Міжнародні договори є одним із найважливіших джерел міжнародного публічного права, адже їх головні функції визначаються формуванням відносин між державами чи організаціями на засадах миру та справедливості, забезпеченням міжнародного співробітництва, гарантуванням національних інтересів держав і захистом основних прав і свобод людини. Останнім часом, зважаючи на стрімкий розвиток міжнародної інтеграції, роль міжнародних документів невіддільно зростає, що й зумовлює увагу до них із боку науковців різних галузей і лінгвістів зокрема.

Конвенція як різновид міжнародного юридичного документа є багатосторонньою угодою, положення якої обов'язкові для виконання. Як для України, так і для Франції конвенції відіграють важливу роль у плані міжнародної політики завдяки тому, що вони сприяють підтримці миру, попереджують або врегульовують конфлікти, забезпечують співпрацю між державами – підписантами конвенції.

Виходячи з вищезазначеного, інтерес до проблеми правильної інтерпретації документів міжнародного права та конвенцій зокрема крізь призму лінгвопрагматичного підходу невіддільно зростає, що й зумовлює **актуальність** цього дослідження.

Мета роботи полягає у встановленні лексичних і граматичних особливостей французьких текстів конвенцій у прагматичному аспекті. На вирішення поставленої мети спрямовані такі **завдання**: визначити поняття конвенції як документа міжнародного права; виявити лексичні та

граматичні особливості французьких текстів конвенцій і встановити їхні прагматичні властивості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Помітне зростання ролі міжнародних договорів в останні роки спричинило підвищення інтересу дослідників до цього питання. Серед зарубіжних науковців, праці яких торкаються різноманітних аспектів міжнародних договорів, варто згадати Я. Броунлі, Ф. Мартенса, А. Талалаєва, В. Шуршалова. Не менш важливим внеском для різностороннього аналізу міжнародних правових документів стали наукові доробки багатьох українських учених – В. Буткевича, О. Мережко, О. Назаренко, Д. Терлецького. Зокрема, значними є наукові внески В. Євінтова [1], який установив особливості створення міжнародних договорів різними мовами; В. Калюжної [2], яка зосередила свою увагу на вивченні лексичного складу юридичних документів; О. Шевцової [3], яка вперше дослідила еквівалентність в українських перекладах англійських і франкомовних текстів міжнародних конвенцій.

Однак лишається коло проблем, що потребують більш детального дослідження, зокрема питання лексико-граматичних і прагматичних особливостей французьких текстів конвенцій, чому й присвячена наша наукова розвідка.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Міжнародні конвенції виникли, коли з'явилася потреба в правовому врегулюванні взаємовідносин і взаємних обов'язків між державами. Відповідно до українського юридичного термінологічного словника конвенція – це міжнародний багатосторонній договір зі спеціального питання економічного, юридичного та гуманітарного характеру [7].

На відміну від декларації чи звернення, конвенція має статус закону, який повинен виконуватися в обов'язковому порядку тими державами, які його підписали й ратифікували. У широкому сенсі конвенція – це угода між суб'єктами міжнародного права, що регулює відносини між ними через створення взаємних прав і обов'язків [6].

Прагматичною метою конвенцій є передача інформації зі збереженням об'єктивності та послідовності викладу [10]. Однак крім первинної прагматичної мети – донести інформацію до адресата, завжди є вторинна мета – навчальна. Основним адресатом є, як правило, суб'єкт правових відносин (для конвенцій – держави, квазі-держави (їх громадяни), міжнародні організації (їх члени)). Звідси випливає головна мета – створити документ, який містив би інформацію про спосіб поведінки та який би приписував суб'єктам необхідність поводити себе певним чином [4]. Широкоспрямовані конвенції повинні бути максимально зрозумілими, їхній зміст має бути адекватно сприйнятий аудиторією. Саме це, як показало дослідження, і зумовлює лексичні та граматичні особливості конвенцій.

Аналіз граматичних особливостей на морфологічному рівні дозволив нам установити, що в текстах конвенцій найпоширенішим є дійсний спосіб для підкреслення реальності дії, наприклад:

«*Tout Etat partie prend les mesures nécessaires et effectives pour...*» (10).

«*Les Etats parties s'engagent à assurer à l'enfant la protection...*» (9).

Щодо категорії часу, то вона найчастіше представлена *Présent*, оскільки дієслова у формі теперішнього часу мають значення позачасовості, постійності й актуальності інформації, що є характерним для тексту конвенцій, наприклад:

«*Chaque État Partie adopte les mesures qui peuvent être nécessaires pour établir sa compétence en ce qui concerne les infractions visées à l'article 2 lorsque...*» (8).

З-поміж минулих часів найпоширенішим виявився *Passé composé*, наприклад:

«*Tout État qui a formulé une réserve conformément aux dispositions du paragraphe 2 du présent article peut la retirer à tout moment en adressant une notification à cet effet au Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies*» (8);

майбутніх часів – *Futur simple*, наприклад:

«*La présente Convention entrera en vigueur le trentième jour qui suivra la date de dépôt auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies du vingt-deuxième instrument de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion*» (8).

Уживання способу *Subjonctif*, який досить поширений, наприклад, у Конвенції про права дитини (9), слугує для формулювання положень, надаючи їм ознак категоричності, наприклад:

«*A cette fin, les Etats prennent en particulier toutes les mesures appropriées sur les plans national, bilatéral et multilatéral pour empêcher:*

a) *Que des enfants ne soient incités ou contraints à se livrer à une activité sexuelle illégale;*

b) *Que des enfants ne soient exploités à des fins de prostitution ou autres pratiques sexuelles illégales ...*» (9).

Досліджуючи тексти конвенцій, ми також виявили часте використання дієприкметникових зворотів (*participe présent* і *participe passé*), а також герундія (*gérondif*), якими починається кожен пункт Преамбули, що сприяє стислості інформації, наприклад:

«*Considérant que le financement du terrorisme est un sujet qui préoccupe gravement la communauté internationale tout entière ...*» (8).

«*Profondément préoccupés par la multiplication, dans le monde entier, des actes de terrorisme sous toutes ses formes et manifestations...*» (8).

«*Soit être apporté en sachant que le groupe a l'intention de commettre une infraction au sens du paragraphe 1 du présent article ...*» (8).

Аналізуючи тексти конвенцій, нам також udało встановити широке використання модальних дієслів, наприклад:

«*Chaque État Partie peut également établir sa compétence ...*» (8).

«*À moins que l'État Partie à partir duquel une personne doit être transférée en vertu du...*» (8).

Використання модальних дієслів *pouvoir* і *devoir* надає текстам конвенцій розпорядчого характеру та виконує функцію припису адресату.

Дослідження особливостей французьких текстів конвенцій на синтаксичному рівні дозволило нам установити переважання складних речень, найчастіше з підрядним типом зв'язку, що пов'язано з розпорядчою функцією конвенцій, а також намаганням все передбачити й пояснити, наприклад:

«*Les Etats parties veillent à ce que l'enfant ne soit pas séparé de ses parents contre leur gré, à moins que les autorités compétentes ne décident, sous réserve de révision judiciaire et conformément aux lois et procédures applicables, que cette séparation est nécessaire dans l'intérêt supérieur de l'enfant*» (9).

Оскільки головною метою конвенцій є повідомлення й утвердження інформації, то в тексті переважає стверджувальна форма речень. Однак нами було виявлено й випадки використання заперечної форми, що слугувала для вираження категоричності повідомлення, наприклад:

«*Aucune disposition de la présente Convention n'habilite un État Partie à exercer sur le territoire d'un autre État Partie une compétence ou des fonctions qui sont exclusivement réservées aux autorités de cet autre État Partie par son droit interne*» (8).

Крім того, неозначені прикметники сприяють досягненню об'єктивності та підкреслюють усезагальний характер конвенцій, наприклад:

«*Nul enfant ne fera l'objet d'immixtions arbitraires ou illégales dans sa vie privée, sa famille, son domicile ou sa correspondance, ni d'atteintes illégales à son honneur et à sa réputation*» (9).

Як відомо, лексичний контент будь-якого документа впливає на його зміст і відіграє важливу роль у створенні його прагматичного потенціалу. Саме тому слід зауважити, що для конвенцій не є характерним часте вживання спеціалізованої лексики, адже переважна більшість конвенцій орієнтована на широке коло адресатів, які без спеціальних знань не зрозуміють зміст документа. Однак слід зауважити, що в тексті Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму (8) трапляються терміни, які мають вузькоспеціалізовану спрямованість, наприклад, *mine antipersonnel, dispositif antimanipulation* тощо. Саме тому в цьому документі вводиться положення для тлумачення деяких основних термінів Конвенції. Таким чином адресант прагне компенсувати в адресата можливу відсутність фонових знань стосовно предмета комунікації. Для цього в тексті Конвенції присутній розділ під назвою «*définitions*», у якому тлумачаться основні поняття, наприклад:

«*Par «mine antipersonnel», on entend une mine conçue pour exploser du fait de la présence, de la proximité ou du contact d'une personne et destinée à mettre hors de combat, blesser ou tuer une ou plusieurs personnes...*» (8).

Також нами було виявлено таку важливу лексичну особливість, як часте використання кліше, що допомагає досягти стандартизованості викладу, наприклад: *entrer en vigueur, mettre en œuvre, prendre des mesures, en vertu de, en foi de quoi, dans le cadre de, à l'égard de, de concert, de bonne foi, mettre au point, le cas échéant, prendre effet, sous réserve de*.

«*Toute dénonciation faite en vertu de l'article*» (10).

«*En foi de quoi les plénipotentiaires soussignés, dûment autorisés, ont signé la présente Convention*» (10).

З-поміж інших особливостей слід зазначити використання англіцизмів і похідних від них слів, наприклад:

«*Tout Etat partie prend les mesures nécessaires pour faire en sorte que tous les stocks d'explosifs dont*

il est question au paragraphe 1 du présent article» (10);

«*Convention sur l'interdiction de l'emploi, du stockage, de la production et du transfert des mines antipersonnel et sur leur destruction*» (10);

«*...mettre au point, produire, acquérir de quelque autre manière, stocker, conserver ou transférer à quiconque, directement ou indirectement, de mines antipersonnel*» (10);

латинізмів, наприклад:

«*la Partie requise considère que la mesure sollicitée irait à l'encontre du principe «ne bis in idem»*» (11);

та інтернаціоналізмів, наприклад:

«*En l'absence de consensus, ces décisions sont prises à la majorité des deux tiers des membres de la commission*» (10).

«*Tout différend entre les Etats parties concernant l'interprétation ou l'application de la présente Convention qui ne peut pas être réglé par voie de négociation est soumis à l'arbitrage, à la demande de l'un d'entre eux*» (10).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, прагматична мета конвенцій (донесення інформації та припис адресатові) обумовлює їх лексичні та граматичні особливості. З-поміж лексичних особливостей слід назвати використання інтернаціоналізмів, англіцизмів, латинізмів і кліше. Останні забезпечують точність і стандартизованість текстів. Об'єктивність на лексичному рівні виявляється у відсутності емоційно забарвленої й оцінної лексики.

Дослідження граматичних особливостей дозволило нам установити, що об'єктивність, яка притаманна конвенціям, забезпечується переважанням теперішнього часу та дієслів дійсного способу. Розпорядчий і категоричний характер конвенцій виявляється за допомогою вживання модальних дієслів *pouvoir* і *devoir*, способу *Subjonctif* і складних речень із підрядним типом зв'язку. Дієприкметникові та герундіальні звороти, які часто трапляються в текстах конвенцій, сприяють стислості та вичерпності мовлення.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у виявленні особливостей перекладу українською мовою французьких текстів конвенцій із позицій теорії міжкультурної комунікації.

Література

- Евинтов В. Многоязычные договоры в современном международном праве / В. Евинтов. – К. : Наукова думка, 1981. – 134 с.
- Каложная В. Стиль англоязычных документов международных организаций / В. Каложная. – К. : Наукова думка, 1982. – 124 с.
- Шевцова О. Еквівалентність у перекладі англійських граматичних категорій конвенцій українською мовою / О. Шевцова // Мовні й концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 46 (4). – С. 300–310.
- Шлепнев Д. Прагматические аспекты юридического перевода / Д. Шлепнев, А. Зурабов // Вестник НГЛУ. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2009. – Выпуск 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.france-jus.ru/index.php?page=48&id_parent=18.
- Gémar J.-C. La traduction juridique: art ou technique d'interprétation? / J. C. Gémar. – Ottawa : Revue Générale de Droit, 1987. – P. 495–514.
- Kiss A. Conventions internationales, [en ligne] / A. Kiss // Encyclopædia Universalis, consulté le 8 février 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.universalis.fr/encyclopedie/conventions-internationales/>.
- Український юридичний термінологічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.marazm.org.ua/>.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. Convention internationale pour la répression du financement du terrorisme [en ligne] consulté le 5 mars 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/french/millenaire/law/cirft.htm>.
9. Convention relative aux droits de l'enfant // Nations Unies Droits de l'Homme Haut-Commissariat [en ligne] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ohchr.org/Catégorie: Français>Intérêt professionnel>, consulté le 1 mars 2016.
10. Convention sur le marquage des explosifs plastiques et en feuilles aux fins de détection [en ligne], consulté le 3 février 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv10-french.pdf>.
11. Convention sur l'interdiction de l'emploi, du stockage, de la production et du transfert des mines antipersonnel et sur leur destruction [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.apminebanconvention.org/fileadmin/pdf/other_languages/french/MBC/MBC_convention_text/Convention_d_Ottawa_Francais.pdf.
12. Convention internationale pour la répression du financement du terrorisme [en ligne] consulté le 5 mars 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/french/millenaire/law/cirft.htm>.

РЕЦЕНЗІЯ

Солощук Л. В.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна*

**НА МОНОГРАФІЮ Н.О. БІГУНОВОЇ «ПОЗИТИВНА ОЦІНКА:
ВІД КОГНІТИВНОГО СУДЖЕННЯ ДО КОМУНІКАТИВНОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ»***

Проблеми становлення і функціонування понятійних категорій з точки зору їх ролі в розкритті когнітивної природи мови є дуже актуальними для сучасного мовознавства. Однією з них є категорія оцінки. Оскільки оцінна діяльність є не лише когнітивною, але і прагматичною за своєю сутністю, при її вивченні необхідно враховувати розвідки психолінгвістичної теорії породження мовлення, прагмалінгвістики, конверсаційного аналізу, невербальної семіотики. Саме такий підхід до вивчення позитивної оцінки запропонований в монографії Н. О. Бігунової «Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання».

Незважаючи на пожвавлене зацікавлення науковцями проблемами вербалізації позитивної оцінки та наявності праць досі відсутні інтегровані дослідження когнітивно-дискурсивного процесу перетворення оцінного судження у висловлювання позитивної оцінки, комунікативні стратегії й тактики висловлення позитивної оцінки, її вербального та паравербального маркування в процесі комунікації. Тому монографія Н. О. Бігунової, побудована саме у цьому напрямку, видається актуальною і важливою для сучасної лінгвістики.

Особливу увагу привертає дослідження авторкою екстралінгвальних чинників, що беруть участь в перетворенні оцінного судження в оцінне висловлювання. Роль цих чинників представляється надзвичайно важливою, оскільки «на виході» когнітивного акту оцінки оцінне висловлювання може відрізнитися від оціночного судження докорінно. Крім того, цікавим видається опис ситуацій, в яких породження оцінного висловлювання має вимушений характер: комунікант висловлює позитивну оцінку не тому, що вона була заздалегідь сформульована в його свідомості, а тому що цього вимагає від нього ситуація спілкування або його співрозмовник – адресат подібного висловлювання.

У концепції, яка розробляється Н. О. Бігуною, категорія оцінки видається ключовою в

процесах когніції та комунікації; вона корелює з прагмасоціолінгвістичними характеристиками комунікантів і визначає собою закономірності їх мовленнєвої поведінки, нерідко функціонуючи, таким чином, як основа мовленнєвого акту. Отже слушним і своєчасним вважаємо складання Н. О. Бігуною власної таксономії мовленнєвих актів позитивної оцінки, до якої вона відносить схвалення, похвалу, комплімент та лестощі.

Урахувавши реалії сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми, авторка ґрунтовно і повно розкриває прагматичну спрямованість мовленнєвих актів позитивної оцінки за критерієм щирості та з урахуванням статусних і гендерних особливостей комунікантів, визначає спільні та відмінні іллокутивні цілі, бажаний та небажаний перлокутивний ефект, аналізує умови успішності позитивно-оцінних мовленнєвих актів схвалення, похвали, компліменту та лестощів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у новому підході до оцінки як до когнітивно-дискурсивного феномену; у виявленні й системному описі прагматичних особливостей породження та перетворення оцінного судження в оцінне висловлювання; у розгляді функціонування оцінних висловлювань як комунікативних тактик реалізації певних комунікативних стратегій. У монографії Н. О. Бігунової вперше з когнітивно-прагматичних позицій досліджено оцінний потенціал паравербальних засобів англійської комунікації. Аналіз когнітивних процесів, експлікованих у зображеному внутрішньому мовленні персонажа літературного твору, дав змогу встановити варіанти породження, перетворення, редукування, інтенсифікації оцінки при її реалізації в тій чи іншій комунікативній ситуації. Вперше встановлено фонологічні характеристики позитивно-оцінних мовленнєвих актів в англійському кінематографічному дискурсі. Теоретичне значення такого наукового доробку є безсумнівним.

Авторкою монографії започаткований *новий лінгвістичний напрямок*, а саме когнітивно-комунікативної аксіології зображеного дискурсу.

* (Одеса: КП ОМД, 2017, 580 с. ISBN 978-617-637-133-5)

Обґрунтованість і достовірність основних положень рецензованої праці забезпечено коректним застосуванням методів і прийомів аналізу, за допомогою яких опрацьовано належний обсяг емпіричного матеріалу. Можливість використання основних положень монографії при викладанні низки лінгвістичних дисциплін та спецкурсів, зокрема з проблем когнітивної лінгвістики, прагмалінгвістики, соціолінгвістики, невербальної семіотики, зумовлює практичну цінність роботи. Усі узагальнення, зроблені авторкою, підкріплені достатнім фактичним та дослідницьким матеріалом; загальні висновки сформульовано чітко та переконливо.

Проте, як і будь-яке ґрунтовне дослідження, робота Н. О. Бігунової не позбавлена певних враз-

ливих місць: на мою думку, варто було б детальніше зупинитися на гендерному факторі.

Робота виконана на належному науковому рівні. Монографія Н. О. Бігунової «Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання» безперечно заслуговує на увагу фахівців у галузі як германського, так і загального мовознавства, а також на увагу представників інших гуманітарних галузей (зокрема, психолінгвістики, соціології, паралінгвістики), являє собою ґрунтовну теоретичну основу для подальших наукових філологічних розвідок і буде цікавою філологам, викладачам, студентам та аспірантам, а також широкому колу читачів, які займаються порушеними питаннями.

НАШІ АВТОРИ

Андрущенко Ірина Олександрівна – викладач кафедри англійської філології і філософії мови імені професора О. М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету

Бабич Віра Ігорівна – в.о. доцента кафедри готельно-ресторанного бізнесу та туризму Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, кандидат філологічних наук

Багацька Олена Вікторівна – доцент кафедри германської філології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат філологічних наук, доцент

Бігунова Наталя Олександрівна – доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, кандидат філологічних наук, доцент

Біла Євгенія Сергіївна – викладач кафедри іноземних мов Одеського національного економічного університету

Бондар Наталія Василівна – викладач кафедри мовознавства Івано-Франківського національного медичного університету

Бондарчук Наталія Ігорівна – аспірант кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка»

Борисович Оксана Вікторівна – асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук

Гайденко Юлія Олексіївна – аспірант кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Гуменюк Інна Леонідівна – викладач кафедри практики англійської мови Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат філологічних наук

Гвоздь Ольга Вікторівна – старший викладач кафедри іноземних мов Одеського національного політехнічного університету

Іщенко Ольга Володимирівна – старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Верховцова Ольга Михайлівна – старший викладач кафедри іноземних мов Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин Національного авіаційного університету

Куликова Вікторія Григорівна – доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського», кандидат філологічних наук, доцент

Куценко Микола Анатолійович – доцент кафедри іноземних мов Військового інституту телекомунікацій та інформатизації

Кушнерук Світлана Миколаївна – аспірант кафедри практики англійської мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Лавренчук Ярослав Юрійович – аспірант Київського національного лінгвістичного університету

Ладиненко Альбіна Павлівна – доцент кафедри іноземних мов № 2 Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат філологічних наук, доцент

Лебедєва Олена Вікторівна – старший викладач кафедри іноземних мов Одеського національного політехнічного університету

Лосєва Ірина Вікторівна – доцент кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат філологічних наук

Мітькіна Євгенія Миколаївна – викладач кафедри військового перекладу та іноземних мов Одеської військової академії

Михайленко Валерій Васильович – професор кафедри перекладу та філології Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, доктор філологічних наук

Олійник Ганна Олександрівна – аспірант кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Петрова Олена Іванівна – старший викладач кафедри іноземних мов Одеського національного політехнічного університету

Полонська Ірина Петрівна – доцент кафедри іноземних мов економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук, доцент

Попович Олена Сергіївна – доцент іноземних мов Одеського національного політехнічного університету, кандидат філологічних наук, доцент

Прокопенко Антоніна Вадимівна – старший викладач кафедри німецької філології Сумського державного університету, кандидат філологічних наук

Почтарук Галина Яківна – старший викладач кафедри іноземних мов Одеської державної академії будівництва і архітектури, кандидат філологічних наук

Строченко Леся Василівна – доцент кафедри лексикології та стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, кандидат філологічних наук, доцент

Ткаченко Іван Анатолійович – аспірант Херсонського державного університету

Томенко Марина Геннадіївна – старший викладач кафедри іноземних мов Одеського національного політехнічного університету

Томнюк Людмила Миколаївна – аспірант кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Філатова Олена Олександрівна – асистент кафедри іноземних мов економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук

Фрумкіна Арина Леонівна – доцент кафедри іноземних мов № 2 Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат філологічних наук

Черняєва Ірина Анатоліївна – доцент кафедри іноземних мов Військової академії, кандидат філологічних наук, доцент

Шепітько Світлана Віталіївна – професор кафедри теорії та практики перекладу Маріупольського державного університету, кандидат філологічних наук, доцент

Шуменко Ольга Анатоліївна – доцент кафедри німецької філології Сумського державного університету, кандидат філологічних наук, доцент

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I
ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Андрущенко І. О. Специфіка просодичної організації інавгураційних і партійних промов застрягаючих акцентуєваних особистостей.....	3
Бабич В. І. Комунікативно-прагматична стратегія самопрезентації ліричного Я та мовленнєві тактики її реалізації в ідіодискурсах Р. Фроста і К. Сендберга.....	9
Багацька О. В. Психічна рівновага персонажа в сучасному англomовному художньому дискурсі: лексико-семантичний аспект.....	13
Бігунова Н. О. Перцептивне дослідження інтонаційних характеристик позитивно-оцінних фраз (на матеріалі англomовного кінематографічного дискурсу).....	19
Біла Є. С. Англomовна ароматонімія: онімізація й трансонімізація.....	23
Бондар Н. В. Метафора як основа семантичної деривації термінів гастроентерології в німецькій мові.....	28
Бондарчук Н. І. Ключові слова: основні аспекти визначення (на матеріалі англійської мови).....	32
Борисович О. В. Жанрові особливості огляду телесеріалів (на матеріалі англomовних онлайн-медіа).....	35
Гайденок Ю. О. Типологізація композиційно-мовленнєвих форм у романі Шарлотти Бінгхем «The White Marriage».....	39
Гуменюк І. Л. Тональні параметри інтонаційного оформлення міських пейзажних описів англomовної художньої прози.....	45
Ishchenko O. V., Verhovtsova O. M. The linguistic phenomenon of present-day English neologisms.....	50
Куценко М. А. Систематизація провідних лінгвістичних ознак актуалізації співчуття в англійському діалогічному мовленні.....	53
Кушнерук С. М. Синтаксичний спосіб творення англійських термінів екомаркетингу.....	59
Лавренчук Я. Ю. Реалізація англійських зімкнених приголосних у мовленні британців, американців і канадійців.....	63
Ладиненко А. П. Використання іншомовних включень у англomовних художніх текстах для створення атмосфери часу та місця дії.....	67
Лосєва І. В. Трансформація лексичного значення слова в політичній полеміці (на матеріалі передвиборчого інтернет-дискурсу США).....	71
Митькина Е. Н. Асоціативно-образные характеристики Рима и Венеции в англоязычном художественном тексте.....	75
Мукхайленко V. V. Semantic decomposition vs componential analysis from functional-semantic veiw.....	80
Олійник Г. О. Мелодична диференціація реплік нерозуміння в англomовному кінематографічному дискурсі.....	85

Полонская И. П.

Соотношение коммуникантов высказываний в тексте (на материале англоязычной художественной прозы).....91

Попович Е. С., Петрова Е. И., Томенко М. Г.

Грамматические и статистические особенности английских абсолютных конструкций..... 95

Почтарук Г. Я., Лебедева Е. В., Гвоздь О. В.

Лексико-семантические варианты существительного system и особенности их сочетаемости в текстах «автоматизация теплоэнергетических процессов»..... 99

Строченко Л. В.

Концепт Genius в англомовних біографіях Ісаака Ньютона.....104

Ткаченко І. А.

Види наративних масок психонаративу (на матеріалі англійської мови).....108

Томнюк Л. М.

Спрямований асоціативний експеримент як метод дослідження та моделювання асоціативного поля концепту GEFÄNGNIS..... 113

Філатова О. О.

Номінативний аспект позначення одягу в англомовному художньому дискурсі.....117

Frumkina A. L.

Bundesdeutscher massenmedialer diskurs aus phonostilistischer sicht..... 121

Черняєва І. А.

Первинний умлаут та причини фонетичних змін у німецькій мові (на матеріали давніх текстів)....125

Шепітько С. В.

Функціональна своєрідність англомовних прикмет як одного з жанрів паремій.....128

Шуменко О. А., Прокопенко А. В.

Вербокреативні вектори англійської лексики ONE як вихідної одиниці для денумеральних утворень.....132

РОЗДІЛ II РОМАНСЬКІ МОВИ

Куликова В. Г.

Лексико-граматичні особливості французьких текстів конвенцій: прагматичний аспект.....136

РЕЦЕНЗІЯ

Солощук Л. В.

На монографію Н.О. Бігунової «Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання».....140

Наукове видання

ОДЕСЬКИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВІСНИК

Науково-практичний журнал

Випуск 10
Том I

Виходить два рази на рік

Українською, російською, англійською та німецькою мовами

Коректор – А. Новікова
Комп'ютерна верстка – Н. Кузнецова

Підписано до друку 15.11.2017 р. Формат 60х84/8. Обл.-вид. арк. 19,55, ум.-друк. арк. 16,97.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 100 примірників. Замовлення № 1511-17.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.)

Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua